

Valentina VASILE
Gheorghe ZAMAN
– coordonatori –

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ A ROMÂNIEI

**Abordări teoretico-metodologice.
Sistem de indicatori
și modele de analiză**

ACADEMIA ROMÂNĂ

INSTITUTUL NAȚIONAL DE CERCETĂRI ECONOMICE
INSTITUTUL DE ECONOMIE NAȚIONALĂ

EDITURA
Expert

Valentina VASILE Gheorghe ZAMAN

- coordonatori -

**MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DEZVOLTAREA
DURABILĂ A ROMÂNIEI**

Abordări teoretico-metodologice. Sistem de indicatori
și modele de analiză

Coediție

București, România

Editor: **Valeriu IOAN-FRANC**

Redactor: **Paula NEACȘU**

Coperta: **Nicolae LOGIN**

Concepția grafică, machetarea și tehnoredactarea: **Luminița LOGIN**

Toate drepturile asupra acestei ediții aparțin Editurii Expert. Reproducerea, fie și parțială și pe orice suport, este interzisă fără acordul prealabil al editorului, fiind supusă prevederilor legii drepturilor de autor.

ISBN 973-618-078-6

Depozit legal trim. IV, 2005

Valentina VASILE

Gheorghe ZAMAN

- coordonatori -

MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ A ROMÂNIEI

Abordări teoretico-metodologice. Sistem de indicatori
și modele de analiză

EDITURA
Expert

Volumul de față prezintă rezultatele parțiale ale studiului
"MIGRAȚIA FORȚEI DE MUNCĂ ȘI DEZVOLTAREA DURABILĂ
A ROMÂNIEI"

care face obiectul contractului C4-114/S2/2004,
Programul Național de Cercetare-Dezvoltare CERES,
încheiat de Institutul de Economie Națională - INCE al Academiei Române
cu Ministerul Educației și Cercetării, prin Institutul de Fizică Atomică în calitate
de autoritate contractantă, la 4.11.2004.

Durata programului: noiembrie 2004-octombrie 2006

CUPRINS

CUVÂNT INTRODUCATIV	7
CAPITOLUL 1 - RAPORTUL MIGRAȚIE-DEZVOLTARE DURABILĂ ..	13
1.1. Aspecte preliminare.....	13
1.2. Dezvoltarea durabilă - un concept complex care include migrația populației.....	17
1.3. Efectele migrației.....	23
1.4. Repere teoretice ale politicilor migraționiste prodezvoltare durabilă.....	63
1.5. Unele remarci finale	82
BIBLIOGRAFIE	91
CAPITOLUL 2 - MIGRAȚIA EXTERNĂ - UN CONCEPT ÎN EVOLUȚIE	98
2.1. Precizări conceptuale	99
2.2. Forme ale mișcării migratorii externe	104
CAPITOLUL 3 - STATISTICA MIGRAȚIEI	109
3.1. Premise	109
3.2. Revizuirea statisticii migrației - un proces continuu.....	111
3.3. Sistemul de indicatori ai migrației.....	116
3.4. Tipologia indicatorilor migrației internaționale	120
3.5. Măsurarea efectelor migrației - problemă de maximă actualitate	126
3.6. Particularități ale sistemului de indicatori statistici ai migrației utilizați în România. Limite informaționale.....	133
3.7. Unele aprecieri conclusive și recomandări.....	136
GLOSSAR	140

BIBLIOGRAFIE	168
CAPITOLUL 4 - MODELE ALE MOBILITĂȚII PERSOANELOR ȘI ALE FORȚEI DE MUNCĂ.....	172
4.1. Model markovian pentru analiza mobilității forței de muncă.....	174
4.2. Modelul Harris-Todaro.....	181
4.3. Modelul pentru studiul interdependenței migrație-poluare	187
4.4. Modele utilizate pentru determinarea migrației interregionale sau internaționale	188
4.5. Modelarea pieței forței de muncă în unele țări cu economia în tranziție	197
4.6. Estimarea impactului mobilității forței de muncă asupra ratei șomajului și a produsului intern brut.....	199
BIBLIOGRAFIE	203
CAPITOLUL 5 - CONCEPTUALIZAREA DIMENSIUNII ȘI DINAMICII MIGRAȚIEI INTERNE	206
5.1 Migrația internă. Factori de influență	206
5.2. Migrația internă în sistemul statisticii teritoriale	209
BIBLIOGRAFIE	231

CUVÂNT INTRODUCȚIV

Circulația persoanelor și a forței de muncă (migrația) înregistrează fluxuri sporite și, adesea, modificări de sens și intensitate. Cu toate acestea, privită la scară istorică, problematica **migrației** - fie că este vorba de migrație internă, fie de cea internațională - este, pentru multe state ale lumii, o **preocupare** mai mult sau mai puțin **conjuncturală**, deseori reziduală. Migrația forței de muncă, un proces complex, multidimensional și multimotivațional, generează provocări, costuri și beneficii care se cer gestionate corespunzător la scară socială, comunitară și individuală. Dacă multă vreme “înregistrarea” fluxurilor migratorii și a sensului acestora era satisfăcătoare într-o oarecare măsură, în prezent aceasta se dovedește a fi cu totul insuficientă.

Secolul XX, cu deosebire sfârșitul acestuia, și începutul celui de al XXI-lea, sub puternicul impact al unor factori demo-economici, tehnologici, socio-politici, educativi-formativi, cultural-religioși, al adâncirii decalajelor economice, sociale și politice dintre grupe de țări și regiuni, ca și din interiorul acestora, generează și pune în prim-plan o seamă de **caracteristici noi ale proceselor de migrație** comparativ cu perioadele anterioare, dând totodată naștere unor **germeni ai transformării proceselor migratorii**, ca tipologie, volum, structuri, intensitate a fluxurilor, costuri și beneficii. **Dimensiunea economică, asociată cu cea demografică și educativ-formativă, câștigă teren în fața celei politice.** În plus, în cadrul fluxurilor de populație, circulația forței de muncă înregistrează dimensiuni în creștere, cu “puseuri” de intensificare și cu forme noi de manifestare în unele perioade și zone geografice și, respectiv, de reducere în altele.

Pentru **spațiul european**, inclusiv pentru România, circulația persoanelor și a forței de muncă prezintă o importanță deosebită. Lărgirea UE în valuri succesive, îmbătrânirea demografică a țărilor (vest) europene într-un ritm accelerat, asociată cu îmbătrânirea, de asemenea accentuată, a populației țărilor central și est-europene, actuale sau viitoare membre ale UE, motivațiile diverse, preponderent economice (în special cele din țările nou integrate sau candidate), reprezintă **stimulente potențiale puternice pentru intensificarea circulației**

persoanelor și a forței de muncă, inclusiv pentru schimbarea, la nivelul unei țări, a raportului dintre **imigrație** și **emigrație** (pe termen lung apare tendința de schimbare a statutului migraționist al unei țări/regiuni etc. din **zonă de emigrație** în zonă de **imigrație**).

În acest context, este necesar a sublinia că mobilitatea/circulația persoanelor și cu deosebire a forței de muncă poate influența în mod diferit - evident, în funcție de condiții concrete - calitatea capitalului uman al țării/regiunii de origine și, respectiv, de destinație. În fapt, asistăm la un proces cu caracter intern și, de bună seamă, internațional, de **realocare a capitalului uman** de înaltă competență, de excelență chiar în favoarea acelor țări, regiuni etc. care oferă cele mai avantajoase condiții (economice, tehnologice, educativ-formative etc.) de realizare a acestuia.

Pe de altă parte, dacă avem în vedere țările în tranziție, în speță cazul României, schimbări paradoxale, dar explicabile s-au produs și în ce privește sensul, mărimea și intensitatea migrației interne.

În aceste condiții, deși la scară mondială mișcarea migratorie reprezintă cca 3% din populația lumii, concentrarea stocurilor și intensificarea fluxurilor pe anumite arii și rute geografice, precum și implicațiile dezvoltării tehnologice (ITC, transporturi etc.) asupra dinamicii migrației internaționale și a celei interne reclamă **preocupări sistematice și coordonate de gestionare a mobilității persoanelor atât în plan național, cât și la scară mondială**. Deși fluxuri migratorii importante se înregistrează într-un număr relativ redus de state, nici o țară a lumii nu rămâne în afara fluxurilor migratorii interne și internaționale, fie ca **țară de emigrație**, fie **de tranzit**, fie **de imigrație** ori **deținând toate cele trei atribute la un loc**. "...Creșterea proporției persoanelor ce traversează granițele/frontierele naționale se numără între cei mai semnificativi indicatori de măsurare a proceselor de globalizare" (IOM, *World migration 2003*, Geneva).

În același timp, prin efectele de impact, de antrenare în ce privește capitalul uman, migrația devine și indicator al dezvoltării durabile (*de stare, presiune sau răspuns*). **Globalizarea și internaționalizarea piețelor determină noi comportamente migratorii, o fluiditate sporită a deplasărilor teritoriale; fenomenele migratorii temporare pentru studii și/sau muncă tind să devină tot mai importante**. Mișcările de populație interțări și cu deosebire cele temporare imprimă o dinamică fără precedent a schimbărilor, transferurilor bănești și de competență, a

convergenței dezvoltării umane, cu condiția ca beneficiile acestor procese, la rândul lor, să se “globalizeze” pentru toți actorii implicați. Pe de o parte, are loc un transfer intercultural și comportamental, o apropiere a idealurilor de muncă și viață, o creștere a mobilității și adaptabilității, a flexibilității în luarea autonomă a unor decizii, în promovarea unor noi tipuri de acțiuni, imprimarea unor noi atitudini și comportamente (din păcate, nu toate acestea pot fi considerate pozitive, benefice pentru “primitori” - vezi consumul de droguri, criminalitatea organizată etc.). Pe de altă parte, fluxurile migratorii impun schimbări în politicile economice și sociale promovate atât de zonele de primire, cât și de cele de plecare. În același timp, nu se poate face abstracție de impactul “noii economii mondiale”, care necesită adaptarea rapidă a companiilor și a forței de muncă la noi reguli de joc.

**Caseta 1: Caracteristici
ale “noii economii mondiale”**

- Este axată pe viteză și necesită o extremă agilitate (velocitate).
- Depășește frontierele naționale: de aici necesitatea de a fi *conectat* și de a *ști să lucrezi în conexiune cu rețelele internaționale*.
- Este *intensivă* în materie de cunoaștere și transformă în imperativ *reînnoirea* permanentă a cunoștințelor (cei ce nu se mobilizează pentru a învăța vor rămâne în afara procesului).
- Se caracterizează prin *hipercompetitivitate*, ceea ce-i obligă pe diverșii actori la excelență. Altfel, există riscul de a vedea concurența acaparând piața.

Înșușirea acestor reguli de joc devine **barometru** al capacității de supraviețuire și dezvoltare pe o piață de tip nou. Dar, ca și până acum, rămâne o piață care **singură** nu poate găsi soluții la toate problemele. *“Diferenței dintre bogați și săraci i se adaugă alte distincții: ești lent sau rapid; conectat sau nu la rețea; preocupat să înveți sau static; capabil de excelență sau în afara jocului”.*

Sursa: Jean François Rischard, Al doisprezecelea ceas. 20 de probleme globale, 20 de ani pentru a le rezolva, Institutul Bancar Român, 2003.

Noua economie mondială creează deopotrivă noi și numeroase **oportunități** și, respectiv, **tensiuni**. Ambele vor avea impact (+/-) asupra mișcării migratorii, ca dimensiune, structură, sens și intensitate a fluxurilor migratorii. Cel mai probabil acesta va fi de reducere. "...Noua economie internațională se va dezvolta din ce în ce mai mult ca o economie de feed-back pozitiv" (Larry Summers, 2001).

Multe din țările în curs de dezvoltare se numără deja printre beneficiarii oportunităților deschise de noile tehnologii, procedee și metode de producție sau de muncă. Locul de muncă în condițiile revoluției informaționale, a comunicațiilor nu implică "neapărat" și migrația forței de muncă. Dimpotrivă, se creează oportunități de a avea locul de muncă și domiciliul într-o localitate aflată la sute ori mii de kilometri de compania pentru care lucrezi. Chiar și în aceste condiții, disparitățile se mențin, iar tensiunile nu vor lipsi. Celor existente li se vor adăuga altele, care vor avea impact (în dublu sens) asupra migrației. Mai întâi, *explozia demografică* din țările în curs de dezvoltare își conservă locul de cea mai puternică sursă de tensiuni. Acestei tensiuni majore i se asociază cele determinate de noua economie internațională: alte reguli de joc, dictate cu deosebire de marile companii multinaționale; disparități economice, socio-culturale și digitale în creștere; turbulențe și fragilități la scară regională, națională și internațională; "încredere excesivă" în capacitatea pieței de a soluționa problemele cu care lumea se confruntă.

În cele din urmă, la scară regională, națională și internațională, raportul dintre **oportunități**, pe de o parte, și **tensiuni**, pe de alta, va influența procesele migratorii, cu plusurile și minusurile lor pentru localitatea de origine și cea de destinație, pentru societate/comunitate și individ.

Migrației, indiferent de forma sa, **i se asociază**, așadar, într-o măsură ridicată, **avantaje/dezavantaje economice și sociale**. Fiecare dintre cei implicați - fie el statul-națiune, fie o regiune și/sau individul - înregistrează deopotrivă beneficii și pierderi, mărimea și intensitatea acestora fiind dependentă de dimensiunea, natura și structura calitativă a fluxurilor de intrare/ieșire. Inegalitățile de venituri și de nivel de dezvoltare se vor menține încă multă vreme. În plus, societatea cunoașterii și cea informațională pot naște segmentări de altă natură. De aceea, probabil încă o perioadă bună de timp - două-trei decenii cel puțin -, mișcarea migratorie va rămâne un însoțitor permanent relativ important al dezvoltării

economiilor naționale, al atenuării unor tensiuni deja prezente pe piețele din țările dezvoltate din spațiul comunitar sau extracomunitar. Unele țări au inițiat deja măsuri de creștere economică, măsuri care iau în considerație “aportul”, valoarea adăugată economică și socială ce rezultă din mișcarea migratorie. Însă trebuie menționat că aceste politici au un caracter puternic selectiv, discriminatoriu chiar în ce privește categoriile de persoane, cu deosebire cele în vârstă aptă de muncă (tineri cu pregătire profesională superioară, cu potențial creativ, cu specializări în domenii deficitare pentru țara primitoare sau persoane care să substituie necesarul de muncă - mai slab calificată - neacoperit din oferta națională ca urmare a refuzului acestora de a ocupa anumite locuri de muncă). La rândul lor, țările exportatoare de forță de muncă mizează - poate exagerat uneori - pe aportul valutar al celor plecați la muncă în străinătate pentru a “ține în frâu” deficitul balanței de plăți externe.

În acest context, sumar schițat, în lucrarea de față ne-am propus, ca un prim pas în demersul de analiză științifică multidimensională a proceselor de migrație, a relațiilor dintre migrația forței de muncă și dezvoltarea durabilă a României, abordarea doar a unor probleme cu **caracter** teoretic/conceptual și metodologic.

Ca atare, principalele noastre ținte sunt direcționate pe următoarele probleme:

- *clarificarea* (contribuții la) unor **concepte** frecvent utilizate în studierea fenomenului și procesului de migrație a forței de muncă. Avem în vedere atât *lărgirea* gamei terminologice, în relație cu fenomenele și procesele demo-economice, social-politice, tehnologice, educativ-formative și culturale din lumea contemporană, cât și o mai bună delimitare a fiecăruia dintre aceste concepte și a sistemului de relații dintre ele;
- *construirea/completarea sistemului statistic de indicatori* cu participarea tuturor actorilor ce au competențe în domeniu. Luând în considerare tipologia migrației, deplasările antrenate de procesele de integrare/globalizare în spațiul est-european de tranziție la economia de piață, în opinia noastră, construirea, prin *cooperare și coordonare intra și interinstituțională*, a unei baze de date și a unui sistem coerent și adecvat de indicatori este o primă condiție *necesară*, dar nu și suficientă pentru analiza și predicția proceselor de migrație și, respectiv, pentru fundamentarea politicilor în domeniu,

care în bună măsură au caracter național. Aceasta devine și suficientă în măsura în care termenii cu care se operează sunt compatibili cu cei utilizați de ONU sau/și UE, iar indicatorii sunt, de asemenea, armonizați cu cei din statisticile ONU, OECD, UE. Eforturi în acest sens s-au făcut, altele sunt în derulare. Cu toate progresele realizate, din păcate, sub numeroase aspecte, **sistemul statistic actual din România - gestionat de mai multe instituții - este necesar să fie în continuare ameliorat.**

Autorii

Capitolul 1

RAPORTUL MIGRAȚIE-DEZVOLTARE DURABILĂ

Gheorghe ZAMAN

1.1. Aspecte preliminare

Din punct de vedere problematic și metodologic, **raportul dintre migrația persoanelor și dezvoltarea durabilă** trebuie analizat ținând seama de complexitatea în dinamică a interdependențelor factoriale între cele două procese, considerate simultan atât una dintre cauzele semnificative, cât și unul dintre efectele relevante ale globalizării lumii contemporane.

Arealul problematic abordat se concentrează asupra particularităților structural-calitative ale migrației interne și internaționale, relevându-se cauzele și efectele acestora pe palierele economic, social și de mediu ale dezvoltării durabile (DD).

Relația biunivocă mediu-DD ridică o serie de probleme generale pentru teoria și practica economico-socială contemporană, dintre care cele mai importante se referă la:

- a) **dezirabilitatea migrației** interne și internaționale, la nivel individual și macroeconomic, prin prisma efectelor pe care le induce pe termenele scurt, mediu și lung;
- b) determinarea prin tehnici adecvate cantitative și calitative a **costurilor, beneficiilor, oportunităților și riscurilor** pe care le implică migrația la nivelurile local, regional, național și internațional, încercându-se un demers analitic și prospectiv de **maximizare a avantajelor** sau **minimizare a costurilor** migrației, prin politici și instrumente în țările, zonele de origine și cele de destinație ale migranților, precum și la nivel internațional;
- c) întrucât migrația are ca principală cauză generală căutarea unor venituri mai mari, a unor condiții mai bune de muncă și carieră, problema reducerii discrepanțelor și a decalajelor

economice, sociale, tehnologice și ambientale dintre țările sărace și cele bogate, în cadrul unui obiectiv general dezirabil al convergenței, se particularizează în complexul factorial al dezvoltării durabile și prin componentele specifice ale migrației.

Una dintre problemele raportului migrație-dezvoltare durabilă, la care nu putem face referire directă, dar pe care indirect o avem în vedere, este cea a **relației dintre migrația internă și migrația externă** ca factori ai dezvoltării durabile la nivel local, regional și internațional, pornind de la obiectivele și interesele specifice nivelurilor respective, a căror realizare presupune un set coerent de acțiuni, politici, programe și măsuri pe diferite orizonturi de timp și a căror instrumentare eficientă și îmbunătățire continuă presupun cooperare, transparență, consistență, responsabilitate și democrație, toate potențate de capacitățile insuficient utilizate ale tehnologiei informației și comunicațiilor, precum și ale științei și tehnicii contemporane.

Chiar dacă în privința dezirabilității migrației specialiștii nu au dat un răspuns tranșant, doresc să menționez că fluxurile **migrației normale** care au însoțit de-a lungul secolelor evoluția omenirii au avut, prin obiectivele urmărite, o serie de influențe favorabile asupra durabilității creșterii economice pentru toți. Sunt economiști care susțin, de exemplu, că migrația crește veniturile migranților prin reducerea salariilor și prețurilor în țările gazdă, generând un spor de produs intern brut.

Potrivit calculelor lui Hamilton și Whalley (1981), care au împărțit lumea în șapte regiuni și au presupus că există ocupare deplină în fiecare regiune, produsul intern brut mondial ar fi crescut de peste două ori, în cazul în care forța de muncă ar fi migrat din țările cu venituri mai reduse în cele cu venituri mai ridicate. O astfel de poziție, criticată întrucât se bazează pe ipoteze nerealiste, cum ar fi cea a ocupării depline, susține fără rezerve că migrația este un factor al dezvoltării durabile. Pe de altă parte, se consideră că fluxurile migraționiste ar fi fost atât de mari și ar fi necesitat eforturi de integrare economico-socială atât de costisitoare încât problemele dificile de ordin economic, social și politic create de o asemenea magnitudine a migrației ar fi dus nu la creșterea PIB, ci la o diminuare a acestuia.

Răspunsul la întrebarea legată de **efectul net pozitiv al migrației** asupra dezvoltării durabile trebuie particularizat în funcție de tipul acesteia, de efectele și oportunitățile punctuale pe termenul scurt,

mediu și lung, în corelație cu alte componente ale dezvoltării durabile și ale globalizării, cum ar fi: schimbul internațional de bunuri și servicii; fluxurile financiare internaționale și ale investițiilor străine; transferul de tehnologie și cunoștințe științifice; aspecte legate de conservarea mediului și echilibrele ecologice etc.

Complementaritatea și substituția factorilor dezvoltării durabile implică migrația cu intensități diferite, fără a exista deocamdată reguli solid fundamentate.

Dacă migrația internă, prin faptul că veniturile și avantajele mai mari realizate de migranți rămân în țara de origine, nu ridică îndoieli referitoare la efectul pozitiv al acesteia asupra PIB-ului țării, prin creșterea mobilității și flexibilizării interne a pieței muncii, migrația internațională, în special cea a persoanelor înalt calificate (brain drain), nu este unanim considerată ca factor al dezvoltării durabile pentru toate părțile implicate. Chiar și atunci când efectele generate de migrația externă se supun regulii „win-win”, în cadrul căreia toate părțile implicate câștigă, apare aspectul controversat al câștigurilor inegale între părțile respective.

Dincolo de disputele teoretice privind efectul migrației muncii asupra dezvoltării durabile, doresc să menționez că libera circulație a factorilor de producție, într-o piață mondială, bazată pe principiile eficienței economice și ale justiției sociale, reprezintă una dintre premisele valorizării eficiente a potențialului acestora, mai ales în condițiile societății bazate pe cunoaștere (knowledge-based society) al cărei pilon principal sunt tehnologiile de vârf și cercetarea științifică, factori incontestabili ai realizării obiectivului dezvoltării durabile pentru toți.

Migrația externă implică direct și indirect problematica relațiilor economice dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, adesea inflamată de creșterea decalajelor economice și sociale dintre acestea, ca sursă de nesustenabilitate a creșterii economice și de creștere a polarizării sociale și a sărăciei. Interesele și nevoile țărilor dezvoltate și ale celor în curs de dezvoltare în ceea ce privește impactul migrației presupun participarea tuturor țărilor care împărtășesc obiective comune, un cadru normativ armonizat și cu același mecanism de monitorizare, o nouă organizație menită să dezvolte „un nou regim internațional pentru mișcările curente ale persoanelor” (Ghosh, 2000).

Până în prezent, atribuțiile unei astfel de entități instituționale ar putea fi îndeplinite parțial de **Organizația Mondială a Migrației**, care

are competențe în a stabili norme și reguli care să normalizeze și să facă transparente și legale fluxurile migraționiste externe.

ONU a lansat în anul 2004 Comisia Globală a Migrației pentru a stabili cadrul necesar promovării migrației normale, legale, care să sprijine țările în curs de dezvoltare să elaboreze politici economice, demografice și sociale capabile să stimuleze reținerea în țara de origine a forței de muncă, în special a celei cu calificare superioară, și prin care să se utilizeze mai eficient transferurile bănești primite de la actualii emigranți. Din păcate, o reglementare a migrației de la un centru internațional către țări (top-down) este lipsită de fundamentul teoretic al criteriilor și principiilor **mărimii optime a migrației**, spre deosebire de demersurile economice și sociale, unde abordările teoretice ale optimului sunt cu mult mai elaborate, chiar dacă și asupra acestora grevează o multitudine de rezerve și/sau dispute.

În acest sens, se impune concentrarea eforturilor pentru elaborarea unei teorii a avantajelor comparative și competitive ale migrației muncii, similar cu cea pe baza căreia se justifică avantajele reciproce, în cazul liberalizării schimburilor comerciale (Martin Ph., 2004).

Deși se susține că prin migrația internațională beneficiază migrantul, țara de destinație și într-o oarecare măsură cea de origine, deocamdată, determinarea unei rate optime a migrației, pe baze științifice, rămâne un deziderat fără corespondent real în instrumentarul negocierii și compromisului pe care îl presupun politicile din domeniul migrației forței de muncă, corelate cu obiectivele dezvoltării durabile. Încadrarea migrației în procesul dezvoltării durabile necesită, în continuare, clarificări teoretico-metodologice, bazate pe eforturi de cercetare multidisciplinară, date fiind complexitatea și amploarea celor două procese, precum și controversile doctrinare privind efectele adâncirii decalajelor economice și sociale între țări în cel puțin două situații:

- a) atunci când, deși decalajele relative se adâncesc, situația economico-socială a fiecărei țări înregistrează progrese, dar în grade diferite;
- b) când decalajele absolute și relative se măresc și o grupă de țări o duce tot mai bine, iar alta o duce tot mai rău.

Ca țară cu economie de piață emergentă, situată în centrul continentului european, România se confruntă cu o multitudine de probleme generate de migrația internă și cea externă a populației, în

contextul specific al integrării în Uniunea Europeană și al cerințelor dezvoltării durabile. Dacă politicile migrației interne ca instrument al dezvoltării durabile pot fi elaborate și aplicate cu mai mare ușurință, cele privind migrația externă impun cooperarea țării noastre pe plan internațional, astfel încât să se maximizeze câștigurile nete dintre compunerea în timp a fluxurilor emigrante și imigrante din și în România.

1.2. Dezvoltarea durabilă - un concept complex care include migrația populației

Dezvoltarea economică și socială, fără a lua în considerare aspectele de mediu, poate provoca daune și dezechilibre serioase asupra calității vieții în prezent și viitor. Dezvoltarea durabilă (DD) încearcă să stabilească **un echilibru** între nevoile dezvoltării economico-sociale și nevoia de protecție a mediului în general, a capitalului natural îndeosebi. Dezvoltarea durabilă combină elementele eficienței economice, echitatea inter și intragenerațională, calitatea vieții și protecția mediului, astfel încât bunăstarea omenirii să crească. În anul 1987, Comisia Brundtland, definind dezvoltarea durabilă, implica în calitate de *nucleu dur* al acesteia satisfacerea „*nevoilor prezentului, fără a compromite capacitatea generațiilor viitoare de a-și satisface propriile nevoi*”.

Conceptul de dezvoltare durabilă are ca obiectiv **maximizarea beneficiilor nete** ale activităților economice, în condițiile asigurării în timp a stocului de active productive (fizice, umane și de mediu) și ale asigurării securității sociale, pentru a satisface nevoile de bază ale persoanelor.

O anumită grupă de specialiști sprijină ideea unei „**sustenabilități puternice**”, care necesită o **conservare separată** a fiecărei categorii de active „critice”, presupunând că acestea sunt mai degrabă complementare decât substituibile. Alții se exprimă pentru o **sustenabilitate slabă**, care caută să mențină valoarea monetară adăugată a întregului stoc de active, presupunând un grad înalt de substituibilitate între diferitele tipuri de active.

Conceptul de dezvoltare durabilă are trei piloni interdependenți economic, social și ecologic. Aceștia presupun îmbinarea armonioasă dintre eficiență și profitabilitate cu justiția și echitatea socială, în condițiile asigurării unui mediu durabil, sănătos, pe termenele scurt, mediu și lung. Tocmai acestor trei piloni trebuie subordonate obiectivele, strategiile, politicile migrației interne și externe promovate la nivel național și internațional.

Dezvoltarea durabilă are o **latură normativă** și una **etică**, la baza căroră stă **dreptul la dezvoltare durabilă pentru toți indivizii**, în concordanță cu aplicarea consecventă și coerentă a criteriilor de optimalitate Pareto, Hicks-Kaldor și a teoriei jocurilor strategice cu sumă pozitivă, bazate pe criteriul câștigului pentru toate părțile (win-win).

Mediul îndeplinește funcții vitale pentru dezvoltarea economico-socială durabilă a omenirii, și anume: reprezintă suport pentru viața biologică *lato sensu*; oferă active productive (materii prime) pentru activitățile economice; absoarbe, în anumite limite, reziduurile și deșeurile rezultate din activitățile de producție și consum, construcții și investiții; oferă cel mai vast laborator experimental pentru cercetare științifică și dezvoltare tehnologică. Prin efectele sale, migrația influențează direct funcțiile vitale ale mediului.

Pe bună dreptate, în prezent, marea majoritate a specialiștilor evidențiază **importanța primordială** a mediului natural, sănătos, a capitalului pe care acesta îl reprezintă pentru dezvoltarea economică și socială. Apare tot mai evident faptul că dezechilibrele sistemelor economice contemporane provocate de modelele de producție și consum poluatoare provoacă pierderi economice și sociale tot mai mari ca urmare a poluării necontrolate, a fenomenelor meteo extreme, a catastrofelor naturale, a încălzirii planetei, a deșertificării și deforestării, a erodării stării de sănătate a populației, a reducerii biodiversității etc.

În contextul problematicei complexe a dezvoltării durabile căreia i-au fost consacrate mai multe summit-uri ale pământului (Rio - 1992, Monterrey și Johannesburg - 2002), migrația populației a constituit o componentă *sui generis* care, în funcție de caracteristicile sale, influențează sustenabilitatea dezvoltării și este, la rândul său, influențată de aceasta.

Ținând seama de caracteristicile economice, sociale și ecologice ale dezvoltării durabile și presupunând cunoscute definițiile și conținutul migrației cu componentele sale internă, externă, pe vârste și sexe, pe categorii socio-profesionale și etnii, putem stabili între cele două noțiuni relații biunivoce transversale, statice și dinamice, prezentate sintetic în schema 1.

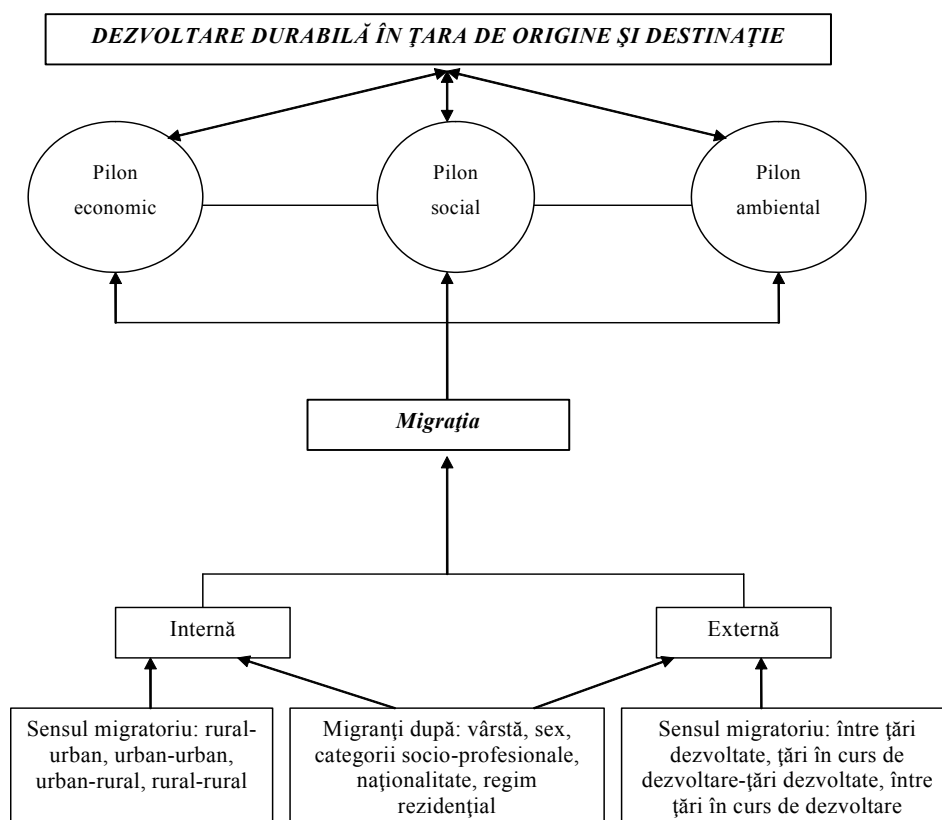

Figura 1.1 - Relația dintre dezvoltarea durabilă și migrație

Abordarea complexă și pragmatică a relației dintre migrație și dezvoltarea durabilă se bazează pe criteriile multidisciplinarității științifice ale ecologiei și economiei mediului, ca și ale tehnologiei, sociologiei și culturii, în cadrul cărora interferează legitățile din științele fizice, sociale și ambientale, într-o multitudine de interdependențe, complementarități și sensuri.

În cea mai mare parte a studiilor de specialitate, cercetarea relației migrație-dezvoltare durabilă vizează dependența funcțională dintre cele două categorii, în sensul analizei influenței migrației (variabilă explicativă) asupra dezvoltării durabile (variabilă explicată) și invers. În funcție de obiectivele urmărite, această dependență poate fi inversată pentru a determina **complementaritatea/substituibilitatea** dintre

factorii determinanți, interni și externi, principali și secundari, atât ai dezvoltării durabile, cât și ai migrației.

Din punctul de vedere teoretico-metodologic, instrumentarul analitic utilizat pentru cercetarea raportului dezvoltare durabilă-migrație este foarte bogat și variat, împrumutând procedee și tehnici de analiză și previziune de la un număr mare de discipline ale științei, ambele fenomene afectând un areal extins de sfere de activitate. Marea provocare pentru o astfel de analiză este aceea de a contribui la configurarea unui răspuns cât mai concludent cu putință la întrebarea dacă migrația, prin cele două forme principale ale sale (internă și externă), are un efect general favorabil pentru promovarea dezvoltării durabile sau nu, în condițiile în care aceasta este intrinsec legată de un alt fenomen de anvergură mondială, cel al **globalizării piețelor**. Practic, migrația populației reprezintă o componentă atât a dezvoltării durabile, cât și a globalizării. Tocmai de aceea la relația dezvoltare durabilă-migrație trebuie adăugată, direct sau indirect, interfața cu procesele care privesc:

- a) intensificarea fluxurilor de **bunuri și servicii**, prin creșterea schimburilor comerciale externe care, la rândul lor, antrenează și fluxuri de persoane;
- b) dezvoltarea fără precedent a **fluxurilor financiare internaționale** și a investițiilor străine directe și de portofoliu, însoțite de un anumit tip de migrație socio-profesională;
- c) **creșterea la nivel mondial a rolului tehnologiei informației și comunicațiilor (TIC), al științei, cercetării științifice și dezvoltării tehnologice** care generează fenomenele de parteneriat multilateral în domeniu, dar și o pierdere-fugă a „creierelor” (brain drain), precum și câștig de creiere (brain gain);
- d) afirmarea tot mai puternică, la scara economiei mondiale, a **corporațiilor multi și transnaționale**, cu efecte evidente asupra migrației forței de muncă la nivel național și internațional, prin realocări ale producției, prin noi forme ale diviziunii muncii, specializări și cooperări în economia mondială;
- e) generalizarea la nivel planetar a **problematicii de mediu**, în special a celei privind prevenirea și combaterea sărăciei, a poluării cu efect de seră, fenomenele meteo extreme, deșertificările, reducerea biodiversității, extinderea unor boli contagioase incurabile etc.

Într-o încercare de sintetizare a legăturilor dintre dezvoltarea durabilă și migrație, putem afirma că migrația este și factor de influență al dezvoltării durabile, dar și efect al acesteia, cu implicare în fiecare dintre pilonii economic, social și de mediu ai durabilității dezvoltării, pe diferite orizonturi de timp. În cele ce urmează, vom încerca să stabilim câteva jaloane ale unei analize cu caracter teoretico-metodologic și aplicativ privind gradul în care se manifestă particularitățile de factor de influență și de efect ale migrației populației, în raport cu componentele procesului de dezvoltare durabilă, în context național și internațional.

Migrația interferează în fiecare dintre componentele dezvoltării durabile, ținând seama că acestea se referă la:

- a) **bunăstarea materială și spirituală** a indivizilor, care include preocupări pentru îmbunătățirea stării de sănătate, a educației, a bunăstării sociale, a valorilor culturale și creșterea calității factorilor de mediu;
- b) **echitatea intragenerațională**, care înseamnă distribuția echitabilă a costurilor și beneficiilor activităților economice, sociale și de mediu, induse de migrație;
- c) **echitatea intergenerațională**, care presupune ca succesiunea de generații să beneficieze de susțineri ale capitalului natural și antropoc, cel puțin la același nivel de siguranță și disponibilitate;
- d) **protecția biodiversității** și menținerea echilibrelor ecosistemelor;
- e) **managementul riscului și incertitudinilor** legate de evoluțiile economice, sociale și ecologice;
- f) amplificarea **dimensiunii globale** a interdependențelor economice, sociale, culturale, tehnologice și de mediu, în condițiile creșterii schimburilor internaționale de bunuri și servicii, ale creșterii fluxurilor interțări și interregionale de informații, cunoștințe și persoane.

Se cunosc astăzi opinii diferite în privința efectului migrației asupra dezvoltării durabile în țările de origine și de destinație. Aceste opinii suferă puternic influența gradului de instruire și a intereselor profesionale. În timp ce economiștii și oamenii de afaceri sunt înclinați să vadă impactul pozitiv al migrației asupra creșterii economice, ecologiștii, sociologii și demografii subliniază incapacitatea mediului

social și natural de a susține o creștere economică în aceleași condiții economico-sociale confruntate cu efectele migrației.

Deși se recunoaște că migrația are efecte economice și sociale pozitive, magnitudinea acestora este de nivel modest, relativ scăzut, în volumul, dinamica și structura agregatelor macroeconomice ale țărilor în curs de dezvoltare. Cel puțin așa arată indicatorii statistico-economici folosiți de actuala metodologie. Fără a contesta relevanța unor indicatori globali ai migrației, corelați cu cei ai performanțelor macroeconomice din țările dezvoltate și în curs de dezvoltare, considerăm că instrumentarul de analiză al acestor procese trebuie îmbunătățit în termeni cantitativi și calitativi, cu dezagregări factoriale necesare în palierele migranților **înalt calificați** și **slab calificați**, urmărindu-se aportul acestora la dezvoltarea durabilă în țara de origine și de destinație.

Problemele teoretico-metodologice și practice cu **caracter deschis** în ceea ce privește raportul dintre migrație și dezvoltare durabilă, încă nesoluționate până în prezent, vizează următoarele aspecte:

- a) **dezirabilitatea și nivelul optim** al migrației interne și externe, din punctul de vedere al sustenabilității dezvoltării;
- b) caracteristicile de factor de **echilibru/dezechilibru** ale migrației referitor la evoluția cererii și ofertei pe piața muncii;
- c) **conexiunea inversă (feed-back)** între migrație și dezvoltarea durabilă; **complementaritatea și substituibilitatea** factorilor acestora pe termen scurt, mediu și lung;
- d) interferența și sensul corelației dintre migrația **internă** și cea **externă** ca factori ai dezvoltării durabile, dintre **migrația legală** și cea **ilegală**, în contextul globalizării și integrării;
- e) raportul dintre **imigrație** și **emigrație** pentru diferite categorii de țări dezvoltate și în curs de dezvoltare, ca element de reducere/adâncire a decalajelor economico-sociale și tehnologice;
- f) **eficiența politicilor migraționiste** în țările dezvoltate, în curs de dezvoltare și la nivel mondial.

1.3. Efectele migrației

Analiza cantitativă și calitativă a **efectelor migrației** interne și externe, din punctul de vedere al componentelor economice, sociale, tehnologice și de mediu ale dezvoltării durabile, reprezintă una dintre cele mai complexe provocări ale proceselor de globalizare în prezent și în perspectivă, datorită faptului că omul - capitalul uman în general - prin migrație își amplifică valențele și capacitățile creative, deschide noi perspective cooperării internaționale în cele mai diferite domenii, stimulează diversitatea în unitate, adaugă noi valențe mentalității „gândește global, acționează local”. Migrația reprezintă o formă *sui generis* a mobilității capitalului uman, care conferă șanse sporite adaptabilității și flexibilizării socio-umane, în concordanță cu condițiile atât de rapid schimbătoare ale societății informaționale bazate pe cunoaștere.

Dacă dezvoltarea durabilă înseamnă creștere pozitivă, eficientă pe termen lung, reducerea disparităților și inechităților sociale și preservarea unui mediu natural benefic în perspectivă intra și intergenerațională, migrația - prin efectele sale - trebuie să însemne un factor de satisfacere a cerințelor dezvoltării durabile, care, la rândul său, conferă fenomenelor și proceselor migraționiste finalitate etică și mijloace sporite de a crea valoare adăugată pentru toți.

1.3.1. Migrația internă

Factorii determinanți ai migrației interne a populației cuprind o multitudine de elemente interdependente de natură economică, socială și ecologică și se manifestă sub cele mai diferite forme la nivelurile micro și macro. În analiza lor, o importanță deosebită o au modelele statice și dinamice ale migrației, care au nu numai valoare analitică, ci și predictivă. Menționăm că factorii migrației interne la care ne vom referi în continuare acționează cu intensități diferite și în forme în bună măsură similare și în cazul migrației externe.

Din punct de vedere teoretic, numărul variabilelor care influențează decizia de a migra este foarte mare și, în mod convențional, ele pot fi grupate în mai multe categorii.

Caseta 1.1

E.G. Ravenstein (1885, 1889) a fost printre primii economiști care au publicat lucrări în domeniul teoretic al migrației și au avut contribuții teoretice în ceea ce privește tipurile și legile migrației.

Cele șapte legi ale migrației sunt următoarele:

1. Cea mai mare parte a migranților preferă distanțele scurte, iar dislocările populației se orientează către marile centre ale industriei și comerțului...
2. Procesul de absorbție se produce în următorul mod: locuitorii din imediata apropiere a unui oraș în expansiune imigrează în acesta; zonele periferice goale care rămân... sunt ocupate de către migranții din zone mai îndepărtate, până când forța de influență a acestora este resimțită de cele mai îndepărtate colțuri ale regatului. Migranții înregistrați într-un anumit centru de absorbție vor crește în consecință invers proporțional cu distanța la care se află populația nativă care îi furnizează și direct proporțional cu mărimea populației respective...
3. Procesul de dispersie este inversul procesului de absorbție...
4. Fiecare curent principal al migrației produce un contracurent compensator.
5. Migranții care parcurg distanțe lungi în general... merg către unul din marile centre industriale sau comerciale.
6. Nativii orașelor migrează mai puțin decât cei din zonele rurale ale țării.
7. Femeile au o înclinație mai mare spre migrație comparativ cu bărbații.

Din cele șapte legi ale migrației elaborate de Ravenstein, primele cinci sunt luate în considerație direct în modelele gravitaționale moderne, ceea ce atestă actualitatea acestora de peste mai bine de 100 de ani, în sensul că distanța reprezintă un factor demotivant al migrației, iar condițiile mai bune de viață economico-socială - unul stimulat.

1.3.1.1. Condițiile economice, sociale și de mediu

Diferențele de condiții economice, sociale și de mediu (în zona de origine față de cea de destinație) influențează o serie de oportunități și dificultăți pentru migrant, care se așteaptă ca avantajul scontat să depășească obstacolele întâmpinate. Concret, sunt avute în vedere oportunități pentru un loc de muncă mai bun, la care se adaugă o serie de alte condiții, cum ar fi mediul socio-cultural, relieful și clima, perspectivele

de dezvoltare și carieră, infrastructura, condițiile de educație pentru copii etc. Toți acești factori influențează direct sau indirect, cu intensități diferite, în sens favorabil și/sau nefavorabil, dezvoltarea durabilă *lato sensu*, atât la nivel microeconomic, cât și macroeconomic.

În mod conștient sau nu, dată fiind înclinația sa pentru condiții superioare de bunăstare și calitate a vieții, migrantul individual sau colectiv este adeptul obținerii de foloase pe seama îmbinării caracteristicilor celor trei piloni ai dezvoltării durabile: economic, social și ecologic.

Migrația determinată de utilitate, amenitate și calitatea bunurilor și serviciilor publice. Diferențele privind particularitățile indivizilor sau ale familiilor acestora pot influența decizia migrantului în funcție de preferințele și pretențiile sale, mai mari sau mai mici, pentru a se duce într-o nouă localitate. Unii indivizi sau familiile lor consideră, de exemplu, oportun să migreze pentru o diferență de 15% în plus la venituri în localitatea de destinație, în timp ce alții nu cred că merită efortul.

Disponibilitatea și capacitatea de a răspunde la stimulentele migrației depind de vârsta migrantului, poziția sa socială, nivelul de pregătire etc. În această privință, se disting mai multe tipuri de comportamente ale migrației interne.

Postulatele teoriei generale a migrației, în cazul unor decizii raționale, includ cel puțin următoarele aspecte:

a) **maximizarea utilității individuale** (U_j) pentru mai multe locuri de muncă ($j = 1...n$) în localități diferite, cărora le sunt aferente un nivel de venituri și oportunități diferite;

b) ținând seama de informațiile disponibile, indivizii pot **ierarhiza locațiile după mărimea avantajelor acestora**, iar preferințele sunt tranzitive, în sensul că, dacă locul L_1 este preferat locului L_2 și L_2 lui L_3 , atunci L_1 este preferat lui L_3 .

Migranții evaluează utilitatea diferitelor locații comparativ cu cea de origine și, pe de altă parte, costurile migrației (C_j) caracteristice pentru fiecare dintre ele.

Așadar, câștigul net de utilitate (Δ_i) obținut prin migrare va fi:

$$\Delta_i = \frac{U_j - C_j}{U_0 - C_0} \quad (1.3.1)$$

unde U_0 și C_0 reprezintă utilitatea, respectiv costul în locul de origine.

Un rol important în evaluarea utilității (U) are și factorul timp (T), care include orizontul de timp al evaluării și probabilitatea de a realiza câștigurile scontate, la care se adaugă și un coeficient de actualizare care include o rată a dobânzii (r). O formulă generală pentru **calculul maximizării utilității** propusă în literatura de specialitate (Graves, Clawson 1981) este următoarea:

$$U_{(y_i, h_i)} = \int_0^r \varphi_i \cdot (t) U \{e_i(t) - c_i h_i(t)\} \exp^{-rt} dt \quad (1.3.2)$$

în care: U = utilitatea; y_i = veniturile; h_i = orele lucrate; t = timpul; φ_i = probabilitatea de a câștiga, de a găsi un loc de muncă; e_i = câștiguri; $\exp^{-rt}$ = factor de discountare la rata dobânzii r ; c_i = costuri.

La relația (1.3.1) se poate adăuga și costul vieții, în diferite locuri, care, în principal, cuprinde impozitele la nivel central și local, prețurile bunurilor și serviciilor, facilitățile (Boetz, Debertin, 1993).

Micromodelul imigrației, formalizat matematic cu ajutorul relației (1.3.2), servește la determinarea, prin agregare, a componentelor emigrării (E_m) și imigrării (I_m) din care rezultă migrația netă (M_n), adică:

$$M_n = I_m - E_m, \quad (1.3.3)$$

care, în continuare, se poate explicita (Saltz, 1998) astfel:

$$M_n = f(y, t, w, a) \quad (1.3.4)$$

în care: y = venitul așteptat ajustat, pentru fiecare cost relativ al vieții în locul respectiv; t = indicator care exprimă nivelul taxelor asupra veniturilor; w și a reprezintă variabile care indică anumite elemente de confort în zonele de destinație și, respectiv, ponderea populației sub 55 de ani.

O parte dintre variabilele relației (4) fac parte din categoria bunurilor și serviciilor necomercializabile, neexportabile (nontraded) și care, în consecință, nu pot fi evaluate prin prețuri.

Agregarea micromodelor migrației pentru fiecare individ, la niveluri ierarhic superioare, pentru toți migranții, potrivit rezultatelor empirice din lucrarea lui Stephan Goetz (1997), practic evidențiază dependența fluxurilor migratorii de aceleași **variabile explicative**, ca și cele la nivel micro. Aceste variabile reprezintă factorii care determină dimensiunile economică, socială și ecologică ale DD, potrivit cerințelor contemporane ale interdisciplinarității și abordării sistemice.

În afară de determinantul strict economic legat de nivelul veniturilor și al reușitei în carieră, **condițiile plăcute de viață sau amenitățile** (amenities), noțiune complexă cu multiple componente integrate specifice dezvoltării durabile, au devenit factor generator nu doar de spor demografic, dar și de imigrație. Acest factor poartă denumirea de element **hedonistic** și evidențiază semnificația prevalentă a condițiilor de climă, mediu, relații sociale și prestigiu social în comparație cu stimulentele relativ înguste ale **veniturilor**. În continuare, vom folosi noțiunea de „amenitate” (fr. *amenité*, lat. *amoenitas*) în locul condițiilor plăcute de viață, înțelegând complexul condițiilor de climă și relief, școli bune, spitale, terenuri de sport, panoramă, grad de poluare etc. Fiecare tip de amenitate depinde de ciclul vieții individului, de nivelul său de instruire și de condițiile anterioare și prezente de viață.

Anumite amenități devin mai puțin preferabile sau plăcute dacă sunt utilizate (consumate) de un număr crescând de beneficiari. Este vorba de supraaglomerările de vile, de exemplu, pe Valea Prahovei, în Poiana Brașov sau în unele zone din București etc. Acest gen de amenități se numesc bunuri publice **congestibile** sau de **utilizare incompatibilă**. Zonele de la malul mării sau ale lacurilor devin adesea prea aglomerate, producându-se blocarea panoramelor marine sau muntoase cu construcții de noi locuințe, ceea ce face să scadă valoarea și atracția amenităților respective.

Calculul indicelui de amenitate pentru fiecare zonă, regiune sau țară, ținând seama de latitudine, temperatura medie anuală și prezența locurilor de agrement, oferă repere utile politicilor migrației. Potrivit unor studii considerate de referință, zonele cu indice ridicat **de amenitate** înregistrează o migrație de până la 11 ori mai mare decât creșterea veniturilor. Regiunile cu nivel scăzut al amenităților pierd în privința veniturilor din migrație, în sensul că persoanele care au părăsit zonele respective au realizat venituri mai mari decât cele care au venit în aceste zone.

Un alt aspect se referă la măsura în care sunt tentați oamenii să accepte un salariu mai mic și prețuri mai mari pentru a beneficia de amenități superioare, respectiv dacă indivizii preferă să-și schimbe

structura consumului pentru **amenitățile necomercializabile**. Migrația indivizilor și a firmelor generează dezvoltare economică, iar diferențele în disponibilitățile de amenități fixe reprezintă un factor-cheie care poate genera dezvoltarea durabilă a unei regiuni sau zone.

Procesul **capitalizării amenităților**, prin localizări și relocalizări, contribuie la determinarea valorii amenităților respective, influențând nivelul salariilor.

Prețurile hedonistice, de estimare a valorii economice și sociale a specificului unui loc, diferă în funcție de zonele țării, de orașe și localizarea specifică a unor amenități (Blomquist, Berger și Hohn, 1988), influențând nivelul chiriilor și al salariilor, precum și costul migrației și al vieții. Creșterea nivelului veniturilor poate conduce la creșterea cererii pentru amenități.

Conceptul compensării **diferențialului în salarii și chirii** (compensatory differential in wages and rents) relevă faptul că indivizii pot fi dispuși să plătească chirii mai mari și să accepte salarii mai mici pentru a locui într-o zonă agreabilă. Pe de altă parte, indivizii cer compensații sub forma unor salarii mai mari, în cazul poluării și al aglomerației.

Caseta 1.2: Modelele diferențialului veniturilor

Ideea diferențialului veniturilor a fost extinsă și aplicată empiric de modelele migrației elaborate de Todaro (1969), Harris și Todaro (1970) pentru țări în curs de dezvoltare. În aceste modele, migrația servește ca sursă de arbitraj pentru cererea și oferta de muncă și, în consecință, pentru salarii din punct de vedere teritorial. Regiunile cu salarii relativ înalte (comparativ cu alte regiuni) atrag lucrătorii, măbind în acest fel oferta de mână de lucru și scăzând presiunea salarială. În regiunile cu salarii relativ joase, oferta redusă de lucrători, în principiu, determină o creștere de salarii. Așadar, celelalte condiții rămânând neschimbate, se așteaptă ca salariile să se echilibreze în timp și spațiu, ca reflectare a calității relative a muncii.

Aceste modele presupun că toți agenții economici au o informație completă privind oportunitatea de câștig al veniturilor, că au costurile tranzacționale asociate migrării egale cu zero și că numai veniturile intră în funcția de utilitate a indivizilor. În modelul elaborat de John Hicks, migrația între locurile (*i*) și (*j*) este o funcție directă de salarii sau de oportunitățile de câștig al veniturilor între cele două locuri:

$$M_{ij} = f(w_j/w_i).$$

Dacă $w_j > w_i$, oamenii vor pleca din locul (*i*) către locul (*j*). Cu cât este mai mare diferența de salarii, în orice perioadă dată, cu atât mai mare va fi fluxul populației care beneficiază de acest diferențial; arbitrajul sub forma migrării persoanelor va conduce eventual diferențialul dintre salarii de la zero către raportul 1, *ceteris paribus*.

Cu cât este mai mare valoarea amenităților cu atât este mai redus salariul care se oferă de către o firmă. În procesul negocierii, se poate ajunge la un anumit nivel de salarizare reciproc acceptabil, în funcție de valoarea amenității.

1.3.1.2. Calitatea bunurilor și serviciilor publice și potențialul de ocupare

Calitatea și structura bunurilor și serviciilor publice oferite reprezintă un alt factor care explică migrația internă și externă. Este vorba de infrastructura mijloacelor de transport, școli, poliție, protecția și securitatea cetățeanului, indemnizații pentru securitatea socială a indivizilor, drumurile și serviciile publice și semipublice de care dispune comunitatea etc. Oferta de bunuri și servicii publice nu poate fi schimbată decât prin migrație, lobby asupra persoanelor publice oficiale sau așteptând următoarele alegeri, ceea ce face ca bunurile publice să se deosebească de cele private.

Charles Tiebout (1956) afirmă că „poporul votează cu picioarele” atunci când este pus în situația să aleagă o ofertă optimă de bunuri și servicii publice. După Tiebout, indivizii aleg comunitățile în care trăiesc, echilibrând cu grijă impozitele pe care le plătesc, comparativ cu nivelul calitativ și cantitativ al bunurilor și serviciilor publice oferite. În loc să aștepte alegerile viitoare sau să voteze prin referendum pentru a-și exprima preferințele majoritare, foarte mulți își optimizează relația taxe-servicii publice, plecând în locuri mai avantajoase pentru ei. În mod ideal, aceasta ar trebui să stimuleze competiția interregională între autoritățile publice locale, pentru a oferi servicii publice de cât mai bună calitate, la tarife atractive și acceptabile. Raportul taxe/ofertă de bunuri și servicii publice se poate schimba, în funcție de gradul de dezvoltare economico-socială a regiunilor. În stadiile timpurii ale dezvoltării, contează în principal sistemul de taxe și impozite. Pe măsura dezvoltării regiunilor, apare preferința pentru locuri cu taxe ridicate, care oferă servicii publice de calitate superioară, astfel încât beneficiarii să compenseze costurile lor marginale cu beneficii adiționale.

În condiții de echilibru sau nonechilibru, raportul între taxele și serviciile publice afectează și valoarea proprietăților într-o comunitate (Blair, 1995). Dacă presupunem că a fost luată decizia de a amenaja un parc public nou, cu o anumită creștere a taxelor pe proprietate (imobile), vom constata că se pot distinge două categorii de persoane: cele care nu sunt interesate sau se opun parcurilor publice și cele care sunt

interesate (în principal familiile cu copii, persoanele în vârstă etc.). Ca efect al măririi impozitelor pe proprietate, potrivit modelului lui Tiebout, se vor constata două variante de comportament al indivizilor:

- a) cererea pentru construcția de locuințe în comunitate pentru cei care doresc parcul ar urma să crească;
- b) cererea pentru construcția de locuințe va scădea în cazul celor care nu doresc amenajarea parcului; acest de pe urmă grup pur și simplu va părăsi localitatea.

Atitudinile contrare ale celor două categorii de indivizi vor conduce, pe de o parte, la o creștere a cererii de locuințe în comunitate și, implicit, la prețuri mai ridicate ale caselor și, pe de alta, la o scădere a cererii de locuințe și a prețurilor acestora. Efectul global asupra prețurilor locuințelor depinde de grupul cu cea mai puternică influență în cadrul comunității. Atunci când cei favorabili amenajării parcului sunt mai influenți, valoarea locuințelor va crește. Oricum, pe termen lung, autoritățile vor trebui să întreprindă măsuri care să promoveze și să satisfacă cerințele majorității; altfel, poziția lor va fi slăbită.

Calitatea instituțiilor de învățământ public reprezintă un alt factor al migrației, îndeosebi pentru familii cu copii de vârstă preuniversitară. Variantele schimbării de reședință în aceeași localitate sau mutarea în altă localitate cu condiții superioare de învățământ se selectează în funcție de posibilitățile financiare ale familiilor, fie în sensul mutării întregii familii, fie numai al trimerii la școală a copiilor în altă localitate (mai ales la studii universitare).

Condițiile de calitate a factorilor de mediu au un rol foarte important în mobilitatea socială. În zonele în care reglementările de mediu nu sunt riguroase pot fi amplasate industrii care periclitează starea de sănătate a populației locale, ceea ce va determina un flux migratoriu către alte zone, mai riguros reglementate în această privință.

Migrația explicată prin avantaje de ocupare și aspecte conexe acestora. La baza mobilității interne a populației se află și diferența de **avantaje economice**, în special de **salarizare**, care reprezintă factorul primordial al acesteia (Hicks, 1932; Mueller, 1982).

Cu mai mult de un secol în urmă, geograful E.G. Ravenstein (1889) a clasificat imigranții după motivația acestora, stabilind „legile migrației”, bazate pe **principiile gravitaționale**, ulterior dezvoltate și aprofundate. Modelul gravitațional al migrației se bazează pe legile fizicii ale câmpului gravitațional, care este cu atât mai intens cu cât corpul ceresc este mai mare, și utilizează formula:

$$m_{ij} = \alpha \frac{p_i p_j}{d_{ij}^\beta} \quad (1.3.5)$$

În care:

m_{ij} = numărul de persoane care migrează între localitățile i și j ;

α și β = parametri care reflectă aspecte legate de distanță;

p_i, p_j = populația din localitățile i și j ;

d_{ij} = distanța între cele două localități i și j .

În funcție de valoarea numerică a lui β , numitorul reprezintă o funcție descrescătoare de distanțe. Valorile alternative ale lui β pot determina valori foarte diferite pentru interacțiunea spațială m .

O creștere a populației celor două localități sau numai a uneia va mări fluxul migratoriu. Dacă infrastructura și mijloacele de transport își vor îmbunătăți performanțele, atunci coeficientul β (care exprimă funcțiuni legate de costurile imigrației) va scădea ca importanță.

Valențele gravitaționale ale localităților pentru migrația internă sunt analizate pe baza a numeroși **factori economici** (nivelul salariilor, rata șomajului, posibilități de venituri complementare, mediul de afaceri, structura cererii și ofertei de bunuri și servicii) și **sociali** (nivelul taxelor și impozitelor, calitatea infrastructurii și a serviciilor și utilităților publice).

Caseta 1.3: Efectul „cărării băătorite”

Un alt model al comportamentului migraționist a apelat la interacțiunile sociale între indivizi ca factor major care explică de ce migrează oamenii.

În acest model, persoanele care s-au mutat în alte locuri schimbă informații despre locurile respective cu foștii vecini, care urmează ulterior același traseu migraționist, cunoscut sub denumirea de efect al „cărării băătorite”.

În aceste cazuri, fluxul de informații privind salariile și oportunitățile de angajare din noi zone către altele vechi a fost o cauză importantă a migrării. Studii ale acestui fenomen important au fost efectuate de către Nelson (1959), Greenwood (1970), Mackinnon și Rogerson (1980 și 1982). Deși informațiile privind costurile tranzacționale sunt greu de măsurat, literatura de specialitate subliniază importanța deosebită a contribuțiilor acestora pentru migrație.

Abordarea comportamentului migraționist din punctul de vedere al modelelor **efectului de imitație** sau **al cărării bătătorite** (beaten path) presupune că, o dată statornicite niște traiectorii, fluxul migratoriu va funcționa pe baza **comportamentului imitațional** al migranților ulteriori, în mod similar cu animalele sălbatice care migrează între sursele de apă și alte destinații în cursul unui an, fără să se abată de la traseul folosit perioade foarte îndelungate. Procesele de convingere a migranților se bazează pe un sistem informațional, formal și informal.

Alte modele mai rafinate calculează diferențialul de venituri (salarii) în spațiu, ceea ce oferă migranților ierarhizări de spații ale preferinței. Privite prin prisma dezvoltării durabile, aceste modele oferă migranților și factorilor de decizie elemente de fundamentare a deciziei pe termen lung în ceea ce privește reducerea posibilă a decalajelor de venit intra și interregionale, astfel încât să poată fi diminuată **pierderea** de forță de muncă înalt calificată (brain loss).

Prin combinarea modelelor gravitaționale ale migrației cu cele bazate pe salarii, se obține un nou model căruia i se pot atașa coeficienți de șomaj ca factor determinant al probabilității de a obține un loc de muncă (Lowry, 1966). Forma matematizată a acestei dependențe funcționale este următoarea:

$$M_{ij} = g \left[\frac{u_i}{u_j} \cdot \frac{w_j}{w_i} \cdot p_i \cdot p_j / d_{ij}^\alpha \right] \quad (1.3.6)$$

în care: u_i, u_j = rata șomajului în regiunea i și, respectiv, j ; w_i, w_j = nivelul salarizării în regiunea i și j ; g = o formă a dependenței funcționale.

Aplicarea acestui model de către Lowry pentru 90 de zone metropolitane din SUA relevă **inexistența** unei legături dintre condițiile economice ale locului de origine a migrației și înclinația indivizilor de a migra. S-a constatat doar că o rată înaltă a migrației care a generat șomaj în zonele de destinație a avut un efect negativ așteptat asupra migrației: cu cât rata șomajului era mai mare, cu atât mai redus era numărul de migranți către zona respectivă. Acest rezultat a avut o importanță deosebită, întrucât a arătat că zonele în declin, cu **șomaj ridicat, nu au putut sau nu vor putea să-și soluționeze problemele lor exclusiv prin migrație către alte zone**. Tot din studiul lui Lowry a reieșit că modul de comportare a imigranților într-o regiune se poate

studia separat de comportamentul emigranților dintr-o altă regiune. Acesta a făcut să apară o serie de studii privind raportul între **emigrare** (out-migration) și **imigrare** (in-migration).

Modelele imigrării pun accent pe imigranți în orașe și regiuni, din punctul de vedere al factorilor care determină (explică) aceste fluxuri, în sensul cauzalității și efectelor. Ele se concentrează asupra condițiilor din zonele din care vin migranții și în care se înregistrează excedent de forță de muncă. Aceste abordări presupun că migrația determină o ofertă perfect elastică de forță de muncă într-o regiune și că regiunile cresc în diferite ritmuri numai datorită faptului că sunt expuse la forțe ale cererii care variază spațial, cerere care, la rândul său, este exogen determinată.

Modelele structurale ale imigrării includ o serie de factori locali, începând cu reducerea locurilor de muncă, oportunitățile de ocupare, condițiile de locuit, politicile fiscale, structurile industriale, amenitățile, dimensiunea orașelor, căile de acces din și către alte zone. Modelele structurale au inclus pentru prima dată noțiunea de amenitate ca factor al migrării.

Efectul dimensiunii unui oraș și al relațiilor sale cu zonele limitrofe a fost studiat în mod explicit de către Von Böventer (1969) și are la bază ideea că există o ierarhie între partea **centrală** a orașului și periferia sau regiunile limitrofe ale acestuia, care mai poartă denumirea de Hinterland. Acest model stabilește o relație nelineară între imigrare și mărirea orașului, întrucât nici costurile furnizării de servicii publice și infrastructură, nici beneficiile pe care firmele le realizează de la economiile aglomerate nu sunt linear corelate cu populația. Modelul lui Von Böventer arată explicit cât de accesibil este un oraș imigranților provenind din alte orașe sau zonele limitrofe. Relația este pozitivă după toate probabilitățile, iar accesul la infrastructură are un rol deosebit de important. Variabilele structurale în modelele construite de Pack (1973) și Mueller (1982) joacă un rol central în atragerea migranților, fiind vorba de nivelul și creșterea venitului mediu, rata șomajului, numărul mediu de ani de educație, taxe și cheltuieli publice per capita, amenități legate de condițiile de locuit în zona centrală a orașelor. Este de presupus că migranții vor prefera orașele cu un stoc de înaltă calitate a caselor de închiriat. Populația a fost, de asemenea, implicată să evalueze preferințele de localizare în orașele mari sau mici.

O problemă în cadrul conceptualizărilor lui Pack a fost că schimbările venitului în timp nu erau independente de ratele migrației.

Cebula și Curran (1974) au argumentat că un model cu ecuații simultane, care conține migrația și schimbarea veniturilor ca **variabile endogene**, ar fi fost o cale mai potrivită de a modela această problemă.

Modelul ecuațiilor simultane ale imigrației leagă procesul migratoriu de creșterea economică regională. Concepute mai degrabă ca modele pentru analiza creșterii economice, modelele ecuațiilor simultane au presupus că cererea de forță de muncă este perfect elastică dincolo de salariul de echilibru curent, care este exogen determinat, și că, în consecință, dificultățile regionale în creșterea numărului de locuri de muncă sunt rezultatul strict al diferențelor regionale ale inflației. Alte modele ale ecuațiilor simultane țin seama de oportunitățile alternative care sunt disponibile pentru migranți între originile și destinațiile lor. Primele modele gravitaționale țineau seama de condițiile economice numai în locul de origine al migrantului și de un singur loc de destinație, ca factori de influență asupra comportamentului migranților.

Modelele oportunităților alternative iau în considerare mai multe regiuni de destinație care se pot concura, către care se poate îndrepta migrantul (Alperovich, Bergsman și Ehemann, 1977). Acest tip de model a precedat modelelor cu destinații multiple (place to place models).

Modelele emigrării (out-migration models) cuprind **înclinația spre migrare** și **elementele modelului cu ecuații simultane**, punând accentul pe condițiile economice în zona de origine, care, practic, determină emigrarea. Este vorba de caracteristicile populației, în sensul grupurilor cu probabilitate mică sau mare de emigrare, gradul de legare de locuri, prieteni și rude. Modelul înclinației pune accent pe efectele separate ale condițiilor economice în locurile de la care provin migranții, de regulă, **regiuni în declin și recesiune** supuse presiunii emigrării într-o măsură mai mare și, invers, regiuni prospere cu presiune emigraționistă mai redusă.

Modelele migrării „din loc în loc” (place to place migration models) sintetizează factorii imigrării și emigrării și se împart în două categorii: **modele ale alocării** și **modele origine-destinație**.

Modelele de alocare exprimă repartizarea pe regiuni sau zone alternative, migrația fiind funcție de condițiile și factorii din zona de origine și de destinație, **distanța continuând** să joace un rol central în **comportamentul migratoriu**. Desigur, distanța are importanță, dar nu trebuie exagerată ca factor de reducere a migrației.

Cele mai atractive zone privind nivelul salariilor, gradul de subocupare și dimensiunea populației pot fi la distanțe mai mari și, în consecință, vor fi preferate față de zonele la distanțe mici, unde câștigurile nu sunt deosebite.

În modelele origine-destinație, originea migrației devine un element al setului fezabil al alegerilor destinației. Factorii capitalului uman reprezintă determinanții majori ai migrației; este vorba de **educație, ocupare, rasă**, care măsoară **gravitația**.

Modelele comportamentale ale migrației se bazează pe **maximizarea utilității**, în condiții de incertitudine și constrângeri totale de timp (Arora, Brow, 1971). Migrantii își aleg alocațiile optime de timp în locul de origine și de destinație. Amenitățile la destinație și originea migrației se folosesc pentru a pondera fluxurile de venit real. Valoarea actuală a venitului real care se așteaptă de la migrația către o nouă destinație va depinde de orizontul de timp, de probabilitatea de câștig în țara de destinație în perioada (t) și de costurile migrației.

Modelele mobilității forței de muncă includ două noțiuni distincte, și anume: mobilitatea și migrația. Deși migrația și mobilitatea sunt doi termeni cu utilizare frecvent interșanjabilă, ei se referă la realități diferite. **Mobilitatea** reprezintă schimburi de domiciliu (adresa casei) fără să însemne schimbare de oraș sau țară, în timp ce migrația implică mutarea într-o altă localitate, trecând peste o delimitare (frontieră) teritorială. Așadar, migrația implică mobilitatea, în timp ce mobilitatea nu implică și o **schimbare a pieței muncii**. În modelele de mobilitate desemnate să explice migrația, accentul se pune pe decizia individului, în sensul mutării sau nu a acestuia.

Oportunitățile în aceste modele se măsoară folosind **nivelurile salariilor și ratele șomajului**, distanța dintre originea și destinația migrației, amenitățile, dimensiunea populației și alte caracteristici, cum ar fi limba vorbită.

O caracteristică a modelelor mobilității constă în faptul că indivizii se presupune că își **maximizează utilitatea** supusă unor anumite constrângeri. Decizia de a migra este o cerere derivată pentru bunuri **necomercializabile (non-traded)** și specific locale (location-specific goods), care includ amenitățile și oportunitățile de ocupare. Migrația se caracterizează ca un răspuns la schimbările în **cererea pentru sau oferta de bunuri necomercializabile** și în costurile migrației (Mueller, 1982, p. 60-61).

După cum sugerează și numele, bunurile necomercializabile sunt cele care nu pot fi vândute sau cumpărate în cadrul unui spațiu (preferințe pentru a naviga pe un lac, parcurile naționale, teatre, echipe de sport etc.).

Abordări dinamice ale migrației interne

Modelele dinamice ale mobilității elaborate de Graves și Linneman presupun că **migrația este un fel de răspuns la orice dezechilibru în oferta și cererea** pentru anumite bunuri și servicii. De exemplu, o sporire a veniturilor sau o schimbare a regimului de pensionare pot declanșa un dezechilibru. Schimbările în caracteristicile socio-demografice ale familiei, educația, structura și dimensiunea familiei, sănătatea, câștigurile și ocuparea sunt legate de schimbările în cererea derivată pentru migrație. În partea de costuri ale migrației se includ și factori cum sunt: legăturile sociale și religioase, numărul copiilor de vârstă școlară, durata serviciului ocupat etc.

Eficiența economică a migrației nu poate fi dovedită decât prin creșterea **bunăstării migrantului**. De regulă, **căutarea unui loc mai bun de muncă** prin migrație a devenit, în economia de piață, o preocupare cvasipermanentă a indivizilor, care simt nevoia să-și actualizeze în mod curent informațiile legate de posibile destinații ale migrației.

Într-un **model dinamic** al migrației, persoanele caută, în mod constant, noi oportunități și căi pentru îmbunătățirea situației lor, spre deosebire de modelul **static**, în care acestea și-au găsit **un loc ideal spre a se localiza și a rămâne pentru totdeauna** în respectivul loc. În SUA, un bărbat își schimbă pe întreaga durată a vieții sale active aproximativ de 10 ori locul de muncă, comparativ cu Anglia, unde acest lucru se întâmplă doar de șapte ori (Polachek și Seibert, 1993). Într-o societate mobilă, schimbarea locului de muncă este adesea asociată cu schimbarea reședinței, tinerii fiind mai mobili decât persoanele în vârstă.

În țările dezvoltate, migrația internă a populației este cu mult mai intensă și mai selectivă față de țările în curs de dezvoltare, ceea ce se explică prin diferența majoră de oportunități și factori favorizanți ai migrației.

Informația și gradul de cunoaștere în ceea ce privește piața muncii sunt elemente foarte importante (salarii și structura ocupațională) pentru migrație, ajutând la găsirea unui beneficiu pecuniar sau de altă

natură. Cu cât este mai cuprinzător și relativ îndelungat procesul de informare cu atât poate fi mai mare salariul persoanei care obține informații.

Informațiile referitoare la costurile bănești legate de mutare, casă nouă, pierdere de venituri, la **câștigul și costul marginal** al unor noi locații reprezintă, de asemenea, factori pe care se bazează alegerea optimă a migrantului.

În ceea ce privește periodicitatea mutării, aceasta nu este regulată. Cu cât indivizii sunt mai în vârstă cu atât găsesc mai greu locuri de muncă bine plătite, iar mobilitatea este mai redusă.

În calculul determinării mobilității forței de muncă trebuie avute în vedere, de asemenea, concediile, disponibilizările, transferurile și demisiile, care pot avea influențe diferite asupra procesului.

Modelele disponibilului locurilor de muncă (Mazek, 1966, și Glanz, 1973) reflectă atât excesul de cerere de lucrători, cât și schimbarea în forța de muncă, în funcție de diferențele în nivelurile ocupării între regiuni. Nivelul estimat al ocupării se calculează pe baza dimensiunii subocupării într-o regiune dacă nu ar fi avut loc imigrarea de forță de muncă în regiunea respectivă, pe vârste și structuri ocupaționale ale migrantilor. Cu ajutorul acestor modele, se determină efectul migrației asupra zonelor cu recesiune economică. Mazek a fost unul dintre primii cercetători care au introdus modelele cu ecuații simultane în studiul comportamentului migraționist, recunoscând că imigrația și ratele subocupării, în fapt, au fost determinate simultan.

În modelul lui Glanz (1973), disponibilul de locuri de muncă a fost determinat ca mărime a excedentului cererii de forță de muncă. Variabila ocupării potențiale în modelul său măsoară cât de mult ar fi crescut ocuparea dacă regiunea ar fi urmat tendințele la nivelul național. Glanz afirmă că migrantii cu venituri mici sunt atrași în special de zone cu oportunități mai mari de ocupare a unui loc de muncă. Teoria disponibilului locurilor de muncă ca determinant al migrației este și în prezent valabilă, întrucât cei aflați în căutarea unui loc de muncă sunt dispuși să migreze chiar la distanțe mari pentru a-și asigura veniturile dorite sau a ieși din statutul deloc convenabil de șomer sau subocupat.

Problema navetismului

Un aspect *sui generis* al migrației interne este cel legat de navetism în și din jurul marilor orașe sau la distanțe mai mari. Navetiștii

emigranți sau imigranți modifică structura pieței muncii, în general în sensul echilibrării acesteia.

Relația dintre navetiști și migranții interni se bazează pe complementaritatea sau substituția dintre aceștia. Creșterea gradului de ocupare și a cererii de forță de muncă într-o regiune are impact pozitiv asupra intensificării navetismului, mai ales în zonele dezvoltate, unde o parte importantă a locurilor de muncă este ocupată de navetiștii nerezidenți. Nivelul, salariile și costul locuințelor reprezintă factorii determinanți ai navetismului.

Proporția navetismului în ocuparea forței de muncă a unei regiuni poate fi foarte diferită în zonele urbane și rurale, în funcție de nivelul dezvoltării acestora, de cererea de locuri de muncă etc. De regulă, fluxul navetiștilor este direcționat dinspre mediile rurale către cele urbane, aceasta reprezentând una dintre formele de ajustare a pieței muncii într-o țară. Pe măsura dezvoltării zonelor rurale, și acestea pot atrage navetiști de la orașe, mai ales în zonele limitrofe marilor orașe.

În marea majoritate a țărilor, factorii migrației interne converg cu intensități și în structuri diferite către fluxurile migratorii rural-urban, ceea ce a și dat procesului de urbanizare un impuls deosebit. Dacă în anul 2005 circa 47% din populația globului trăiește în orașe, potrivit estimărilor specialiștilor, în anul 2030, aproximativ 60% din populație va trăi la orașe, dovadă clară a dinamismului înalt al proceselor de urbanizare.

Migrația internă a fost, vreme îndelungată, considerată ca principală sursă a creării marilor orașe și a presiunii șomajului în acestea. În pofida politicilor restrictive în calea migrației interne, ca și a disconfortului și greutăților din orașele supraaglomerate, migrația internă continuă să crească, având ca principală cauză dorința de diminuare a riscurilor economico-sociale ale indivizilor și familiilor acestora, prin mărirea, flexibilizarea și diversificarea surselor de venit direct și indirect.

În viitor, cele mai mari orașe supraaglomerate se preconizează a fi în țările în curs de dezvoltare, problemele marilor orașe supraaglomerate din țările dezvoltate fiind cunoscute și supuse unor reglementări deocamdată cu eficiență limitată.

Migrația internă și aglomerarea populației în marile orașe au o serie de efecte pozitive, dar și negative pentru dezvoltarea durabilă. Marile orașe reprezintă, într-adevăr, centrele cele mai importante ale

activității economico-sociale, cu o contribuție apreciabilă la dezvoltarea țărilor. Dar aceste orașe reprezintă, totodată, și cele mai poluate zone care presupun în viitor sporirea capacității actului managerial, îmbunătățirea securității și calității vieții, mai buna integrare a imigranților, care, din cauza condiției lor precare, pot deveni mai ușor victime ale fraudei, delincvenței, crimei, terorismului și drogurilor.

În cazurile în care prin migrația internă nu se reușește asigurarea unui echilibru între cererea și oferta de muncă dintr-o localitate sau la nivel național, apare în mod obligatoriu înclinația forței de muncă spre migrația în exterior, de care ne vom ocupa în continuare.

1.3.2. Migrația externă

Migrația internațională a populației a existat în toate timpurile, la niveluri cantitative și calitative însemnate, ca urmare a influenței unui complex de factori obiectivi și subiectivi care actualmente interferează direct cu componentele procesului de globalizare și mondializare. Migrația internațională cuprinde peste 175 milioane de persoane, atât din țările dezvoltate, cât și din cele în curs de dezvoltare, și, potrivit estimărilor experților, în viitor tendința de creștere a acesteia va continua.

Evoluția fluxurilor migraționiste externe se explică, parțial, printr-o **componentă tradițională**, oamenii fiind în căutare permanentă de strategii de reducere a riscurilor, prin asigurarea unui volum mai mare al venitului. Dezvoltarea fără precedent a mijloacelor rapide de transport și comunicație reprezintă un alt factor care impulsionează migrația internațională.

Cercetarea aprofundată a cauzelor, efectelor, **costurilor** și **beneficiilor** migrației externe în țara de origine și destinație reprezintă un demers util pentru a identifica cele mai adecvate mijloace și politici de a maximiza beneficiile migrației externe pentru DD.

Migrația afectează în cel mai înalt grad viața personală a migranților, ca urmare a deciziei individuale pe care au luat-o, implicând multe aspecte care exced politicile guvernamentale în domeniu. Migranții încearcă să-și îmbunătățească nivelul calitativ al vieții și oportunitățile, în primul rând nivelul veniturilor pentru ei și familiile lor, chiar dacă, în țara de destinație, sunt obligați să suporte anumite costuri și tratamente discriminatorii legate de salarizare sub nivelul pregătirii și capacității profesionale, de pericolul șomajului, ca și de alte aspecte privind dificultățile de integrare în noile comunități locale.

Rezultatul global al migrației este foarte complex și o analiză cuprinzătoare a acestuia presupune cunoașterea **costurilor și beneficiilor la nivelurile individual, local, național și internațional**, mai ales în cazul în care este vorba de imigranți cu nivel înalt al pregătirii profesionale, care furnizează țării de destinație un important câștig de „creiere” (brain gain), iar în cea de origine, dimpotrivă, o pierdere de creiere (brain loss).

Datorită migrației externe, prima și imediata **pierdere directă pentru țara de origine** este legată de **nerecuperarea investițiilor în educația** și formarea profesională a emigranților (investițiile în capitalul uman), precum și de pierderea contribuțiilor la buget, reprezentate de taxele și impozitele pe care aceștia le plăteau. Indirect, pierderea de capital uman emigrant conduce, în țara de origine, la **creșterea ponderii personalului cu calificare medie și scăzută**, ceea ce nu este de natură să consolideze bazele dezvoltării durabile pe cei trei piloni ai săi. Potrivit teoriilor moderne ale creșterii economice, progresul tehnologic și cunoștințele încorporate în capitalul uman au un puternic efect favorabil asupra nivelului productivității sociale a muncii și eficienței economice în general. Or, prin hemoragia creierelor din țara de origine, acest efect propagat își diminuează intensitatea ca efect nefavorabil asupra productivității și competitivității economiei naționale.

Efectele nefavorabile ale emigrației au dimensiuni și structuri diferite, în funcție de vârstă, sexul și nivelul profesional al migranților. Dacă pentru cei cu studii superioare plecările vizează atât diminuarea potențialului productiv al economiei direct și indirect, cât și volumul taxelor și impozitelor mai ridicate, pentru migranții cu nivel mediu de calificare și necalificați cea mai mare pondere în cadrul pierderilor se va înregistra la taxe și impozite și la contribuțiile pentru educație și sănătate, mai ales dacă numărul acestora este mare.

Pe lângă **efectele nefavorabile**, migrația internațională produce o serie de **efecte favorabile** în țara de origine. Astfel, emigranții care obțin venituri mai mari în străinătate reprezintă un imbold pentru cei rămași în țară să-și ridice nivelul de pregătire profesională pentru a deveni mai competitivi. În plus, emigranții trimit în țara de origine bani la familie sau la prieteni, ceea ce contribuie la creșterea nivelului de trai al acestora și la reducerea sărăciei. Potrivit unor anchete, familiile cu unul sau mai mulți membri care lucrează în străinătate sunt mai puțin vulnerabile față de cele care nu sunt în această categorie. Chiar dacă cea mai mare parte a acestor transferuri bănești se cheltuie pe consumul de bunuri și

servicii de către familia rămasă în țară, nu trebuie scăpat din vedere efectul multiplicativ al consumului respectiv în stimularea ofertei.

În **țara de origine**, plecarea forței de muncă în străinătate poate avea un efect favorabil asupra economiei în cazul în care există un șomaj ridicat și, prin plecările în străinătate, scade presiunea acestuia asupra pieței muncii și bugetului de cheltuieli sociale. Stabilirea unor legături durabile între diaspora și țara de origine, prin contacte de afaceri, științifice, reuniuni periodice în țară, proiecte internaționale comune etc., prezintă, de asemenea, un factor potențial favorabil generat de emigrație, în compensație la pierderile pe care aceasta le generează.

În **țara de destinație**, imigranții pot influența, în grade diferite, de la caz la caz, situația economico-socială la nivel local, regional și național, printr-o serie de factori cu valențe pozitive și/sau negative.

Intrarea pe piața muncii a migranților reprezintă un factor de influențare a distribuției veniturilor, în sensul reducerii veniturilor ocupanților rezidenți (nativi) care sunt concurați de noii veniți și al recurgerii la forță de muncă străină, mai ieftină, din partea patronilor (angajatorilor). Efectul redistributiv asupra veniturilor în țara gazdă receptoare va depinde de masa și nivelul de pregătire ale imigranților, de volumul și structura cererii de forță de muncă pe piață în țara de destinație, de reglementările legale în domeniu.

Specialiștii consideră că, în general, impactul economic și social al migrației pentru țările trimitătoare și receptoare este de **dimensiuni relativ reduse (modeste)**. Cu toate acestea, **nu se poate neglija importanța sa pentru anumite zone sau categorii profesionale** din țările respective (în anumite orașe sau sectoare economice, ca, de exemplu, în construcții, industria ușoară, servicii comunale, lucrări agricole etc.).

Pentru țările de destinație, migranții reprezintă, de asemenea, un **factor de creștere a cheltuielilor** cu serviciile sociale, cu asigurările de sănătate și educația, cu indemnizațiile pentru cei lipsiți de mijloace de subsistență, în cazul în care aceștia beneficiază de prevederi legale corespunzătoare.

În rândul populației autohtone, există opinia că statul plătește mai mult pentru imigranți în comparație cu contribuția acestora la cheltuielile de securitate socială și de sănătate. De aici și o anumită poziție față de imigrație reprezintă pentru putere sau cursele electorale un factor important de reușită, în cadrul căruia trebuie puse în balanță necesarul

de forță de muncă străină și cheltuielile pe care aceasta le implică pentru stat și angajator.

Manifestarea unor **fenomene de infraționalitate și comportamente reprobabile** în rândul imigranților cu consecințe economico-sociale poate reprezenta un alt cost pentru țara gazdă, mai ales în cazul în care politicile în acest domeniu neglijează instrumentele privind tratamentele adecvate și integrarea socială a străinilor sau sunt slabe din punctul de vedere al securizării granițelor sau al ținerii sub control a imigrației.

Toate costurile imigrației pentru țara gazdă trebuie comparate cu **aportul imigranților, al lucrătorilor temporari** la satisfacerea cererii de muncă în țara respectivă și, implicit, la dezvoltarea economică și socială, îndeosebi în cazul forței de muncă înalt calificate (ingineri, economiști, cercetători științifici, doctori, profesori etc.). Dacă țările de origine se plâng datorită pierderilor economice și sociale nete înregistrate ca urmare a emigrației lucrătorilor înalt calificați, uneori chiar exagerând, țările gazdă sunt mai degrabă înclinate să nu recunoască sau să treacă cu vederea aportul și avantajele economico-sociale obținute pe seama acestora.

Imigranții, de regulă, acoperă la costuri convenabile deficitul de forță de muncă pe diferite categorii socio-profesionale din țările de destinație, existând în această privință multe cazuri de muncă „la negru” de care se fac vinovați atât imigranții, cât și patronii care îi folosesc încălcând prevederile legale.

În majoritatea cazurilor, întreprinderile mici și mijlocii din țările dezvoltate reprezintă cel mai mare angajator al migranților internaționali clandestini, ca segment informal al pieței muncii de care cel mai mult profită angajatorii (și nu imigranții), care tind să-și minimizeze costurile de producție, îndeosebi cele legate de asigurări sociale și impozite. Acest tip de migrație ilegală generează fraudă fiscală, precum și o serie întreagă de alte efecte colaterale nefavorabile, legate de securitatea socială.

În pofida îngrijorării publice privind politicile imigrării în țările dezvoltate, teoreticienii consideră (*World Economic and Social Survey*, 2004) că **impactul net economic global al migranților calificați și necalificați este pozitiv**, chiar dacă de dimensiuni relativ mici în ceea ce privește venitul național al țării gazdă. În termeni cantitativ-valorici globali, o astfel de afirmație poate fi adevărată, dar la nivel local

dimensiunea relativă a impactului ar putea conduce la alte concluzii. În plus, există o serie de externalități pozitive generate de activitatea de cercetare-dezvoltare-inovare, cultural-artistică și științifică a imigranților înalt calificați (cercetători, profesori, oameni de artă etc.) care nu pot fi estimate valoric, la o primă abordare pe termen scurt cel puțin.

1.3.2.1. Cauze și efecte asupra țării de origine

Cauzele emigrației populației dintr-o **țară de origine** pot fi multiple, dar cele cu frecvența cea mai mare se referă la:

- recesiune economică, șomaj, venituri scăzute, oportunități și perspective inexistente sau reduse pentru carieră;
- condiții sociale precare, nesatisfăcătoare, inclusiv din punct de vedere politic;
- mediu de afaceri instabil, neprielnic și impredictibil;
- probleme legate de căsătorii, întregirea familiei;
- aspecte vizând urmăriri penale, mediu, climă etc.

Țara de destinație, la rândul său, poate fi generatoare de imigrație sub următoarele aspecte:

- oferă imigranților venituri mai mari și posibilități multiple de carieră; există avânt economic și cerere de forță de muncă;
- condiții sociale și nivel de trai mai bune;
- mediu de afaceri stabil, prietenos, predictibil, securitate socială mai mare;
- mediu natural mai atractiv.

Efectele directe ale emigrației populației asupra țării de origine se resimt, în primul rând, în scăderea numărului forței de muncă, îndeosebi al celor cu calificare superioară, a căror importanță pentru creșterea economică și productivitate nu poate fi neglijată (Lowel și Findlay, 2001). Privită ca o **investiție în capitalul uman**, cheltuiala pentru educarea și formarea profesională nu mai produce efecte în țara de origine, întrucât ea este încorporată în cei care emigrează. Deși acest tip de pierdere nu poate fi evaluat cu rigoare, există o serie de estimări valorice care uneori sunt ridicate ca pretenții față de țările dezvoltate de către țările în curs de dezvoltare. *În cazul în care emigrează profesiile de care economia și societatea au nevoie urgentă, atunci pierderile sunt și mai mari, astfel că*

durabilitatea dezvoltării poate fi sensibil afectată în termeni financiari și nu numai.

Compensarea într-o măsură mai mare sau mai mică a acestor pierderi generate de emigranți prin transferurile bănești ale acestora, transfer de tehnologie, investiții, comerț și înapoieri în țara de origine rămâne încă o problemă complexă, deschisă, care necesită estimări ale pierderilor și beneficiilor pe termenele scurt, mediu și lung, pe domenii punctuale, cu posibilități de agregare macroeconomică destul de puțin investigate sau puse la punct ca metodologie de calcul.

Este posibil ca aceste comparații între costuri și beneficii să fie suplimentate cu factori de risc și oportunități în cadrul metodologic consacrat de analiza SWOT, care, deși dezavuată de către unii specialiști, rămâne deocamdată instrumentul metodologic cel mai adecvat de abordare a complexității sistemelor.

În ceea ce privește pierderile datorită emigrației forței de muncă necalificate sau mediu calificate, acestea pot fi considerate pentru țara de origine ca fiind uneori nesemnificative, mai ales în condiții de șomaj ridicat.

Dimpotrivă, pierderile cauzate de emigrarea forței de muncă înalt calificată sunt apreciable, cel puțin pe termen scurt și mediu; în realitate, se produce așa-numita migrațiune autoselectivă, potrivit căreia emigrează, de regulă, cei mai bine pregătiți și cu cel mai mare spirit antreprenorial, de creativitate științifică și inovare.

Caseta 1.4: „Bilanțul” efectelor economice ale migrației asupra țării de origine

Efecte pozitive:

- oferă oportunități inexistente în țară pentru lucrători;
- atenuează efectul excedentului de forță de muncă asupra pieței interne;
- influx de transferuri bănești și valută;
- transfer de tehnologie, investiții și capitaluri de risc cu contribuția diasporei;

Efecte negative:

- pierdere de lucrători înalt calificați și calitatea redusă a serviciilor importante;
- scăderea creșterii și a productivității datorită unui stoc mai redus de lucrători înalt calificați și de externalități pozitive generate de aceștia;
- un venit mai scăzut al investițiilor publice în educație;

• contribuții la creșterea schimburilor comerciale între țările de origine și destinație; • stimulente pentru investiții în educația internă și în capital uman individual; • înapoierea în țară a unor lucrători calificați care pot îmbunătăți stocul existent de capital uman, transfer de expertiză, abilități și legături cu rețelele externe.	• migrația selectivă poate cauza disparități crescânde în veniturile din țara de origine; • pierderi de venituri fiscale din impozitele plătite de emigranți; • transferurile se pot micșora în timp.

Sursa: UNIDESA, *parțial bazată pe Piyasiri Wickramasekara, Policy responses to skilled migration: retention, return and circulation; Perspectives on Labour Migration, 5E (Geneva International Labour Office, 2002).*

De exemplu, majoritatea migranților din țările în curs de dezvoltare către țările membre ale OECD au cel puțin liceul, iar cei cu școala primară sunt în proporții scăzute. De altfel, persoanele cu puțină educație, necalificate au un acces redus la migrație.

În medie, cei care migrează către țările dezvoltate au cu 7,2 ani de studii mai mult comparativ cu populația adultă rămasă acasă. S-a constatat că migrația care necesită costuri ridicate favorizează selecția pozitivă a migranților, în timp ce costurile reduse stimulează selecția negativă.

Selecția pozitivă a migrației este influențată, de asemenea, de distanțele mai mari, de inegalitățile din țările cu șanse mai puține, de efecte mai reduse ale relațiilor de familie și prietenie, ca și de constrângerile sărăciei.

Potrivit analizelor efectuate, migrația creierelor (brain drain) **are tendința de creștere în viitor**, îndeosebi pe seama migranților din țările în curs de dezvoltare (Carrington și Detragiache, 1998; Adams Jr. și Page, 2003). Atunci când ponderea migrației creierelor depășește 20% din numărul total existent într-o țară sau reprezintă circa 5% din populația țării respective, impactul negativ asupra țării de origine este foarte mare (Beine, Docquier, Rapoport, 2002). Cu alte cuvinte, cel puțin convențional, se poate stabili un prag limită al hemoragiei creierelor dincolo de care efectele nefavorabile în țara de origine pot căpăta dimensiuni îngrijorătoare pentru sustenabilitatea creșterii acesteia.

Pierderea de creiere în Europa Centrală și de Est, după anii '90, a influențat negativ creșterea produsului intern brut (Lowel și Findlay, 2001), efectul pozitiv al acestui brain drain fiind resimțit în economiile occidentale.

O mențiune specială privind magnitudinea pierderilor în procesul de „brain drain” trebuie făcută pentru cazul cercetătorilor științifici, inovatorilor și profesorilor care pot fi mai bine puși în valoare în țările dezvoltate, în condiții mai slabe de salarizare comparativ cu rezidenții. Aceștia sunt stimulați să migreze nu numai datorită condițiilor dificile sau necorespunzătoare din țara lor, dar și datorită faptului că țările dezvoltate au creat instituții și rețele de atragere și recrutare a creierelor (head hunters) din țările în curs de dezvoltare, creându-le o serie de avantaje și facilități vizând formalitățile de emigrare, integrare socială și condiții de locuit și muncă.

În ceea ce privește efectele fiscale nefavorabile ale emigrației, menționăm pierderile pe care le înregistrează statele din țările de destinație prin micșorarea numărului de contribuabili în special al celor cu venituri relativ mari, adică personalul emigrant cu calificare ridicată.

În caseta 1.4 sunt prezentate efectele favorabile ale emigrației pentru țările de origine. Tipurile și mărimea acestora diferă în timp și spațiu de la o categorie socio-profesională de migranți la alta și de la o țară la alta. Efectuarea unor analize cantitative și calitative riguroase este încă greu de realizat, inclusiv datorită unui sistem informațional deficitar și neomogen între țări.

Efectele pozitive ale emigrației în legătură cu ocuparea, salariile, transferurile bănești, promovarea transferului de tehnologii și a schimbului de mărfuri și servicii oferă motive pentru guvernele țărilor în curs de dezvoltare să promoveze, desigur, în anumite limite, politici pro-emigrare. Emigrația poate ajuta la îmbunătățirea ratei șomajului și a nivelului salariilor scăzute, facilitând fluxuri de cunoștințe, investiții și servicii țării de origine (O'Rourke, 2001).

Beneficiile pe seama celor care se înapoiază sunt, de asemenea, importante și depind de motivele înapoierii (pornirea sau deschiderea unei noi afaceri), ca și de durata șederii în străinătate a migrantului.

Transferurile bănești ale emigranților către țara de origine au devenit o **sursă de finanțare** a dezvoltării și, din acest motiv, cunoașterea ponderilor care le influențează prezintă un interes crescând. Cauzele transferurilor, la nivel de migrant, sunt: nivelul scăzut de viață al familiei în țara de origine; întreținerea la școală sau facultate a copiilor; întreținerea părinților; cumpărarea de bunuri mobile și imobile; demararea unei afaceri; investiții imobiliare etc.

Caseta 1.5: Tipuri de transferuri bănești și canale de transmitere

Tipuri de transferuri

În principal, punem aici un accent aparte pe transferurile financiare. Ele pot fi făcute și în natură. Cele în natură sunt de mai mică valoare decât transferurile bănești și sunt greu de evaluat.

Tipuri de canale de transfer bănesc

Canalele formale de transfer sunt reprezentate de instituții financiare recunoscute de autoritățile competente, atât în țara de origine, cât și în cea de destinație, inclusiv bănci comerciale, operatori de transferuri bănești și oficiile poștale. În anii '90 a avut loc o creștere a ponderii transferurilor operate de instituțiile financiare nebancale, cum sunt operatorii de transfer bănesc.

Canalele informale realizează transferul de la o persoană la alta, prin migrantul însuși sau un intermediar în care are încredere. Aceste sisteme informale sunt conectate adesea la birourile de schimb, la afacerile de export- import sau magazinele cu amănuntul.

Alegerea metodei de transmitere

Deși nu există estimări demne de încredere privind valoarea totală a transferurilor operate prin aranjamente informale, se apreciază că o pondere importantă a acestora merge pe astfel de canale informale. Studiile recente ale primitorilor de transferuri din diferite țări arată că ponderile celor efectuate prin sisteme formale și informale diferă între țări și regiuni (Sander, 2003).

Alegerea metodei de transmitere depinde de mai mulți factori importanți:

- a) siguranța percepută și securitatea canalului;
- b) statutul legal al migrantului (imigranții ilegali aleg invariabil canalele informale și nebancale);
- c) viteza de transmitere și ușurința accesului la canalele specifice din țara de destinație și origine;
- d) costul transferului bănesc.

În ceea ce privește costurile, migranții aleg canalele sectorului informal pentru a evita costurile ridicate impuse de instituțiile sectorului financiar, ca și de activitățile statului. Deși costul transferurilor a început să se reducă în ultimul timp, în principal, datorită unei supravegheri mai atente din partea băncii centrale și participării mai mari a băncilor comerciale și a uniunilor de credit pentru afaceri, legat de transferurile bănești există încă mari diferențe de costuri chiar între țări care aparțin aceleiași regiuni geografice.

Variația costurilor provine de la diferitele grade de concurență (sau lipsă de concurență) pe piața transferurilor bănești, în diverse țări. Există mai multe motive pentru lipsa de competiție pe piețele transferurilor bănești, și anume:

- a) costuri ridicate de intermediere și sumele relativ mici ale transferurilor;

- b) riscul de curs valutar și controlul sever, în unele țări, al valurilor străine;
- c) lipsa de instituții financiare eficiente și sigure în țara de origine (Solimano, 2003).

Migranții tind să aleagă canalele informale sau nonbancare atunci când sectorul financiar într-o țară este slab, compromis sau ineficient și când există controale valutare puternice în țările de origine și destinație. Invers, se poate argumenta că liberalizarea, însoțită de măsuri de întărire a sectorului financiar viitor, încurajează migranții să folosească canalele formale de transmitere (Sander, 2003). În plus, accesul la canalele de transferuri în țara finanțatoare și cea primitoare joacă un rol crucial în alegerea canalelor. De exemplu, este evident că migranții mai bine educați, care în mod obișnuit au rude în țara de origine care locuiesc la orașe, vor folosi mai mult băncile și alte canale oficiale decât o fac familiile rurale, care tind mai mult spre canalele informale, știut fiind că zonele rurale sunt mai puțin deservite de sectorul financiar oficial (Amedo-Dorantes și Pozo, 2002).

Deși modalitățile de lucru ale canalelor informale variază între regiuni, utilizarea lor este adesea determinată de tradițiile sociale pe termen lung, de relațiile între familii și prieteni, de existența rețelelor de ocupare, de lipsa sau numărul insuficient al băncilor și operatorilor de transfer bănesc, precum și de inabilitatea celor care primesc transferurile bănești de a accesa sistemele financiare. În general, cu cât este mai dificil accesul primitorilor de bani transferați la canalele formale, mai ales în zonele rurale, cu atât mai mult migranții vor utiliza canalele informale.

În sfârșit, este important de reținut că serviciile canalelor informale, precum și mulți alți operatori mici de transferuri bănești nu corespund standardelor internaționale de contabilitate (inclusiv cele care se referă la spălarea de bani și evaziunea fiscală).

Cu toate acestea, întrucât canalele informale oferă servicii foarte utile în cazurile în care sectorul formal este absent sau ineficient, eforturile de îmbunătățire a contabilității și transparenței trebuie comparate cu evaluări ale riscului real de slabă folosire a sistemelor informale, pe de o parte, și cu riscul și costurile nefuncționării serviciilor informale privind efectele asupra fluxurilor bănești și costul transferurilor, pe de alta (Sander, 2003).

Sursa: Manual Orozco, *Workers Remittances: The Human Face of Globalization*, Washington D.C., *Multilateral Investment Fund, Inter-American Development Bank* 2002, p. 13 și 31; Andres Solimano, *Economic Development Division, Economic Commission for Latin America and Caribbean*, *Remittances by Emigrants: Issues and Evidence*, UN Publication, Sales No. E03, E152, p. 35.

O dată cu creșterea dimensiunilor migrației externe din ultimii ani, s-a mărit și volumul valoric al transferurilor bănești. Alți factori favorizanți au fost liberalizarea cursului de schimb valutar în unele țări în curs de

dezvoltare, diminuarea costurilor transferurilor, precum și îmbunătățirea culegerii de date statistice în acest domeniu.

Din circa 130 mld. USD transferuri la nivelul anului 2002, o proporție de aproximativ 60% a fost îndreptată către țările în curs de dezvoltare, ceea ce a depășit volumul asistenței oficiale de dezvoltare acordat acestor țări, fiind totuși mai redus decât investițiile directe străine în țările respective. O comparație între transferurile bănești ale migranților externi și investițiile străine directe în țările în curs de dezvoltare evidențiază că primele reprezintă o sursă mai stabilă a finanțării dezvoltării, cu o distribuție mai echilibrată între țări și în interiorul acestora. În medie, pentru toate țările în curs de dezvoltare, transferurile bănești din migrația externă reprezintă circa 1% din PIB, ajungând la 5% în țările mai puțin dezvoltate. Migranții din UE au reprezentat cea mai importantă sursă a transferurilor bănești la nivel internațional.

Impactul economic al transferurilor rezultă din modul și eficiența utilizării lor în țările de origine. Cea mai mare parte a acestora se folosește pentru satisfacerea unor nevoi primare de subzistență, după care urmează cheltuirea banilor pentru educație, investiții cu afaceri mobiliare, achiziția unor bunuri de folosință îndelungată și demararea unor mici afaceri. Toate aceste utilizări ale transferurilor au un impact favorabil asupra creșterii economice, fie prin influența pozitivă asupra cererii agregate și a producției prin consum, fie prin realizarea de economii și investiții, ceea ce, în final, va contribui la creșterea venitului național per capita.

Stimularea ocupării populației rezidente în țara de origine are un efect economic multiplicator: conduce la reducerea diferențialului salarial și, pe cale de consecință, la diminuarea interesului de emigrare.

Dacă în primele faze ale emigrării, caracterizate prin migrația autoselectivă a persoanelor cel mai bine educate și cu venituri mai mari, se poate constata un efect distributiv de venit al transferurilor bănești în direcția creșterii inegalităților de venituri, pe termen lung, când migrația a cuprins un număr important de persoane cu nivel mediu sau slab de calificare și necalificate, transferurile au contribuit la îmbunătățirea distribuției veniturilor și la diminuarea polarizării sociale. Aceste transferuri au rolul unui sprijin pentru cei aflați în dificultate și nevoi, contribuind la combaterea sărăciei.

Înapoierea migranților în țara de origine reprezintă un factor generator de multiple efecte de natură economică și socială, menite să

contribuie la satisfacerea cerințelor dezvoltării durabile. Migranții cu stagii de pregătire și muncă în străinătate, la înapoierea lor în țară, aduc o serie de cunoștințe și abilități antreprenoriale necesare pentru a începe sau a extinde o afacere, induc un stil de muncă și o rigoare disciplinară superioare, care promovează calitatea, productivitatea și competitivitatea. De aceea, multe țări elaborează programe speciale cu facilități pentru înapoierea în țară a specialiștilor care lucrează în străinătate, cunoscute sub denumirea de „programe de întoarcere a talentelor”.

Disputa între specialiști în ceea ce privește volumul și structura facilităților și subvențiilor pentru migranții care se întorc constituie un domeniu încă deschis, opiniile pro și contra fiind dintre cele mai diferite, pentru fiecare dintre acestea existând argumente, astfel că nu poate fi dată o soluție clară decât în cazuri concrete, punctuale. Există o categorie a emigranților care se înapoiază în țară pentru că nu au reușit în străinătate să se realizeze și care pretind facilități și funcții înalte, pur și simplu numai datorită stagiului în străinătate, fără „relevanță profesională” deosebită. Pretențiile pe care le au la întoarcere nu sunt justificate de abilitățile lor profesionale și, prin urmare, nu credem că ar trebui să beneficieze de un regim preferențial de facilități. Dimpotrivă, există, pe de altă parte, emigranți care au făcut carieră strălucită în străinătate și care merită să beneficieze de stimulente dacă se întorc în țară. Capacitatea de discernământ obiectiv între cele două categorii de emigranți reveniți în țara de origine trebuie să aibă instituțiile și autoritățile publice competente, dincolo de interesele persoanelor și manifestările de subiectivism păgubos, aservit cosmopolitismului ieftin sau politicianismului de duzină.

Deși se află în străinătate, diaspora poate juca un rol important în afirmarea economico-socială și politică a țării de origine, printr-o gamă variată de modalități vizând dezvoltarea schimburilor externe, economice și științifice, realizarea unor proiecte comune, facilitarea transferurilor tehnologice, mijlocirea contactelor între oamenii de afaceri etc. Diaspora poate genera așa-numitul „capital politic” în exterior al unei țări, care, în funcție de orientările sale politice, poate influența politica țării și întări spiritul de coeziune și cooperare internațională.

1.3.2.2. Cauze și efecte economico-sociale ale migrației externe în țara de destinație

Diferențele dintre țări în ceea ce privește dezvoltarea economică și socială, regimul politic, posibilitățile de afirmare profesională și clima

constituie principalele cauze ale migrației internaționale, atât pe fluxul **țări dezvoltate-țări dezvoltate**, cât și pe cel **țări în curs de dezvoltare-țări dezvoltate și țări în curs de dezvoltare-țări în curs de dezvoltare**. În pofida marilor diferențe de venit per capita între țări și a tendinței de creștere a migrației internaționale, în secolul al XXI-lea, fenomenul migraționist extern rămâne excepția, și nu regula.

Majoritatea indivizilor preferă să rămână acasă, împreună cu familia și prietenii, fără a fi atrași de „mirajul” străinătății. Pe de altă parte, guvernele au politici de securizare a granițelor pentru a preveni intrările ilegale de forță de muncă și a controla sistemele care reglementează intrarea și stabilirea în țară a străinilor, ceea ce constituie un factor de control și restricționare a migrației externe.

Cauzele economice și sociale ale migrației externe, în linii generale, sunt asemănătoare cu cele ale migrației interne la care ne-am referit în capitolul anterior, pe primul loc situându-se posibilitatea mai mare de câștiguri bănești și condiții și oportunități mai bune de viață pentru migrant și familia sa, în țara de destinație. Există o serie de migranți externi care, din motive extraeconomice, sunt nevoiți să emigreze și de care nu ne vom ocupa în prezentul capitol. Este vorba de azilanții politici, întregirea familiei, deportații, refugiații urmăriți penal etc., care, ca pondere, nu reprezintă entități foarte importante, exceptând cazurile deosebite ale războaielor civile și militare și cataclisme care produc fluxuri migraționiste „în masă”, cu probleme specifice și care induc dezechilibre pentru dezvoltarea durabilă.

În ansamblu, migrația externă are o **cauză economică fundamentală**, ceea ce evident o racordează la procesul dezvoltării durabile, în cel puțin două țări, cea de origine (la care ne-am referit în subcapitolul anterior) și cea de destinație. Această cauză, la nivel de individ și familie, înseamnă venituri mai mari și perspective mai bune pentru carieră, beneficierea de serviciile unui sistem superior de instituții publice și securitate socială etc.

Analiza impactului economic al migrației externe asupra țării gazdă se poate efectua pe cel puțin următoarele paliere fundamentale ale dezvoltării durabile, și anume:

- a) **social**, în special cu privire la influența asupra pieței muncii și ocupării;
- b) **dezvoltarea economică** propriu-zisă (eficiența economică a capitalului uman, productivitate și competitivitate);

- c) **fiscal**, din punctul de vedere al veniturilor și cheltuielilor statului cu imigranții și integrarea economico-socială a acestora în comunitățile locale ale țării de destinație;
- d) **efecte** asupra mediului natural.

Impactul social al migrației externe

Cel mai semnificativ impact pe care migrația externă îl are din punct de vedere social este cel referitor la implicațiile acesteia asupra **pieței muncii** în țara de destinație. Mulți nativi (rezidenți) consideră că imigranții reprezintă un factor de creștere a șomajului și diminuare a veniturilor, mai ales în unele țări dezvoltate care suferă de șomaj cronic relativ ridicat.

Potrivit calculelor cercetătorilor (Borjas, 1999), în ultimele decenii ale secolului al XX-lea, câștigurile imigranților, comparativ cu cele ale nativilor, **au scăzut** în țările dezvoltate, ca urmare a creșterii ponderii imigranților cu nivel scăzut de calificare, ca și a faptului că, în perioada inițială a imigrării, în general salariile imigranților sunt foarte mici sau uneori inexistente dacă nu au de lucru. Cu alte cuvinte, absorbția de imigranți în straturile de jos ale pieței muncii este cu mult mai mare decât cea din straturile superioare (palierul administrativ, executiv și managerial). Cea mai mare parte a imigranților, chiar dacă au niveluri superioare de pregătire, ocupă locuri de muncă relativ slab plătite, în servicii, industrie și agricultură.

În timp ce numărul total al nativilor a crescut în total ocupați în sferele executivului, administrației și manageriale de la 14,4 la 15,3% în perioada 1996-2000, ponderea celor născuți în străinătate, deci a imigranților, a scăzut - în SUA, de exemplu - respectiv de la 10,6 la 9,9%. Indiferent de nivelul educațional, câștigurile imigranților sunt mai mici în comparație cu cele ale nativilor, în proporții diferite, decalajele în mărime absolută dintre veniturile salariale adâncindu-se în ultimele decenii (Mosisa, 2000) și diferențiindu-se de la o țară la alta.

Dacă în unele țări dezvoltate prima problemă care preocupă pe imigranți este cea a diferenței de venit salarial față de rezidenți, în alte țări problema șomajului constituie prima preocupare. Astfel, în SUA, imigranții realizează venituri mai mici decât lucrătorii nativi la același nivel educațional. Această discriminare acceptată reprezintă un factor de disconfort pentru imigranții care sunt nevoiți să-l accepte.

În Germania, imigranții sunt concentrați în straturile de jos ale țintelor politicii ocupaționale, în timp ce în Anglia unele grupe de imigranți

care provin din țările Commonwealth-ului fac o concurență efectivă nativilor din această țară.

Imigranții provenind din Commonwealth vorbesc engleza și au calificări și diplome recunoscute de către autoritățile din Anglia, ceea ce constituie un factor de convergență mai ușoară cu nativii, deși aceștia sunt supuși altor factori care țin de poziții ocupaționale dezavantajate (de exemplu, medicii emigranți trebuie să accepte locuri de muncă refuzate de nativi și în zone mai puțin avantajoase, din punctul de vedere al climei, mediului social sau al infrastructurii). Dacă în Anglia riscul șomajului vizează în măsură aproape egală imigranții și nativii, în Germania riscul de șomaj este cu mult mai mare pentru imigranți, datorită în parte calificării lor profesionale necorespunzătoare.

Efectul imigrației asupra pieței muncii în țările gazdă nu se limitează numai la creșterea numărului de lucrători, cu amenințări din punctul de vedere al șomajului și al reducerii salariilor. El este cu mult mai diversificat și variază în timp. Analizele specialiștilor evidențiază faptul că imigrația mărește oferta de forță de muncă pe piața locală (Borjas, 1999), prin numărul adițional de lucrători străini, ceea ce conduce la stabilirea unui nou echilibru între cerere și ofertă, realizat pe seama unei rate mai înalte a ocupării și a unui nivel mai scăzut de salarizare după imigrare comparativ cu situația dinaintea acesteia. Dacă în noile condiții doar un număr relativ mic de nativi sunt de acord să muncească cu un salariu mai scăzut, pe cale de consecință, impactul imigrației ar consta în reducerea numărului de ocupați care nu sunt de acord cu micșorarea nivelului veniturilor salariale. Acest efect este și mai puternic în cazul în care imigranții sunt de acord sau forțați de împrejurări (imigranții ilegali) să accepte un nivel al salarizării extrem de scăzut în comparație cu salariile nativilor. În aceste condiții, are loc un proces în care numărul locurilor de muncă pierdute de nativi va fi mai mic decât cel al locurilor de muncă ocupate de imigranți mai prost plătiți, în acest fel crescând rata ocupării.

În piețele muncii puțin flexibile, datorită, de exemplu, negocierii contractelor colective de muncă sau altor aranjamente instituționale, imigrația va fi mai mult resimțită asupra ratei de ocupare a nativilor rezidenți decât asupra salarizării acestora.

În situația în care se înregistrează un dezechilibru structural între oferta și cererea de forță de muncă internă, țările de destinație își deschid în mod selectiv piața muncii pentru străini. Astfel, Australia, Canada, Anglia, Germania și SUA au promovat o politică permanentă de atragere a forței de muncă superior calificată din alte țări dezvoltate sau în curs de dezvoltare, care are posibilități mai mari de a acoperi costul emigrării și de a se integra mai ușor pe piața muncii comparativ cu migranții săraci și slab calificați.

Paralel cu influența exercitată asupra dimensiunii pieței muncii, **migranții măresc și cererea de bunuri și servicii**, ceea ce constituie un alt factor de stimulare a creșterii economice și de mărire a cererii de forță de muncă. Imigranții cu capacități manageriale pot demara afaceri care, la rândul lor, contribuie la creșterea cererii de muncă și a ocupării pe plan local sau regional, pot extinde gama de produse și activități pe care nativii nu mai sunt dispuși să le ofere la nivelul dat de preț pe piață, ceea ce înseamnă un efect favorabil procesului de dezvoltare economică în continuare.

Pe măsură ce imigranții se integrează în piața muncii din țara gazdă, fiind asimilați de către aceasta, impactul lor pe piața forței de muncă se reduce treptat, mai ales al celor slab plătiți inițial, care ulterior au reușit să fie remunerați potrivit nivelului lor de pregătire.

Deși studiile empirice evidențiază că, în ansamblu, imigranții nu au decât **un impact modest asupra salariilor și ocupării** în țara de destinație, analizele localizate pentru anumite categorii socio-profesionale de imigranți, piețe ale muncii și sectoare par să contrazică această aserțiune cu caracter general; cel puțin pentru perioade scurte de timp au loc creșteri masive rapide ale valului de imigranți legali sau ilegali. Este cazul migrației masive a algerienilor în Franța, în 1962, a coloniștilor întorși în Portugalia în 1972, a cubanezilor care au migrat în SUA în 1980, a est-germanilor în Germania de Vest în anii 1988-1989.

Indiferent de metodologia de calcul folosită, studiile de specialitate susțin că, și în cazurile în care se produc fluxuri migratorii semnificative, imigrația nu afectează salariile și nivelul ocupării decât într-o măsură foarte mică. De exemplu, o creștere cu 1% a ponderii imigranților în totalul populației unei țări reduce în medie cu cel mult 0,1% salariile nativilor care nu suferă prea mult din această cauză (Borjas, 2003).

În pofida modicității impactului imigrației asupra ocupării și salariilor, cercetările au încercat să răspundă la întrebarea dacă

imigrația reduce sau, dimpotrivă, îmbunătățește **eficiența și funcționalitatea pieței muncii** în țara gazdă.

Potrivit unor cercetări empirice (Borjas, 2001), imigranții au contribuit la creșterea eficienței pieței muncii în SUA, fără a se înregistra aceeași situație în Europa. În SUA, migrația poate juca un rol important în înlăturarea rigidității pieței muncii.

Dacă îmbunătățirea eficienței pe piața muncii are loc atunci când aceasta este competitivă, o înrăutățire a eficienței se produce în situația în care piața muncii este mai puțin flexibilă, când absorbția imigranților se face cu mari dificultăți, fără să existe posibilitatea creării rapide de noi locuri de muncă.

Potrivit unor estimări, extinderea UE de la 15 la 25 de state membre este pe cale să genereze, în medie, o migrație între 220.000 și 350.000 de persoane din Europa de Est către Europa de Vest, din care peste 60% vor fi absorbite de către Germania. Aceasta ar însemna un impact anual net de circa 0,1 puncte procentuale pentru creșterea anuală a populației UE și 0,2 puncte procentuale pentru Germania. Acest impact este foarte modest, dar va avea influența sa favorabilă, întrucât compensează într-o anumită măsură efectele adverse ale procesului de îmbătrânire a populației și de diminuare a creșterii naturale a populației în zonă. Totodată, se consideră că influxul de forță de muncă relativ ieftină din estul Europei va contribui la flexibilizarea pieței muncii în vestul continentului și va atenua unele efecte nefavorabile ale lipsei de forță de muncă în anumite sectoare, chiar dacă pe ansamblul UE rata șomajului este relativ ridicată. Pentru țările noi membre ale UE, impactul emigrației forței de muncă în vestul european se va resimți în flexibilizarea pieței muncii și reducerea vârstei medii a persoanelor ocupate. Fenomenul migraționist, din perspectiva extinderii UE, capătă particularități aparte, datorită cadrului legal-instituțional și mecanismelor comunitare în domeniile economic, social și de mediu (Constantin L. et al., 2004).

Impactul migrației externe asupra creșterii economice și nivelului veniturilor

În ultimele decenii, migrația forței de muncă a fost considerată drept una dintre cauzele creșterii inegalității veniturilor populației în țările dezvoltate. Această cauză, ca intensitate, a fost cu mult mai redusă comparativ cu impactul pe care l-au avut asupra creșterii inegalității veniturilor schimbarea tehnologiei și dezvoltarea schimburilor comerciale cu țări în care forța de muncă este relativ ieftină (Adams, 1997).

Migrația externă, împreună cu comerțul exterior, a influențat capacitatea de negociere a salariilor din țările dezvoltate, precum și nivelul minim al acestora.

Deși, în general, se vorbește de legătura în sens pozitiv dintre migrația internațională și creșterea economică, până în prezent nu există studii care să ateste, fără ezitări, sensul acestei legături, precum și dimensiunea impactului.

O serie de specialiști sunt de părere că doar în cazul migrației creierelor și a forței de muncă înalt calificate se poate afirma cu certitudine că aceasta are o influență benefică asupra creșterii economice, datorită capacității creative deosebite a capitalului uman al imigranților. Potrivit unor estimări (Borjas, 1995), o creștere a migrației nete în SUA cu un punct procentual conduce la 0,1 puncte procentuale de creștere economică, iar în Anglia o creștere a migrației cu 0,4 puncte procentuale generează pe termen lung un spor anual al PIB de circa 2,75%.

În ceea ce privește **efectele fiscale ale migrației**, îndeosebi ca urmare a reducerii populației, de exemplu, în Europa de Vest și Japonia, acestea nu pot fi decât în direcția măririi veniturilor bugetelor publice locale și centrale, prin taxe și alte contribuții la asigurările sociale și de sănătate. Imigranții contribuie în mod substanțial la ușurarea poverii fiscale pentru generațiile viitoare din țările cu fertilitate scăzută. Valoarea adăugată netă a contribuției nete a imigranților la bugetul țărilor gazdă depinde de natura politicilor fiscale practicate, precum și de nivelul salarizării și structurarea socio-profesională a imigranților.

Concomitent cu veniturile din taxe și impozite pe care țara gazdă le încasează de la imigranți, aceasta trebuie să cheltuiască pentru ei și familiile lor sume importante pentru creșterea cantității de bunuri și servicii publice furnizate (drumuri, spitale, școli, infrastructuri, utilități etc.). Volumul unor astfel de cheltuieli diferă de la o țară și perioadă la alta și este, în general, comparat cu cel al veniturilor din taxe și impozite.

Oricum, pe termen lung, se estimează un **beneficiu net** pe seama contribuției fiscale a imigranților, provenind de la:

- structura favorabilă pe vârste a imigranților, care, în majoritatea cazurilor, sunt tineri, contribuțiile lor la bugetul de venituri al statului gazdă depășind cheltuielile pe care aceștia le necesită;
- creșterea dimensiunii generațiilor viitoare de născuți nativi care vor participa la sarcina bugetară adițională, necesară pentru

soluționarea constrângerilor bugetare intergeneraționale, contribuind la reducerea ratei de dependență în țările dezvoltate, tot mai mult confruntate cu problemele îmbătrânirii populației, pe termen scurt, mediu și lung.

Chiar dacă imigranții au o contribuție fiscală netă pozitivă la veniturile statului gazdă, după o anumită perioadă a șederii lor în țara respectivă, această contribuție nu poate soluționa pe termen lung problemele generate de tendința de îmbătrânire a populației.

În cadrul problematicei migrației internaționale, un loc aparte revine **migrației temporare** a muncii, care are o serie de avantaje față de migrația pe termen lung, atât pentru țara de origine, cât și pentru țara de destinație.

Principalele categorii de migranți temporari sunt persoanele cu calificare ridicată, muncitorii sezonieri în agricultură, construcții, turism și persoanele aflate la studii. Printre **avantajele** migrației temporare, menționăm următoarele:

- contribuie în țara de destinație la soluționarea unor nevoi specifice de forță de muncă, imposibil sau inefficient de soluționat cu forțele pieței interne a muncii din țara respectivă, fără a mări dimensiunile migrației pe termen lung;
- reduce dificultățile integrării sociale în țara primitoare, pregătind condițiile pentru migrația potențială pe termen lung;
- emigranții generează efecte benefice în țările de origine, întrucât reduc șomajul, sporesc sursele de finanțare a dezvoltării prin transferurile bănești, reduc proporțiile „hemoragiei creierelor” (brain drain) și sporesc dimensiunea câștigului de creiere (brain gain) în forma superioară a unor calificări, expertize și spirit antreprenorial al lucrătorilor cu experiență care au lucrat în străinătate și se întorc în țară;
- cele mai mari câștiguri pe termen scurt și mediu le realizează țara de origine de la migranții temporari slab calificați și necalificați, care, la întoarcerea în țară, și-au mărit veniturile, dar și nivelul pregătirii profesionale, ceea ce creează premise pentru dezvoltarea durabilă în țările primitoare și cele de origine;
- migranții temporari, îndeosebi cei cu calificare înaltă, pot lucra într-o țară, dar locui și întreține familia în țara de origine, datorită mijloacelor de transport rapide și mai puțin costisitoare.

Atâta vreme cât vor exista disparități economice, sociale, tehnologice și de mediu între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, este greu de presupus că migrația internațională a forței de muncă va fi stopată. Este știut că măsurile restrictive de a diminua sau stopa imigrația în țările dezvoltate, până în prezent, n-au făcut decât să sporească fluxurile imigraționiste ilegale. Tocmai din acest motiv și ținând seama de cursul ascendent al politicilor de liberalizare a schimburilor și circulației de bunuri, servicii și capital, care urmăresc creșterea eficienței pentru toate părțile implicate, după criteriul „win-win”, fluxurile migraționiste internaționale ale forței de muncă nu trebuie supuse unor reglementări strict restrictive din partea țărilor dezvoltate. Dimpotrivă, ele trebuie să constituie obiectul unor politici migraționiste interstatuale care să consolideze beneficiile reciproce, la nivel național și internațional, cu luarea în considerare a necesității maximizării efectelor pozitive ale migrației, pentru asigurarea condițiilor de dezvoltare durabilă pentru toți.

1.3.2.3. Migrația internațională și comerțul exterior

Procesele migraționiste care transferă muncitorii de la locurile de muncă mai slab plătite la altele mai bine plătite au un potențial de autostopare, întrucât ele stimulează convergența salariilor între țări și implicit dezvoltarea durabilă, la nivel național și internațional. Totodată, un alt factor cu potențial de dezvoltare este comerțul internațional cu bunuri și servicii. Relația dintre migrație și comerț, ca factori ai dezvoltării economice, constituie un domeniu special al cercetării științifice, focalizat pe dificila și complexa problematică a **substituției** și/sau **complementarității** dintre acestea, pe diferite orizonturi de timp, în cadrul obiectivului general al convergenței nivelurilor de dezvoltare durabilă, la nivel global, marcată de disparități și decalaje economico-sociale, tehnologice (digital divide) și de protecția mediului.

În locul convergenței prin migrația internațională, care presupune că lucrătorii pleacă din țara lor în străinătate la alte locuri de muncă, teoria economică clasică susține că procesul de convergență a nivelurilor de dezvoltare între țări poate fi realizat prin crearea de locuri de muncă în țările de origine, pe seama liberalizării comerțului și investițiilor, această de pe urmă soluție fiind preferabilă celei dintâi. Migrația și comerțul internațional, în teoria economică clasică, reprezintă **substitute** care au ca rezultată tendința de convergență a prețurilor și salariilor în diferite țări, dacă bunurile sau dacă lucrătorii traversează

frontierele acestora. Teoria standard a comerțului internațional, pe de altă parte, acceptă diferite grade de **complementaritate** pe termen scurt între migrație și comerț, în cazul în care unele din ipotezele sale de bază nu se verifică (tehnologii de producție identice; omogenitatea factorilor; venituri constante la scară; ajustare instantanee; concurență perfectă, ocupare deplină și piețe complete).

Liberalizarea schimburilor internaționale cu bunuri și servicii, în general, integrarea economică a țărilor și regiunilor sub diferite forme, în special, reprezintă factori care, în perioadele inițiale de implementare, stimulează migrația și ulterior o reduce, într-o măsură mai mare decât dacă nu ar fi avut loc procesul de liberalizare și integraționist.

În figura 1.2, linia întreruptă reprezintă evoluția migrației în cazul în care între țări nu s-ar produce procesele integraționiste. Această evoluție are o ascendență moderată, cu dinamică cvasiconstantă. Linia continuă reflectă evoluția migrației, în condițiile integrării economice a țărilor. După cum se poate observa, în primii 15 ani are loc o creștere a migrației care depășește nivelul pe care aceasta l-ar fi înregistrat în condițiile neintegrării (suprafața A), după care se produce o scădere până la intersecția dintre cele două curbe în punctul (B), ca ulterior migrația să scadă, evitându-se fluxuri migratorii mai mari (C), care s-ar fi produs în cazul neintegrării economice a țărilor. Figura 1.2 a fost inspirată de evoluția proceselor migraționiste în cazul NAFA și UE, când "vârful" migrației a fost în perioada imediat integrării, după care a avut loc evitarea emigrării și o creștere a rolului schimburilor de mărfuri și servicii (Martin Ph., 2004).

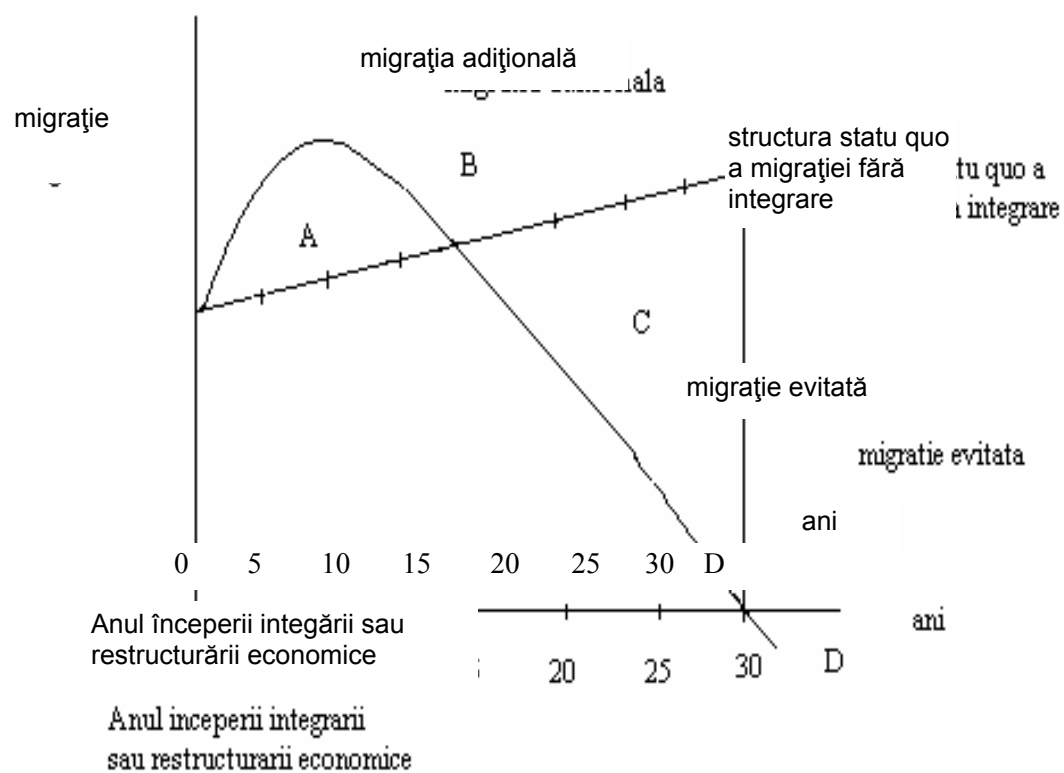

Figura 1.2 - Vârful migrației

Tabelul 1.1

Rațiunile teoretice ale „boom-ului” migrației

Rațiunea teoretică	Complementaritatea între comerț și migrație pe termen scurt	Substituibilitatea între comerț și migrație pe termen lung	Rațiuni pentru un „boom” mai mare al migrației
Diferențe de tehnologie	Producția munco-intensivă în sud nu poate concura cu producția capital-intensivă în nord	Producția de bunuri în care sudul are un avantaj comparativ generează locuri de muncă	Infrastructura și serviciile publice sărace pot întârzia cererea de locuri de muncă
Diferențe în productivitatea factorilor	Diferențele de salariu sunt insuficiente pentru a crea avantaje comparative în producția munco-intensivă în sud	Investițiile publice în educație și infrastructură reduc decalajul de productivitate	Eșecul politicilor publice de a diminua decalajele de productivitate în timp
Economii de scară	Industria care folosesc forța de muncă migrantă în nord se extind și își reduc costurile de producție, iar sudul nu poate concura	Investițiile publice în educație și infrastructură reduc decalajul de productivitate	Eșecul politicilor publice de a contracara economiile de scară în industriile migrant-intensive din nord
Decalaje de ajustări și costuri	Decalaje între integrarea economică și cererea de locuri de muncă. Specificitatea factorilor: fermierii de cereale dislocați, neangajați ca lucrători în fabrici, generează pierderea de subvenții care stimulează emigrația	Integrarea economică creează locuri de muncă în sud, în special pentru lucrătorii mai tineri, bine educați, care doreau să emigreze în cea mai mare parte	Serviciile publice sărace descurajează investițiile, măresc decalajul investiții-ocupare și nu reușesc să depășească problemele specificității factorilor
Eșecurile pieței	Noile locuri de muncă în sud oferă fonduri pentru a întreprinde migrația cu riscuri	Noile locuri de muncă și dezvoltarea pieței factorilor oferă alternative pentru migrație	Expansiunea ocupării limitate oferă alternative atractive migrației ca urmare a factorilor mai sus menționați

Sursa: Martin Ph., Migration and Development: Towards sustainable solutions, International Institute for Labour Studies, DP/IB/2004, p. 21.

În cazul în care între țări există diferențe majore de niveluri tehnologice, comerțul și migrația sunt factori complementari și nu substituibili ai dezvoltării.

Diferențele între țări în ceea ce privește productivitatea factorilor reprezintă una din cauzele comerțului internațional, dar motivele unor astfel de diferențe pot explica în mare măsură și comportamentele migratorii. Dacă lucrătorii migranți sunt mai productivi în țara de destinație decât în cea de origine, datorită infrastructurii publice și private mai performante, migrația poate fi un factor complementar al comerțului.

Transformând munca mai puțin productivă dintr-o țară subdezvoltată într-una mai productivă într-o țară dezvoltată, migrația descurajează producția muncă-intensivă în țara subdezvoltată și încurajează migrația în țara dezvoltată.

Potrivit modelului standard al comerțului internațional, funcțiile de producție identice în două țări se caracterizează prin venituri constante la scară, ceea ce presupune o proporționalitate constantă între creșterea input-urilor și output-urilor. În cazul în care însă avem o reducere a costurilor de producție pe măsura extinderii acestora, cu precădere în industriile care folosesc migranți, integrarea economică conduce la creșterea producției în țara de imigrație, măbind cererea de imigranți în țara de emigrație, iar producția fiind descurajată.

În cazul în care comerțul internațional se bazează pe economiile de scară, migrația și comerțul sunt complementare, întrucât are loc o combinare mai eficientă, la dimensiuni optime, a factorilor de producție - capital tehnic și forță de muncă.

Modelul standard presupune că ajustările la schimbarea prețurilor și salariilor sunt instantanee, fără ca acestea să afecteze echilibrele economice. În realitate, procesele integraționiste generează o serie de restructurări ale industriilor cu disponibilizări de lucrători, ceea ce are ca rezultat creșterea numărului de șomeri care nu-și găsesc imediat de lucru. Găsirea a noi locuri de muncă necesită un anumit timp, astfel că procesul de ajustare la noile condiții nu se produce instantaneu. Este cazul liberalizării comerțului cu anumite produse, prin integrare, care, datorită restructurărilor, creează șomeri în țări mai puțin dezvoltate, ceea ce conduce la creșterea înclinației spre emigrare, întrucât activitățile industriale s-au redus în țara de origine.

Prezumția pe care se bazează modelul teoretic al comerțului, potrivit căreia piețele sunt perfecte, indivizii sunt raționali și dispun de informații complete și nu există costuri tranzacționale, nu rezistă la o confruntare cu procesele reale în care informația este asimetrică și imperfectă, piețele sunt mai mult sau mai puțin eșuante, incomplete, iar costurile tranzacționale ridicate.

În această privință, se poate constata faptul că imperfecțiunile și eșecurile pieței, precum și neajunsurile mediului de afaceri reprezintă factori care determină migrația.

În timp ce factorii economici determină viteza convergenței veniturilor între țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare, rețelele migraționiste pot prelungi sau scurta durata boom-ului migrației. Atunci când rețelele migrației funcționează eficient și sunt ușor accesibile, elasticitatea migrației externe la salarii și ocupare în țara de origine și în străinătate este relativ mare.

Specialiștii consideră că migrația și comerțul exterior sunt **factori complementari** pe termen scurt, îndeosebi în cazurile în care diferențele de venituri pe persoană angajată dintre țara de origine și cea de destinație sunt de 1:4 sau 1:5. Se constată că, pe măsură ce aceste diferențe se reduc, de exemplu, la 1:3 și posibilitățile de angajare în țară sporesc, migrația externă scade substanțial, concomitent cu creșterea rolului exportului de bunuri și servicii și a investițiilor directe străine.

1.4. Repere teoretice ale politicilor migraționiste prodezvoltare durabilă

Fundamentele teoretice ale politicilor migraționiste interferează în mod convergent cu țintele și politicile economice, sociale și de mediu ale dezvoltării durabile. Luarea în calcul a parametrilor migrației în ecuația politicilor de dezvoltare durabilă a devenit o necesitate incontestabilă pentru abordările strategice cuprinzătoare.

1.4.1. Obiective, mijloace și orizont de timp

Migrația și dezvoltarea durabilă (DD) reprezintă un domeniu de interes crescând pentru domeniul teoretico-metodologic și cel aplicativ al abordărilor strategice și al politicilor economice, sociale și de mediu, pe termenele scurt, mediu și lung. În literatura de specialitate există păreri

controversate în ceea ce privește **impactul migrației interne și externe asupra dezvoltării durabile.**

Un curent de opinie consideră că migrația ar avea un impact defavorabil (negativ), iar altul susține, dimpotrivă, că migrația are efecte pozitive. Pe de o parte, se susține că migrația este cauzată de subdezvoltare și, pe de alta, că migrația ar fi cauza subdezvoltării, deoarece cea mai calificată forță de muncă părăsește țările de origine, în curs de dezvoltare, pentru a lucra în țări dezvoltate, unde condițiile de viață, câștig și carieră sunt incomparabil mai bune.

Deși există o parte de adevăr în fiecare dintre curentele de opinii menționate, mai ales pentru anumite cazuri, specialiștii sunt unanimi în a considera migrația contemporană **ca fiind un factor cu potențial foarte mare** pentru sprijinirea și promovarea proceselor de dezvoltare în țările de origine și de destinație. În acest sens, se menționează faptul că transferurile bănești în valoare de peste 150 miliarde USD trimise acasă de către migranți reprezintă o importantă sursă de finanțare externă pentru țările în curs de dezvoltare, aceasta depășind asistența externă oficială primită de țările respective. În realitate, este posibil ca aceste transferuri să fie de 2-3 ori mai mari, deoarece un număr important de afaceri în care sunt implicați migranții se desfășoară pe filiere informale. Această realitate vine în sprijinul opiniei potrivit căreia migrația este un factor cu contribuții importante la diminuarea sărăciei și vulnerabilității țărilor în curs de dezvoltare.

Trebuie avut în vedere totodată că migrația poate avea impact negativ pentru comunitățile de origine, în cazul în care, prin plecarea migranților, se produc perturbații și dezechilibre asupra pieței muncii, mai ales dacă este vorba de **forță de muncă înalt calificată**, prin cunoscutul fenomen de „fugă a creierelor” (brain drain). Totodată, migranții care au lucrat în străinătate și și-au îmbunătățit nivelul pregătirii profesionale, de management, în perspectivă, pot să se transforme într-un mijloc de transfer și difuzare a cunoștințelor, abilităților și tehnologiilor în țara de origine, devenind un factor de „câștig de creiere” (brain gain).

Banii trimiși de migranți în țara lor de origine devin într-o măsură semnificativă un factor de susținere a dezvoltării durabile mai ales dacă aceștia sunt destinați pentru investiții și demararea de afaceri.

În prezent, **marea provocare** pentru politicile din țările primitoare de forță de muncă străină și din țările din care aceasta emigrează este

aceea de a descuraja, cât mai mult cu putință, efectele de „brain drain” și a le maximiza pe cele de „câștig de creiere” (brain gain).

Într-o lume tot mai globalizată, fluxurile migraționiste capătă un caracter tot mai **intens circular**, o parte din migrație fiind temporară (perioade limitate de lucru în străinătate), iar alta ținând legături financiare, culturale, de familie și chiar politice cu țara de origine, ceea ce este dificil de compatibilizat cu speranța și cerința țărilor de destinație de a-i integra pe imigranți.

Crearea și menținerea legăturilor dintre emigranți și țările lor de origine, în scopul creșterii contribuției acestora la capitalul uman și financiar al comunităților din care provin, printr-o utilizare eficientă a transferului de bani și cunoștințe și stimularea investițiilor productive, sunt, în prezent, facilitate de progresele tehnologiei informaticii și comunicațiilor, de reducerea costurilor de transport, de tarifele acceptabile pentru contacte telefonice etc. Stabilirea unor legături durabile cu diaspora și rețelele transnaționale depinde în mare măsură de migranți, dar și de regimul politic, reglementările și comportamentele instituțiilor din țările de origine și de destinație.

Abordarea fragmentară și uneori conflictuală de către state a unor probleme cu caracter global, cum sunt reducerea și combaterea sărăciei, securitatea internațională, refugiații și migrația, s-a dovedit a nu fi o bună soluție pentru toate părțile implicate.

Conceperea și abordarea raportului migrație-dezvoltare durabilă, la nivel național și internațional, prin **politici coerente**, consensualizate, consistente și compatibile, bazate pe criterii economice, umanitar-sociale și de asistență pentru dezvoltare, reprezintă singura poziție eficientă pro-dezvoltare durabilă. Aceste politici trebuie să includă facilitarea întoarcerilor voluntare și reintegrarea temporară sau permanentă a migranților, reducerea costurilor de transfer și ale investițiilor în țările de origine, precum și promovarea cooperării și dialogului la nivel național și internațional între diferitele agenții guvernamentale implicate direct și/sau indirect în probleme de migrație. Asemenea contacte și cooperări trebuie să urmărească un dublu scop: a) sporirea contribuției migrației la dezvoltarea durabilă; b) creșterea aportului dezvoltării la managementul migrației. O astfel de poziție este susținută, prin căi și modalități specifice, de către Organizația Internațională a Migrației (OIM), angajată în promovarea dialogului politic internațional privind raportul migrație-dezvoltare. Mai concret, activitățile și programele desfășurate de OIM

includ: îmbunătățirea managementului transferurilor bănești; consolidarea instituțională a capitalului uman, prin programe de migrație a muncii; înapoierea și reintegrarea migrantilor etc.

Cea mai mare parte a fluxurilor migrației internaționale are, de regulă, loc între țări vecine. Cu toate acestea, migrația la mari distanțe către țările dezvoltate din țările în curs de dezvoltare a cunoscut în ultimele decenii o creștere foarte mare. Se estimează că, în prezent, din cei peste 125 de milioane de imigranți internaționali, aproximativ jumătate provin din țările în curs de dezvoltare. În ultimii ani, migrația netă în țările în curs de dezvoltare a fost de circa 1,4 milioane persoane anual, din care aproape două treimi provin din țările în curs de dezvoltare.

Migrația internațională, în afară de efectele sale pozitive, poate ridica o serie de probleme atât în țara de destinație, cât și în cea de origine. Din acest motiv, politicile în domeniul migrației internaționale trebuie să țină seama atât de constrângerile economice în țările de destinație, cât și de efectele acestora asupra țării de origine. Tocmai de aceea dezvoltarea economică durabilă, bazată pe echitate socială și politici sănătoase de mediu în ambele grupe de țări, trebuie să constituie obiectivul major și al politicilor în sfera migrației.

O atenție specială trebuie acordată soluționării cauzelor fundamentale ale migrației, în special a celor legate de sărăcie, concomitent cu încurajarea cooperării și dialogului între țări pentru a maximiza beneficiile de pe urma migrației pentru cei implicați și a mări probabilitatea ca migrația să aibă efecte pozitive pentru țările de origine și de destinație. În acest sens, este necesară intensificarea eforturilor pentru detensionarea conflictelor interne și internaționale, înainte ca acestea să escaladeze, pentru asigurarea drepturilor persoanelor aparținând minorităților lingvistice, etnice și religioase, pentru promovarea bunei guvernări, consolidarea democrației și promovarea drepturilor omului.

Securitatea alimentară națională și a menajelor, educația, sănătatea și protecția mediului reprezintă obiective majore ale dezvoltării durabile, care presupune analiza efectelor migrației asupra asistenței financiare naționale și internaționale, a reevaluării relațiilor comerciale și tarifare, a creșterii accesului la piețele mondiale, precum și asupra creării unui cadru intern pentru dezvoltarea economică durabilă.

Pentru a consolida intrările de valută din transferuri și a îmbunătăți folosirea productivă a acestora, guvernele țărilor de origine vor trebui să adopte politici economice, monetare și valutare sănătoase, să acorde facilități bancare, astfel încât fluxurile din transferuri bănești ale emigranților să ajungă rapid și în siguranță la destinație, să încurajeze economisirile interne și orientarea acestor fonduri către investițiile direct productive.

În țările dezvoltate, politicile vor trebui să urmărească folosirea formelor de migrațiune temporară ca mijloc de îmbunătățire a nivelului de calificare în țările de origine, cooperând cu acestea. Asigurarea unor salarii și condiții de muncă predictibile, adoptarea unor politici flexibile privind transferabilitatea pensiilor și a altor beneficii pentru lucrători, facilitarea întoarcerii migranților și integrarea lor în comunitate reprezintă măsuri prin care migrația va putea contribui la dezvoltarea durabilă.

Ratificarea de către state a „convenției internaționale privind protecția drepturilor tuturor migranților și a membrilor familiilor lor” constituie o bază adecvată pentru îmbunătățirea relației dintre dezvoltarea durabilă și migrație.

Prin sprijinirea cooperării dintre asociațiile internaționale non-guvernamentale și instituțiile de cercetare, guvernele trebuie să încurajeze **culegerea de date și informații** privind fluxurile și stocurile migrației internaționale, cauzele migrației, precum și monitorizarea acesteia, care pot fi utile pentru **elaborarea unei strategii a contribuției migrației la dezvoltarea durabilă**.

O mai bună înțelegere a raportului dintre migrație și dezvoltare durabilă este condiționată de analiza particularităților distinctive dintre migrația legală cu documente legale (documented migration) și cea ilegală (undocumented migration). Nu este vorba doar de un exercițiu teoretic, ci și de un demers util aprofundării și adecvării mijloacelor pentru a pune migrația internațională în serviciul dezvoltării durabile. Ne vom referi în continuare la măsurile pe care trebuie să le adopte țările de destinație și cele de origine, astfel încât migrația externă să poată constitui un factor de promovare a dezvoltării durabile în cele două categorii de țări.

Migranții legali, cu rezidență pe termen scurt, mediu și lung, care satisfac cerințele legale de intrare, ședere și ocupare în țara de destinație trebuie să fie integrați în comunitățile respective, să beneficieze de aceleași drepturi social-economice și legale ca și ceilalți

cetățeni ai țării, potrivit legislațiilor naționale. Este deosebit de important ca migranții legali și familiile lor să fie protejate împotriva rasismului, etnocentrismului și xenofobiei, să li se respecte convingerile religioase, valorile culturale și integritatea fizică.

Migrația oficială, în general, aduce beneficii țării gazdă, deoarece imigranții se află la cea mai productivă vârstă a lor și au profesii și calificări pentru care există cerere pe piața muncii în țara de destinație, în acest fel asigurându-se o concordanță între obiectivele politicilor guvernamentale și ocuparea fluxului de imigranți oficiali.

Obiectivele politicii de dezvoltare durabilă pentru imigranții oficiali, în țara de destinație, sunt, de regulă, congruente cu:

- asigurarea integrării economice și sociale, îndeosebi a emigranților care au dobândit dreptul de rezidență pe termen lung și tratament egal în fața legii;
- eliminarea practicilor discriminatorii, în special pentru cazul femeilor, copiilor și bătrânilor;
- asigurarea protecției împotriva rasismului, etnocentrismului și xenofobiei;
- promovarea bunăstării pentru imigranți și familiile lor;
- asigurarea respectării valorilor culturale și religioase, a convingerilor și practicilor etnice, concomitent cu respectarea legislației naționale și a drepturilor omului universal recunoscute;
- luarea în considerare a nevoilor specifice și a condițiilor imigranților temporari.

Integrarea imigranților oficiali cu rezidență pe termen lung necesită acordarea de drepturi civile, politici și responsabilități în țara de destinație, precum și facilități adecvate procesului de naturalizare, inclusiv pentru integrarea copiilor prin oportunități egale de educație și formare și unității familiei. Țările de destinație trebuie să respecte drepturile imigranților în ceea ce privește accesul acestora pe teritoriu și posibilitățile de a-și contacta rudele sau cunoștințele.

Migrația externă legală devine o practică în continuă creștere în ceea ce privește cooperarea bi și multilaterală între state, impulsionată de nevoile compatibilizării cererii și ofertei de muncă pe plan internațional.

Imigranții ilegali (undocumented sau irregular) reprezintă acele persoane care nu îndeplinesc cerințele stabilite de legislația țării de destinație în ceea ce privește intrarea, șederea sau desfășurarea unei activități economice.

Ținând seama de condițiile economico-sociale mai scăzute în țările în curs de dezvoltare și de presiunea crescândă a fluxului imigraționist ilegal, este de așteptat ca în viitor acesta să crească, deși generează o serie de fenomene economice și sociale adverse, mai puțin sau deloc controlate de autoritățile publice.

Principalele ținte pe care va trebui să le urmărească politica dezvoltării durabile față de migrația ilegală se referă la: cunoașterea și soluționarea cauzelor care au condus la migrația ilegală; reducerea substanțială a numărului de imigranți ilegali, concomitent cu asigurarea că aceștia vor fi protejați, nu vor fi exploatați; prevenirea oricărei forme de trafic de imigranți, îndeosebi pentru prostituție; combaterea rasismului, a etnocentrismului și a xenofobiei.

Migrația ilegală presupune, de asemenea, cooperarea între guvernele țărilor de origine și destinație pentru a diminua cauzele emigrației ilegale, a respecta drepturile omului pentru migranții ilegali, inclusiv dreptul de a căuta și a beneficia în alte țări de azil împotriva persecuției, și a preveni exploatarea acestora.

Identificarea **cauzelor migrației ilegale și a impactului economic, social și demografic** al acesteia, ca și a implicațiilor pentru fundamentarea politicilor economice și sociale la nivel regional, național și internațional în domeniul migrației reprezintă o componentă importantă a strategiei dezvoltării durabile. În acest context, se impune și luarea de măsuri împotriva celor care organizează migrația ilegală, exploatează traficul ilegal de persoane, îndeosebi a traficanților de femei, tineri și copii sub orice formă, a prostituției și a adopțiilor forțate.

Aducerea la cunoștință a condițiilor migrației legale în ceea ce privește intrarea, șederea și ocuparea unui loc de muncă în țările primitoare de migranți presupune promovarea unui sistem informațional extins în țările de origine. Totodată, țările de origine a migrației ilegale au datoria să primească înapoi persoanele returnate și să le integreze, fără a recurge la penalizări sau alte forme de pedepsire, discriminare și/sau constrângeri.

Prin negocieri bi și multilaterale între țările de origine și cele de destinație, se pot găsi soluții pentru problemele pe care le ridică migrația ilegală, îndeosebi cele referitoare la acordurile de readmisie care protejează drepturile fundamentale ale omului potrivit reglementărilor internaționale.

Problema refugiaților, azilanților și a deportaților **relevă aspecte specifice de migrație; potrivit statisticilor internaționale, numărul refugiaților, azilanților și deportaților a crescut sensibil în ultimele decenii, în principal din motive politice, de încălcare a drepturilor fundamentale ale omului.**

Circa 2/3 din numărul total al țărilor lumii au ratificat Convenția privind Statutul refugiaților din 1951 și Protocolul din 1967, care stabilesc standarde pentru protecția refugiaților. Cu toate acestea, este necesară o consolidare a sprijinului pentru protecția și asistența internațională a refugiaților, în special a femeilor și copiilor, categoriile cele mai vulnerabile, înlăturarea oricărei forme de exploatare, abuz și violență.

Pentru a veni în întâmpinarea îndeplinirii cerințelor dezvoltării durabile, obiectivele urmărite în ceea ce privește refugiații, azilanții și deportații se referă la următoarele: reducerea presiunilor care conduc la creșterea numărului de refugiați și deportați, prin eliminarea sau diminuarea cauzelor acestor fenomene la toate nivelurile, o atenție deosebită fiind acordată acțiunilor cu caracter preventiv; asigurarea protecției și asistenței pentru refugiați și azilanți; acordarea unei atenții speciale femeilor și copiilor refugiați; asigurarea de asistență medicală, educație și servicii sociale; prevenirea eroziunii instituției azilului; integrarea refugiaților; asistarea persoanelor care se înapoiază; programe de reabilitare în planificarea dezvoltării cu accent pe aspecte privind echitatea.

Diminuarea cauzelor fluxurilor refugiaților și ale azilanților vizează soluționarea situațiilor conflictuale, promovarea cooperării și reconcilierii, respectarea drepturilor fundamentale ale omului, inclusiv ale persoanelor care aparțin minorităților, a independenței, a integrității teritoriale și a suveranității statelor. În cazul deportaților în masă, se pun cu o acuitate deosebită problemele combaterii sărăciei, democratizării guvernării, prevenirii poluării, ale asigurării securității personale și reținerii de la folosirea unor practici care forțează persoanele să emigreze.

Activitățile de asistare a refugiaților și azilanților trebuie să asigure accesul la locuință adecvată, educație, servicii de sănătate, inclusiv planning familial și alte servicii sociale necesare. Pe de altă parte, refugiații și azilanții trebuie să respecte legile țărilor de destinație.

Repatrierea voluntară a refugiaților în siguranță și demnitate trebuie realizată potrivit unor planuri de dezvoltare și reconstrucție durabilă a țărilor.

Până la găsirea unei rezolvări definitive, în cazul sosirilor masive și bruște de refugiați și persoane deportate, este nevoie de măsuri de protecție temporară și tratament potrivit standardelor, practicilor și reglementărilor internaționale recunoscute și legilor naționale.

Putem distinge trei domenii de intervenție selectivă în ceea ce privește stimularea impactului favorabil al migrației asupra dezvoltării durabile.

Politicile pe termen scurt cuprind o serie de acțiuni cu caracter administrativ, în țările de origine și cele de destinație, menite să îmbunătățească abilitatea agenților de ocupare pentru monitorizarea și ghidarea procesului și stabilirea cadrului și a mecanismelor instituționale, pentru a consolida pozițiile migranților din punctele de vedere legal, economic și contractual și a facilita procesul integrării lor. Aceste politici și măsuri au o importanță cu totul deosebită, indiferent de zona în care se produce migrația.

Atunci când exportul legal sau ilegal de forță de muncă devine, prin structură și nivel de calificare, dăunător pentru economia națională, autoritățile publice la nivel local sau central au obligația să recurgă la o serie de măsuri de restrângere a acestuia în țările de destinație care nu sunt performante în privința tratamentului aplicat imigranților, încalcă drepturile fundamentale ale omului sau lezează interesele naționale ale țării de origine. Este vorba, în special, de importul de copii, traficul de persoane, alte situații de vulnerabilitate a imigranților. Cooperarea dintre țările de origine și destinație și încheierea unor acorduri privind obligațiile reciproce constituie cea mai eficientă cale care conduce la identificarea de soluții avantajoase de ambele părți.

În cazul migrației externe a populației, măsurile de intervenție trebuie să vizeze înlăturarea oricărei forme de exploatare și abuz a migranților, precum și integrarea eficientă a acestora, din punct de vedere economic, social și cultural, în noile comunități și zone

receptoare. Practic, este vorba de asigurarea unor condiții decente de viață și muncă, astfel încât migranții să devină un factor al dezvoltării durabile și nu să mărească numărul celor care trăiesc sub pragul sărăciei.

Politicile pe termen mediu și lung se concretizează în **intervenții strategice** care vizează reorientarea avantajelor comparative ale economiei astfel încât să se poată mai bine exploata și compatibiliza nevoile economiilor potențial importatoare de forță de muncă, la nivelurile global, național și regional. Este vorba de stabilirea unor obiective și a unor planuri de acțiune prin care să se stabilească cât mai clar cu putință dimensiunile și structurile în schimbare ale avantajelor comparative pentru economiile potențial exportatoare și importatoare de forță de muncă.

Politicile pe termen mediu și lung își propun ca migrația internă și externă să contribuie într-o măsură și mai mare la creșterea macroeconomică și reducerea costurilor tranziției la economia de piață. Se are în vedere obiectivul pe termen lung al maximizării efectelor pozitive ale migrației, inclusiv a transferurilor bănești și a impactului tehnologiilor și cunoștințelor necesare dezvoltării durabile interne a zonei și țării. Sporirea contribuției migrației la dezvoltarea economică internă a țărilor presupune acțiuni menite să crească volumul transferurilor bănești în economie, precum și scheme pentru reabsorbția muncii, calificărilor și economiilor migranților care se reîntorc în țară prin mecanisme operaționale.

Cel de al doilea aspect al strategiilor pe termen mediu și lung în domeniul migrației se referă la preocuparea ca restructurarea privind profilul profesional și repartizarea teritorial-geografică a migranților în/din țările receptoare/trimițătoare să contribuie la realizarea maximumului de avantaj comparativ, inclusiv pe termen lung, pentru fiecare dintre acestea, în condițiile unei cât mai bune satisfaceri a cererii suplimentare de forță de muncă.

Reintegrarea migranților calificați/necalificați care revin în țara de origine ridică o serie de probleme specifice, în sensul că autoritățile trebuie să aibă în vedere scheme ocupaționale adecvate, mai ales pentru migranți cu calificare înaltă, care, în unele cazuri, nu pot fi eficient folosiți în țara lor întrucât cunoștințele și calificarea dobândite în străinătate nu sunt adecvate tehnologiilor și regimului organizațional autohton. Pe de altă parte, sunt cazuri în care cei care revin în țară nu

au reușit o carieră în străinătate, dar pretind avantaje în țară fără să facă proba că le și merită.

Cel mai atractiv și eficient domeniu strategic al politicii migraționiste îl constituie **transferurile bănești ale emigranților** în țara de origine. Din acest motiv, unele state se ocupă exclusiv numai de această problemă, ceea ce, desigur, nu poate fi considerată o abordare completă a migrației. Modalitățile de **maximizare** a volumului acestor transferuri sunt pentru toți o preocupare de prim ordin, mai ales că, pentru unele țări în curs de dezvoltare, aceste sume sunt considerabile ca procent din PIB. Reformele pieței și ale cursului de schimb valutar, în condițiile liberalizării schimburilor de bunuri și servicii, trebuie să conducă la stabilitate politică și economică, precum și la încrederea în performanțele economiei și în continuitatea regimurilor de piață liberă concurențială, astfel încât cei care trimit bani din străinătate sau se întorc cu sume acumulate pe timpul șederii în străinătate să-i poată folosi cât mai eficient din punctul de vedere personal, dar și macroeconomic.

Utilizarea transferurilor bănești se poate realiza pe mai multe căi. Cea de **investitor direct productiv** pare a fi cu cel mai puternic efect benefic pentru dezvoltarea durabilă. Aceasta presupune existența în țară a unui mediu de afaceri favorabil și a unei piețe funcționale. Desigur, transferurile pot fi utilizate și pentru consum, achiziții de bunuri mobiliare, precum și pentru plata educației membrilor nonadulți ai familiei.

Caracterul insuficient al deciziei pe termen scurt în materie de migrație apare evident în situația în care aceasta este evaluată în termeni strategici, în contextul rapid schimbător la nivel național, regional și internațional. Astfel, pe termen mediu, nu pot fi sigure avantajele comparative pe care le au țările în curs de dezvoltare în ceea ce privește exportul ieftin de forță de muncă. De regulă, marile influxuri migraționiste au fost determinate de **cererea de forță de muncă din țările de destinație**, astfel că migrația a trebuit să se supună structurii regionale și caracterului impulsului cererii respective.

Până în prezent, migrația externă a avut caracterul unui proces mai degrabă spontan, de exploatare a oportunităților și deschiderilor de piață, pe măsură ce acestea apăreau, paralel cu un sprijin mai mult sau mai puțin substanțial al agenților de recrutare și plasare a forței de muncă. Ca urmare a schimbărilor rapide și importante pe care le

generează, în prezent și în perspectivă, globalizarea piețelor, apare evidentă **necesitatea anticipării evoluției fluxurilor migraționiste** ca intensitate, structuri și orientări geografice, în calitate de componentă a pieței internaționale a muncii. Studiile prospective referitoare la problemele critice și de presiune pe piața internațională a muncii, precum și la lipsa majoră de forță de muncă pe plan internațional reprezintă, în prezent, un deziderat, cel puțin în plan teoretic, al marii majorități a factorilor de decizie economică și socială. Eficiența participării țărilor la diviziunea regională și internațională a muncii nu se poate realiza doar pe baza strategiilor naționale, fără a cunoaște structurile cererii externe de forță de muncă și sectoarele în care se manifestă un deficit/excedent al acesteia pe diferite arii și zone geografice.

Structura potențialului viitor al migrației internaționale, pentru fiecare țară, trebuie organic articulată la strategia dezvoltării durabile a acesteia, ținând seama de factorii care contribuie la sustenabilitatea și echilibrul economic și social **local, regional, național și global**. Realizarea unui astfel de demers necesită nu numai specialiști de înaltă clasă, dar și o cooperare extinsă a acestora pe plan internațional, în condițiile îmbunătățirii instrumentarului analitic și predictiv și a bazei de date și informații necesare.

Într-o primă urgență, este nevoie ca politicile migraționiste să dispună de **proгноze** ale tendințelor și structurilor cererii forței de muncă, ale categoriilor profesionale deficitare și excedentare, inclusiv presiunile salariu/cost, care se manifestă în cadrul competitivității internaționale, pentru diferite sectoare de activitate economico-socială.

Satisfacerea prin migrație a cererii pentru forța de muncă străină poate extinde durata de viață a unor industrii în țările de destinație. Problema realocării în viitor a industriilor din țări dezvoltate în cele în curs de dezvoltare are, de asemenea, legătură cu schimbarea direcției și magnitudinii fenomenelor și proceselor migraționiste. Realocarea, în linii generale, reprezintă un proces de eficientizare economică a activităților la nivelul global. Pe plan local, ridică o serie de probleme și nemulțumiri, atât în țările dezvoltate, cât și în cele în curs de dezvoltare. În timp ce patronii din țările dezvoltate, îndeosebi cei ai corporațiilor multinaționale, văd în realocarea industriilor o sursă de creștere a profiturilor pe termen mediu și lung, pe baza unor avantaje comparative (preț scăzut al forței de muncă, cerere nesatisfăcută pe plan intern, prețuri avantajoase la unele materii prime, materiale și energie etc.), țările în curs de

dezvoltare consideră că, în multe cazuri, are loc un transfer de industrii prelucrătoare cu valoare adăugată mică. Salariații din țările dezvoltate consideră că realocarea industriilor conduce la creșterea șomajului în propria țară, ceea ce generează migrație internă și externă nedorită. Salariații din țările în curs de dezvoltare, la rândul lor, se plâng că nivelul salarizării este mai redus, la munci egale, în industriile realocate și încearcă să găsească de lucru în străinătate, contând pe un salariu mai bun.

Erodarea factorului forță de muncă ieftină pe plan internațional reprezintă o provocare pentru țări de a găsi și alte avantaje competitive legate de migrația forței de muncă (nu numai în industria confecțiilor și textilă, dar și în cea a TIC), ca și de investițiile străine directe care vor schimba fluxurile migratorii tradiționale, oferind oportunități noi de absorbție a forței de muncă superior calificate.

În ceea ce privește componenta **servicii** a cererii pe piața internațională a forței de muncă, se constată o serie de schimbări de structuri. Ca urmare a faptului că industriile cu consum de muncă ridicat au început să fie mutate din țările dezvoltate, se constată o creștere a cererii pentru **servicii** de întreținere și asistență, pentru serviciile personale care pot crea un nou domeniu al migrației în țările dezvoltate. Aceasta presupune o nouă orientare în pregătirea forței de muncă.

Politicile **migraționiste pe termen lung** trebuie să se concentreze asupra **reformelor macroeconomice și structurale** necesare pentru a genera o creștere economică eficientă și echitabilă, astfel încât să se reducă presiunile migrației și, în ultimă analiză, societatea să se înscrie pe traiectoria dezvoltării sale durabile, în care migrația să devină un factor de creștere economică reală, și nu de dezavantajare și perturbare regională sau națională.

1.4.2. Migrația creierelor (brain drain) - politici vizând dezvoltarea durabilă

Un număr mare de țări dezvoltate, direct interesate în creșterea potențialului lor economic și social, și-au deschis granițele special pentru imigrația persoanelor cu calificare ridicată, axată îndeosebi pe componentele cercetare-dezvoltare-inovare, pe tehnologiile de vârf ale informației și comunicațiilor (TIC), factori propulsori ai procesului contemporan al globalizării.

Migrația persoanelor înalt calificate provine într-o **proporție ridicată** din țările în curs de dezvoltare și are ca destinație țările mai dezvoltate. Acest flux migraționist acționează nefavorabil pentru creșterea în țara de origine și favorabil pentru țara de destinație.

Literatura de specialitate grupează în mod convențional politicile în domeniul migrației creierelor în următoarele categorii, mai mult sau mai puțin autonome: **întoarcerea; restricțiile; recrutarea; compensarea; reținerea.**

Întoarcerea sau revenirea în țară a emigranților înalt calificați înseamnă practic recuperarea capitalului uman de către țara de origine, facilitând transferul de tehnologie și măbind posibilitățile de cooperări internaționale.

Reținerea în țară a persoanelor calificate pune accent pe îmbunătățirea oportunităților în țara de origine în sectoarele educație și CD, prin intermediul unor facilități și stimulente care ar putea reduce fluxurile migratorii.

Cea mai mare parte a economiștilor consideră că impactul direct al unui brain drain de anvergură **va diminua creșterea economică** în țările de origine (Lowell, 2001; Carrington și Detragiache, 1999). O serie de țări în curs de dezvoltare au pierdut prin hemoragia creierelor până la o treime din forța de muncă aparținând elitei profesionale, ca urmare a creșterii numărului de emigranți înalt calificați, o dată cu boom-ul tehnologiilor informației și al comunicațiilor.

Se știe că activele concretizate în capitalul uman au reprezentat și reprezintă unul din cei mai importanți factori ai creșterii economice. Cu cât o țară are un sistem de învățământ mai bun, cu atât competitivitatea, capacitatea de adaptare și dezvoltarea sa economico-socială vor fi mai puternice (Lee și Barro, 1993; Barro și Sala, 1995). Potrivit rezultatelor unor cercetări efectuate pe un eșantion de 111 țări, în perioada 1960-1990, creșterea cu un singur an a nivelului educațional mediu al forței de muncă a unei țări conduce la sporirea productivității pe lucrător între 5 și 15%. Dimpotrivă, pierderea de lucrători înalt calificați înseamnă câștiguri mai puține, sărăcie și creșterea inegalităților.

Există opinii care susțin că brain drain-ul - de exemplu, cel din Asia - ar produce mai multe probleme țărilor dezvoltate, datorită competiției crescânde din partea unor țări în curs de dezvoltare, prin practicarea transferului de tehnologii, de cunoștințe și de bani în țara de origine. Este foarte probabil că imigranții înalți calificați, chiar dacă la începutul

perioadei de acomodare în țara gazdă generează unele probleme, ulterior impactul lor pozitiv urmează să compenseze neajunsurile inițiale.

Politica țărilor dezvoltate față de imigrația creierelor folosește o mulțime de instrumente și stimulente de natură să atragă în țările respective cât mai mulți migranți superior pregătiți, știut fiind că vor avea multiple avantaje economice, sociale, tehnologice și științifice.

Principalele măsuri de politici pe care le pot adopta **țările care pierd creiere** se referă la următoarele:

- a) **înapoierea migranților** în țara de origine reprezintă o sursă de capital uman care poate reveni cu o valoare adăugată considerabilă din străinătate; această măsură implică direct sau indirect programe guvernamentale în cooperare cu diaspora, care prevăd ajutoare pentru revenirea expatriaților și a familiei, credite și împrumuturi, scutiri și plata unor credite acordate pe perioade limitate de timp, poziții și funcții de răspundere în structurile decizionale ale statului, acordarea de dublă cetățenie, informații privind joburile disponibile, ofertele de ocupare;
- b) **restricții ale mobilității internaționale** promovate de guvernele unor țări pentru a proteja propria forță de muncă (acordarea de vize temporare, ca, de exemplu, viza „J” în SUA pentru studii și muncă pe timp limitat, cu obligația de a se înapoia);
- c) **recrutarea de migranți internaționali** în cazurile în care există penurie de anumite categorii de forță de muncă în țara de destinație. Aceasta vizează un anumit număr de lucrători străini pe perioade de timp limitate sau nelimitate (de exemplu, cercetători, medici, specialiști ITC) pentru zone care au nevoie de forță de muncă;
- d) **compensări pentru pierderile de capital uman** în țara de origine fie prin despăgubiri plătite de către țara de destinație în care emigrează forța de muncă înalt calificată, fie prin taxe plătite de emigranții înșiși^{*)};

^{*)} *Economistul renumit pentru teoria emigrării creierelor, Jagdish Bhagwati, propunea taxarea mai mare a imigranților în țara de adopție față de impunerea*

- e) **finanțări ale expatriaților** în țara de origine, prin inițierea de contacte între instituțiile academice și ale sectorului privat, intensificarea comunicațiilor și schimbului de cunoștințe, investiții și transferuri bănești; posibilități de economisire în valută convertibilă; doctorate și masterate gratuite; transfer de tehnologie;
- f) crearea în țara de origine a unui **sistem educațional și de remunerare performant**, pentru cei care se reîntorc în țară.

Transferurile bănești ale emigranților înalt calificați nu au putut fi până în prezent măsurate statistic, dar cuantumul lor pare să fie ceva mai redus, potrivit unor experți, ca pondere în volumul total al transferurilor bănești ale emigranților.

Potrivit unor estimări (Lowell și de la Garza, 2001), cei care sunt în străinătate la studiu sau lucrează într-un institut de cercetare au tendința probabilă de a-și reduce volumul transferurilor în țara de destinație. Dimpotrivă, studenții și cercetătorii care au emigrat adesea sunt suplimentar ajutați cu bani de părinți sau alte rude din țara de origine, mai ales în cazul în care aceștia au un nivel relativ ridicat al veniturilor.

Sunt studii care sugerează că fiecare dolar transferat în țara de origine de către emigranți are un efect multiplicator de câteva ori pentru GDP. Oricum, apare clar că imigranții înalt calificați, care câștigă bine, pot să-și permită să cheltuie sau să trimită în țara de origine sume mari de bani, folosind mai mult transferurile și depozitele bancare.

Unele țări permit migranților să facă euro-depozite în țara de origine, la o rată atractivă a dobânzii. Lucrătorii înalt calificați pot să investească mai mult în țara de origine nu doar în investiții productive, dar și în cele financiare (bonduri, obligațiuni etc.) O serie de facilități comerciale acordate investițiilor efectuate de emigranți în microîntreprinderi pot conduce la creșterea volumului transferurilor bănești.

normală în țara respectivă și utilizarea acestui fond suplimentar pentru dezvoltarea țării de origine, pe o perioadă de 10 ani. Această metodă a fost criticată datorită dificultăților de implementare. O altă variantă de compensare a țărilor perdante de „creiere” se referă la posibilitățile pe care țara de origine le are de a taxa migranții atâta vreme cât sunt cetățeni ai țării respective (acest lucru îl face SUA cu cetățenii săi din străinătate).

Emigrarea nativilor înalt calificați produce pierderi pentru țara de origine în ceea ce privește acumularea de capital uman și cunoștințe, care sunt mai mari decât cele generate de migrația lucrătorilor cu nivel mediu și slab de calificare. Aceste pierderi se resimt nefavorabil asupra creșterii economice, cel puțin pe termen scurt și mediu.

Dacă pentru țările primitoare de forță de muncă înalt calificată efectul emigrației asupra țării de origine nu constituie o preocupare specială, analiștii din țările de origine manifestă un interes deosebit pentru identificarea și estimarea efectelor brain drain-ului. Pe lângă efectul nefavorabil menționat, se evidențiază, în mod corect, **efectul de conexiune inversă al emigrației** pentru țările lor, în sensul existenței unor câștiguri economice, sociale și de expertiză legate de așa-numitele procese de „brain gain” și „brain circulation”, în cazul în care emigranții se întorc sau țin un contact *lato sensu* cu țara de origine.

Problema legată de câștigul sau pierderile generate de migrația creierelor pentru țările de origine depinde (Beine, 1999) de măsura în care efectele negative vor putea fi compensate de cele pozitive. În acest sens, într-o serie de modele se abordează **problema nivelului optim al emigrării**, astfel încât efectele negative să fie compensate cel puțin de cele pozitive. Astfel de modele presupun că emigrarea în străinătate a indivizilor oferă posibilitatea unor calificări mai înalte, iar **nivelul optim al acestora** stimulează ridicarea calității învățământului în țara de origine, impulsionează dezvoltarea durabilă, nivelul de cunoștințe și expertiză.

Aspectele indirecte ale brain drain-ului sunt legate de efectele de multiplicator în țara de destinație și, respectiv, de origine, care tind în sensul criteriului „câștig-câștig”, chiar dacă în mod inegal pentru cei implicați, ca și al compensării, fie și parțiale, a pierderilor țării de emigrație, prin diferitele legături ulterioare pe care imigranții le stabilesc cu țara de origine (înapoierea emigranților, transfer de tehnologie și cunoștințe, transferuri bănești, oportunități sporite de schimburi comerciale între țările implicate, capitalizări în lucrători înalt calificați etc.).

Principalele căi prin care pot fi combătute efectele adverse/ nefavorabile ale migrației creierelor impun politici și programe speciale în țările în curs de dezvoltare față de migranți și posibilele lor implicări în procesele de expertiză, transfer de cunoștințe, investiții, cercetări și consum în țările de origine, pentru ca efectul net să fie pozitiv pentru toate părțile implicate.

Politicile de stimulare a înapoierii emigranților cu calificare ridicată, de susținere a transferurilor bănești, ca și cele de recrutare presupun cooperarea internațională, în condițiile unor transparențe și armonizări sporite, în mediile academice și ale cercetării științifice.

Pentru țările de destinație, imigrația de creiere are efecte benefice asupra dezvoltării durabile a acestora, din cel puțin trei considerente:

- persoanele superior calificate, de regulă, lucrează în sectorul bunurilor exportabile,⁷⁾ mai competitiv decât sectorul bunurilor și serviciilor neexportabile, având o productivitate superioară a muncii și capitalului;
- în general, salariile plătite imigranților înalt calificați sunt mai reduse decât cele plătite lucrătorilor autohtoni, la același nivel de performanță;
- dorința de reușită în carieră, inovativitate și creativitate este mai mare la imigranți față de rezidenții naționali.

Există și o explicație cauzală cu îndelungată tradiție a brain drain-ului. Întotdeauna talentele intelectuale au migrat către centrele cultural-științifice și de producție care le-au oferit nu doar un venit mai ridicat, dar și oportunități sporite în carieră, posibilități de a-și verifica practic propriile teorii și ipoteze, de a-și manifesta mai puternic spiritul creativ.

1.4.3. Organisme internaționale implicate în migrația externă

Politicile privind migrația internă, dată fiind sfera de cuprindere a acestora, reprezintă preocuparea și atributul cvasiexclusiv al instituțiilor publice și decidenților la nivel local, regional și național.

⁷⁾ *Bunurile și serviciile exportabile (tradable goods and services) sunt acele bunuri și servicii care au potențial de export sau import. Posibilitatea acestora de a fi comercializate în străinătate ridică întotdeauna problema comparării între prețurile lor, în diferite țări, verificându-se inexistența barierelor substituției unui bun cu altul. Dimpotrivă, bunurile neexportabile (non-tradable) nu se comercializează în străinătate fie datorită naturii lor sau a costurilor de transport și tarifelor ridicate, fie altor restricții. Bunurile neexportabile sunt în sectorul construcției de locuințe, generarea de electricitate, transport, servicii educaționale, de asigurări, proprietăți și brokeraj comercial, administrație publică, securitate și apărare.*

În ceea ce privește migrația externă, prin specificul său de interfață bi și multilaterală a economiilor naționale, determinată de fluxurile persoanelor dincolo de granițele țărilor, politicile în acest domeniu se elaborează de către instituțiile țărilor respective, la nivel național, prin rețeaua instituțională proprie și, la nivel internațional, prin organizații interguvernamentale, mandatate de țări să urmărească și să monitorizeze fluxurile migraționiste, pe plan regional și mondial.

Ne vom referi în continuare la cele mai reprezentative organizații și instituții internaționale în competența cărora intră fluxurile migrației externe ca preocupare și competență directă și/sau indirectă. Rolul acestor organizații va fi în creștere, pe măsură ce dimensiunea migrației externe va cunoaște o evoluție ascendentă în viitor:

- **Organizația Internațională pentru Migrație** (International Organization for Migration - IOM), instituție interguvernamentală cu 39 de state membre, colaborează strâns cu ONU și alte entități interguvernamentale, oferă servicii pentru transferul obișnuit de migranți, refugiați, deportați și alți migranți în dificultate, în cadrul „Activităților de migrație internațională” sau al „Programelor pentru transferul de resurse umane calificate”, care ajută țările în curs de dezvoltare să-și satisfacă nevoile de forță de muncă înalt calificată. Periodic, IOM organizează foruri de dezbateri privind migrația și dezvoltarea, conduce proiecte și studii regionale privind presiunile emigrării cu sprijinul Fondului ONU pentru Activitățile Populației (UNFPA), împreună cu Înaltul Comisariat ONU pentru Refugiați (UNHCR), întreprinde programe de informare a potențialilor migranți privind realitățile fluxurilor migraționiste internaționale.

- **Organizația Internațională a Muncii** (International Labor Organization - ILO) s-a ocupat o perioadă lungă de timp de migrația muncii și ocuparea străinilor și a fost punctul central al elaborării Convenției pentru protecția lucrătorilor migranți.

În cadrul „Programului de ocupare mondială”, ILO a pus accent pe crearea de locuri de muncă în țările de emigrare și pe relația migrație, comerț și dezvoltare. În mod curent, în cadrul „Proiectului interdepartamental”, ILO se preocupă de îmbunătățirea colectării de date și statistici privind migrația internațională în 22 de țări. Ca și UNHCR, ILO a cooperat cu Banca Mondială în mai multe proiecte.

- **Înaltul Comisar ONU pentru Refugiați** (UNHCR) este o agenție de primă însemnătate pentru problemele care țin de protecția

refugiaților și azilanților. Deși cunoscută mai mult pentru apărarea drepturilor omului, organizația s-a preocupat de soluționarea cauzelor mișcării refugiaților atât în cadrul organizației, cât și în colaborare cu alte organizații, inclusiv Banca Mondială, pe problemele migrației, dezvoltării și comerțului, ca și ale respectării refugiaților.

- **Fondul ONU pentru Populație** (United Nations Fund for Population Activities - UNFPA) joacă un rol important în atragerea atenției asupra problemelor migrației populației în cadrul dezbaterilor și confruntărilor internaționale, elaborând o serie de propuneri și recomandări în acest domeniu.

- **Programul Națiunilor Unite pentru Dezvoltare** (UNDP) se implică în unele proiecte vizând migrația internațională, inclusiv efectele acesteia asupra dezvoltării durabile.

- **Organizația Internațională a Comerțului** (World Trade Organization - WTO), prin compartimentele sale de studiu, cercetează relația dintre migrație, comerț, dezvoltare și investițiile străine directe.

- **Banca Mondială** (World Bank - WB), deși nu se ocupă în mod deosebit de problemele migrației internaționale, elaborează și participă la elaborarea unor studii și lucrări necesare pentru pregătirea proiectelor de acordare a împrumuturilor, mai ales în ceea ce privește țările în curs de dezvoltare, abordând direct sau indirect efectele economico-financiare ale migrației (analiza de risc, strategii de dezvoltare, cheltuielile publice etc.).

- **Comisiile Economice Regionale ONU** sunt, de asemenea, implicate în problemele migrației internaționale, în analiza și colectarea de date în acest domeniu, în analiza cauzelor și consecințelor migrației la nivel regional, în coordonarea de politici.

În afară de organizațiile interguvernamentale prezentate, de problematica migrației internaționale se mai ocupă și Uniunea Europeană, OECD, Consiliul Europei, precum și Organizația Consultațiilor Interguvernamentale privind Azilul, Refugiații și Problemele Migrației.

1.5. Unele remarci finale

1. Migrația internă și externă a forței de muncă reprezintă atât un factor explicativ al dezvoltării durabile, cât și un efect sau rezultat al acesteia, bazat pe dorința firească a indivizilor de a-și mări veniturile și îmbunătăți calitatea vieții, prin schimbarea locului de muncă, dincolo de

granițele rezidenței lor actuale, ceea ce, pe cale de consecință, ar putea contribui la creșterea PIB și la dezvoltarea durabilă.

2. Migrația internă este, în general, provocată de diferențele de venit și nivelul șomajului într-o regiune a țării comparativ cu altele. Ea ridică o serie de probleme de natură economică, socială și de mediu. Modelele migrației interne analizează factorii de influență ai acestora, între care cei mai importanți sunt: nivelul salarizării; posibilități de angajare; vârsta; sexul; nivelul pregătirii profesionale; nivelul dezvoltării economice și sociale a zonei; infrastructurile; fiscalitatea și asigurările sociale; nivelul prețurilor; condițiile naturale etc.

3. Migrația internă redistribuie în principal populația și forța de muncă din zonele rurale către cele urbane, deși există și fluxuri urban-rural, rural-rural și urban-urban. Marile fluxuri migraționiste mondiale din zonele rurale și sărace reprezintă principala sursă a emigrației în țările dezvoltate.

4. Factorii determinanți ai migrației, precum și impactul economic și social al acestora reprezintă obiectul de studiu al unei tot mai bogate literaturi de specialitate privind dezvoltarea durabilă, care focalizează dezbaterile politicilor publice și nu numai. În acest cadru, se înscrie în mod particular factorul demografic (mărimea și creșterea populației, structura pe vârste, sexe și categorii socio-profesionale) care influențează complex migrația internă și externă. Părerea acceptată de majoritatea specialiștilor este aceea că migrația are loc din țările sau regiunile în care populația este numeroasă, cu fertilitate ridicată, către cele cu mai puțină populație și fertilitate scăzută. O astfel de opinie nu poate explica totuși fluxurile migraționiste foarte ridicate între țările în curs de dezvoltare care au fertilitatea ridicată și o structură pe vârste întinerită. Totodată, această opinie nu poate da răspuns la migrația populației din țările Europei Centrale și de Est în țările europene vestice, în ambele categorii de țări înregistrându-se parametri demografici slabi (scăderea populației și fertilitate scăzută).

Diferențele demografice interțări, chiar dacă nu explică integral fenomenul migraționist, reprezintă factorul cu contribuție însemnată la potențialul migraționist, una din sursele de generare a acestuia.

Subperformanțele demografice ale țărilor europene dezvoltate obligă politicile autorităților locale să promoveze accesul imigranților legali, astfel încât să poată fi prevenită lipsa în viitor a forței de muncă, factor de îngrijorare pentru patroni și de punere în dificultate a dezvoltării durabile.

5. În elaboratele teoretice ale migrației se disting următoarele abordări principale:

- **Teoria neoclasică macroeconomică** susține că diferențele geografice dintre cererea și oferta de forță de muncă, dintre țările de origine și destinație determină fluxurile de migranți, iar diminuarea sau înlăturarea acestor diferențe va conduce la reducerea migrației până la inexistență. Potrivit acestei abordări teoretice, doar piața muncii reprezintă mecanismul prin intermediul căruia sunt induse mișcările migratorii.

- **Teoria micro a economiei neoclasice** se axează pe actorii individuali potențiali care decid să migreze, ținând seama de calculul cost-beneficiu din care rezultă un beneficiu net generat de migrație. Potrivit acestei abordări teoretice, intensificarea migrației este generată, pe de o parte, de caracteristicile capitalului uman care sporesc beneficiile potențiale ale migrației și, pe de altă parte, de factorii individuali, sociali și tehnologici care diminuează costurile. Variabilele explicative-cheie ale migrației sunt determinate de diferențele de venituri și de ratele ocupării forței de muncă. Guvernele au capacitatea de a influența aceste variabile, prin politici de creștere a veniturilor în țara de origine sau descreșterea posibilității de ocupare în țara de destinație, ca și prin mărirea costurilor migrației etc.

- La baza **noii teorii economice a migrației** se află strategiile de familie sau de grup, ale căror obiective majore vizează diversificarea surselor de venit, minimalizarea riscurilor menajelor, surmontarea unor dificultăți legate de rambursarea creditelor și menținerea capitalului. Prin migrație se compensează sau se înlătură imperfecțiunile, nereușitele și eșecul diferitelor tipuri de mecanisme de piață din țările în curs de dezvoltare, cum ar fi cele privind asigurarea recoltelor, piețele futures și de capital, asigurarea de șomaj etc.

Diferențele de salarii și venit nu reprezintă o condiție absolut necesară a migrației, iar dezvoltarea economică în țara de origine sau reducerea decalajelor salariale nu sunt factori de impulsioneare a fluxurilor migratorii.

Politicile prin intermediul cărora guvernele influențează migrația vizează domeniile asigurări, piețe de capital, distribuția veniturilor, care influențează anumite categorii sociale defavorizate și, pe cale de consecință, înclinația lor spre migrare.

- Potrivit **modelului pieței duale a muncii** (calificate și slab calificate sau necalificate), volumul, structura și dinamica fluxurilor migraționiste sunt determinate de cererea de muncă slab calificată din țările industrializate. Angajatorii din aceste țări preferă migranți necalificați sau slab calificați cărora să le plătească salarii relativ mici, în acest fel contribuind la scăderea nivelului inflației structurale care ar fi fost generată de salarii mai mari, plătite forței de muncă autohtone.

În cazul acestui model, un rol important în migrație este deținut de politica guvernelor, a angajatorilor și agenților de recrutare din țările de destinație, fără ca discrepanțele de venituri în locul de origine și cel de destinație să reprezinte o cerință necesară și suficientă pentru emigrație.

- Teoria **sistemelor mondiale** pune accent pe structurile pieței mondiale, caracterizate prin extinderea mecanismelor economiei capitaliste în **zonele și societățile necapitaliste**, prin coordonarea acțiunilor guvernamentale, ale elitelor și companiilor multinaționale. Modernizarea sistemelor tradiționale în țările de origine nu poate fi realizată decât pe calea atragerii acestora în circuitul economiei și pieței mondiale, iar migrația internațională reprezintă una dintre formele de atragere. Intensificarea relațiilor dintre țările dezvoltate și cele în curs de dezvoltare prin canalele globalizării (comerț, comunicații, infrastructură, știință, cultură, Internet, mediu etc.) reprezintă un factor favorizant al migrației, asupra căruia își pun amprenta diferențele de venituri, rata șomajului, condițiile de muncă și natura mediului de afaceri.

6. Factorii care generează migrația **conjuncturală** sunt diferiți de cei care au contribuit la **perpetuarea** în timp și spațiu a **migrației permanente, continue**. În acest sens, subliniem că între cele două categorii de factori există o corelație cu efecte totale cumulate, de supra sau subpotențare. Ca răspuns la anumite condiții economice și sociale, factorii permanenți ai migrației pot fi mai ușor identificați, analizați și încadrați în scheme de politică migraționistă, spre deosebire de categoria factorilor conjuncturali, mai greu de prevăzut și cu impact relativ mare asupra migrației.

În categoria factorilor conjuncturali, se includ mai ales cei politici (decolonizări, dislocări în masă ale populației, violență, represiune, încălcarea drepturilor omului, tensiuni externe, conflicte armate, discriminări pe motive religioase etc.) și de mediu (poluarea urbană,

deforestări, fenomene meteo extreme, eroziunea solului, alunecări de teren, inundații, catastrofe naturale etc.). În timp ce opinia „maximalistă” consideră factorul de mediu ca element direct și semnificativ al migrației, cea „minimalistă” subliniază că înrăutățirea calității factorilor de mediu este în principal o variabilă care trebuie încadrată într-un context mai larg de factori de influență ai migrației. Există mai multe studii care evidențiază modul în care factorii de mediu influențează migrația, în strânsă legătură cu schimbările de climă și epuizarea resurselor sub următoarele aspecte: a) **degradarea și epuizarea terenurilor agricole, a apei, pădurilor și stocurilor piscicole** vor genera tot mai mari tulburări sociale în viitor, într-o mai mare măsură decât schimbarea de climă și efectele de seră; b) **schimbarea de climă** reprezintă doar una din cele trei surse principale ale rarității resurselor, celelalte privind creșterea populației și distribuția socială inegală a resurselor; c) cele trei surse de rarități ambientale interacționează în majoritatea cazurilor în structuri de „**capturare a resurselor**” de către grupurile mai puternice din societate și în structuri de „**marginalizare ecologică**”, adesea însoțite de migrații către sau de la regiuni fragile din punct de vedere economic.

Stresul și raritatea factorilor de mediu pot cauza fragmentări și instabilitate în politică, ceea ce generează și fluxuri migraționiste de amploare. Prevenirea unor astfel de fenomene migraționiste neașteptate și presante se poate realiza pe seama unor politici adecvate, în următoarele domenii: formarea prețurilor la resursele naturale; inovarea tehnologică și substituția resurselor naturale; măsuri pentru dezvoltarea industriilor ecologice și reducerea creșterii populației; redistribuirea pământului și dezvoltarea industrială prietenoasă a mediului; promovarea producției și comerțului cu bunuri și servicii care nu epuizează sau degradează resursele de mediu.

7. În cadrul general al proceselor migraționiste, o atenție specială este acordată migrației internaționale, care implică efecte favorabile și/sau nefavorabile pentru cel puțin două țări - de origine și de destinație - pe perioade mai mici sau mai mari de timp.

Consecințele pozitive ale migrației externe asupra **țării de origine**, în bună măsură rezultat direct sau indirect al promovării, mai mult implicit decât explicit, a emigrării de către guvernele multor țări în curs de dezvoltare, vizează în mod special aspectele următoare:

- emigrația detensionează presiunile pe piața forței de muncă, generate de excedentul de persoane care nu-și găsesc un loc de muncă, îndeosebi cele foarte tinere și necalificate, femeii etc.;
- diminuarea excedentului de muncă, prin emigrare, conduce la creșterea posibilităților de a mări veniturile din salarii și a crește gradul de ocupare;
- migranții transferă în țara de origine importante sume bănești, ceea ce constituie un factor de reducere a sărăciei, de creștere a calității vieții și de impulsionează a unor afaceri și investiții.
- în unele situații de emigrare a anumitor grupuri etnice sau a disidenților politici, se soluționează situații dificile sau jenante pentru guverne.

Categoria **consecințe negative** ale emigrării pentru țara de origine se referă la următoarele aspecte:

- emigrarea privează țările în curs de dezvoltare de cele mai bune resurse umane (brain drain), care nu-și valorifică potențialul în țara lor, rămânând astfel nerecuperată prin venituri investiția în educație și pregătirea capitalului uman; valorificarea investiției educaționale are loc în altă țară;
- emigrarea ilegală provoacă numeroase neajunsuri, inclusiv de imagine, pentru țara de origine, mai ales în cazul obligativității de a reprimi transfugi în masă;
- pierderea unor venituri ale statului încasate din taxele și impozitele plătite de emigranți.

Raportul migrație-dezvoltare durabilă în țările de origine, din punctul de vedere al efectelor nete favorabile, rămâne încă un subiect de dezbaterie vie, insuficient abordat și înțeles. Din experiența istorică, rezultă că o serie de țări care erau surse de emigrare înainte și după al doilea război mondial (Suedia, Germania, Anglia, Italia, Grecia și Coreea de Sud) sunt, în prezent, țări de imigrație tocmai datorită creșterii nivelului lor de dezvoltare economică și socială.

Pentru o perioadă de 10-20 de ani, este încă greu să se demonstreze cu probe statistico-economice concludente existența unui mecanism automat prin care migrația induce dezvoltare. Nu poate fi însă neglijată nici realitatea că expansiunea economică contribuie la mărirea fluxurilor migraționiste, cel puțin pe termen scurt. În acest context, transferurile bănești ale emigranților către țara de origine, prin volumul, modul și domeniile lor de utilizare, par să încline balanța în favoarea

efectelor pozitive, alături de transferul de cunoștințe, expertiză și spiritul antreprenorial al emigranților care revin în țară.

Consecințele emigrației sunt multiple și adesea trebuie particularizate la cazuri specifice pentru fiecare domeniu și țară. Oricum, pentru familiile emigranților se observă o îmbunătățire a situației financiare și materiale, inclusiv în ceea ce privește posibilitatea de educație și îngrijire a sănătății.

Efectele imigrației în țările de destinație sunt, de asemenea, multiple, eterogene și, din acest motiv, orice generalizare riscă să fie infirmată de diferitele realități în continuă schimbare. Imigrația poate produce schimbări în compoziția etnică, rasială, culturală și uneori politică a țării gazdă. Imigrația reprezintă o sursă pentru oferta de muncă în țările de destinație, în condiții avantajoase de plată mai ales, pentru angajatori, ceea ce le oferă posibilitatea realizării unor profituri mai mari. Un subiect controversat este cel legat de efectele imigranților asupra gradului de ocupare și nivelului veniturilor nativilor. Și în acest caz, generalizările par a fi riscante și, de la caz la caz, aceste efecte pot fi cotate cu plus sau cu minus, urmând ca, pe baza unor analize complexe, să se dea un răspuns clar, argumentat.

Problemele efectelor migrației capătă specificitate și mai pronunțată în cazul înapoierii în țara nativă a imigranților, al migrației temporare și permanente sau al celei forțate.

8. Cauzele și consecințele migrației interne și internaționale asupra dezvoltării durabile, după cum rezultă din analizele efectuate în studiile de specialitate, sunt multiple și se schimbă în timp pentru fiecare țară sau regiune, ca și la nivel mondial. Identificarea acestor cauze și efecte, ca și a problemelor pe care le generează în țările de origine și, respectiv, de destinație, precum și elaborarea și instrumentarea unor politici și acțiuni menite să soluționeze optim problemele respective necesită o cercetare punctuală pentru fiecare țară în parte, cu posibile dezagregări pe domenii, sectoare, niveluri de organizare economică și regională pe componentele economică, socială și de mediu ale dezvoltării durabile, în interdependența acestora în timp și spațiu.

9. Migrația externă este determinată, pe de o parte, de **cererea forței de muncă din țările dezvoltate**, care înregistrează **deficite** pe anumite activități din sfera productivă și a serviciilor, la care se adaugă ca factor de influență **excedentul** de forță de muncă din țările în curs de dezvoltare, în condițiile unui diferențial negativ de venituri per capita. În determinarea magnitudinii fluxurilor actuale ale migranților între țările sărace și bogate, factorii cererii, și nu cei ai ofertei, domină migrația, mai ales în cazul migrației legale; în cazul migrației ilegale, pe lângă nivelul

cererii de forță de muncă din țările dezvoltate, un rol semnificativ îl are și excedentul de mână de lucru din țările sărace. Această realitate este de natură să diminueze panica „țărilor dezvoltate”, întrucât explicația migrației externe predominant prin cerere este valabilă și presupune cunoașterea detaliată a elasticității răspunsului ofertei la cererea care are implicații asupra **relației dintre migrație și sărăcie**. Pe clase de venit, în mediile rural și urban, procentajul migranților este mai mare în mediul urban decât în cel rural în cazul claselor joase de venit, în timp ce pentru clasele de venit relativ ridicate, diferența de procentaj se atenuează între urban și rural, în anumite cazuri ruralul depășind urbanul. În cadrul tendinței de egalizare a prețului factorilor de producție, migrația atât internă, cât și externă poate contribui la convergența salariilor reale între zonele și țările de destinație și origine (O'Rourke, Williamson, 1999), ceea ce constituie un important factor al dezvoltării durabile și al diminuării decalajelor dintre urban și rural.

10. **Riscurile migrației** externe sunt numeroase și vizează deopotrivă țările de origine și de destinație. Trebuie menționat că migranții, îndeosebi cei necalificați, sunt cei mai vulnerabili în perioadele de recesiune, cu șomaj ridicat din țările dezvoltate, ceea ce uneori și determină revenirea acestora în țara de origine, temporar sau definitiv. Vulnerabilitatea migranților femei, copii și persoane în vârstă este relativ mai mare.

11. În opinia multor specialiști, este argumentată cu date plauzibile teza potrivit căreia, pe termen mediu și lung, imigranții creează locuri de muncă în număr aproape egal cu cele pe care le-au ocupat, chiar dacă, pe termen scurt, este posibil să apară unele fricțiuni și presiuni asupra pieței muncii. Prin aportul pe care imigranții îl au la creșterea economică, ei **reșesc să compenseze** eventualele efecte negative pe care le-au generat sau le generează în prezent.

12. O serie de factori economici și sociali acționează în direcția creșterii **flexibilității pieței muncii** și a necesității **întăririi securității sociale**. O succintă enumerare a acestora se referă la:

- globalizarea producției și consumului;
- îmbătrânirea forței de muncă;
- nevoia unei piețe a muncii mai flexibile în plan intern și extern, în scopul adaptării cantitative și calitative a forței de muncă la schimbările rapide ale cererii pe piață;
- existența unei mai mari instabilități a carierelor și profesiilor, cu consecințe asupra securității muncii și veniturilor;

- cererea crescută pentru muncă înalt calificată în economia bazată pe cunoaștere și nevoia de a participa la programe de învățare continuă;
- legăturile stabilite dintre angajat și angajator și schimbările în autoocupare pentru diferitele grupuri socio-profesionale pe piața muncii.

Îmbinarea obiectivelor flexibilizării economice cu cele ale securității sociale (flexisecuritatea - flexisecurity) reprezintă una dintre cele mai semnificative provocări ale dezvoltării durabile, care se racordează direct sau indirect la mobilitatea internă și externă a forței de muncă. Compatibilizarea flexibilității cu securitatea revine în principal guvernelor și sistemului de reglementări legale vizând sistemul asigurărilor sociale, mecanismele, stimulentele și restricțiile economiei. În acest context, se prefigurează următoarele tendințe:

- tranziția de la subocupare la locuri de muncă temporare și apoi permanente;
- tranziția de la un loc de muncă la altul, în aceeași unitate sau la altă unitate, de la funcții și posturi mai mici la unele mai mari și invers, de la munca în domeniul educației și formării la cea operațională, de la subocupare și angajare la patron la autoocupare și invers, de la ocupare cu timp parțial sau pensionare cu timp total la autoocupare.

Flexibilizarea pieței muncii, adesea asociată cu „ocuparea precară”, trebuie transformată într-un factor de influență economică și socială pozitivă, în concordanță cu cerințele dezvoltării durabile, ale globalizării și internaționalizării piețelor.

Flexisecuritatea (Wilthagen, Rogowski, 2002) reprezintă un termen-cheie care încearcă să reconcilieze (să compatibilizeze) formele mai flexibile de muncă și garantarea protecției sociale. Lucrătorii migranți pot beneficia de mai multă protecție și securitate socială în schimbul acceptării unor măsuri și condiții de muncă mai flexibile (încadrare, contracte, intrări și ieșiri în și de pe piața muncii).

Asigurarea împotriva insecurității generate de mobilitatea forței de muncă rămâne o problemă încă deschisă, la nivelul firmelor și al întregii societăți în țara de destinație a imigranților, necesită contribuția specialiștilor teoreticieni și practicieni din numeroase domenii, în cadrul unor abordări strategice complexe.

Bibliografie

- Adams, Richard H. - *International Migration, Remittances and the Brain Drain: A Study of 24 Labor Countries*, Washington D.C.I, World Bank, 29 p., June 2003
- Adams, Richard H. Jr.; John Page - *International Migration, Remittances and Poverty in Developing Countries*", "World Bank Research Working Paper", 3179, December 2003
- Alperovich, G.; Bergsman, J.; Ehemann, C. - *An Econometric Model of Migration between U.S. Metropolitan Areas*", "Urban Studies", 13, 135-145, 1977
- Arora, S.; Brown, M. - *A Utility Maximization Approach to Multipolar Migration under Uncertainty*, "Discussion Paper", No. 209, Department of Economics, State University of New York at Buffalo, 1971
- Astri, Suhrke - *Environmental Degradation and Population Flows*, "Journal of International Affairs", Vol. 47, No. 2, Winter 1994, pp. 473-496
- Barro, R.; Lee, J.W. - *International Comparisons of Educational Attainment*, "Journal of Monetary Economics", Vol. 32, No. 3, p. 363-394, 1993
- Barro, R.; Lee, J.W. - *International Data and Educational Attainment. Updates and Implications*, NBER, "Working Paper", No. 7911, September 2000
- Barro, R.; Sala, I. Martin - *Technological Diffusion, Convergence and Growth*, NBER, "Working Paper", No. 5151, June 1995
- Barry, F. - *Economic Integration and Convergence Processes in the EU Cohesion Countries*, "Journal of Common Market Studies", 41, 5, 897-921, 2003
- Barry, F. - *FDI, Infrastructure and the Welfare Effects of Labour Migration*, Manchester School, 70, 3, 364-379, 2002

- Beine, M.; Docquier, F.; Rapoport, H. - *Brain Drain and Economic Growth: Theory and Evidence*, Seminar par l'Axe Ethique et développement durable du Centre d'Economie et d'Ethique pour l'Environnement et le Développement, Université de Versailles St. Quentin en Yvelines, 1999 (http://www.cybercable.tm.fr/~jarmah/public_html/Hrapoport11.htm)
- Beine, Michel; Docquier, F.; Rapoport, H. - *Brain Drain and LDCs Growth: Winners and Losers*, "IZA Discussion Paper", No. 819, July 2003
- Bhagwati, Jagdish - *The Brain Drain*, "International Social Science Journal", 28, 691-729, 1976
- Bhagwati, Jagdish - *The Reverse Transfer of Technology (Brain Drain): International Resource Flow Accounting, Compensation, Taxation and Related Policy Proposals*, United Nations Conference on Trade and Development, 1977
- Blair, John P. - *Local Economic Development: Analysis and Practice*, Thousand Oaks, Calif., Sage Publications, 1995
- Blomquist, Glenn C.; Berger, Mark C.; Hoehn, John P. - *New Estimates of the Quality of Life in Urban Areas*, "American Economic Review", 78, No. 1 (March), 89-107, 1998
- Boey, Stephen - *Use Net Job Postings to Reverse Brain Drain*, Business Times (Malaysia), April 5, Nation Section, p. 2, 2000
- Borjas, George - *The Economics of Immigration*, "Journal of Economic Literature", 32, No. 4, 1667-1717, 1994
- Borjas, G. J. - *The Economic Analysis of Immigrants*, in "Handbook of Labor Economics", Vol. 3 A (eds - Ashenfelter O. & Card D.), Elsevier, North Holland, 1999
- Borjas, G. J. - *Increasing the Supply of Labour through Immigration. Measuring the Impact on Native-born Workers*, Center for Immigration Studies, "Working Paper", March 2004
- Borjas, G. J. - *The Impact of High-Skill Immigration*, "Working Paper", January 2005
- Bougheas, S.; Demetriades, P.; Mamuneas, T. - *Infrastructure, Specialization and Economic Growth*, "Canadian Journal of Economics", 33, 2, 506-522, 2000
- Böventer, von E. - *Migration into West German Cities*, "Papers of the Regional Science Association", 23, 53-62, 1969

-
- Bowles, Samuel - *Migration as Investment: Empirical Tests of the Investment Approach to Migration*, "Review of Economics and Statistics", 52 (November), 356-362, 1970
- Carrington, William J.; Detragiache, E. - *How Big Is the Brain Drain?*, International Monetary Fund, 1998
- Cebula, R.; Curran, C. - *Determinants of Migration to Central Cities: A Comment*, "Journal of Regional Science", 14, 249-253, 1974
- Cebula, R.J. - *The Determinants of Human Migration*, Lexington Books, Lexington, MA, 1979
- Constantin, D. et al. - *Fenomenul migraționist din perspectiva aderării României la Uniunea Europeană*, "Studii de impact", II, Studiul nr. 5, Institutul European din România, 2004
- Da Vanzo, J. - *Why Families Move: A Model of Geographic Mobility of Married Couples*, R&D Monograph, Washington, D.C., U.S. Department of Labor, 1977
- Dixon-Thomas, F. Homer - *On the Threshold: Environmental Changes as Causes of Acute Conflict*, International Security, Vol. 16, No. 2, Fall, 1991
- Dixon-Thomas, F. Homer - *Across the Threshold: Empirical Evidence on Environmental Scarcities as Causes of Violent Conflict*, International Security, Summer 1994
- Friedberg, R.; Hunt, J. - *The Impact of Immigration on Host Country Wages, Employment and Growth*, "Journal of Economic Perspectives", Vol. 9 (2), Spring 1995, pp. 23-44
- Glantz, F. - *The Determinants of Intermetropolitan Migration of the Economically Disadvantaged*, "Research Report", No. 52, Federal Reserve Bank of Boston, 1973
- Goetz, Stephan J. - *State and County-Level Determinants of Food Manufacturing Establishment Growth: 1987-1993*, "American Journal of Agricultural Economics", 79, No. 3 (August), 838-850, 1997
- Goetz, Stephan J.; Ready, Richard C.; Stone, Brad - *U.S. Economic Growth vs. Environmental Conditions: A State-Level Analysis*, Growth and Change, 27, 97-110, 1996
- Graves, P.E.; Linneman, P.D. - *Household Migration: Theoretical and Empirical Results*, "Journal of Urban Economics", 6, 383-404

-
- Graves, Philip E.; Mueser, Peter R. - *The Role of Equilibrium and Disequilibrium in Modeling Regional Growth and Decline: A Critical Reassessment*, "Journal of Regional Science", 33, No. 1 (February), 69-84, 1993
- Greenwood, M.J. - *Lagged Response in the Decision to Migrate*, "Journal of Regional Science", 10, 375-84, 1970
- Greenwood, M.J. - *Human Migration: Theory, Models, and Empirical Studies*, "Journal of Regional Science", 25, 521-544, 1985
- Greenwood, M.J. - *Urban Growth and Migration: Their Interaction*, "Environment and Planning", 5, 91-112, 1973
- Hamilton, B.; Whalley, J. - *Efficiency and Distributional Implications of Global Restrictions on Labour Mobility*, "Journal of Developmental Economics", Vol. 14, pp. 61-75, 1984
- Haque, Nadeem Ul; Ali Kahn, M. - *Institutional Development: Skill Transference through a Reversal of „Human Capital Flight“ or Technical Assistance*, "Working Paper of the International Monetary Fund", July 1997
- Harrigan, Frank J.; McGregor, Peter G. - *Equilibrium and Disequilibrium Perspectives on Regional Labor Migration*, "Journal of Regional Science", 33, No. 1 (February) 49-68, 1993
- Harris, J.R.; Todaro, M.P. - *Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Analysis*, "American Economic Review", 60 (March), 126-142, 1970
- Hicks, J.R. - *The Theory of Wages*, London, Macmillan Press, 1932
- Johnson, Jean M.; Regets, Mark C. - *International Mobility of Scientists and Engineers to the U.S.: Brain Drain or Brain Circulation?*, National Science Foundation Issue Brief, 98 (316), 1998
- Kaluzny, R. - *The Determinants of Household Migration: A Comparative Study by Race and Poverty Level*, "Review of Economics and Statistics", 57, 269-274, 1975
- Knapp, Thomas A.; Graves, Philip E. - *On the Role of Amenities in Models of Migration and Economic Development*, "Journal of Regional Science", 29, 71-87, 1989
- Krueger, A. - *Whither the World Bank and the IMF?*, "Journal of Economic Literature", 36, 4, 1983-2020, 1998
- Krugman, P. - *Increasing Returns and Economic Geography*, "Journal of Political Economy", 99, 31, 483-499, 1991

-
- Lowell, B. Lindsay - *Skilled Temporary and Permanent Immigration to the United States*, in "Research on Immigration in the Metropolis", <http://riim.metropolis.globalx.net/Virtual%20Library/1999/wp99S2.pdf>, January 1999
- Lowell, B. Lindsay; Garza de la Rodolfo - *The Developmental Role of Remittances in U.S. Latino Communities and in Latin American Countries*, the Tomás Rivera Policy Institute, Los Angeles and the Inter-American Dialogue, Washington D.C., 2000
- Lowell, L.B.; Findlay, A.M. - *Migration of highly skilled persons from developing countries: Impact and policy responses*, Geneva, International Labour Office (Draft Synthesis Report), 2001
- Lowry, I.S. - *Migration and Metropolitan Growth: Two Analytical Models*, San Francisco, Chandler Publishing, 1966
- MacKinnon, R.; Rogerson, P. - *Vacancy Chains, Information Filters, and Interregional Migration*, "Environment and Planning", A 12, 649-658, 1980
- Martin, Philip - *Migration and Development: Toward Sustainable Solutions*, Decent Work Research Programme, International Institute for Labour Studies, Geneva, 2004
- Mazek, W.F. - *The Efficacy of Labor Migration with Special Emphasis on Depressed Areas*, "Working Paper", No. CWR 2, Washington University, 1966
- Mosisa, A.T. - *The Role of Foreign-Born Workers in the US Economy*, "Monthly Labour Review", Vol. 125, No. 5, May 2002
- Mueller, Charles F. - *The Economics of Labor Migration: A Behavioral Analysis*, "Studies in Urban Economics", New York, Academic Press, 1982
- Mueser, Peter H. - *Two-Way Migration in a Model with Identical Optimizing Agents*, "Journal of Regional Science", 37, No. 3, 395-409, 1997
- Muffels, R.J.A.; Fouarge, D.J.A.G. - *Explaining Resources Deprivation in European Welfare States*, "Social Indicators Research", 65, 3, 299-330, 2004
- Muffels, R.J.A.; Wilthagen, T.; Heuvel, van den N. - *Labour market transitions and employment regimes: Evidence on the flexibility-security nexus in transitional labour markets*, Wissenschaftszentrum, Berlin, 2002

-
- Nelson, P. - *Migration, Real Income and Information*, "Journal of Regional Science", 1, No. 2, 43-74, 1959
- O'Rourke, K. - *Globalization and Inequality: Historical Trends*, "NBER Working Paper", No. 8339, Cambridge, MA, National Bureau of Economic Research, 2001
- O'Rourke, K.; Williamson, J. - *Around the European Periphery 1870-1913: Globalization, Schooling and Growth*, "European Review of Economic History", 1, 153-191, 1997
- O'Rourke, K.; Williamson, J. - *Globalization and History: The Evolution of a Nineteenth-Century Atlantic Economy*, Cambridge, MIT Press, 1999
- Pack, J.R. - *Determinants of Migration to Central Cities*, "Journal of Regional Science", 13, 249-260, 1973
- Polachek, Solomon W.; Siebert, W. Stanley - *The Economics of Earnings*, Cambridge, Cambridge University Press, 1993
- Rabianski, J. - *Real Earnings and Human Migration*, "Journal of Human Resources", 6, 185-192, 1971
- Ravenstein, E.G. - *The Laws of Migration*, "Journal of the Royal Statistical Society", Vol. 48 (June 1885) and Vol. 52 (June 1889)
- Romer, P. - *Growth based on Increasing Returns due to Specialization*, "American Economic Review Papers and Proceedings", 77, 56-62, 1987
- Schiff, Maurice - *Social Capital, Labor Mobility, and Welfare: The Impact of Uniting States*, "Rationality and Society", 4, No. 2 (April), 157-175, 1992
- Shields, Michael - *Time Hedonic Migration, and Household Production*, "Journal of Regional Science", 35, No. 1, 117-134, 1995
- Tiebout, Charles - *A Pure Theory of Local Expenditures*, "Journal of Political Economy", 64, 418-24, 1956
- Tobler, Waldo - *Migration: Ravenstein, Thornthwaite, and Beyond*, "Urban Geography", 16, No. 4, 327-343, 1995
- Todaro, Michael - *A Model of Labor Migration and Urban Unemployment in Less Developed Countries*, "American Economic Review", 59 (March), 138-148, 1969
- Wilthagen, T.; Rogowski, R. - *Legal Regulation of Transitional Labour Markets*, in "The Dynamics of Full Employment: Social Integration through Transitional Labour Markets", edited by G. Schmid and B. Gazier, Cheltenham, Edward Elgar, 2002

-
- Wright, Richard A.; Mark, Ellis; Reibel, Michael - *The Linkage between Immigration and Internal Migration in Large Metropolitan Areas in the United States*, "Economic Geography", 73, 234-254, 1997
- Zipf, G. - *The PP/D Hypothesis: On the Intercity Movement of Peons*, "American Sociological Review", 11, 677-686, 1946
- *** - AFX European Focus - *EU's Needs Immigration to Fill 1.7 Million Skill Shortage*, AFX European Focus, February 7, "Economic News", Company News Section, 2001
- *** - *Quality in Labour Market Transition: An European Challenge*, 25-26 November, Royal Netherlands Academy of Arts and Sciences, Amsterdam, 2004
- *** - United Nation, *International Migration*, "World Economic and Social Survey", New York, 2004

Capitolul 2

MIGRAȚIA EXTERNĂ - UN CONCEPT ÎN EVOLUȚIE

*Valentina VASILE, Steliana PERȚ,
Valeriu IOAN-FRANC,
Andreea TURCEA, Liviu VASILE*

Circulația persoanelor și a forței de muncă dintr-o țară în alta și asociată acestora, mobilitatea forței de muncă, reprezintă o triadă de concepte prin care se încearcă a defini de o manieră globală sintetică: a) **mărimea fluxurilor de persoane și/sau forță de muncă (întrări/ieșiri) dintr-un anume spațiu și orientarea spre altele;** b) **intensitatea acestora într-o anumită perioadă,** precum și c) **stocul de populație migrantă** și evoluția acestuia raportat la populația autohtonă (în interiorul unui anumit spațiu, la un moment dat).

Prin **migrație externă**, din punct de vedere cantitativ - evident, în funcție de soldul migratoriu net - sub aspect demografic, înainte de toate, dar și al valorii capitalului uman, al potențialului de aport la creșterea economică și dezvoltarea durabilă, **țările de adopție câștigă, în timp ce țările de plecare** - cel puțin din optica aspectelor menționate - **de regulă, pierd**. Această apreciere globală nu înseamnă însă că "țările beneficiare" nu sunt confruntate cu dificile probleme de adaptare și integrare a unor cohorte de populație/forță de muncă sosite din spații dominate de alte modele culturale, organizaționale, cu o altă cultură a muncii, după cum nu înseamnă că așa-zisele țări de plecare înregistrează numai pierderi. **Migrația poate fi**, la un moment dat, între anumite limite, **instrument de echilibru**, de ajustare a cererii și ofertei de forță de muncă pe piața muncii, **de sporire** chiar, pe calea transferurilor valutare, **a PIB-ului și de limitare a deficitului** balanței de plăți externe etc.

Conceptele înainte menționate - cu care se operează frecvent în teoria și practica social-economică - fac parte din aceeași "familie". Deși

fiecare dintre ele se caracterizează printr-o sumă de elemente proprii, acestea sunt parțial complementare și, respectiv, parțial substituibile. Din punctul de vedere al conținutului propriu, al zonei de acoperire, al formelor de manifestare, al structurilor și motivațiilor, evoluțiile cunoscute de-a lungul timpului sunt semnificative: conținutul s-a îmbogățit și rafinat, formele s-au diversificat, iar ceea ce este deosebit de interesant este faptul că aceste transformări au fost secondate de reglementări juridice sau recomandări ale unor organisme internaționale care prindeau contur, prin norme proprii, la nivel național.

2.1. Precizări conceptuale

2.1.1. Circulația persoanelor este expresia mișcării spațiale a persoanelor cu sau fără schimbarea domiciliului¹. Este conceptul **cu cea mai largă** sferă de acoperire; se referă deopotrivă la fluxurile de persoane, ca și la stocul acestora, clasificate, de regulă, după o serie de criterii demografice, economico-sociale și politice și, respectiv, combinate. Raportată la o anumită entitate teritorială, reprezintă suma intrărilor și ieșirilor de persoane/de populație din spațiul respectiv sau dintr-un anume spațiu către altul.

2.1.2. Circulația forței de muncă reprezintă un segment distinct al circulației persoanelor, cu o pondere importantă în structura acesteia.

Circulația forței de muncă este definită ca *mișcare a populației în vârstă de muncă (fluxuri de intrări/ieșiri, stocul net) în spațiul internațional, interțări*. Această mișcare poate fi **definitivă**, ceea ce implică schimbarea domiciliului, cu menținerea sau nu a cetățeniei din țara de origine sau, dimpotrivă, **temporară** pentru muncă, studii etc².

Libera circulație a persoanelor promovată prin Tratatul de la Roma și întărită prin alte documente ale UE, între care și Tratatul de la

¹ Nouveau Petit Larousse, Ed. Librairie Larousse, Paris, 1970; Oxford Dictionary for the Business World, Oxford University Press, New-York, 1993.

² Steliana Perp, Florin-Marius Pavelescu, Ilie Șimon, Circulația forței de muncă în condițiile (pre)aderării la UE. Deschideri. Restricții. Efecte, *Colecția Biblioteca Economică, seria Probleme economice, vol. 34-35, CIDE, 2002*; Steliana Perp, Valentina Vasile, Florin-Marius Pavelescu, Liviu Vasile, Circulația forței de muncă. Scenarii. Posibile evoluții, *Colecția Biblioteca Economică, seria Probleme economice, vol. 102-103, CIDE, 2004*.

Amsterdam, este expresia libertății fundamentale de mișcare a cetățenilor europeni în interiorul UE, al statelor membre ale acesteia.

Comparativ cu circulația persoanelor - conceptul cu sfera cea mai largă de cuprindere - **libera circulație a persoanelor** implică eliminarea oricărei discriminări bazate pe naționalitate, abolirea controlului identității naționale la frontierele oricărui stat care se integrează în zona comunitară.

2.1.3. Libera circulație a forței de muncă - în lumina acquis-ului comunitar - este definită ca: *dreptul oricărei persoane de a furniza, pentru o perioadă delimitată, servicii altei persoane din spațiul comunitar. Pentru serviciul oferit, persoana respectivă este remunerată.* Astfel definită, libera circulație a forței de muncă/a lucrătorilor se derulează în spațiul piețelor muncii din țările membre ale UE în conformitate cu reglementările în vigoare, dar și pe piața paralelă a muncii dintr-o țară sau alta.

În sfera de incidență a liberei circulații a lucrătorilor/forței de muncă sunt incluse următoarele trei categorii de populație activă:

- persoane în vârstă de muncă deținătoare ale unui loc de muncă în altă țară decât cea de origine sau cea de rezidență;
- persoane în vârstă de muncă aflate în căutarea activă a unui loc de muncă în altă țară decât cea de origine și/sau de rezidență, țară care a ratificat Acordul economic european;
- persoane care au avut un loc de muncă în țara gazdă, dar care temporar sunt în incapacitate de muncă (șomaj, boală, vârstă limită de pensionare).

“Carta socială a drepturilor fundamentale ale lucrătorilor” adoptată în 1989 stabilește principalele libertăți/drepturi ale circulației lucrătorilor în interiorul UE, și anume:

- libera deplasare a forței de muncă;
- asigurarea de locuri de muncă și salarii nediscriminatorii (egalitate de oportunități și tratament);
- condiții de viață și muncă;
- protecție socială;
- libertatea de asociere și negociere;
- informare, consultare și participare a lucrătorilor;
- protecția copiilor;

- drepturi pentru persoanele în vârstă;
- drepturi speciale (discriminare pozitivă) pentru persoanele cu handicap.

Deși, între timp, au fost adoptate la nivelul UE și alte documente de referință pentru circulația liberă a lucrătorilor (Luxemburg, 1997, Lisabona, 2000, Barcelona, 2002), există un pachet de probleme nesoluționate, asupra cărora se mai poartă discuții: recunoașterea și echivalarea diplomelor, armonizarea politicilor sociale, repatrierea drepturilor de asigurare socială ș.a.

2.1.4. Migrația sau mișcarea migratorie este, practic, procesul prin care se realizează circulația persoanelor și a forței de muncă. S-ar putea spune că este **nucleul dur** al acesteia din urmă și care, în decursul timpului, din punctul de vedere al conținutului, sferei de cuprindere, formelor de manifestare, a suferit cele mai însemnate deplasări.

Generic, **migrația** reprezintă *procesul de deplasare a persoanelor dintr-o localitate în alta, dintr-o țară în alta, acompaniată de schimbarea domiciliului*.

Indiferent dacă vorbim despre migrația externă și/sau cea internă, multă vreme elementul principal de delimitare față de alte forme de mișcare a populației a fost **schimbarea domiciliului**. Chiar și în primele reglementări ale ONU (1953), acest criteriu era determinant.

Cu toate că, încă de la începuturile sale, migrația a avut o puternică **motivație economică** și/sau de “retragere strategică” în fața unor amenințări (cum ar fi războiul, de exemplu), decenii de-a rândul a fost preponderent abordată ca o problemă prin excelență **demografică** - părăsirea unor teritorii și, respectiv, popularea altora -, chiar dacă fenomenul era stimulat și întreținut economic, prin “lipsa de resurse de trai dintr-o zonă” și speranța găsirii acestora în alte teritorii mai bogate sau/și mai puțin explorate (năvălirile barbare, descoperirea Americii și exodul populației de pe bătrânul continent spre pământul făgăduinței etc.).

2.1.5. Deși dimensiunea demografică își menține importanța, în timp acesteia i se alătură și alte dimensiuni care, în mod relativ, tind să-și sporească rolul și funcțiile. Avem în vedere dimensiuni cum sunt: cea economică, cea social-politică, cea educativ-formativă și culturală, turistică ș.a. În plus, criteriul “**schimbarea domiciliului**” **se relativizează** considerabil. Alături de **migrația definitivă** apare și se dezvoltă

puternic la sfârșitul secolului XX și începutul celui de-al XXI-lea o formă mai nouă, respectiv **migrația temporară pentru muncă și/sau studii**.

Această din urmă formă a migrației, ce tinde să devină predominantă, include numeroase categorii de persoane active și/sau inactive (elevi, studenți) care se deplasează temporar într-o altă țară pentru studii și/sau pentru a munci, fără însă a-și schimba domiciliul.

2.1.6. În fine, “noua economie”, “societatea cunoașterii și informațională”, prin formele ei speciale de ocupare - sub sintagma e-muncă, e-comerț (e-activitate bancară etc.) -, prin organizarea în rețea a activității multor companii, permite ca un număr în creștere de persoane să-și exercite profesia/ocupația pe teritoriul național, ocupând un loc de muncă într-o companie localizată într-o altă țară. Nota definitorie pentru acest nou tip de mișcare migratorie (!)¹ rezidă în faptul **că în noua societate deplasarea spațială nu mai este un criteriu obligatoriu**; lucrătorul dintr-o anumită țară, cea de origine, rămâne pe loc ca angajat al unei companii aflate la sute sau mii de kilometri distanță. Dacă, în formele “clasice” ale migrației, forța de muncă se deplasa spre zonele în care existau active tangibile în funcțiune și oportunități de a munci, în noile condiții, capitalul uman (intangibil) este cel care “reclamă” și “stimulează” deplasarea capitalului tangibil spre sine. Evident că o asemenea deplasare, aflată doar la începuturile sale, va deveni în perspectivă, în măsura în care capitalul uman se va dezvolta continuu, factor de dezvoltare durabilă a unor zone până nu demult aflate în stare de subdezvoltare sau în curs de dezvoltare.

2.1.7. Conceptul de mișcare migratorie se particularizează în alte două subconcepțe complementare - *cel de emigrare și, respectiv, de imigrare*. Includerea într-una sau alta din categorii se face în funcție de modul în care se privește deplasarea persoanei din țara de origine spre cea de destinație/de primire/de adopție.

Emigrația este procesul de **părăsire** a țării de origine cu scopul de stabilire într-o altă țară, deci, potrivit definiției actuale, cu schimbarea definitivă a domiciliului. Emigrația este definitivă, are caracter permanent, fiind asociată, de regulă, ulterior, cu primirea cetățeniei țării de adopție și, implicit, cu respectarea reglementărilor legale specifice.

¹ Desigur, aici s-ar putea discuta dacă aceasta este o formă de migrare a lucrătorilor sau, mai degrabă, o formă de migrare a investițiilor tangibile.

Imigrația reprezintă procesul de **intrare și stabilire** permanentă pe teritoriul unei țări, alta decât cea de origine sau de adopție anterioară. În acest caz este vorba de schimbarea temporară sau, după caz, definitivă a domiciliului. *Ca rezultat, una și aceeași persoană este în același timp emigrant (în țara de plecare) și imigrant (în țara de sosire).*

În funcție de caracterul predominant al fluxurilor de intrare/ieșire dintr-o sau într-o țară, aceasta poate să fie considerată **țară de emigrație** sau, dimpotrivă, **țară de imigrație**. De regulă, țările de emigrație sunt țări mai puțin dezvoltate, cu rate înalte de șomaj, cu venituri sensibil mai reduse decât cele din țările de imigrație. Acestea din urmă sunt, în genere, țări dezvoltate, cu un nivel de trai ridicat și venituri per capita peste cele din țările "exportatoare" de populație/forță de muncă. În țările de emigrație, intrările de forță de muncă sunt mai mari decât ieșirile, în timp ce, în țările de imigrație, intrările sunt mai mici decât ieșirile de forță de muncă.

Ca atare, **imigrația** este și factor de sporire a populației și atenuare a tensiunilor generate de îmbătrânirea demografică. Pe de altă parte, **emigrația** din țările mai puțin dezvoltate, mai ales dacă este slab gestionată, pe termen scurt, atenuează tensiunile de pe piața muncii, dar pe termen mai lung va conduce la scăderea populației și a potențialului de muncă național. Procesul este mai vizibil în țările în care și fenomenele demografice (nupțialitate, natalitate, mortalitate) înregistrează tendințe negative (cazul României în ultimul deceniu al secolului XX).

De asemenea, în raport cu procesele de imigrație/emigrație, o țară poate avea funcția de **țară de tranzit**, de placă turnantă pentru persoanele venite din alte țări nu cu intenția de a rămâne pe teritoriul primei țări în care a intrat, ci de a migra mai departe spre alte țări. Sensul este de regulă $N \rightarrow S$ și, respectiv, $E \rightarrow V$.

Așadar, fenomenele de emigrație și de imigrație au fost/sunt considerate în principal fenomene demografice cu impact asupra mărimii și structurii populației din cele două grupuri de țări. De aceea, din punct de vedere statistic, mai ales cu prilejul recensămintelor sau al unor înregistrări speciale, se face distincție între **persoane străine și imigranți**. Astfel, imigrantul este definit ca persoana care, în anul de referință, și-a schimbat domiciliul, iar persoana străină, spre deosebire de cea autohtonă, este definită ca o persoană care are domiciliul pe teritoriul unei țări, dar care nu este originară din acea țară, sosirea

acesteia și, respectiv, schimbarea rezidenței înregistrându-se în trecut, uneori cu câteva generații în urmă.

2.1.8. Mobilitatea persoanelor (a forței de muncă, a lucrătorilor) exprimă **schimbarea statutului** în care se află un individ sau un grup de indivizi sub incidența unui complex de factori economici, tehnologici, organizaționali, sociali etc.

Este un concept legat în primul rând de segmentul de populație inclus în categoria de forță de muncă. Mobilitatea forței de muncă poate fi definită drept *capacitatea de reacție și adaptare a persoanelor la provocările mediului social-economic și la dinamica acestora*.

Mobilitatea forței de muncă îmbracă o mulțime de **forme**: teritorială, sectorială, profesională, ocupațională, ascendentă, descendentă. Cel mai adesea, aceste forme nu sunt singulare, ci se îmbină între ele. Așa, de pildă, mobilitatea teritorială este/poate fi concomitent mobilitate sectorială și, respectiv, ocupațională. Important de reținut, în contextul studiului nostru, este faptul că **mobilitatea forței de muncă nu se substituie, nu poate fi asimilată nici cu circulația și nici cu migrația persoanelor sau a lucrătorilor**. În opinia noastră, acesta este un element transversal care se regăsește în forme specifice, dă substanță migrației și, respectiv, circulației forței de muncă. Într-un anumit sens, orice tip de mobilitate este, în același timp, o formă de mișcare a forței de muncă. Ca argument asupra importanței actuale (și mai ales în perspectivă) a mobilității lucrătorilor, amintim doar că unul din cei patru piloni ai Strategiei europene pentru ocupare se referă la **“mobilitatea și adaptabilitatea întreprinderilor și a lucrătorilor la dinamica schimbărilor din economie și societate”**. Iar educația și formarea profesională pe tot parcursul vieții, învățarea permanentă, este, în prezent, instrumentul principal de eficientizare a mobilității, migrației și liberei circulații a forței de muncă, de “globalizare”, de “internalizare” a beneficiilor pentru toți participanții la aceste procese globale, de mare anvergură. Sunt procese care creează oportunități și speranțe (nu totdeauna validate de practica socială), dar și temeri, tensiuni și rețineri, costuri financiare și nonfinanciare. Iar acestea din urmă, în anumite contexte, pot fi puternice, mai distrugătoare decât primele.

2.2. Forme ale mișcării migratorii externe

În prezent, mișcarea migratorie nu se mai limitează la clasicele sale subconcepte - emigrația și imigrația -, incluzând și alte forme care au o extindere tot mai largă.

Fără ambiția de a face un inventar complet, vom prezenta acele forme de migrație externă care nu numai că sunt cele mai cunoscute, dar par a avea și cea mai mare frecvență:

a) migrația definitivă:

- **emigrația**, formă de mișcare migratorie cu caracter definitiv care presupune obligatoriu schimbarea reședinței/domiciliului și opțional renunțarea la cetățenie;
- **imigrația** are, la rândul său, caracter definitiv și presupune plecarea definitivă din țara de origine sau de rezidență. În funcție de o serie de particularități, imigranții pot fi: azilanți, refugiați, imigranți propriu-ziși (vezi glosarul).

În prezent, pentru unele țări cu o anume poziție geografică pe harta lumii, câștigă teren emigrația/imigrația **“de tranzit”**, dar în acest caz, evident, ne referim la un orizont mai îndelungat de timp. Migranții în tranzit rămân, legal sau ilegal, o anumită perioadă de timp pe teritoriul țării de intrare.

b) migrația temporară

Migrația temporară are loc în principal pentru **studii** (complementare, continuare, specializare etc.) și pentru **muncă** (pentru a ocupa un loc de muncă).

Circulația creierelor se referă la persoane (elevi, studenți, masterat, doctorat, studii postdoctorale etc.) care fac studii sau diverse stagii de specializare în străinătate. De regulă, o parte a acestora nu mai revin în țară.

Migrarea pe perioade determinate, temporară (de la câteva săptămâni/luni până la 5 ani în medie), **pentru muncă se realizează** în baza acordurilor bilaterale dintre statul român și alte state. Această formă se derulează, de regulă, prin Oficiul pentru Migrarea Forței de Muncă (OMFM). De asemenea, migrarea pentru muncă se derulează și prin firme specializate acreditate de MMSSF, firme care fac servicii de recrutare și de mediere a angajării și încheierii contractelor de muncă în străinătate. Dar, din păcate, informațiile privind activitatea acestor firme sunt foarte sărace, doar întâmplătoare, și, oricum, prea puțin credibile.

În raport cu modalitățile în care se realizează mișcarea migratorie externă a forței de muncă, cu formele pe care le îmbracă, persoanele implicate pot fi, convențional, încadrate într-una din situațiile prezentate în tabelul 2.1.

Tabelul 2.1

**Regimul de mișcare externă pentru muncă
a forței de muncă**

	Locul de muncă = locul de rezidență	Locul de muncă ≠ locul de rezidență
Lucrător într-o companie străină din propria țară		Lucrător detașat
Lucrător într-o companie din altă țară	Lucrător migrant sau, după caz, imigrant	Lucrător transfrontalier
Lucrător independent	Locul de stabilire	Furnizarea de servicii peste frontieră
Companie din sectorul de servicii	Locul de stabilire	Furnizarea de servicii peste frontieră

Sursa: The Free Movement in the Context of Enlargement, Information Note, 6th March 2001; vezi și "PAIS" nr. 1, Libera circulație a persoanelor și serviciilor: Implicații pentru România și procesul de negociere, IER, 2004.

Migrarea pentru muncă este denumită, adesea, **migrație circulatorie**, deoarece îmbracă fie forma unor multiple fluxuri de plecări și reveniri chiar pe parcursul unui an, fie plecarea dintr-o țară gazdă/de destinație spre o altă țară țintă.

Tendința acestei forme de migrare este în creștere, fiind chiar stimulată din motive diverse, atât de politica statelor (în special a celor membre UE), dar și de statul român. Prezintă deopotrivă avantaje și dezavantaje (temporare) pentru individ, familia sa și comunitatea de plecare/de sosire. Este încurajată de către state, deoarece se apreciază că, în genere, această formă de mișcare migratorie produce principal efecte de tipul "win-win" pentru toți cei implicați (individ, familie, comunitate, stat), acestea fiind considerate "mai avantajoase prin efecte" comparativ cu formele tradiționale de migrație.

Recrutările directe sunt făcute, cel mai adesea, de marile companii fie prin **internet**, fie prin filialele unor **agenții internaționale de resurse umane** care operează și pe teritoriul României. Acestea, ca și OMFM, au o solidă bază de date, putând răspunde cu promptitudine cererilor de forță de muncă care provin de la firme străine rezidente în România sau în alte țări.

Migrarea/exodul creierelor (vânătoarea de capete), cunoscută sub denumirea generică **brain drain**, este o formă de mișcare spațială care poate avea caracter de plecare **temporară** sau **definitivă** din țara de origine și stabilirea, pe durată determinată sau definitivă, într-o altă țară. Acesta reprezintă un segment al migrării capitalului uman care a pus și pune încă multe probleme economice, sociale și etice. Evident, pentru țara de plecare/de origine, este o risipă, o pierdere nepermis de mare de capital uman de înaltă competență și competitivitate. Nevalorizarea sa în țară se reflectă direct în calitatea și durabilitatea creșterii economice. Pentru țara gazdă, de primire, este o formulă lesnicioasă, ieftină de a-și spori propria-i competitivitate, de a acoperi cu costuri comparativ mai mici deficitul de forță de muncă de înaltă calificare, deficitul de competență cu care de o bună bucată de vreme sunt confruntate țările dezvoltate. Dincolo de aspectele economico-sociale, problema are și un aspect **moral**, de inechitate: aceste țări beneficiază, mai mult sau mai puțin gratuit, de o forță de muncă de prim-rang al cărei cost de formare- dezvoltare a fost/este suportat de alt stat, chiar în condițiile în care transferurile bănești în țară funcționează, au o dinamică ascendentă (Steliana Perț, 2002).

Migrația în lanț sau în rețea reprezintă acea formă de migrație de antrenare, generată și susținută de migranții anteriori; aceasta se adresează altor membri ai familiei, rudelor, prietenilor, cunoștințelor etc. Fenomenul este răspândit, inducând chiar procese de depopulare a unor zone sau de feminizare aproape absolută a populației sărace.

Repatriații sunt persoanele în vârstă de muncă sau/și inactive, care revin în țara de reședință și care desfășoară (sau nu) o anumită activitate, în calitate de salariat, lucrător pe cont propriu etc. sau devine persoană întreținută de familie/rude sau/și beneficiază de sistemul național de asistență socială (în anumite condiții).

Lucrătorii transfrontalieri pentru muncă reprezintă o categorie de persoane care nu este în prezent inclusă de statistica din România în grupa persoanelor migrante. În opinia noastră însă, constituie o formă tot mai frecvent uzitată de migrație temporară pentru muncă, favorizată de înlăturarea barierei "distanței", ca urmare a mijloacelor moderne și tot mai rapide de transport. În plus, trebuie remarcat faptul că, la nivelul UE, dimensiunea redusă a unor state asociată cu libera circulație a persoanelor face ca noțiunea de lucrător transfrontalier să aibă alte

semnificații. În fapt, este vorba de libera circulație a lucrătorilor în interiorul UE.

Formele de mișcare migratorie amintite mai sus intră în sfera **migrației controlate** (legale) a persoanelor și a forței de muncă. În practică, din diverse motive, s-a dezvoltat și un segment important al **mișcării migratorii necontrolate** (de cele mai multe ori ilegale). Este vorba de migrația internațională a unor persoane care nu au îndeplinit toate condițiile cerute de reglementările internaționale pentru a putea circula liber în spațiul internațional (lipsa documentelor valabile - lipsa pașaportului, lipsa vizei, a permisului de muncă etc.). Circulația acestor persoane nu poate fi controlată, este descoperită ca urmare a controalelor de rutină (de poliția de frontieră sau de organele locale) sau în urma unor acțiuni special organizate. Aceste persoane reprezintă un risc economic și social sporit pentru comunitățile în care se stabilesc, **alimentează** în permanență **piața paralelă a muncii** (piața duală) din țările occidentale, mergând până la favorizarea unor activități de tip mafiot, a crimei organizate etc.

Capitolul 3

STATISTICA MIGRAȚIEI

*Valentina VASILE, Steliana PERTȚ,
Valeriu IOAN-FRANC
Andreea TURCEA, Liviu VASILE*

3.1. Premise

Gestionarea optimă a migrației forței de muncă la nivel național și nu numai este posibilă doar cu condiția creării unui **sistem informațional și informatic** pe măsură, compatibil cu reglementările ONU și concordant cu acquis-ul comunitar. Crearea unui asemenea sistem în România impune acțiuni de *concepere, cooperare și coordonare* între toți operatorii interni care au relații cu “piața migrației forței de muncă”.

Măsurarea corectă a volumului, sensului, structurilor și intensității mișcării migratorii externe, precum și a motivațiilor și a impactului acestora la scară internațională, națională, a comunității locale, a familiei și a individului este o întreprindere dificilă (dar absolut necesară), cu atât mai mult cu cât, în diferitele sale forme, migrația internațională a forței de muncă devine factor important al globalizării pieței muncii (cu condiția întrunirii cumulative a unor atribute și a minimizării unor restricții, a distribuției echitabile a acestora).

Crearea unui sistem informațional coerent impune o serie de **măsură/acțiuni** coordonate, de cooperare intra și interinstituțională în direcții cum sunt:

- colectarea informațiilor primare din surse administrative și alte surse;
- aplicarea consecventă a principiului subsidiarității în colectarea, prelucrarea și difuzarea informațiilor;
- coordonare și cooperare pe orizontală și verticală între furnizorii de informații publici și privați;

- elaborarea și utilizarea unui sistem coerent și ierarhizat/structurat de indicatori relevanți/expresivi, accesibili și credibili.

Un asemenea sistem de colectare a informațiilor și de indicatori constituie o bază validă pentru o **expertiză** de calitate în domeniul migrației externe, pentru fundamentarea unor **politici de migrație** (externă) capabile să contribuie la valorificarea capitalului uman de care România dispune.

Acest proces de modernizare a bazei informaționale se cere să pornească de la expertizarea sistemului în funcțiune, a măsurii în care acesta mai poate răspunde mutațiilor, respectiv “amenajarea” corespunzătoare a modalităților de colectare a informațiilor care intervin în mișcarea migratorie externă, reușește să acopere întreaga gamă problematică a acesteia în noile condiții din Europa și de la nivel mondial. În mod firesc, procesul menționat vizează concomitent două coordonate: a) analiza și *reconsiderarea* unora dintre indicatorii folosiți în prezent și b) *introducerea unor noi indicatori de volum și/sau structură* care exprimă mai bine tipologia și impactul mișcării migratorii externe în prezent și în perspectivă.

În plus, colectarea corectă și stocarea informațiilor primare poate permite - în funcție de unele nevoi ale managementului mișcării migratorii - eșantionarea și realizarea unor cercetări selective și/sau a unor microrecensăminte, având drept obiect migrația externă, efectele sale etc.

3.1.1. Măsurarea migrației, a circulației persoanelor în general pornește de la un set de recomandări generale elaborate la nivel mondial (de către ONU) și se concretizează în:

- statistica organismelor internaționale cu preocupări în domeniul migrației - Organizația Internațională pentru Migrație;
- statistica EUROSTAT în domeniu (unde sunt stocate informații provenite din spațiul economic european și din Elveția), în care se urmărește caracterizarea statistică a fluxurilor/stocurilor migrației internaționale, la un nivel de detaliere care menține comparabilitatea între informațiile statistice la nivelul statelor;
- statisticile naționale, care, pe lângă recomandările ONU, au în vedere și elementele particulare/specifice zonelor, regiunilor sau în plan național.

Compatibilitatea indicatorilor naționali cu cei din statistica EUROSTAT poate fi parțială sau totală; în unele cazuri însă, pot fi întâlnite incompatibilități, acceptate sau nu.

Recomandările ONU au mai mult **valoare conceptuală și de ordonare metodologică**, în timp ce baza de date EUROSTAT reflectă **stadiul/gradul transpunerii în practică** a recomandărilor ONU. Acest proces se dovedește un demers destul de dificil chiar și pentru țările dezvoltate ale lumii, cu “experiență” în domeniul migrației internaționale, este adevărat, în principal, ca țări receptoare de populație sau forță de muncă.

Statisticile naționale, în măsura în care utilizează indicatori care se dovedesc adecvați măsurării/reflectării unor aspecte noi ale migrației/circulației persoanelor, pot constitui sursa/izvorul și cauza revizuirii recomandărilor ONU și, implicit, preluarea acestora în baza de date EUROSTAT.

3.1.2. Datele statisticii internaționale sunt organizate pe trei blocuri (atât în recomandările ONU, cât și în statistica EUROSTAT), și anume:

- a) fluxuri migratorii internaționale;
- b) cereri de azil;
- c) stocul de populație străină.

Fluxurile migratorii internaționale reprezintă, fără îndoială, cel mai complex dintre cele trei blocuri de date. Indicatorii se construiesc distinct pe categorii de persoane, respectiv cetățeni ai țării avute în vedere (țara supusă analizei) și cetățeni străini (ai altor țări). În același timp, se diferențiază fluxurile migratorii de persoane pe categorii, respectiv pentru muncă, studii, turism, reintegrarea familiei etc. Fluxurile migratorii internaționale constituie parte componentă a circulației internaționale a persoanelor (anexa 3.1), alături de: mișcări ale populației determinate de activități turistice, diplomatice, militare, de nomadism, de mișcările transfrontaliere spre și dinspre locul de muncă sau tranzitul unor persoane în diferite țări.

3.2. Revizuirea statisticii migrației - un proces continuu

Deși migrația ca fenomen, așa cum am văzut anterior, este un proces ce a însoțit dezvoltarea societății umane, dimensiunile, formele și intensitatea sa fiind măsurate prin numeroși indicatori, s-a simțit permanent nevoia de a **“actualiza” gama și conținutul** acestora.

Circulația persoanelor, migrația definitivă și, respectiv, cea temporară reprezintă un feed-back la evoluția societății, a economiilor naționale și a mediului social local. Ca în multe alte domenii, viața, practica - datorită dinamicii sale - nu mai poate fi reflectată (numai) prin măsurători statistico-matematice "standard" - **se schimbă nu doar conținutul indicatorilor operaționali, dar apar și alte probleme complementare, de substituție** etc., cu alte (sau mai multe) efecte directe și indirecte, pe multiple planuri - demo-economic, social, cultural etc. Deci, firesc, statistica migrației, oricât de dezvoltată ar fi la un moment dat, este departe de a explica și măsura (integral și permanent) fenomenul în amploarea sa, așa cum acesta se manifestă în practică. De aici și **necesitatea revizuirii periodice** a sistemului informațional în domeniul migrației/circulației persoanelor și a forței de muncă.

3.2.1. Necesitatea unei statistici "mai bune" în domeniu este recunoscută de organisme internaționale - ONU, OIM etc. Aceasta privește în egală măsură:

- **adaptarea, actualizarea** recomandărilor generale în domeniu elaborate de ONU;
- asigurarea unei **compatibilități** conceptual-metodologice între statisticile naționale în domeniu, înainte de toate între diferitele organizații/instituții producătoare de informații/date statistice, chiar în cadrul aceluiași stat;
- înscrierea preocupărilor privind migrația pe agenda **priorităților** în ce privește reglementările la nivel național, în consens cu recomandările instituțiilor internaționale în domeniu.

Un atribut intrinsec al suveranității unui stat îl reprezintă dreptul acestuia de a determina cine intră și cine stă/rămâne pe teritoriul național și în ce condiții. Acest drept este juridic amendat în cazul cetățenilor de dreptul/ libertatea persoanelor de a părăsi orice țară, inclusiv cea natală, și de a se reîntoarce în țara de origine (art. 13, Declarația universală a drepturilor omului)¹.

¹ Dacă, potrivit legislației internaționale, un cetățean al unei țări nu poate fi oprit de a intra în propria țară și de a-și stabili domiciliul/reședința, străinii

Recunoscând necesitatea îmbunătățirii statisticii migrației externe, organismele internaționale cu responsabilități în domeniu s-au preocupat pentru adaptarea periodică a sistemului de indicatori și a metodelor/instrumentelor de modelare, de previziune a fluxurilor, stocurilor, efectelor acestora etc. “Datorită creșterii eterogenității deplasărilor populației (specificității fluxurilor și/sau stocurilor pe zone și perioade de timp etc.), caracterizarea statistică a migrației internaționale în termenii a una, două categorii principale de migranți internaționali este inadecvată reflectării complexității mobilității internaționale a populației și, probabil, incapabilă de a satisface cele mai multe din cerințele de date statistice” (*Draft Recommendations on Statistics of International Migration*, 1996).

3.2.2. Primele preocupări legate de necesitatea uniformizării terminologiei folosite în domeniul migrației internaționale au apărut în deceniul al II-lea al secolului XX. La Conferința Internațională a Muncii din anul 1922 s-a subliniat necesitatea uniformizării definirii termenului de “emigrant” și a stabilirii unei metode unitare de înregistrare a informațiilor privind emigrația și imigrația (UNO, 1949).

Deși problema a fost sesizată timpuriu, procedura elaborării de recomandări a început însă abia la jumătatea secolului trecut. Primele recomandări au fost adoptate în 1953 și s-au axat pe definirea:

- “imigrantului permanent” ca nonrezidentul (originar sau străin) sosit cu intenția de a rămâne mai mult de 1 an pe teritoriul altui stat;
- “emigrantului permanent” ca rezident (originar sau străin) ce intenționează să rămână în străinătate pentru o perioadă mai mare de un an.

S-a introdus astfel noțiunea de “**rezidență**” în definirea migrantului internațional. Dar, în acest caz, rămâne deschisă problema realizării consensului între țări în ceea ce privește perioada minimă de prezență într-o țară care să definească cu claritate statutul unei persoane de “imigrant permanent” și, respectiv, “emigrant permanent”,

sunt în mod firesc subiect de reglementare, dacă nu există acorduri comune, bi sau multilaterale de recunoaștere a dreptului de circulație a cetățenilor în spațiul comun (dar și în acest caz se precizează în mod explicit condițiile și „gradul de libertate” acordat persoanelor de a circula pe teritoriul statelor semnatare).

altfel spus, să delimiteze cu mai multă precizie noțiunea de rezidență din perspectiva migrației.

În **1976** s-a pus în discuție **perioada de timp** care să definească/să recunoască statutul de emigrant/imigrant. S-a avut în vedere perioada estimată de migrant de a fi prezent sau de a lipsi din țară. A apărut astfel “imigrantul pe termen lung”, respectiv “persoana care a intrat într-o țară cu intenția de a rămâne mai mult de un an și care anterior nu a mai fost sau nu a mai stat în acea țară în mod continuu mai mult de un an de la ultima ședere mai mare de un an” (ONU, 1980). Și de această dată au apărut probleme în legătură cu posibilitatea de colectare a datelor necesare care să ateste condițiile prezenței anterioare pe teritoriul statului respectiv și ale șederii continue.

Recomandările (revizuite) din 1976 precizează trei surse de colectare a informațiilor: a) înregistrările la frontieră; b) înregistrările și diverse documente mai ales demografice și c) anchetele special organizate. Culegerea acestor informații era posibilă prin evidențierea în registre speciale (pentru populație, pentru străini, de evidență a permiselor de ieșire și/sau de muncă etc.), ca și prin înregistrările administrative (la frontieră, recensăminte etc.), anchete în gospodării sau oricare alte surse credibile.

În ciuda unor numeroase recomandări ale ONU și chiar ale UE, în ce privește **baza informațională** a circulației forței de muncă în plan intern (în limitele frontierelor naționale), ca și a celei internaționale, aceasta **este încă deficitară/săracă, prezentând totodată însemnate diferențe pe țări**. În contextul lărgirii UE, al impactului necesității sporite a mișcării dinspre est către vest, evident apare cu stringență nevoia elaborării unui sistem de indicatori coerent la nivelul UE, al țărilor membre și al celor candidate. Un asemenea sistem ar permite o mai bună evaluare a fenomenelor și proceselor care caracterizează sau vor caracteriza “libera circulație a persoanelor și a forței de muncă”.

3.2.3. Ultima actualizare/revizuire a fost solicitată de Comisia de Statistică a ONU în cadrul celei de a 27-a sesiuni. Această responsabilitate a revenit Diviziei de Statistică a ONU (UNSD) și Oficiului Statistic al Comunității Europene (EUROSTAT), în colaborare cu Comisiile Regionale ONU și alte instituții interesate¹.

¹ Recomandările au fost elaborate de ONU - Divizia de populație în cooperare cu

Chiar și după mai bine de șapte decenii de preocupări în domeniul definirii și măsurării migrației internaționale, **adoptarea unui concept general valabil privind migrația internațională a forței de muncă sau a persoanelor reprezintă încă un deziderat, însă cu perspective destul de apropiate de realizare.** Recomandările, respectiv revizuirea periodică a conceptelor/indicatorilor au urmărit atingerea unor obiective intermediare care să asigure o apropiere/compatibilizare treptată a informațiilor în domeniu, crearea unor baze de date valide.

Recomandările din 1998 includ:

- un **concept general** al fluxurilor migratorii externe, *ca obiectiv (ideal) de atins pe termen lung;*
- un **cadru general pentru culegerea și construirea indicatorilor statistici ai migrației**, care reflectă *complexitatea fluxurilor actuale și explicitează legăturile dintre conceptul general al migrației internaționale și sistemele naționale (specifice) de măsurare a migrației.*

Un obiectiv principal al cadrului general este acela de a asigura instrumentarul care să răspundă la anumite probleme/întrebări identificate ca semnificative pentru înțelegerea dinamicii migrației internaționale, a cauzelor și consecințelor acesteia, și anume:

- care este soldul migratoriu net anual determinat de migrația externă;
- câți imigranți sunt admiși anual și care este țara lor de origine;
- câți emigranți se înregistrează anual și care este țara lor de destinație;
- câți emigranți se repatriază anual și din ce țări se întorc;
- câți lucrători migranți sunt acceptați anual și câți pleacă definitiv;

Divizia de statistică ECE/STAT/WS/96/71, GE 96 - 31684 - 9i prezentate spre dezbateri la sesiunea comună ECE/EUROSTAT, Geneva 30 sept.-2 oct. 1996. Aceste recomandări revizuite au devenit operaționale începând cu 1998 - Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1, United Nations, New York, 1998.

- câți azilanți sosesc anual; câți migranți internaționali sunt admiși anual pe criterii umanitare (inclusiv refugiați);
- câte persoane sunt admise anual pe motiv de reunificare a familiei;
- câte persoane sunt admise să stea în țara primitoare pentru mai puțin de un an (care nu sunt considerați turiști) și câți dintre aceștia sunt dispuși să muncească;
- care este stocul migrației internaționale în fiecare țară și câți dintre migranții internaționali sunt economic activi.

Acest set de întrebări nu este exhaustiv și **nu are aceeași relevanță** pentru toate țările. În acest context, trebuie menționat că o restricție importantă a stabilirii relevanței sistemului de indicatori o reprezintă natura schimbătoare a fenomenului. De exemplu, ca reacție/răspuns la sporirea mobilității internaționale a populației, manifestată în anii '80, multe țări au adoptat măsuri restrictive de admitere a străinilor și/sau au dezvoltat strategii de admitere a străinilor care încercau să "armonizeze" criteriile umanitare recunoscute cu efectele estimate ale admiterii imigranților asupra țării de destinație. Ca rezultat, au apărut numeroase și variate "restricții" impuse migranților internaționali, mulți dintre aceștia rămânând astfel în zona "gri" în care statutul acestora nu putea fi asimilat cu cel de "migrant internațional pe termen lung", dar a cărui prezență în țara de destinație producea efecte economice, sociale ori politice.

Ca o concluzie, trebuie subliniat faptul că, prin cele două revizuiți operate de ONU (1976 și 1998), s-a putut obține o îmbunătățire a metodelor și tehnicilor de culegere și grupare a datelor concomitent cu o redefinire a conceptelor necesare pentru a reliefa cât mai fidel modificările apărute în timp ale caracteristicilor migrației internaționale.

3.3. Sistemul de indicatori ai migrației

3.3.1. Metodologic, "Recomandările ONU" fac referire la gruparea aspectelor migrației în funcție de o sumă de caracteristici de grupare/selecție. Principalele aspecte au în vedere:

- delimitarea fluxurilor pe două componente majore: emigrație și imigrație;

- precizarea statutului persoanei din punct de vedere al migrației: persoane cu statut clar (emigrant/imigrant, azilant, refugiat, repatriat etc.) și persoane care-și regularizează statutul;
- stabilirea unui set coerent de caracteristici de grupare:
 - motivul migrației (educație și pregătire profesională, muncă, reunificare/formare familie, stabilirea reședinței, motive umanitare, regularizarea statutului);
 - durata migrației (termen scurt - 3 luni până la un an, termen lung - limitat sau nelimitat, pe o perioadă neprecizată);
 - cetățenia (originar, străin);
 - legătura cu piața forței de muncă (activ, inactiv);
 - caracteristici personale (cetățenia, sexul, vârsta, rezidența, locul nașterii, starea civilă, nivelul de educație, profesia, statusul ocupațional etc.).

Caracteristicile de grupare se pot utiliza separat sau corelate/combinate, în funcție de scopul pentru care se calculează indicatorii. O prezentare detaliată a indicatorilor care se pot determina în funcție de caracteristica/caracteristicile de grupare se prezintă în anexa 3.2.

În gruparea datelor, caracteristicile cu frecvența cea mai ridicată sunt sexul și grupele de vârstă. Este o consecință a faptului că respectivele caracteristici sunt factori principali de diferențiere a migrației internaționale și în cadrul altor caracteristici.

De regulă, **propensiunea pentru migrația externă** este mai mare în cazul bărbaților și al persoanelor din grupele de vârstă cu cel mai ridicat randament în muncă sau premergătoare perioadei celei mai favorabile de realizare profesională.

3.3.2. Una dintre premisele de bază ale construirii unui sistem operațional de indicatori o constituie cea a **surselor de date privind migrația internațională**, respectiv **de colectare a informațiilor necesare**.

Datorită multitudinii de forme care se manifestă și complexelor consecințe pe care le antrenează migrația internațională, sursele de date sunt foarte diverse. În recomandările ONU se indică drept surse principale de date:

a) *Informații administrative ale diferitelor organisme guvernamentale*. Acestea includ: evidența **populației**, evidența străinilor,

precum și alte evidențe referitoare la grupuri particulare de persoane, de exemplu, solicitanții de azil. În cazul respectării stricte a regulilor de înregistrare, evidențele naționale ale populației ar putea reprezenta una dintre cele mai bune surse pentru o statistică detaliată asupra migrației interne și internaționale.

Caseta 3.1: Limite ale evidenței populației

Evidența populației acoperă, de regulă, doar populația care are dreptul la rezidență legală și care trăiește în mod normal în țara respectivă. Calitatea acestei surse de date depinde de stimulentele pe care le au indivizii pentru respectarea regulilor de a se înscrie în evidențe. Din păcate, cel puțin până în prezent, din rațiuni dintre cele mai diverse, în foarte puține țări evidența națională a populației dă posibilitatea extragerii de date referitoare la migrația internațională. În țări precum Austria, Belgia, Danemarca, Finlanda, Germania, Italia, Luxemburg, Olanda, Spania, Suedia, Elveția, evidența populației cuprinde atât propriii cetățeni, cât și cetățenii străini, regulile de înregistrare fiind aceleași pentru ambele grupuri. Evidențe naționale ale populației există și în unele țări central și est-europene, dar acestea se referă de regulă numai la propriii cetățeni. Există preocupări și pentru crearea condițiilor de înregistrare și a cetățenilor emigranți. Dar procesul este abia la început. Preluarea și transpunerea acquis-ului comunitar va accentua probabil acest proces, cu atât mai mult cu cât există o tendință suficient de accentuată ca mai ales unele țări dintre cele în tranziție să nu mai fie doar zone de emigrare, ci și de imigrare.

Evidența străinilor funcționează de o manieră similară cu cea a evidenței populației, dar se referă doar la cetățenii străini. În acest cadru, se acordă, de obicei, prioritate înregistrării statusului fiecărei persoane. Principalul neajuns al acestei forme de evidență este că nu furnizează informații asupra circulației internaționale a cetățenilor țării respective. În schimb, se pot obține date referitoare la intrările de cetățeni străini grupate pe tipul și durata permisului de rezidență și se pot construi statistici asupra numărului de cetățeni străini admiși în decursul unui an și care sunt încă în evidență în anul următor (o evidență a străinilor pusă foarte bine la punct există în țări precum Germania, Japonia, Spania, Elveția).

Evidența solicitanților de azil permite urmărirea statutului fiecărui caz în parte în decursul unei perioade de timp. În măsura în care se reușește înregistrarea corectă a șederii și plecării din țară a solicitanților de azil, se pot obține statistici deosebit de interesante referitoare la această categorie de populație.

b) *Alte surse de date administrative* includ: eliberarea permiselor de rezidență, eliberarea permiselor de ieșire din țară, eliberarea permiselor de muncă, radierile oficiale (official clearance) ale lucrătorilor străini care părăsesc țara, înregistrări din dosarele de regularizare a situației străinilor, rapoartele către autoritățile fiscale și de securitate socială, rapoartele înaintate de firme asupra numărului de lucrători străini pe care îi utilizează.

În țările de origine unde au fost introduse scheme speciale pentru cetățenii care lucrează în străinătate, datele înregistrate în cadrul respectivelor scheme pot fi folosite pentru a furniza informații cu privire la plecările anuale. De asemenea, rapoartele agențiilor angajate cu recrutarea și plasarea cetățenilor pentru a munci în străinătate pot furniza informații relevante asupra migrației internaționale, cu caracter temporar, mai ales. Aceeași funcție o pot îndeplini și evidențele stricte ale așa-numitei "mobilități academice" (schimburi de profesori, studenți) și/sau plasarea în baza unor programe transnaționale de training și educație continuă (de asemenea, limitate ca timp) a tinerilor și/sau a unor grupuri țintă ale populației active.

Putem aprecia, așadar, că există o **mare varietate de surse administrative**/instituții/organisme care diferă considerabil din punct de vedere al modului de funcționare și al tipurilor de date pe care le generează. *Trăsătura comună a acestora este că datele furnizate pun de obicei accent pe procedurile administrative de înregistrare și mai puțin pe oamenii care intră în sfera de evidență a acestor înregistrări.*

c) *Evidențele de la frontieră* au fost în mod tradițional considerate drept o sursă majoră de informații referitoare la migrația internațională legală și ilegală. Datele generate au avantajul de a reflecta mișcările reale de persoane cu un grad ridicat de acuratețe în termenii perioadei, ai mijloacelor de transport și ai locului de intrare sau ieșire din țară. În practică, datele furnizate de evidențele de la frontieră nu reprezintă, de regulă, cea mai bună măsură a fluxurilor migratorii internaționale. Cauza o constituie dificultatea gestionării unor informații referitoare la un mare număr de oameni supuși unor grade de control diferite referitoare la cetățenie, mijloace de transport, poartă de intrare în țara de destinație sau cea de tranzit.

d) *Cercetările selective* sunt anchetele asupra gospodăriilor, a agenților economici, asupra unor grupuri țintă de populație potențial migrantă etc.

Ca și recensămintele, anchetele asupra gospodăriilor, deși, prin definiție, ar putea fi de maximă utilitate, în realitate nu furnizează date fiabile asupra fluxurilor migratorii internaționale/interne, deoarece nu se evidențiază plecările din țară în timpul și/sau dintr-o anumită zonă în timpul desfășurării anchetei (înregistrării). Pentru surmontarea acestui inconvenient, s-a încercat măsurarea migrației prin colectarea informațiilor referitoare la membrii gospodăriilor care au părăsit țara într-o anumită perioadă de timp. Chiar și în cazul unor răspunsuri corecte, aceste informații subestimează nivelul migrației, deoarece:

- nimeni nu va raporta că întreaga gospodărie a emigrat și pe ce perioadă etc.;
- nu este sigur că respondenții interpretează corect noțiunea de “membru al gospodăriei”. S-ar putea ca persoanele plecate să nu mai fie considerate drept membri ai gospodăriei respective.

Din aceste motive, nu este recomandabil să se estimeze migrația direct din anchetele asupra gospodăriei. Țările care doresc să obțină o măsură a emigrației din aceste surse pot folosi tehnici de estimare indirectă a stocului de emigranți.

Practica **modulelor complementare** la “Ancheta asupra forței de muncă în gospodării” (AMIGO) a dat până în prezent, în măsura în care au fost folosite, rezultate bune și foarte bune. Prin aceste module s-au obținut informații care nu ar fi putut fi obținute din alte surse. *De aceea credem că nu ar fi lipsit de interes să se “lanseze” periodic, cu o anumită frecvență, un modul complementar la AMIGO privind migrația internațională a forței de muncă.*

3.4. Tipologia indicatorilor migrației internaționale

Deoarece baza de date EUROSTAT prezintă o importanță deosebită pentru statistica națională din România, vom prezenta cei mai uzuali indicatori statistici folosiți în acest cadru. Pentru a avea o imagine sintetică și concludentă, principalele tipuri de indicatori folosiți în statistica migrației au fost sintetizați în figura 3.1.

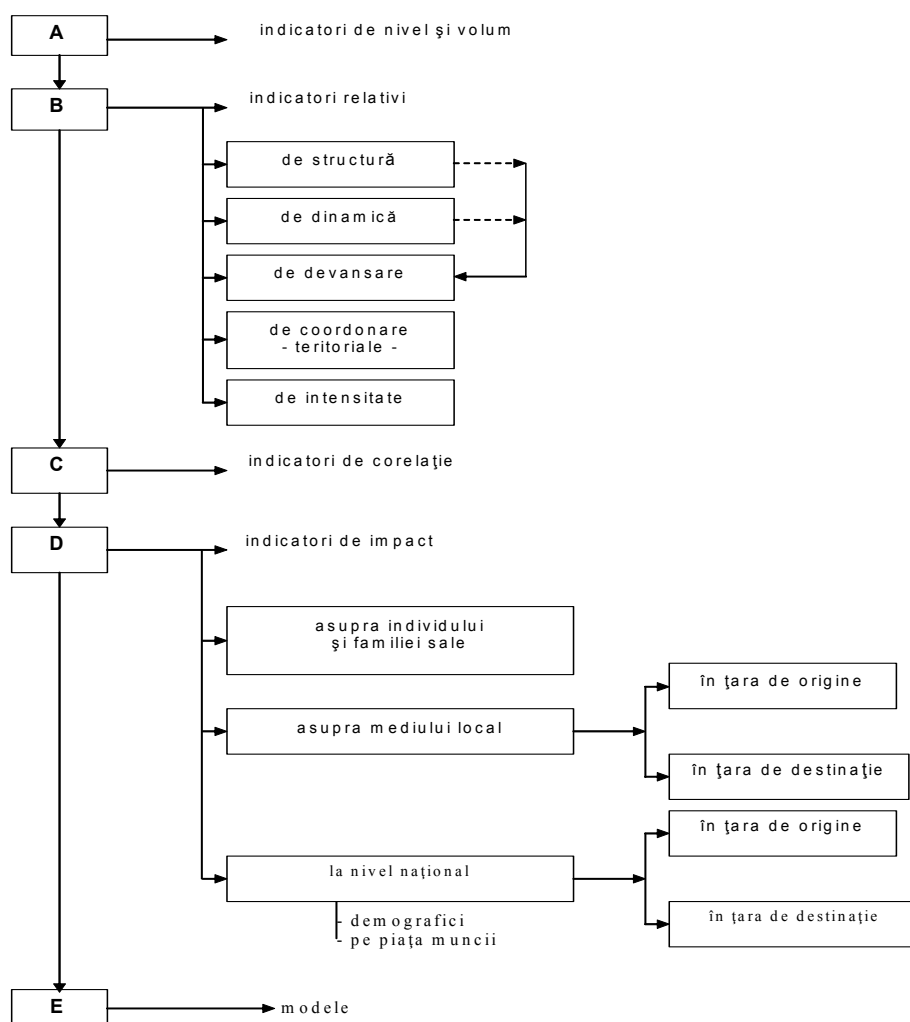

Figura 3.1 - Tipuri de indicatori folosiți în statistica migrației

3.4.1. Indicatori absoluți. Datele referitoare la fluxurile migrației internaționale sunt grupate astfel:

- imigrație/emigrație după cetățenie și sex;
- imigrație/emigrație după țara de plecare și țara de sosire și sex;

- imigrație/emigrație după grupe de vârstă, sex și marile grupe de cetățenie (total cetățeni proprii, străini din cadrul Uniunii Europene, străini din afara Uniunii Europene);
- imigrație după cetățenie, sex și motivele migrației.

În principiu, informațiile privind **fluxurile migratorii internaționale** sunt disponibile începând cu anul 1985. Cele mai detaliate dintre acestea sunt cele referitoare la țările scandinave, Olanda și Regatul Unit, iar cele mai sărace sunt cele referitoare la Austria și Liechtenstein. Distribuția migrantilor pe grupe de vârstă este disponibilă doar pentru cetățenii proprii și totalul migrantilor, dar nu și pentru străinii din interiorul și din afara Uniunii Europene. În ceea ce privește luarea în considerare a cetățeniei migrantilor, se constată o creștere a gradului de detaliere. Astfel, în ultimii ani sunt evidențiate între 160 și 190 cetățenii diferite. Informațiile privind imigrația după sex, cetățenie și motive sunt disponibile numai pentru Franța și Regatul Unit.

Informațiile referitoare la **cererile de azil** sunt, de regulă, disponibile începând cu anul 1985, iar cu excepția Irlandei sunt clasificate în funcție de cetățenia solicitanților. În ceea ce privește tipurile de decizii referitoare la cererile de azil, doar un număr limitat de țări dispun de serii complete de date începând cu anul 1985.

Baza de date EUROSTAT furnizează informații referitoare la **stocul de populație străină** pe naționalități. Sunt evidențiate, de asemenea, și naturalizările. Principalele surse de date sunt evidențele populației, recensămintele și micrecensămintele. În aceste condiții, sunt înregistrați numai migrații pe termen lung. Migrații temporari sau ilegali nu pot fi evidențiați. În principiu, datele asupra stocului de populație străină dintr-o țară sau alta membră a UE sunt disponibile începând cu anul 1985.

3.4.2. Indicatori relativi. Datele statistice referitoare la migrația internațională pot fi prelucrate sub forma:

a) *mărimilor relative de structură*, caz în care se compară:

- valoarea unei caracteristici cu valoarea totalizată la nivelul întregului criteriu de grupare sau al întregii colectivități avute în vedere;
- valoarea unei caracteristici cu valoarea altei caracteristici.

Numărul mărimilor relative de structură posibil de calculat sub forma ponderilor unei caracteristici într-o colectivitate statistică (N_{mrs}) este dependent de numărul de criterii avute în vedere (j) și de numărul de grupuri în cadrul criteriilor (n).

$$N_{mrs} = Ijk(nk+1) - Ijk(nk)$$

Numărul de mărimi relative de structură posibil de calculat este extrem de mare și poate spori pe măsură ce se ia în considerare un număr crescut de grupări în cadrul criteriilor, dar mai cu seamă pe măsură ce se majorează numărul de criterii. Astfel, în cazul existenței a două criterii și a câte două grupări în cadrul fiecărui criteriu, atunci $N_{mrs} = 5$. Dacă, de exemplu, numărul de grupări în cadrul fiecărui criteriu se mărește la 4, iar numărul de criterii rămâne 2, atunci $N_{mrs} = 9$. În schimb, dacă numărul de criterii crește la 4 (numărul maxim avut în vedere în grupările de date statistice referitoare la migrația internațională din recomandările ONU și baza de date a EUROSTAT), vor fi cel puțin 65 de mărimi relative de structură posibil de calculat.

b) mărimilor relative de dinamică (indici), prin care se compară valorile înregistrate de caracteristica studiată la diferite momente. Indicii pot fi cu bază fixă sau cu bază în lanț, în funcție de perioada (perioadele) cu care se face comparația. Dacă se are în vedere o colectivitate statistică divizată pe baza a j criterii, iar în cadrul criteriilor, a n grupări, numărul maxim de indici posibil de calculat (N_{mrd}) este:

$$N_{mrd} = Ijk(nk+1)$$

c) indicilor de devansare, care au avantajul de a **combina** analiza de structură cu cea de dinamică. Ei relevă intensitatea modificării în timp a ponderii unei caracteristici în cadrul unei colectivități statistice. Numărul maxim de indici de devansare posibil de calculat este egal cu cel al mărimilor relative de structură.

d) mărimilor relative de coordonare (indici teritoriali). În acest caz, se compară o caracteristică înregistrată la o unitate statistică teritorială cu o alta similară situată în alt spațiu. Pe această bază se pot efectua comparații ale migrației dintre diferitele unități teritorial-administrative ale unei țări sau între țări. Numărul de indici teritoriali posibil de calculat se determină similar cu mărimile relative de dinamică (*b*).

e) mărimilor relative de intensitate. Ele rezultă din compararea unor caracteristici ale fenomenului migraționist cu variabile ce definesc potențialul demografic, oferta de forță de muncă ori nivelul educațional și de calificare în țara de plecare sau în țara de primire. Numărul mărimilor relative de intensitate ale procesului de migrație posibil de calculat este considerabil mai mare decât cel al mărimilor relative de dinamică, deoarece la factorii care determină numărul de indici se adaugă un anumit număr de variabile cu care se face comparația.

3.4.3. Indicatorii de corelație au ca scop multiplicarea metodelor de analiză a respectivului fenomen, punând în evidență caracteristicile relațiilor dintre:

- fluxurile migrației internaționale și nivelul PIB/locuitor;
- fluxurile migrației internaționale și ciclul economic de afaceri;
- fluxurile migrației internaționale și rata șomajului;
- fluxurile migrației internaționale și nivelul salariului mediu în țara de emigrație și, respectiv, în țara de imigrație;
- fluxurile migrației internaționale și stocul de populație străină;
- fluxurile migrației internaționale și situația drepturilor omului în țara de emigrație;
- fluxurile migrației internaționale și cadrul instituțional referitor la libertatea de mișcare a persoanei și a forței de muncă în țara de emigrație și, respectiv, de imigrație;
- relația dintre migrația externă și mobilitatea populației și a forței de muncă în interiorul țării avute în vedere.

Tehnicile de analiză utilizate au grade diferite de complexitate și rafinament. Astfel, fluxurile migrației internaționale se pot caracteriza prin intermediul unor metode cum sunt: corelația și regresia, analiza seriilor de timp, modelele gravitaționale etc. De asemenea, se poate folosi o parte însemnată a arsenalului metodologic al teoriei anticipațiilor raționale. Pe baza respectivelor modele, se poate determina migrația potențială și elabora scenarii ale evoluției acestui fenomen.

3.4.4. Indicatori de impact. Migrația internațională are consecințe multiple asupra mediului economic și social atât asupra țării de origine, cât și asupra celei de destinație. Efectele se cuantifică **la nivel de individ, în plan local și/sau la nivel național, asupra pieței muncii și nu numai.**

Având în vedere natura efectelor, precum și pe cei care le suportă, se pot determina două grupuri de indicatori de impact:

- *indicatori de estimare a efectelor migrației forței de muncă asupra individului și a gospodăriei.* Astfel de indicatori pot fi, de exemplu: **a)** venitul suplimentar obținut din muncă în străinătate (se determină ca diferență între venitul posibil de încasat din

țară și cel din străinătate); **b)** sporul de productivitate din câștigul de experiență la locul de muncă (prin stabilirea randamentului muncii anterior și după expirarea stagiului de muncă în străinătate); **c)** capacitatea de investire/fructificare a sumelor provenite din muncă (ca raport între sumele de bani din munca în străinătate și investiția medie) etc.;

- *indicatori de apreciere a efectelor asupra mediului economico-social*, respectiv asupra pieței muncii și economiei zonei de plecare și a celei de destinație. Între indicatorii de impact la nivelul țării de plecare/de primire, se pot enumera: **a)** pierderea/câștigul de PIB ca urmare a muncii în străinătate; **b)** presiunea asupra pieței muncii locale (evoluția raportului dintre lucrătorii migranți și cererea de forță de muncă); **c)** capacitatea de investire etc.

De regulă, efectele pozitive asupra unuia dintre participanți pot determina în egală măsură avantaje și dezavantaje pentru unul sau toți ceilalți. Efectele nu se pot compensa decât parțial. Specialiștii apreciază că din mobilitatea forței de muncă, din exportul/importul temporar de forță de muncă se pot obține, pe ansamblu, efecte benefice pentru toți cei implicați (abordare win-win). Determinarea unui **indice agregat al efectelor derivate** din exportul/importul de forță de muncă prezintă următoarele particularități:

- pot fi cuantificate statistic doar unele dintre atributele migrației pentru muncă: veniturile și transferurile bănești din muncă, productivitatea aparentă, presiunea asupra pieței muncii etc.;
- o parte importantă din efecte se măsoară prin variabile neparametrice, de natură socială, comportamentală etc. - plusul de know-how, experiența în muncă, deprinderile și disciplina muncii, sporul de „elemente/componente culturale”;
- indicele agregat trebuie însoțit de o sumă de variabile necuantificabile și se constituie într-un sistem de ecuații care cuprinde:
 - acordarea unui punctaj sau a unei ponderi pentru fiecare indicator statistic;
 - utilizarea unei ecuații de optimizare (maximizare a efectelor, minimizare a dezavantajelor);

- asocierea unor restricții cantitative și calitative de ajustare a rezultatelor statistico-matematice.

Gama indicatorilor de impact poate fi destul de diversă, dar posibilitatea practică a utilizării unor astfel de determinări depinde de sursa de date primare, care, de regulă, este incompletă.

3.5. Măsurarea efectelor migrației - problemă de maximă actualitate

În prezent, importanța indicatorilor de impact crește substanțial. Putem spune că dimensiunile migrației internaționale devin importante nu atât prin **nivelul absolut**, cât mai ales prin **efectele** pe care le produc deopotrivă în țara de plecare și în cea de primire. De aceea considerăm necesar a prezenta mai în detaliu o serie de indicatori de impact care devin determinanți în elaborarea politicilor de gestionare a migrației externe, respectiv în analiza eficienței nete din stimularea/restricționarea fluxurilor migrației internaționale.

3.5.1. Efecte în plan demografic. Mișcarea migratorie internațională produce în primul rând efecte importante asupra dimensiunii numerice a populației și a structurii pe vârste a acesteia. Cuantificarea acestui efect se poate realiza prin:

- **soldul migratoriu extern**, atât în formă absolută ori relativă, cât și normalizată, cu evidențierea contribuției fiecărei componente de determinare a soldului asupra numărului populației unei țări.

$$\text{Soldul migratoriu extern } (S_{dme}) = (S_c - P_c) + (S_s - P_s) = S_{dmec} + S_{dmes}$$

unde: S_c = număr de repatrieri; P_c = număr de emigrări; S_s = număr de imigrări; P_s = număr de plecări din țară ale cetățenilor străini; S_{dmec} = soldul migratoriu extern datorat cetățenilor țării respective; S_{dmes} = soldul migratoriu extern datorat cetățenilor străini.

În formă **relativă**, soldul migratoriu extern (S_{dme}) se determină în raport de populația țării în momentul de referință:

$$Pop/S_{dmer} = (S_{dmec} + S_{dmes}) / Pop \cdot 100$$

În formă **normalizată**, soldul migratoriu extern (S_{dmen}) se determină:

- ca raport între suma fluxurilor nete și totalul fluxurilor (de intrare și de ieșire):

$$S_{dmen} = [(S_c - P_c) + (S_s - P_s)] / [(S_c + P_c) + (S_s + P_s)]$$

- sau în funcție de ponderea mișcării migratorii externe (gc) a cetățenilor țării respective ($M_{mec} = S_c + P_c$) și mișcarea migratorie externă totală ($M_{met} = S_s + P_s$).

- **modificarea structurii pe vârste a populației.** Deoarece, de regulă, mobilitatea internațională este mai mare în rândul bărbaților și al persoanelor în vârstă de muncă, **țările de emigrație** se confruntă cu accentuarea îmbătrânirii demografice și a feminizării populației, în timp ce în **țările de imigrație** crește ponderea populației active în totalul populației și se majorează proporția bărbaților în totalul populației, atenuându-se (în funcție de vârsta imigranților) procesul de îmbătrânire demografică.

- **modificarea ratei totale de fertilitate și a natalității.** De cele mai multe ori, în **țările de emigrație** apare o scădere a natalității ca urmare a plecării unor femei în vârstă fertilă, dar și a instalării unor dezechilibre între sexe, a sporirii obstacolelor în calea întemeierii și dezvoltării familiilor. În **țările de imigrație** are loc o anume creștere a natalității și a ratei totale de fertilitate, cu o propensiune mai mare de a avea copii în comparație cu populația autohtonă. *Studiile de specialitate recomandă efectuarea unor comparații ale ratei totale de fertilitate a diferitelor categorii de imigranți atât cu valoarea respectivului indicator din țara de destinație, cât și cu cea din țara de origine. În acest fel se comensurează impactul pe care imigrarea îl are asupra evoluției pe termen lung a mărimii populației unei țări.*

- **ajustarea (+/-) a rapoartelor de dependență (demografică și economică),** în funcție de o serie de factori și condiții, de intensitatea fenomenului migrației. Valoarea rapoartelor crește în țările de emigrație și se reduce în țările de imigrație.

3.5.2. Efectele asupra funcționării pieței forței de muncă se concretizează în *dezechilibre și disfuncționalități ale piețelor locale ale muncii* și, implicit, asupra celor regionale/naționale:

- modificarea capacității de ocupare (potențială) a forței de muncă;
- creșterea/descreșterea ratei șomajului și schimbarea caracteristicilor acestuia;

- destructurare - deficit de forță de muncă în diferite ramuri de activitate, profesii, ocupații;
- ajustarea nivelului mediu de educație și formare profesională;
- distorsiuni ale salariilor și ale gradului de segmentare al pieței forței de muncă;
- gradul de extindere a economiei informale;
- raportul dintre nivelul salariilor pe ramuri în țările de imigrație și țările de emigrație.

Consecințele migrației externe asupra funcționării pieței forței de muncă sunt sensibil diferite în țările de imigrație și, respectiv, în țările de emigrație:

- *În țările de imigrație*, un prim aspect care se cere a fi studiat este cel al nivelului educațional și de calificare. Pentru aceasta, se pot compara numărul mediu de ani de școală ai populației active autohtone din țara de destinație, structurile pe niveluri de educație și formare profesională a celor două tipuri de populație, ratele de șomaj pe niveluri de educație etc. *Din punct de vedere economic și social, o țară câștigă dacă imigranții au un nivel educațional și de formare profesională superior sau cel puțin comparabil cu cel al populației active autohtone.*

Pentru a spori acuratețea analizei, este necesar să se aibă în vedere o diferențiere a imigranților pe cel puțin două grupe: personal de înaltă calificare și, respectiv, forță de muncă având un nivel mediu/scăzut de calificare. În acest fel se poate pune mai bine în evidență impactul pe care imigranții îl au asupra nivelului și structurii ocupării forței de muncă.

Indicatorii care pot fi folosiți pentru a caracteriza **impactul imigrației asupra ocupării forței de muncă sunt:**

- a) gradul în care imigranții ocupă locuri de muncă în domenii caracterizate prin penurie de forță de muncă;
- b) efectele de antrenare în planul ocupării forței de muncă determinate de atenuarea penuriei de forță de muncă, drept urmare a aportului persoanelor active imigrante;
- c) creșterea cererii de forță de muncă în rândul populației active autohtone, determinate de construirea și funcționarea structurilor de primire a imigranților;

- d) corelația dintre imigrație și dezvoltarea economiei informale, pusă în evidență de numărul și structura ocupațională a imigranților angrenați în activități de tip informal (chiar dacă aceasta se poate face pe baza unor estimări).

Un al doilea aspect se referă la **impactul pe care imigrația îl generează asupra nivelului salariilor** și, pe cale de consecință, a tensiunilor pe care le poate genera între forța de muncă autohtonă și cea imigrantă, prin extinderea fenomenului de dumping social.

- *în țările de emigrație*, fenomenul migrației externe reprezintă un factor de **diminuare a ofertei de forță de muncă** atât sub aspect cantitativ, cât și calitativ. Consecințele sale pe termen scurt pot fi scăderea ratei șomajului („export de șomaj”) și/sau apariția penuriei de forță de muncă într-o anumită zonă teritorială sau ocupațională.

Și în acest caz, devin relevante diferențele de calificare și/sau pregătire, respectiv nivelul educațional și de calificare al emigranților în comparație cu nivelul mediu existent în țara de origine. De asemenea, se poate determina numărul de ani de școală pierduți și costurile aferente ca urmare a emigrării.

Pe de altă parte, este recomandabil să se efectueze o **comparație între nivelul salariilor** în țara de origine și cel din potențialele țări de destinație. În acest fel, se poate estima o componentă esențială a costului generării unor procese de încetinire a emigrării persoanelor active și a specialiștilor de înaltă calificare cu deosebire. Un asemenea tip de analiză este necesar să nu se limiteze la date agregate, ci să se extindă la nivel de profesie/ocupație.

O atenție deosebită se cere a fi acordată determinării **pierderilor generate de emigrarea specialiștilor de înaltă calificare** în corelație cu nevoile economiei naționale și „producția” sistemului de învățământ.

Se pot determina următorii indicatori:

- stocul estimat de personal = stocul existent + absolvenți - emigranți din profesia/ocupația analizată;
- ratele de pierdere, ca raport între emigranți și stocul inițial și/sau absolvenți;
- rapoartele de echilibru/dezechilibru cerere-ofertă, determinate față de stocul estimat (stocul estimat/cerere) și față de numărul emigranților (emigranți/cerere).

3.5.3. Efecte asupra bugetului consolidat al statului. Veniturile/ cheltuielile generate de persoanele migrante au efecte deloc neglijabile asupra funcționării serviciilor publice, a sistemelor de protecție socială și, în cele din urmă, asupra soldului bugetului general consolidat al statului.

În țările de **imigrație** se pot utiliza următorii indicatori sintetici:

- venituri bugetare generate de imigranți (pe tipuri de venituri);
- cheltuieli bugetare generate de imigranți (pe tipuri de cheltuieli);
- sold bugetar generat de imigranți (pe tipuri de activități).

În țările de **emigrație** se pot utiliza următorii indicatori sintetici:

- reduceri ale veniturilor bugetare datorită emigrației (pe tipuri de venituri);
- reduceri ale cheltuielilor bugetare datorită emigrației (pe tipuri de cheltuieli);
- sold bugetar generat de emigrație (pe tipuri de activități).

3.5.4. Efecte asupra balanței de plăți. Fluxurile migrației internaționale determină importante **transferuri de capital** din țările de primire spre cele de plecare și invers.

Transferurile de capital *dinspre țările de emigrație către țările de imigrație* iau în principal forma sumelor de bani aduse de imigranți pentru instalarea sau pentru dobândirea cetățeniei. De regulă, sumele pentru instalare acționează ca stimulente ale consumului. Sumele necesare pentru obținerea cetățeniei sunt folosite fie pentru acoperirea unor cheltuieli bugetare, fie pentru alimentarea unor fonduri de investiții. Dimensiunea respectivelor sume este mai relevantă dacă se compară cu nivelul PIB și cu cel al investițiilor străine în țara analizată (ca pondere).

Transferurile de fonduri bănești *din străinătate ale emigranților către țara de origine* se concretizează în principal sub trei forme:

- transferuri ale lucrătorilor (workers' remittances), care reprezintă valoarea sumelor transferate spre țara de origine de către emigranții aflați în străinătate de mai mult de un an;
- venituri din muncă, reprezentând valoarea transferurilor către țara de origine efectuate de emigranții aflați în străinătate de mai puțin de un an;

- alte transferuri ale migranților, respectiv alte fluxuri de bunuri și active financiare asociate cu migrația internațională.

Pentru evidențierea **importanței transferurilor de capital efectuate de emigranți către țara de origine** este, de asemenea, util ca acestea **să fie comparate cu mărimea PIB și cu cea a exporturilor** din țara analizată.

Deoarece aceste transferuri pot influența în mod semnificativ desfășurarea activității economice și sociale în țara de origine, se impune identificarea și a altor *indicatori de impact complementari*:

- modificarea proporției diferitelor forme de transfer (cash, prin bănci, în natură, prin barter) în situația cu și fără includerea transferurilor;
- modificarea volumului schimbului valutei în monedă națională;
- destinațiile sumelor de bani transmise din străinătate (consum curent, autovehicule și alte bunuri de folosință îndelungată, achiziționarea de terenuri și dezvoltarea exploatațiilor agricole, cumpărarea de locuințe, rambursarea împrumuturilor, deschiderea de depozite bancare, inițierea de afaceri, cheltuieli pentru educația copiilor);
- modificarea (creșterea) nivelului de trai al familiilor în care sunt persoane migrante - absolut și relativ (față de situația anterioară și comparativ cu venitul mediu al familiilor non-migrante);
- identificarea efectelor de antrenare ale transferurilor pe plan local și național (economice, sociale etc.).

3.5.5. Efectul net al migrației țară generatoare/receptoare. Pentru determinarea caracterului de țară generatoare sau receptoare de fluxuri migratorii internaționale este indicată utilizarea **tabelului migrației economice globale**, care cuprinde următorii indicatori:

- populația totală (număr persoane);
- PIB și PIB per capita (PCS);
- populația activă (număr persoane);
- populația născută în străinătate (număr de persoane și procent din populația totală);

- populația activă născută în străinătate (număr de persoane și procent din populația activă);
- populația fără naționalitatea țării de analiză (număr de persoane și procent din populația totală);
- populația activă fără naționalitatea țării de analiză (număr de persoane și procent din populația activă);
- populația națională aflată în străinătate (număr de persoane și procent din populația totală);
- populația activă națională aflată în străinătate (număr de persoane și procent din populația activă);
- intrări/ieșiri de fonduri generate de fluxurile migratorii externe (detaliat pe diferitele tipuri de migranți, în valoare absolută, dar și ca procent din PNB).

3.5.6 Gradul de integrare al imigranților constituie una dintre problemele delicate ale migrației externe. Dimensiunea și intensitatea fluxurilor migratorii externe sunt determinate în mare măsură și de capacitatea de integrare a persoanelor migrante în noua comunitate, în viața economică și socială a țării de destinație. Pentru analiza acestui proces economico-social și cultural, se poate utiliza un larg evantai de indicatori, dintre care amintim:

- număr de ani pentru obținerea cetățeniei;
- rata de naturalizare, calculată pornind de la numărul de solicitări de obținere a cetățeniei soluționate favorabil, în mai multe variante, respectiv în funcție de numărul de solicitanți, de numărul de imigranți sau față de populația totală a țării de destinație;
- condiții de locuit ale imigranților;
- gradul de concentrare spațială a imigranților în țara de destinație și legăturile cu comunitatea națională din care provin;
- existența și inexistența discriminărilor pe piața forței de muncă, reflectată de indicatori precum: repartizarea pe ramuri de activitate, statusul ocupațional, veniturile salariale și stabilitatea locurilor de muncă în rândul diferitelor categorii de imigranți comparativ cu situația locuitorilor autohtoni, în condițiile unui nivel echivalent de pregătire profesională;

- premisele de valorificare și îmbunătățire a calității capitalului uman al imigranților, estimate prin: gradul de recunoaștere a calificării/pregătirii profesionale, randamentul educației în cazul imigranților comparativ cu cel al populației autohtone și posibilitățile de acces la programele de creștere a pregătirii profesionale, legăturile imigranților cu comunitatea profesională din țara de destinație;
- accesul la diferitele forme de învățământ și pregătire profesională a copiilor de imigranți, determinat prin: gradul de cunoaștere a limbii oficiale a țării de destinație; rata de înmatriculare a copiilor de imigranți în diferite forme de învățământ comparativ cu cei aparținând populației autohtone; nivelul educației copiilor de imigranți comparativ cu populația autohtonă, după clasa socială a capului de familie ș.a.

3.6. Particularități ale sistemului de indicatori statistici ai migrației utilizați în România. Limite informaționale

Construirea sistemului de indicatori ai migrației internaționale în România a avut în vedere:

- recomandările ONU în materie;
- sistemul de indicatori, respectiv baza informațională din UE și țările membre;
- compatibilizarea bazei informaționale din România cu cea a altor țări.

3.6.1. Sub aspect conceptual-metodologic, ***sistemul actual de indicatori ai migrației internaționale*** în România are o **sferă destul de limitată**.

Baza informațională și sistemul de indicatori ai migrației utilizați în România sunt destul de **sumare**. Sursele de date sunt diverse și se diversifică: Institutul Național pentru Statistică, Ministerul Muncii, Solidarității Sociale și Familiei, Ministerul de Interne, organisme cu responsabilități în domeniul migrației internaționale: Oficiul pentru Migrația Forței de Muncă, Oficiul Național pentru Refugiați, diferite ONG-uri care au în vedere traficul de persoane etc. Statistica oficială (publicațiile INS) include doar principalii indicatori ai migrației, respectiv evidențiază fluxurile de populație emigrantă, imigrantă și repatriații. În

plus, în ultimul recensământ, s-au evidențiat (parțial însă) stocurile de populație migrantă - cetățeni români aflați în străinătate și cetățeni străini pe teritoriul României. Datele colectate, **cu deosebire cele privind migrația forței de muncă**, în mare parte rămân, ca bază de date, la nivelul organismelor care le-au colectat, centralizarea acestora fiind aproape imposibilă, datorită lipsei comparabilității conținutului și sferei de cuprindere a acestora.

În condiții normale de funcționare a instituțiilor pieței muncii cu competențe de recrutare și plasare a forței de muncă, ar trebui să existe și să fie diseminate informații (riguroase) cu privire, de pildă, la lucrătorii cu contracte temporare de muncă în străinătate angajați pe baza acordurilor dintre guvernul român și guvernele altor state. Dar, cel puțin până acum, în această zonă, sistemul informațional este deficitar. În afara informațiilor furnizate de OMFM, care are o bază de date validă, firmele acreditate de MMSSF pentru a media asemenea servicii (nu toate întrunind cumulativ condițiile de acreditare) au o evidență destul de neclară. Practic, informațiile acestora rămân în afara circuitului informațional privind migrația pentru muncă sau nu sunt fiabile. În plus, pe acest segment de piață a muncii operează și firme neacreditate (!), care, de regulă, încalcă legalitatea și înșală încrederea populației. Paradoxal, informații privind lucrătorii transfrontalieri sau frontaliери, indiferent de modul în care definim frontiera, există, dar nu sunt în suficientă măsură colectate, prelucrate și difuzate (Steliana Perț, 2003).

Sistemul statisticii publice definește **mișcarea migratorie a populației** drept o formă de mobilitate spațială a acesteia (dintr-o unitate geografică în alta) care implică, în general, schimbarea domiciliului de la locul de origine la cel de destinație, iar **migrația externă** ca fiind determinată de schimbarea domiciliului din România în altă țară sau din altă țară în România. Deci criteriul principal de referință rămâne **schimbarea domiciliului**, a țării de rezidență. Sfera sa de cuprindere se referă explicit la persoanele care-și schimbă domiciliul, indiferent dacă sunt sau nu ocupate, intenționează sau nu să lucreze etc. Sigur, acesta este un **criteriu necesar, dar nu și suficient** pentru surprinderea amplitudinii mișcării migratorii externe a forței de muncă, a diversității formelor de manifestare a acesteia și, de ce nu, a fluxurilor încrucișate, inclusiv a repatrierilor. În plus, într-o asemenea analiză, chiar dacă baza informațională este fragilă sau deocamdată lipsește, nu se mai poate face abstracție de incidențele pe care mondializarea economiilor și tehnologia informațiilor și comunicațiilor le provoacă în ce privește libera

circulație a persoanelor și a forței de muncă, oportunitățile de a lucra pentru firme situate în alte spații geografice fără schimbarea domiciliului (teleworking, e-munca). Nu este mai puțin adevărat că, în raport cu aceste transformări de proporții și extrem de rapide, sistemul informațional din toate țările este deficitar și totodată cu o rată de fiabilitate și comparabilitate redusă (Steliana Perț, 2003).

Priviți sub aspectul relevanței, comparabilității și posibilităților de agregare, indicatorii migrației internaționale definitive (ce presupune schimbarea reședinței) și cei ai migrației internaționale a forței de muncă pot fi caracterizați sintetic prin următoarele:

- dacă informațiile privind migrația definitivă sunt relativ sistematizate, cele ale migrației forței de muncă au un caracter mai mult analitic, fiind dificil de centralizat (din varii motive: conținut, perioadă la care se referă etc.);
- migrația definitivă are în vedere întotdeauna ca orizont de timp un an, pe când cea temporară cuprinde perioade diverse, sub un an sau chiar peste un an (contracte de muncă pe perioade determinate, dar mai mari de 1 an de zile); se întâlnesc situații în care același contract vizează o perioadă de timp ce se desfășoară (parțial) pe doi ani calendaristici sau chiar mai mult;
- conținutul indicatorilor care definesc fenomenul este bine delimitat în primul caz (migrația internațională definitivă) și oarecum ambiguu dacă ne referim la migrația pentru muncă (permise de muncă cu sau fără contracte, tipuri diferite de contracte, cu sau fără clauză de reînnoire etc.).

3.6.2. Rezerve de îmbunătățire a sistemului național de indicatori ai migrației internaționale. Dacă avem în vedere indicatorii recomandați de ONU, sistemul statistic românesc al migrației internaționale prezintă o serie de **particularități**:

- este mult **prea sumar**, nu reflectă realitățile actuale în sfera formelor migrației;
- statistica oficială pune la dispoziție un **sistem incomplet**, folosind caracteristici de grupare și detalieri pe componente care, prin caracterul lor prea sintetic sau conținutul inadecvat, „ascund” o sumă de atribute importante ale migrației (detalierea pe profesii nu corespunde cererii actuale pe piața țărilor de destinație, lipsesc detalierea pe criterii combinate etc.);

- **conținutul unor indicatori** este neclar, confuz sau insuficient explicitat ori necomparabil cu indicatori similari din statistica internațională (de exemplu, conceptul de repatriat comparativ cu cel de imigrant);
- o serie de **indicatori recomandați** de ONU **nu se urmăresc** în statistica din România, printre altele, și din lipsă de informații suficiente și fiabile în sistemul statistic oficial;
- nu apar expres, practic sunt **neglijate/ascunse forme de migrație** cum sunt: cererile de azil, refugiații, forța de muncă care lucrează cu permis de muncă temporar sau cea care lucrează pe bază de proiect, lucrătorii frontalieri și/sau transfrontalieri etc.

Insuficiențele, respectiv necesarul de „adaptare/actualizare” în sistemul de indicatori sunt evidențiate detaliat în anexa 3.3.

Trebuie menționat că, din cauza întârzierilor în elaborarea legislației specifice migrației internaționale, mulți indicatori nu au fost sau nu sunt încă determinați. În asemenea situație, nici datele primare nu puteau fi colectate, sistematizate și sintetizate/agregate. Dar, în condițiile în care România a devenit o țară de tranzit spre țările vest-europene (se află în prezent la granița exterioară spațiului UE și după integrare va reprezenta granița de est a UE), **actualizarea sistemului statistic al migrației internaționale se impune cu necesitate. Ne referim nu atât la completarea** cu indicatorii strict necesari, ci și la instituirea unui grup de **indicatori de impact**, care să permită aprecieri mai cuprinzătoare asupra avantajelor/dezavantajelor fluxurilor și stocului migrației internaționale.

3.7. Unele aprecieri conclusive și recomandări

Ținând seama de aspectele mișcării migratorii externe abordate în această parte a studiului, considerăm necesare câteva concluzii cu caracter general și recomandări de natură să susțină gestionarea optimă a mișcării migratorii internaționale.

3.7.1. Concluzii

- **Migrația pentru muncă** (asociată sau nu cu mobilitatea teritorială) constituie în prezent **cea mai dinamică** formă a circulației populației în vârstă de muncă (potențial activă). De aceea, această formă ar trebui să reprezinte un domeniu de reglementare de maxim interes pentru România.
- **Tipologia indicatorilor migrației oferă o imagine parțială, chiar deformată** asupra realității acestui proces, cu deosebire în ceea ce privește migrația internațională a forței de muncă.
- Deși în plan legislativ și instituțional s-au revizuit și actualizat în mare parte aspectele noi (sau nereglementate anterior) legate de mișcarea migratorie externă, **operaționalitatea instituțiilor, eficiența practică a funcționării acestora sunt destul de deficitare**. Fără a exagera, putem aprecia că în prezent România nu cunoaște stocul de lucrători în străinătate, pe țări de destinație, meserii, profesii etc. sau, dacă acest lucru este cunoscut la nivelul unora dintre instituțiile cu responsabilități în domeniu, informațiile nu sunt diseminate corespunzător, ceea ce induce concluzii deformate (fapt destul de grav), care pot determina/distorsiona comportamentele legate de circulația persoanelor. Considerăm că o asemenea poziție nu aduce decât deservicii atât persoanelor/individilor potențiali migranți, cât și societății și imaginii internaționale a României.
- **Rețeaua de instituții** cu responsabilități în domeniul migrației nu este construită și nu funcționează ca un sistem coerent și eficient, există **suprapuneri ale responsabilităților, multe aspecte rămân „descoperite”**. În plus, **cooperarea** dintre instituții (cu poliția de frontieră, cu ambasadele, consulatele din țară și străinătate etc.), deși mult îmbunătățită, **nu funcționează corespunzător**, în unele cazuri nu dă rezultatele scontate.

3.7.2. Recomandări

- **Actualizarea și dezvoltarea sistemului de indicatori ai migrației internaționale folosiți în România** în relație cu recomandările ONU, cu diversele forme de migrație externă care capătă amploare în România - lucrători frontalieri, transfrontalieri, lucrători pe bază de proiecte/contracte cu durată determi-

nată etc. Un alt argument este acela că România a devenit ea însăși o țară **de imigrație** și, respectiv, **de tranzit** pentru emigrația spre vest. Aceste fluxuri sunt în creștere. Trebuie subliniat faptul că sunt unele acumulări în acest domeniu - unele informații, chiar dacă incomplete, există deja, dar nu sunt prelucrate și diseminate, pentru altele abia se pun bazele cercetării. Oricum, una dintre problemele căreia România trebuie să-i facă față în mod prioritar este cea a **imigrației**, pornind de la asigurarea practică a unor condiții economico-sociale și cultural-educative pentru **lucrătorii migranți** compatibile cu cele din UE, pe principiul "egalității de șanse și oportunități".

- **Construirea prin evidențe statistice sistematice a unui sistem de indicatori complementari** și operaționalizarea acestora la nivelul instituțiilor cu rol de diseminare de informații în domeniu, care să măsoare **impactul migrației** internaționale asupra zonelor/localităților/țărilor de plecare, ca și în cele de primire, "receptoare".
- **Identificarea pachetului de motivații** (de o mare diversitate) care stimulează sau, dimpotrivă, inhibă circulația forței de muncă și elaborarea unui set de măsuri de "corecție", în fapt de stimulare a rămânerii în țară. În acest sens, ar fi utile o serie de **cercetări selective** pe eșantioane reprezentative privind "migrația potențială" în condițiile aderării și, poate, "migrația de reîntoarcere", cu deosebire a tinerilor care lucrează în străinătate.
- Furnizarea de **informații fiabile** celor care, la diferite niveluri, iau decizii în domeniu.
- Crearea unei **rețele de comunicare** între „producătorii”/”furnizorii” de informații în domeniu, astfel încât informațiile care ajung la clienți/utilizatori să permită concluzii relevante și utile în plan politico-pragmatic, iar sistemul public al indicatorilor statistici ai migrației să fie coerent și cât mai complet, să asigure suficientă transparență în prezentarea fluxurilor și efectelor.
- Elaborarea unor **anchete și cercetări speciale** care să confirme/ infirme noile tendințe în mișcarea migratorie din România, cu determinarea costurilor/riscurilor pe care le-ar

prezenta, pe de o parte, în plan intern (de exemplu, rigiditatea pe piața muncii, destructurarea etc.), iar pe de altă parte, din perspectiva integrării în UE (“explozie” a migrației, dumping social).

- **Asigurarea de comparații internaționale corecte**, ca bază pentru elaborarea unor politici coerente, adecvate particularităților României. În acest sens, pentru a avea o imagine mai apropiată de realitate, sunt necesare schimbări atât la nivelul sistemului de colectare a datelor primare (în întreaga rețea a operatorilor - MAI, MMSSF, OMFM etc.), cât și în sistemul prelucrării și centralizării datelor, al asigurării comparabilității internaționale a acestora.
- Soluționarea pe bază de acorduri bilaterale între România și statele gazdă a unor **probleme complementare, dar strict necesare** din zona asistenței și securității sociale a migranților români (reglementarea/operationalizarea sistemului **transferurilor de servicii sociale**).
- **Creșterea capacității instituționale** a statului, astfel încât instituțiile sale să poată face față problemelor migrației la nivelul cerințelor identificate. Faptul că România va deveni granița de est a UE va muta o serie de probleme actualmente europene către instituțiile române, necesitând o dezvoltare și mai puternică a capacității instituționale, care va trebui să demonstreze că poate să răspundă prompt unor solicitări cu mult mai complexe decât cele actuale. În acest context, **securizarea** frontierei de est și chiar a celei de sud-est rămâne o problemă prioritară.
- Introducerea în curricula universitară a unor **discipline specializate pe studiul fenomenului migraționist** (în economie, drept, științele educației etc.), precum și crearea unui **centru național de cercetare a migrației** (care să fie înființat de Guvernul României în parteneriat cu IOM, UNCHR și alte organizații internaționale), a unor facultăți sau secții de studii interdisciplinare pentru migrație, astfel încât să se construiască expertiza necesară în politicile publice, asistența socială și managementul migrației (PAIS II, Studiul 5, 2004).

Glossar*

Angajați pentru servicii casnice: persoane străine admise cu scopul de a oferi servicii personalului diplomatic și consular străin din țara respectivă.

Cetățeni expulzați din străinătate: cetățeni care se întorc în țara de origine ca rezultat al procedurilor de expulzare pronunțate împotriva lor într-o altă țară (receptoare).

Coloniști pe baza legăturilor de familie: străini selectați pentru stabilirea pe termen lung într-o țară străină, ca urmare a legăturilor de familie pe care le au cu cetățeni sau cu străini rezidenți deja în țara de primire.

Coloniști pe bază de angajare: străini selectați pentru stabilire îndelungată, ca urmare a calificării lor și a perspectivei dezvoltării pieței muncii din țara de primire. Totuși, aceștia sunt admiși în mod expres pentru a exercita o activitate economică specifică.

Coloniști pe bază de descendență: străini admiși de către o țară alta decât a lor, datorită legăturilor istorice, etnice sau de altă natură cu țara respectivă și cărora, în virtutea acestor legături, li se acordă imediat dreptul de rezidență îndelungată în țara respectivă sau care, având dreptul la cetățenie în acea țară, devin cetățeni într-o scurtă perioadă de timp după admitere.

Dependenți: rudele apropiate (imEDIATE) ale emigrantului principal, care sunt admise în mod normal în aceeași categorie de emigrare ca și persoana în cauză. Deși definiția de rude apropiate diferă de la țară la țară, soția și copiii minori ai emigrantului principal sunt calificați, de obicei, ca dependenți.

Diplomați și personal consular: străini care lucrează cu permise diplomatice pentru ambasade sau consulate străine stabilite în țara de primire. De asemenea, cetățeni care călătoresc cu pașapoarte

* *Prelucrat după Recommendations of International Migration, Revision 1, United Nations, New-York, 1998.*

diplomatice pentru a lucra în ambasadele sau consulatele țării lor în străinătate sau cei care se întorc de la post din străinătate.

Excursioniști (denumiți, de asemenea, și „vizitatori de o zi”): persoane care nu au rezidență în țara de sosire și care stau doar o zi, fără să petreacă noaptea într-o locuință colectivă sau particulară în țara vizitată. Această categorie include pasagerii de croazieră, care sosesc într-o țară pe o navă de croazieră și revin pe navă în fiecare seară pentru a dormi la bordul navei, precum și echipajul navei care nu petrece noaptea în țara aceea. Se includ, de asemenea, rezidenți din zonele de frontieră, care vizitează țara vecină în timpul zilei pentru cumpărături, vizite la prieteni sau rude, pentru tratament medical sau participă la activități de petrecere a timpului liber, întorcându-se în țara lor la sfârșitul zilei.

Funcționari internaționali: persoane care lucrează pentru organizații internaționale situate într-o altă țară decât cea proprie. De obicei, ei au dreptul la rezidență în țara respectivă pe baza unor permise sau vize speciale acordate de țara în care-și desfășoară activitatea o anumită perioadă de timp.

Imigranții sunt persoane născute în străinătate (într-o altă țară), dar care au domiciliul într-o țară gazdă; unii dobândesc la cerere, cu respectarea unor reglementări specifice, cetățenia țării gazdă, alții își mențin cetățenia.

Întreprinzători și investitori (în calitate de coloniști): străini cărora li se acordă dreptul la ședere pe termen lung într-o țară, cu condiția ca ei să investească cel puțin o sumă minimă de bani, stabilită prin legislația din țara de primire, sau să creeze/dezvolte activități productive noi.

Lucrători migranți sezonieri: persoane angajate de către o țară, alta decât cea proprie, pentru o parte a anului, munca lor fiind sezonieră. Aceștia reprezintă o subcategorie a lucrătorilor migranți străini.

Lucrător migrant pe bază de proiect: lucrători migranți admiși de către țara angajatoare pentru o perioadă definită/limitată de timp, pentru a participa la realizarea unui „proiect” în țara respectivă de către angajatorul lucrătorilor migranți.

Lucrători transfrontalieri: persoane străine cărora li s-a acordat permisiunea de a se angaja pe o bază continuă în țara de primire, cu

condiția să plece la intervale scurte și regulate (zilnic sau săptămânal) din țara gazdă în țara de plecare/de origine.

Lucrători frontalieri: persoane navetiste între țara lor de rezidență (care de obicei este și țara cetățeniei lor) și locul de muncă din străinătate. De regulă, acest tip de migrație presupune deplasare zilnică spre și de la locul de muncă.

Lucrători pe bază de contract de emigrant: persoane care lucrează într-o țară străină pe bază de angajamente contractuale ce stabilesc limite privind perioada de ocupare și locul de muncă specific deținut de emigrant (ele nu pot să-și schimbe locul de muncă fără aprobarea autorităților).

Migranți pe termen lung: persoane care se deplasează într-o țară, alta decât cea proprie, pe o perioadă de cel puțin un an (12 luni), astfel încât țara de destinație devine în mod efectiv pentru acestea noua țară de reședință. Din punctul de vedere al țării de plecare, persoana respectivă va fi **emigrant** pe termen lung, iar din punctul de vedere al țării de sosire, persoana va fi un **imigrant** pe termen lung.

Migranți pentru colonizare: străini cărora li se acordă permisiunea de ședere pentru o perioadă lungă sau nelimitată de timp; practic, aceștia **nu sunt limitați în exercitarea vreunei activități economice**. Cu alte cuvinte, pot exercita fără restricții orice tip de activitate economică legală.

Migranți pe termen scurt: persoane care se deplasează într-o țară străină pentru o perioadă de cel puțin 3 luni, dar nu mai mult de un an (12 luni).

Migrant principal: într-o familie, persoana care este considerată de către autoritățile de imigrare ca fiind șeful (capul) familiei și de a cărei admitere depinde și acceptarea celorlalți membri de familie.

Nomazi: persoane care nu au un loc fix de rezidență și care se deplasează dintr-un loc într-altul, de obicei pe baza bine cunoscutelor modele de mobilitate geografică. Când traiectoria lor implică trecerea frontierelor internaționale, aceștia devin parte a circulației internaționale a persoanelor. Anumiți nomazi pot fi persoane apatride, deoarece, neavând un loc fix de rezidență, ei nu pot fi recunoscuți ca cetățeni de către nici o țară prin care trec.

Oameni de afaceri străini: persoane străine cărora li s-a acordat permisiunea de a se angaja în afaceri sau în activități profesionale ce nu sunt remunerate în țara de sosire. Durata șederii lor este restricționată; nu poate depăși 12 luni.

Persoanele străine sunt persoane care-și au rezidența într-o anumită țară, fără însă a fi și beneficiari ai naționalității țării respective.

Persoane de origine străină: persoane care-și au reședința într-o anumită țară, beneficiază de cetățenia țării respective, dar provin din părinți/bunici **imigranți**.

Personal diplomatic și consular străin: străini admiși pe bază de vize sau permise diplomatice.

Personal militar străin: militari străini, oficiali și consilieri străini care staționează într-o anumită țară, îndeplinind misiuni specifice. Persoanelor dependente de aceștia, precum și angajaților casnici li se permite uneori să-i însoțească.

Populație străină: toate persoanele care sunt rezidente într-o anumită țară, dar sunt cetățeni ai altor țări.

Pensionari străini (coloniști): pensionari cărora li se acordă dreptul de ședere pentru o perioadă lungă sau nedefinită de timp pe teritoriul unui stat, altul decât al lor, cu condiția să dispună de un venit independent suficient și să nu devină o povară pentru statul de adopție.

Persoane străine în formare: persoane admise de către o țară, alta decât cea proprie, pentru a dobândi calificări la locul de muncă. Acestor persoane li se permite să lucreze numai în anumite instituții sau societăți, cu condiția ca formarea și durata șederii să fie, de obicei, limitate.

Refugiați: persoane străine cărora li s-a acordat statutul de refugiați în timpul admerii sau înainte. Această categorie include persoane străine cărora li s-a acordat statutul de refugiați înainte de intrarea și stabilirea lor în țara de primire, precum și persoanele cărora li s-a acordat statutul de refugiați în grup la sosirea în țara respectivă. În anumite cazuri, statutul de refugiat poate fi acordat când persoanele respective se găsesc încă în țara lor de origine, prin „analizarea în țară” a "cererilor pentru azil". Statutul de refugiat poate fi acordat pe baza Convenției din 1951 privind statutul refugiaților și a Protocolului aferent din 1967 sau a instrumentelor regionale pertinente.

Solicitanți de azil: persoane care completează cereri de azil într-o țară străină. Ele rămân cu acest statut până la clarificarea cererii.

Străini în tranzit: persoane care sosesc în țara de primire, dar care în mod formal nu intră în această țară, deoarece sunt în trecere spre o altă destinație.

Străini cărora li se acordă statutul de protecție temporară: străini cărora li se permite să stea pentru o perioadă temporară sau posibil nedefinită, deoarece viața lor ar fi în pericol dacă s-ar întoarce în țara lor de cetățenie, de origine.

Străini care au dreptul la liberă stabilire: străini care au dreptul la intrare, ședere sau muncă pe teritoriul unei țări, alta decât a lor, pe baza unui acord sau tratat încheiat între țara lor de cetățenie și țara de intrare.

Străini a căror intrare sau ședere nu este justificată: această categorie include străini care încalcă regulile de admitere și stabilire ale țării de primire și sunt repatriabili (deportabili), precum și persoanele străine care caută azil, dar cărora nu li se permite să completeze o cerere și, în consecință, nu li se permite să stea în țara de primire sub nici un motiv, respectiv nu primesc dreptul de azil.

Străini al căror statut este reglementat: străini a căror intrare sau ședere nu a fost autorizată de către statul de primire sau care au violat condițiile de admitere, dar cărora li se permite totuși să-și reglementeze statutul. Cu toate că cele mai multe persoane care-și reglementează statutul sunt deja în țara de primire pentru un anumit timp, reglementarea lor poate fi considerată ca reprezentând data admiterii lor oficiale ca emigranți internaționali.

Străini admiși pentru întemeierea sau unificarea familiei: străini admiși deoarece sunt rude apropiate ale cetățenilor sau străinilor deja rezidenți în țara de primire sau sunt logodnici(ce) străini(e) ori copii străini adoptați de cetățeni din țara respectivă.

Străini admiși pe considerente umanitare (altele decât azilul sau protecția temporară): străini care nu au primit statutul de refugiat, dar sunt admiși totuși din motive **umanitare**, deoarece se află într-o situație asemănătoare cu cea a refugiaților.

Străini admiși ca locuitori (coloniști): persoane străine cărora li s-a acordat permisiunea de rezidenți în țara de primire, fără limitare în privința duratei șederii sau exercitării vreunei activități economice.

Studenti (elevi) străini: persoane admise de către o țară, alta decât cea de proveniență, de regulă pe bază de vize sau permise speciale, cu scopul de a studia la instituții de învățământ acreditate în țara de primire și a dobândi un anumit nivel de educație și formare profesională.

Turiști străini: persoane străine admise pe bază de vize turistice (dacă se cer) pentru petrecerea timpului liber, recreare, sărbători, vizite la prieteni sau rude, tratament medical sau pelerinaj religios. Ei trebuie să petreacă cel puțin o noapte într-o locuință colectivă sau particulară în țara de primire, iar durata șederii nu trebuie să depășească 12 luni.

Țară de rezidență obișnuită: țara în care o persoană locuiește, adică țara în care persoana are un loc unde să trăiască (să locuiască) și unde normal își petrece perioada zilnică de odihnă. Călătoriile temporare în străinătate (vacanțe, recreere, vizite, afaceri, tratament medical, pelerinaj religios) nu schimbă țara de rezidență obișnuită a persoanei respective.

Vizitatori: excursioniști, turiști și oameni de afaceri care se deplasează pentru perioade relativ scurte, cu respectarea reglementărilor din țara în care se deplasează.

[illegible]

Tipul de mișcare	Cetățenii țării analizate			Străini			Total		
	In-trări	Ie-șiri	Sold	In-trări	Ie-șiri	Sold	In-trări	Ie-șiri	Sold
12. Cetățeni care lucrează în străinătate la o organizație internațională									
13. Cetățeni care rămân într-o țară unde au drept la o liberă stabilire									
14. Cetățeni care se stabilesc definitiv într-o altă țară									
15. Formarea sau reunificarea familiilor									
16. Refugiați									
<i>E. Alte categorii de mișcări de persoane relevante pentru cuantificarea migrației</i>									
17. Solicitanți de azil									
18. Cetățeni care nu posedă documentele de admisie cerute de țara de destinație									

Adaptare după United Nations, 1998, Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1, United Nations, New York, 1998.

Anexa 3.2

**Indicatori statistici ai migrației, pe caracteristici de grupare
recomandate de ONU**

Fluxurile migratorii

Caracteristica de grupare	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad 1	grad 2
<i>A. Motivul migrației</i>	A.1. Educație și pregătire profesională	A.1.1. Studenți A.1.2. Persoane aflate în pregătire profesională
	A.2. Munca în altă țară	A.2.1. Lucrători migranți A.2.2. Funcționari civili internaționali
	A.3. Reunificarea și formarea familiilor	
	A.4. Libera stabilire	
	A.5. Stabilire	A.5.1. Pentru a munci A.5.2. Pe baza legăturilor de familie A.5.3. Pe baza originii etnice a strămoșilor A.5.4. Antreprenori și investitori A.5.5. Pensionari
	A.6. Motive umanitare	A.6.1. Refugiați A.6.2. Solicitanți de azil A.6.3. Persoane cărora le-a fost acordată protecție temporară A.6.4. Persoane admise pentru alte motive umanitare
	A.7. Regularizarea statutului	

Caracteristica de grupare	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad 1	grad 2
<i>B. Durata migrației</i>	B.1. Migrație pe termen scurt (3 luni-1 an)	
	B.2. Migrație pe termen lung (peste un an), dar limitat, potrivit legislației din diferite țări	
	B.3. Migrație pe termen nelimitat	
	B.4. Migrație pentru o perioadă de timp neprecizată	
<i>C. Cetățenia migrantilor</i>	C.1. Cetățeni ai țării respective	
	C.2. Cetățeni străini	
<i>D. Legătura cu piața forței de muncă</i>	D.1. Persoane active (care doresc să muncească)	
	D.2. Persoane inactive (care nu pot sau/și nu doresc să muncească)	
<i>E. Caracteristici personale ale migrantilor</i>	E.1. Țara de origine (cetățenia)	
	E.2. Sexul	
	E.3. Vârsta	
	E.4. Țara de rezidență anterioară (eventual și regiunea)	
	E.5. Locul nașterii	
	E.6. Starea civilă	
	E.7. Țara de rezidență ulterioară (eventual și regiunea)	
	E.8. Nivelul educațional (număr de ani de școală)	
	E.9. Profesia exercitată în țara de rezidență anterioară	
	E.10. Ramura de activitate în care au lucrat migrații în țara de rezidență anterioară	
	E.11. Statusul ocupațional al migrantilor în țara de rezidență anterioară	

Caracteristica de grupare	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad 1	grad 2
	E.12. Profesia ce va fi exercitată în țara de rezidență ulterioară	
	E.13. Ramura de activitate în care vor lucra migranții în țara de rezidență ulterioară	
	E.14. Statusul ocupațional al migranților în țara de rezidență ulterioară	

Notă: Caracteristicile E1-8 se referă atât la migranții activi, cât și la migranții inactivi. Pentru migranții activi se mai pot adăuga și caracteristicile E9-E14.

Sursa: Prelucrări pe baza Recommendations on Statistics of International Migration, Revision 1, United Nations, New York, 1998.

Imigranți

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	grad II
<i>A. Indicatori cu caracter general</i>	A.1. 1. Număr de imigranți pe sexe și cetățenie 2. Număr de imigranți pe sexe și țară de origine 3. Număr de imigranți pe sexe și ultima țară de rezidență	
	A.2 4. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă și cetățenie 5. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă și țară de origine 6. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă și ultima țară de rezidență	

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	grad II
	A.3 7. Număr de imigranți pe sexe, stare civilă și cetățenie (separat pe repatriați și străini) 8. Număr de imigranți pe sexe, nivel educațional și cetățenie (separat pe repatriați și străini)	
	A.4 9. Număr de imigranți pe sexe, ani de naștere și cetățenie (separat pe repatriați și străini) 10. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă, stare civilă și cetățenie (separat pe repatriați și străini) 11. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă, nivel educațional și cetățenie (separat pe repatriați și străini)	
	A.5 12. Număr de imigranți pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie (separat pe repatriați și străini) și zona presupusă de stabilire în țara gazdă 13. Număr de imigranți pe sexe, nivel educațional și cetățenie	
<i>B. Repatriați</i>	B.1. 14. Număr de repatriați pe sexe, grupe de vârstă și ultima țară de rezidență 15. Număr de repatriați pe sexe, grupe de vârstă și durata șederii în străinătate 16. Număr de repatriați pe sexe, grupe de vârstă și scopul șederii în străinătate	
	B.2. 17. Număr de repatriați pe sexe, ultima țară de rezidență și scopul șederii în străinătate 18. Număr de repatriați pe sexe, ultima țară de rezidență și durata șederii în străinătate 19. Număr de repatriați pe sexe, scopul și durata șederii în străinătate	

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	grad II
<i>C. Repatriați care au lucrat în străinătate</i>	C.1. 20. Număr de repatriați care au lucrat în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și ocupație în ultima țară de rezidență 21. Număr de repatriați care au lucrat în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și ramura de activitate în ultima țară de rezidență 22. Număr de repatriați care au lucrat în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și statutul ocupațional în ultima țară de rezidență	
	C.2. 23. Număr de repatriați care au lucrat în străinătate, pe sexe și profesii în ultima țară de rezidență 24. Număr de repatriați care au lucrat în străinătate, pe sexe și ramuri de activitate în ultima țară de rezidență	
<i>D. Intrări de cetățeni străini</i>	25. Număr de sosiri de cetățeni străini pe sexe și durata de valabilitate a vizelor și permiselor de ședere 26. Număr de sosiri de cetățeni străini pe sexe, grupe de vârstă și tip de viză sau permis de ședere 27. Număr de sosiri de cetățeni străini pe sexe, cetățenie și tip de viză sau permis de ședere 28. Sosiri de cetățeni străini pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie și durata de valabilitate a vizei sau permisului de ședere	
<i>E. Intrări de cetățeni străini cu permis de muncă</i>	E.1. 29. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și ocupație în țara gazdă 30. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și ramură de activitate în țara gazdă 31. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și statut ocupațional în țara gazdă	

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	grad II
	E.2. 32. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, cetățenie și profesie exercitată în țara gazdă 33. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, cetățenie și ramura de activitate în țara gazdă	
	E.3. 34. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, profesia în ultima țară de rezidență și profesia în țara gazdă 35. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, ramura de activitate în ultima țară de rezidență și ramura de activitate în țara gazdă	
	E.4. 36. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și profesia în ultima țară de rezidență 37. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și ramura de activitate în ultima țară de rezidență 38. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, grupe de vârstă și statusul ocupațional în ultima țară de rezidență 39. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, profesia în ultima țară de rezidență și profesia exercitată în țara de cetățenie 40. Număr de cetățeni străini cu permis de muncă, pe sexe, ramura de activitate din ultima țară de rezidență și, respectiv, în țara de cetățenie	

leșirile (plecările) de persoane în străinătate/emigrări

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	
<i>A. Indicatori generali</i>	A.1. 1. Număr de emigranți pe sexe și cetățenie 2. Număr de emigranți pe sexe și țări de origine 3. Număr de emigranți pe sexe și țări de destinație	
	A.2. 4. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și cetățenie 5. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și țară natală 6. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și țări de destinație	
	A.3. 7. Număr de emigranți pe sexe, stare civilă și cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini) 8. Număr de emigranți pe sexe, nivel educațional și cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini)	
	A.4. 9. Număr de emigranți pe sexe, ani de naștere și cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini) 10. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă, stare civilă și cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini) 11. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă, nivel educațional și cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini)	
	A.5. 12. Număr de emigranți pe sexe, cetățenie (separat pe cetățeni ai țării respective și cetățeni străini) și zona de stabilire în țara de destinație 13. Număr de emigranți pe sexe, nivel educațional și cetățenie	

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	
<i>B. Emigranți</i>	B.1. 14. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și țări de destinație 15. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și scopul șederii în străinătate 16. Număr de emigranți pe sexe, grupe de vârstă și durata șederii în străinătate	
	B.2. 17. Număr de emigranți pe sexe, țara de destinație și scopul șederii în străinătate 18. Număr de emigranți pe sexe, țara de destinație și durata preconizată a șederii în străinătate 19. Număr de emigranți pe sexe, scopul și durata preconizată a șederii în străinătate	
<i>C. Emigranți care intenționează să muncească în străinătate</i>	C.1. 20. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și profesie în țara de destinație 21. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și ramura de activitate în țara de destinație 22. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și statusul ocupațional în țara de destinație	
	C.2. 23. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe și țară de destinație 24. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, ramură de activitate și țara de destinație	
	C.3. 25. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, profesia în țara de plecare și profesia în țara de destinație 26. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, ramura de activitate în țara de plecare și ramura de activitate în țara de destinație	

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere	
	grad I	
	C.4. 27. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și profesia în țara de plecare 28. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și ramura de activitate în țara de plecare 29. Număr de emigranți care intenționează să muncească în străinătate, pe sexe, grupe de vârstă și statusul ocupațional în țara de plecare	
<i>D. Plecări ale cetățenilor străini</i>	30. Număr de plecări de cetățeni străini pe sexe, tipul de vize sau permise de ședere și durata șederii în țara de plecare 31. Număr de plecări de cetățeni străini pe sexe, grupe de vârstă și data expirării vizei sau permisului de ședere 32. Număr de plecări de cetățeni străini pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie și tipul vizei sau permisului de ședere 33. Număr de plecări de cetățeni străini pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie și data expirării vizei sau permisului de ședere	
<i>E. Plecări ale cetățenilor străini care au lucrat în țara de plecare</i>	E.1. 34. Număr de plecări de cetățeni străini care au lucrat anterior, pe sexe, grupe de vârstă, profesii în țara de plecare și durata de ședere (mai puțin de un an și, respectiv, un an și mai mult) 35. Număr de plecări de cetățeni străini care au lucrat anterior, pe sexe, grupe de vârstă, ramură de activitate și durata șederii în țara de plecare (mai puțin de un an și, respectiv, un an și peste) 36. Număr de plecări ale cetățenilor străini care au lucrat anterior, pe sexe, grupe de vârstă, statusul ocupațional și durata șederii în țara de plecare (mai puțin de un an și, respectiv, un an și peste)	
	E.2. 37. Număr de plecări de cetățeni străini care au lucrat anterior, pe sexe, profesia în țara de plecare și în țara de cetățenie 38. Număr de plecări de cetățeni străini care au lucrat anterior, pe sexe, ramura de activitate în țara de plecare și în țara de cetățenie	

Persoanele care își regularizează statutul

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere
<i>Regularizarea statutului</i>	1. Număr total de persoane care își regularizează statutul, pe sexe și anul sosirii în țara gazdă 2. Număr total de persoane care își regularizează statutul, pe sexe, anul sosirii în țara gazdă și țara de cetățenie 3. Număr total de persoane care își regularizează statutul, pe sexe, grupe de vârstă, anul sosirii în țara gazdă și țara de cetățenie
<i>Depunerea cererilor pentru regularizarea statutului</i>	1. Număr de persoane care au depus cerere pentru regularizarea statutului, pe sexe și anul sosirii în țara gazdă 2. Număr de persoane care au depus cerere pentru regularizarea statutului, pe sexe, anul sosirii în țara gazdă și țara de cetățenie
<i>Statutul anterior</i>	1. Număr total de persoane care și-au regularizat statutul, pe sexe, anul sosirii în țara gazdă și statutul inițial 2. Număr total de persoane care și-au regularizat statutul, pe sexe, anul sosirii în țara gazdă, statutul inițial și țara de cetățenie 3. Număr total de persoane care și-au regularizat statutul, pe sexe, grupe de vârstă, anul sosirii în țara gazdă, statutul inițial și țara de cetățenie
<i>Cereri de azil</i>	a) număr de cereri de azil existente la începutul perioadei de referință b) număr de cereri de azil depuse în cursul perioadei de referință c) număr de decizii de acordare solicitanților a statutului Convenției din 1951 d) număr de decizii de acordare a azilului pe baza unor motive umanitare e) număr de cereri de azil respinse f) număr de cereri de azil clasate prin alte modalități g) număr de cereri de azil la sfârșitul perioadei

Populația străină aflată pe teritoriul unei țări

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere
<i>A. Locul nașterii și cetățenia</i>	1. Populația pe sexe, vârstă, țară de naștere și cetățenie (cetățeni prin naștere, cetățeni prin naturalizare, cetățeni străini) 2. Populația pe sexe, țară de origine și cetățenie 3. Populația pe sexe, locul nașterii (în țara analizată și în străinătate) și cetățenie (cetățeni prin naștere, cetățeni prin naturalizare, cetățeni străini)
<i>B. Locul nașterii</i>	1. Populația pe sexe și țară de origine 2. Populația pe sexe, grupe de vârstă și țară de origine 3. Populația pe sexe, stare civilă și țară de origine 4. Populația pe sexe, nivel educațional și țară de origine 5. Populația pe sexe, grupe de vârstă, stare civilă și locul nașterii (autohtoni și născuți în străinătate) 6. Populația pe sexe, nivel educațional și locul nașterii (autohtoni și născuți în străinătate) 7. Populația străină pe sexe și ani de naștere 8. Populația străină pe sexe și zona de rezidență în țara analizată 9. Populația străină pe sexe, țară de origine și perioada de sosire în țara analizată 10. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă și perioada de sosire în țara analizată 11. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă, țară de origine și perioada de sosire în țara analizată 12. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă și ultima țară de rezidență 13. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă, țară de origine și abilitatea de a vorbi limba oficială a țării de rezidență 14. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă, țară de origine și limba vorbită în mod obișnuit 15. Populația activă străină pe sexe, grupe de vârste și profesii

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere
	16. Populația activă străină pe sexe, grupe de vârste și ramuri de activitate 17. Populația activă străină pe sexe, grupe de vârste și statut ocupațional 18. Populația activă străină pe sexe, profesii și țară de origine 19. Populația activă străină pe sexe, ramuri de activitate și țară de origine 20. Populația activă străină pe sexe, profesii și perioada de sosire în țara analizată 21. Populația activă străină pe sexe, ramura de activitate și perioada de sosire 22. Populația activă străină pe sexe, status ocupațional și ramură de activitate 23. Populația activă străină pe sexe, status ocupațional și profesii 24. Populația activă străină pe sexe, ramură de activitate și profesii 25. Populația activă străină pe sexe, grupe de vârstă, profesie și nivel educațional 26. Populația activă străină pe sexe, grupe de vârstă, ramură de activitate și nivel educațional
<i>C. Cetățenia</i>	1. Populația pe sexe și cetățenie 2. Populația pe sexe, grupe de vârstă și cetățenie 3. Populația pe sexe, stare civilă și cetățenie 4. Populația pe sexe, nivel educațional și cetățenie 5. Populația pe sexe, grupe de vârstă și cetățenie (separat pe cetățeni prin naștere, cetățeni prin naturalizare, cetățeni străini) 6. Populația pe sexe, grupe de vârstă, stare civilă și cetățenie (separat pe cetățeni prin naștere, cetățeni prin naturalizare, cetățeni străini) 7. Populația pe sexe, grupe de vârstă, nivel educațional și cetățenie (separat pe cetățeni prin naștere, cetățeni prin naturalizare, cetățeni străini) 8. Populația străină pe sexe și ani de naștere 9. Populația străină pe sexe și zona de rezidență în țara gazdă

Tip de indicatori/ indicatori sintetici	Indicatori pe grade de detaliere
	10. Populația străină pe sexe, cetățenie și categoria de migrație (tipul de permis de ședere) 11. Populația străină pe sexe, cetățenie și perioadă de sosire; 12. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă și perioadă de sosire 13. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie și perioadă de sosire 14. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă și ultima țară de rezidență 15. Populația străină pe sexe, grupe de vârstă, cetățenie și abilitatea de a vorbi limba oficială a țării de rezidență 16. Populația străină pe sexe, cetățenie și limba vorbită 17. Populația străină, economic activă, pe sexe, grupe de vârstă și profesii 18. Populația străină, economic activă, pe sexe, grupe de vârstă și ramură de activitate 19. Populația străină, economic activă, pe sexe, grupe de vârstă și status ocupațional 20. Populația străină, economic activă, pe sexe, profesii și cetățenie 21. Populația străină, economic activă, pe sexe, ramură de activitate și cetățenie 22. Populația străină, economic activă, pe sexe, profesie și perioadă de sosire 23. Populația străină, economic activă, pe sexe, ramură de activitate și perioadă de sosire 24. Populația străină, economic activă, pe sexe, status ocupațional și ramură de activitate 25. Populația străină, economic activă, pe sexe, status ocupațional și profesii 26. Populația străină, economic activă, pe sexe, ramură de activitate și profesii 27. Populația străină, economic activă, pe sexe, grupe de vârstă și nivel educațional 28. Populația străină, economic activă, pe sexe, grupe de vârstă, ramură de activitate și nivel educațional

Anexa 3.3

Indicatori ai migrației externe în statistica națională

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Aplicabilitate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
<i>a. Indicatori de volum (emigranți; repatriați)</i>					
A 1.	Emigranți a. total b. sexe (B; F) c. grupe de vârstă d. nivel de educație e. grupe profesionale f. naționalitate g. țara de destinație	Proporțiile populației care emigrează, total și în funcție de diferite caracteristici (Et; Ec1...cn)	Număr de persoane, total și după caracteristicile menționate	X	Ministerul de Interne INS
A 2.	Repatriați a. total b. sexe (B; F) c. grupe de vârstă d. nivel de educație e. grupe profesionale f. naționalitate g. țara de destinație	Dimensiunile migrației de reîntoarcere a persoanelor repatriate, total și pe diverse caracteristici (Rt; Rc1...cn)	Număr de persoane repatriate, total și pe caracteristicile menționate	X	Ministerul de Interne INS
A 3.	Indicatori de flux Emigranți - total - țara de destinație	Exprimă proporțiile și sensul migrației externe	Număr de persoane, total, pe țări de destinație	X	Ministerul de Interne INS
A 4.	Repatriați - total - țara de plecare	Dimensiunea migrației de reîntoarcere	Număr de persoane repatriate, total, după țara din care pleacă	X	Ministerul de Interne INS
A 5.	Circulația externă totală (E + R)	Mișcarea totală a emigranților și repatriaților, total și după țara de destinație, respectiv din care pleacă (se reîntorc)	Număr de persoane, total, după țara de destinație, respectiv din care pleacă	X	Ministerul de Interne INS

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Apl-cabi-litate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
A 6.	Soldul net al migrației externe (Snme)	Diferența dintre numărul emigranților și cel al repatriaților (E - R)	Număr de persoane $Snme = E - R$, total, pe țări de destinație, respectiv, plecare	1	
B. Indicatori de intensitate (globali și specifici)					
B 1.	Indicatori globali - Rata de intensitate a emigrației (Rie) - Rata de intensitate a repatrierii (Rir)	Raportul dintre emigranți și populația totală la o mie de locuitori (‰) Raportul dintre repatriați și populația totală la o mie de locuitori (‰)	$Rie = E/Pt \times 1000$ $Rir = R/Pt \times 1000$	— —	Ministerul de Interne INS
B 2.	Rate de intensitate specifice emigranți (Res) a. sexe b. grupe de vârstă c. nivel de educație d. grupe profesionale e. naționalitate f. țară de destinație	Raportul dintre numărul de emigranți potrivit unei anumite caracteristici și populația totală în conformitate cu aceeași caracteristică	$Res = Eca - f/Pca - f \times 1000$	—	Ministerul de Interne INS

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Apl-cabi-litate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
B 3.	Rate de intensitate specifice repatriați (Rrs) a. sexe b. grupe de vârstă c. nivel de educație d. grupe profesionale e. naționalitate f. țară de destinație		$Rrs = Rca - f/Pca - f \times 100$	—	Ministerul de Interne INS
<i>C. Indicatori de structură</i>					
C 1.	Mobilitatea internațională relativă a persoanelor/forței de muncă	Proporția migranților internaționali în totalul populației (i.mit, %)	$i.mit = S + R - PI/Pt \times 100$		Ministerul de Interne INS
	a. i. imigrației	Proporția pers. imigrante în totalul populației (i.im, %)	$i.im = S + R/Pt \times 100$		Ministerul de Interne INS
	b. i. emigrației	Proporția pers. plecate în totalul populației (i.em, %)	$i.em = P/Pt \times 100$	—	Ministerul de Interne INS
	c. i. repatrierii	Proporția pers. repatriate în totalul populației (i.r, %)	$i.r = R/Pt \times 100$	—	Ministerul de Interne INS

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Apl-cabi-litate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
C 2.	Structura persoanelor care fac obiectul migrației internaționale a. structura persoanelor imigrante (sosite) b. structura persoanelor emigrante (plecate) c. structura persoanelor repatriate	Ponderea diferitelor categorii de populație migrantă în funcție de o serie de caracteristici (demografice, naționalitate, profesional-ocupationale etc.) (is a...n, %) (i.sim, %) (i.sem, %) (i.sr, %)	$i.s = P_n \frac{a...n}{P_t} \times 100$ $i.sim = P_{im} \frac{a...n}{P_t} \times 100$ $i.sem = P_{em} \frac{a...n}{P_t} \times 100$ $i.sr = P_r \frac{a...n}{P_t} \times 100$	$\begin{matrix} \\ \\ \\ \\ \end{matrix}$	Ministerul de Interne INS MI, INS, MMSS, ANOFM MI, INS, ONR, PFMS MI, INS
C 3.	Structura emigranților pe cauze (a...n)	Ponderea emigranților în funcție de motivație (em a...n, în %)	$em = E \frac{a...n}{E_t} \times 100$	$\begin{matrix} \\ \end{matrix}$	MI, ANOP, FMS
C 4.	Structura imigranților pe cauze	Ponderea imigranților în total imigranți în funcție de motivație (im a...n, %)	$im = I \frac{a...n}{E_t} \times 100$	$\begin{matrix} \\ \end{matrix}$	MI, MMSS/ANOFM
C 5.	Structura persoanelor repatriate pe cauze	Ponderea, pe cauze a pers. repatriate în total repatriați (ir a...n, %)	$ir = R \frac{a...n}{R_t} \times 100$	$\begin{matrix} \\ \end{matrix}$	Ministerul de Interne

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Aplicabilitate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
C 6.	Structura populației emigrante după țara de destinație	Ponderea populației emigrante pe țări de destinație în total populație emigrantă (i.emd, %)	$i.emd = \frac{Em}{a...n/Et} \times 100$	—	Ministerul de Interne, INS
C 7.	Structura populației repatriate după țara din care pleacă (se întoarce)	Ponderea populației repatriate în total repatriați pe țări de plecare	$i.rdp = \frac{R}{a...n/Rt} \times 100$	—	MI, INS
C 8.	Structura populației imigrante după țara de origine (de plecare)	Ponderea imigranților pe țări de origine în total imigranți (i.imp, în %)	$i.imp = \frac{Im}{a...n/Imt} \times 100$	1	MI, MMSS/ANOFM
<i>D. Indicatori de impact (cost și beneficiu)</i>					

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Apl-cabi-litate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
D 1.	Incidențe demografice a. sporul absolut (+/-) al populației în țara de primire și în cea de plecare	Creșterea/ descreșterea numerică a populației pe seama migrației (Δp , absolut, %)	$\Delta p = P_o \pm P_m$	!	Ministerul de Interne, INS
	b. întinerire/ îmbătrânire demografică	Modificări ale piramidei vârstelor populației, respectiv a forței de muncă	$s_r = P_1/P_o \times 100$	!	Ministerul de Interne, INS
	c. soldul migratoriu extern	Măsoară influența totală a mișcării migratorii asupra dimensiunii populației (Smen)	$S_{men} = (E - R) + (I - P)$	!	Ministerul de Interne, INS
	d. soldul migratoriu extern normalizat	Exprimă indirect raporturile cantitative dintre sosirile (imigranți + repatriați) de persoane și plecările de persoane dintr-o țară (Smex), (-1 → +1)	$S_{mex} = (R - E) + (I - P)/(R + E) + (I - P)$	!	Ministerul de Interne, INS

	Indicator	Conținutul (ce exprimă, ce măsoară)	Modul (formula) de calcul	Apl-cabi-litate	Sursa de colectare a informațiilor și, respectiv, de difuzare a acestora
D 2.	Incidențe asupra pieței muncii (+/-) în țara de plecare, respectiv, sosire - ofertă - număr de șomeri - rată de șomaj - nivelul salariului - structură educațională și ocupațional-profesională a forței de muncă	Se pot exprima în forme absolute și relative, separat pentru țara de plecare și cea de primire	Vezi pentru calcul și anexa 3.1	! ! ! !	Ministerul de Interne MMSS ONRPFMS

Notă: X - se calculează și se difuzează în prezent;

— se pot calcula pe baza informației primare existente;

! se cer informații, cercetări și prelucrări suplimentare.

1) Se pot calcula separat pentru țara de plecare și, respectiv, cea de sosire/primire.

2) Se pot calcula pentru total și/sau pentru grupuri de persoane migratorii clasificate după anumite caracteristici (demografice, educaționale, profesionale etc.).

Sursa: Circulația forței de muncă în condițiile (pre)aderării la Uniunea Europeană. Deschideri. Restricții. Efecte (autori: Steliana Perț, Florin Pavelescu, Ilie Șimon), Colecția Biblioteca economică, Seria Probleme economice nr.34-35/2002, CIDE.

Bibliografie

- Bauer, Thomas K.; Zimmermann, Klaus F. - *IZA Research Report*, No. 3, July 1999 (Assessment of Possible Migration Pressure and its Labour Market Impact Following EU Enlargement to CEE)
- Boeri, T.; Brucker, H. et al. - *The Impact of Eastern European Enlargement on Employment and Labour Market in the EU Member States*, European Integration Consortium, Berlin & Milan, 2001
- Brucker, H. et al. - *Managing Migration in the European Welfare State, Report at the Conference "Immigration Policy and Welfare State"*, Trieste, June 23, 2001
- Brucker, Herbert; Bertola, Giuseppe etc. - *Analysis and Strategic Report*, EC
- Castles, Stephen; Davidson, Alastair (eds.) - *Citizenspared Migration: Globalisation and Politics of Belonging*, Paperback, Routledge, 2000
- Constantin, D.L. et al. - *Resursele umane în România. Mobilitatea teritorială*, Editura ASE, București, 2002
- Delcea, M. - *Protecția juridică a refugiaților în dreptul internațional*, Editura Presa Universitară Română, Timișoara, 2002
- Demuth., A. - *Some Conceptual Thoughts on Migration Research*, în B. Agozino (ed.), "Theoretical and Methodological Issues in Migration Research. Interdisciplinarity, Intergenerational and International Perspectives", Ashgate, 2002
- Denuve, Carol - *Marché du travail et migrations internationales. Difficulté de recrutement et insertion des travailleurs étrangers sur le marché du travail en France*, "Problèmes économiques", no. 2759, mai 2002
- Fassmann, H.; Münz, R. - *EU Enlargement and Future East - West Migration*, în F. Laczó et al. (eds.), "New Challenges for Migration

-
- Policy in Central and Eastern Europe", IOM, ICMPD and TCM ASSER Press, 2002
- Geyer, H.S. - *An Exploration in Migration Theory*, în H.S. Geyer (ed.), "International Handbook of Urban Systems. Studies of Urbanization and Migration in Advanced and Developing Countries", Edward Elgar, 2002
- Ghatak, Subatra; Sassoon, Anne (eds.) - *Migration and Mobility: The European Context*, Hardcover, 2001
- Gheorghiu, D. - *SOPEMI Report for Romania*, OECD, Paris, 2003
- Hatton, T.J. - *A Model of UK Emigration 1870-1913*, "The Review of Economics and Statistics", 1995
- Laczko, F. - *New Challenges for Migration Policy in Central and Eastern Europe*, IOM, ICMPD, TMC ASSER PRESS, 2002
- Lăzăroiu, S. - *Migrația circulatorie a forței de muncă din România. Consecințe asupra integrării europene*, www.osf.ro, 2002
- Mincer, J. - *Family Migration Decisions*, "Journal of Political Economy", 86, 1978
- Niessen, J.; Schibel, Y. - *EU and US Approaches to the Management of Immigration. Comparative Perspectives*, Migration Policy Group, Brussels, 2003
- Perț, Steliana; Vasile, Valentina - *Relația export-capitalul uman. Conținut. Impact*, proiect de cercetare CERES 2, 2003
- Perț, Steliana; Vasile, Valentina; Negruț, Raluca; Mazilescu, Petre - *Procese, fenomene, caracteristici și tendințe ale circulației forței de muncă în România*, Colecția Biblioteca Economică, Seria "Studii economice", vol. 6-7, ISBN 973-7940-17-2, CIDE, București, 2003
- Perț, Steliana; Pavelescu, Florin; Șimon, Ilie - *Circulația forței de muncă în condițiile (pre)aderării la UE* (Proiect CERES 2/7, faza 1 - 2002), Colecția Biblioteca Economică, Seria "Studii economice", vol. 34 și 35, ISBN 973-85934-1-7, CIDE, București, 2002
- Ravenstein, E. - *The Laws of Migration*, "Journal of Statistical Society", 52, 1989
- Sandu, D. - *Comunitățile culturale și de dezvoltare în circulația migratorie a populației din România în străinătate*, Simpozionul

internațional „Probleme ale migrației și drepturile minorităților în Europa”, Pactul de stabilitate pentru Europa de Sud-Est, Institutul Goethe, București, martie 2004

Wallace, C. (ed.) - *Patterns of Migrations in Central Europe*, Palgrave, Basingstoke, 2001

Zaman, Gh.; Vasile, Valentina - *Tendențe și structuri ale emigrației din România în perioada 1980-1999*, Seria "Probleme economice" nr. 32, CIDE, 2000

Zaman, Gh.; Vasile, Valentina (coord.) - *Evoluții structurale ale exportului în România*, Editura Expert, 2003

*** - *Anuarul demografic al României*, INS, 2001

*** - EUROFOND - *Migration trends in an enlarged Europe*, European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions”, www.eurofond.eu.int/publications/Efo3113.htm, 2003

*** - European Commission - *Enlargement Report*, Brussels, 2002

*** - European Parliament - *Migration and Asylum in Central and Eastern Europe*, LIBE 104 EN, European Parliament, February 1999

*** - Guvernul României - *Document de poziție al României*, Capitolul 2 - "Libera circulație a persoanelor", 2001

*** - INS - *Anuarul statistic al României*, Institutul Național de Statistică, București, 2003

*** - IOM - Romania - *National Migration and Development Policy in Romania*, IOM Bucharest, January 2004

*** - IOM - *World Migration 2003*, International Organization for Migration, Geneva, 2003

*** - *Migration Policies and EU Enlargement: The Case of Central and Eastern Europe*, OECD, Paris, 1999

*** - *Nouveau Petit Larousse*, Librairie Larousse, Paris, 1970

*** - OECD - *Migration Policies and EU Enlargement - The Case of Central and Eastern Europe*, OECD, Paris, 2001

*** - *Raportul de activitate al Poliției de Frontieră Române în anul 2003*, IGPF, MAI, București

-
- *** - *Recommendations of International Migration*, Revision 1, United Nations, New York, 1998, în Steliana Perț, Florin Pavelescu, Ilie Șimon (2002), *op.cit.*
 - *** - *Regimul străinilor în România*, colecție de acte normative, Editura Moroșan, 2003
 - *** - *Statistical Data on Illegal Immigration in the European Union: A Discussion Paper on Policy Needs and Data Availability*, Joint ECE - Eurostat Work Session on Migration Statistics organised in cooperation with the UN Statistics Division, Geneva, 25 April 2003
 - *** - TAIEX, Progress Editor, UE și Guvernul României, varianta februarie, 2004
 - *** - *The Eurostat Database on International Migration*
 - *** - UNDP - *International Migration from Countries with Economies in Transition: 1980-1999*, September, 2002b
 - *** - UNDP - *World Population Prospects. The 2000 and 2002 Revisions*, 2002a
 - *** - *United Nations Demographic Yearbook*, New York, 1989
 - *** - *United Nations Recommendations on Statistics of International Migration*, Revision 1, New York, 1998

Capitolul 4

MODELE ALE MOBILITĂȚII PERSOANELOR ȘI ALE FORȚEI DE MUNCĂ¹

Mariana NICOLAE,
Lucian-Liviu ALBU,
Crenguța PANĂ

Fenomenele/procese de migrație/mobilitate ale forței de muncă, așa cum a rezultat din capitolele anterioare, sunt deosebit de complexe, multidimensionale, plurivalente, dificil de descifrat în întreaga lor structură și amplitudine. Chiar dacă se desfășoară pe fondul și în condițiile globalizării economiilor, care, prin definiție, înseamnă și liberalizarea circulației forței de muncă, aceasta se lovește de constrângeri instituționale naționale și internaționale, de constrângeri comportamentale ale populației din zonele, regiunile și țările de destinație, ca și de constrângeri care rezultă din dificultățile de adaptare ale noilor sosiți ș.a.

Problema mobilității forței de muncă este abordată, atât în teorie, cât și în practică, în legătură cu necesitatea unei dezvoltări economico-sociale echilibrate în plan regional și sectorial, îmbinând aspecte de ordin structural cu cele de ordin funcțional.

¹ S-a utilizat termenul de mobilitate, deoarece modelarea proceselor migratorii se dovedește o întreprindere extrem de dificilă, mai cu seamă dacă avem în vedere multitudinea de factori economici și extraeconomiici care generează și susțin înclinarea către migrațiune. Totodată, modelarea volumului și surselor fluxurilor migratorii presupune a lua în considerare impactul (+/-) factorilor instituționali-legislativi la scară națională și, respectiv, internațională. Din aceste considerente, ne propunem să prezentăm unele dintre modelele de previziune ale mișcării migratorii, cu precizarea că acestea sunt „construcții teoretice” care se potrivesc mai mult sau mai puțin unor situații concrete, fie ele generate de procesul de tranziție, fie de cel de globalizare a economiilor și, de ce nu, de noua economie bazată pe cunoaștere, comunicării și informații.

În România, ca și în celelalte țări foste comuniste, tranziția la economia de piață a influențat puternic gradul de ocupare a populației sub aspectul volumului și structurii, a determinat adaptarea politicilor pieței muncii. În condițiile accelerării restructurării și sporirii insecurității locului de muncă, pe piața muncii s-a acumulat un mare număr de probleme economice și sociale. Ocuparea forței de muncă a devenit una dintre zonele cele mai tensionate ale tranziției.

Privatizarea și restructurarea economiilor au influențat semnificativ piața muncii, determinând masive disponibilizări și apariția fenomenului de șomaj. Involuțiile din economiile în tranziție au restrâns posibilitățile de ocupare a forței de muncă, numărul populației active și ocupate, respectiv rata de activitate și cea de ocupare s-au redus, iar șomajul, cu foarte puține excepții, s-a cronicizat.

Extinderea Uniunii Europene și, concomitent, liberalizarea circulației forței de muncă spre spațiul UE măresc substanțial posibilitatea migrației spre țările dezvoltate. Acest fenomen însă își pune amprenta asupra creșterii economice atât pe termen scurt, cât și pe termen lung. De aici apare și necesitatea adoptării unor măsuri pentru controlul migrației, ca și a utilizării unor tehnici și modele de prognoză a acestui fenomen în vederea estimării impactului economic, demografic și social determinat de acesta.

În literatura de specialitate se regăsește un număr impresionant de modele pentru studiul migrației/mobilității forței de muncă atât la nivel regional, cât și la nivel internațional. Multe dintre acestea dau o descriere fie a migrației internaționale față de cea internă, fie a celei interregionale din Europa sau din Statele Unite ale Americii. În economia lucrării de față vom prezenta selectiv unele dintre modelele teoretice pe care le apreciem ca adecvate reflectării și estimării fluxurilor migratorii dinspre și spre România.

a) Studiul **impactului economic al mobilității forței de muncă** asupra Europei lărgite și, implicit, a economiilor în tranziție poate fi realizat, spre exemplu, cu ajutorul metodologiei propuse de Thomas Krichel și Paul Levine, metodologie prezentată în cadrul acestui capitol.

b) Totodată, printre multiplele metode și tehnici de analiză și studiu al migrației/mobilității forței de muncă, se numără și **metoda lanțurilor Markov** (care, după deceniul 6 al secolului trecut, au cunoscut o creștere explozivă a utilizării lor în știința despre om și problemele sale: demografie, teoria mobilității sociale, sisteme de

educație, ecologie, poluare, biologie și medicină etc.). În acest capitol se prezintă un model markovian, modificat/adaptat studiului dinamicii forței de muncă atât pe plan intern, cât și extern.

Aplicarea teoriei modelării markoviene asupra unor fenomene economice, ca și asupra problematicilor unor sectoare economice la analiza gradului de corelare a principalilor indicatori macroeconomici în vederea elaborării de prognoze macroeconomice poate contribui, pentru cazul României, la identificarea unor surse și instrumente care pot contribui la relansarea creșterii economice (ca prioritate a politicii macroeconomice), pornindu-se în primul rând de la importanța asigurării condițiilor de realizare a criteriilor de aderare la Uniunea Europeană.

c) S-au dezvoltat, de asemenea, o serie de modele de ultimă generație, utilizate în studiul mobilității forței de muncă în țări dezvoltate sau cu o economie în tranziție.

Deoarece în foarte multe tratate de specialitate, în studiul mobilității forței de muncă, se utilizează **modelul Harris-Todaro** (elaborat în 1970), vom prezenta unele variante și extensii ale acestuia aplicate în diverse țări și în diverse zone geografice ale lumii. Deoarece modificările de mediu își pun tot mai pregnant amprenta asupra evoluției omenirii, cu implicații socio-economice profunde, se va prezenta o variantă a modelului Harris-Todaro pentru **descrierea corelațiilor poluare-mobilitatea forței de muncă-șomaj**.

d) O caracteristică importantă a mobilității forței de muncă este și „**mișcarea**” **interregională** la nivel național și internațional a persoanelor, motiv pentru care sunt prezentate unele dintre cele mai utilizate modele și metode pentru descrierea acestui fenomen.

Modelele prezentate vor fi ulterior adaptate/ajustate potrivit condițiilor concrete din România, în scopul analizei fluxurilor migratorii și a impactului acestora asupra creșterii economice, ce vor face obiectul fazelor viitoare ale acestui proiect de cercetare (vol. II al lucrării).

4.1. Model markovian pentru analiza mobilității forței de muncă

Mobilitatea forței de muncă, definită drept capacitatea de reacție și adaptare a persoanelor sau grupurilor de persoane la provocările mediului social-economic, este, așa cum s-a arătat, un fenomen socio-economic **dependent de timp și spațiu**. Dacă se consideră o anumită

scală a timpului, se poate identifica acea parte a forței de muncă care suferă variate schimbări de la o perioadă de timp la alta. Se presupune că, la un moment dat, un angajat ar dori să fie salariat la oricare din cele m sectoare considerate în analiza propusă. Se admite că numărul angajaților în sistem rămâne același pe întreaga perioadă a analizei.

Se presupune că numărul populației ocupate înregistrat la intervale regulate de timp, ca și numărul persoanelor angajate care își schimbă locul de muncă în timpul unui anume interval sunt variabile cunoscute, la fel ca și distribuția acestora.

Pornind de la premisa că experiența-calificarea, competența prezentă a angajaților dintr-un sector influențează alegerea locului de muncă din alte sectoare, *modelul cu lanțuri Markov* dă o aproximare reală a comportamentului angajaților din ramurile economiei. Uneori, acest fenomen poate fi mai bine aproximat cu ajutorul *proceselor semi-Markov*. Astfel, dacă se presupune că schimbarea locurilor de muncă ale unui angajat are loc după *modelul Poisson* - durata de timp în care oricare angajat ar putea fi la serviciu are o distribuție exponențială negativă -, atunci modelul cu lanțuri Markov este satisfăcător.

Fie $\{S_n, n = 0, 1, 2, \dots\}$ starea angajaților la un moment dat, n fiind numărul de observații. Matricea probabilităților de trecere poate fi estimată utilizând datele statistice și informațiile asupra caracteristicilor mobilității forței de muncă în sectoarele de activitate considerate.

În analiza efectuată în 1955 de *Blumre*, au fost luate în considerare 11 ramuri/domenii de activitate din economie, acestea variind de la agricultură, construcții, publicații etc. la afaceri și activități guvernamentale. În plus, a 11-a componentă a fost considerată șomajul.

Propensiunea unei anumite categorii a forței de muncă de a nu-și schimba locul de muncă pentru un timp mai îndelungat determină împărțirea populației ocupate în două categorii: una care include acele persoane care nu-și schimbă locul de muncă și o alta cuprinzând persoanele care-și schimbă locul de muncă.

Dacă se consideră m ramuri de activitate, cu s_i ($i = 1, 2, \dots, m$) fracțiunea conținând populația care nu-și schimbă locul de muncă i , atunci matricea probabilităților de trecere pentru populația care-și schimbă locul de muncă poate fi scrisă sub forma:

$$R = \begin{pmatrix} R_{11} & R_{12} & \dots & R_{1m} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ R_{m1} & R_{m2} & \dots & R_{mm} \end{pmatrix} \quad (4.1.1)$$

Matricea probabilităților de trecere pentru întreaga populație activă devine:

$$P = \begin{pmatrix} s_1 + (1-s_1)R_{11} & (1-s_1)R_{12} & \dots & (1-s_1)R_{1m} \\ (1-s_2)R_{21} & s_2 + (1-s_2)R_{22} & \dots & (1-s_2)R_{2m} \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ (1-s_m)R_{m1} & (1-s_m)R_{m2} & \dots & s_m + (1-s_m)R_{mm} \end{pmatrix} = S + (I-S)R \quad (4.1.2)$$

unde S este matricea corespunzătoare segmentului de populație ocupată care nu își schimbă locul de muncă și este o matrice diagonală:

$$S = \begin{pmatrix} s_1 & 0 & \cdot & \cdot & \cdot & 0 \\ 0 & s_2 & 0 & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot \\ \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & \cdot & 0 \\ 0 & 0 & \cdot & \cdot & 0 & s_m \end{pmatrix} \quad (4.1.3)$$

Pentru primii n pași ai probabilităților de trecere, se presupune că nu au loc modificări în prima categorie a forței de muncă.

$$\text{Atunci: } \|P_{ij}^{(n)}\| = S + (I-S)R^n \quad (4.1.4)$$

cu $\lim_{n \rightarrow \infty} R^n = \Pi'$, unde matricea Π' are linii identice, fiecare linie reprezentând limita vectorului:

$$(\pi'_1, \pi'_2, \dots, \pi'_m) \quad (4.1.5)$$

pentru categoria de angajați care își schimbă locul de muncă.

Dacă se consideră $\lim_{n \rightarrow \infty} \|P_{ij}^{(n)}\| = \Pi$, din relațiile (4.1.4) și (4.1.5) se obține;

$$\Pi = S + (I - S)\Pi' = \begin{pmatrix} s_1 + (I - s_1)\pi'_1 & (I - s_1)\pi'_2 & \dots & (I - s_1)\pi'_m \\ (I - s_2)\pi'_1 & s_2 + (I - s_2)\pi'_2 & \dots & (I - s_2)\pi'_m \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ \cdot & \cdot & \dots & \cdot \\ (I - s_m)\pi'_1 & (I - s_m)\pi'_2 & \dots & s_m + (I - s_m)\pi'_m \end{pmatrix} \quad (4.1.6)$$

ceea ce indică faptul că forța de muncă în diferite activități economice nu depinde de starea inițială.

Dacă distribuția inițială a angajaților în diferite ramuri ale economiei este cunoscută, distribuția acestora după n perioade de timp poate fi obținută cu ajutorul relațiilor (4.1.4) și (4.1.6) pentru $n < \infty$, ca și pentru $n \rightarrow \infty$.

Fie $\{p_j^{(n)}\}_{j=1}^m$ distribuția angajaților după n tranziții. Pentru vectorul $p^{(n)} = (p_1^{(n)}, p_2^{(n)}, \dots, p_m^{(n)})$ se obține:

$$p^{(n)} = p^{(0)}S + p^{(0)}(I - S)R^n \quad (4.1.7)$$

iar pentru $p^* = \lim_{n \rightarrow \infty} p^{(n)}$ se obține:

$$p^* = p^{(0)}S + p^{(0)}(I - S)\Pi' \quad (4.1.8)$$

În practică, aplicarea acestui model Markov necesită estimarea elementelor matricelor de trecere R și a numărului de angajați din fiecare categorie în fiecare sector analizat. Dacă, pentru o perioadă de timp dată, nu este posibil să se determine numărul de persoane care își schimbă sau nu locul de muncă, atunci este necesar să se cunoască numărul global de persoane care își vor păstra locul de muncă pentru o altă perioadă de timp și numărul celor care vor pleca. Cu aceste elemente se poate determina matricea de trecere. Dacă n_i este numărul angajaților în sectorul i la un moment dat, din care $n_{ij}^{(1)}$ se mută în sectorul j ($j = 1, 2, \dots, m$), atunci al (i, j) element al matricei P are probabilitatea maximă estimată:

$$[s_i + (1 - s_i)R_{ii}] = \frac{n_{ii}^{(1)}}{n_i} = \hat{P}_{ii} \quad \text{pentru } i = 1, 2, \dots, m \quad (4.1.9)$$

$$\text{și} \quad [(1 - s_i)R_{ij}] = \frac{n_{ij}^{(1)}}{n_i} = \hat{P}_{ij} \quad \text{pentru } i \neq j \quad (4.1.10)$$

Fie $f_i^{(k)}$ fracțiunea de angajați din activitatea/ramura i ($i = 1, 2, \dots, m$) care rămân salariați ai acestei ramuri pentru următoarele k perioade de timp. Atunci:

$$f_i^{(k)} = [s_i + (1 - s_i)R_{ii}^k], \quad (4.1.11)$$

$$\text{sau} \quad 1 - f_i^{(k)} = [(1 - s_i)(1 - R_{ii}^k)] \quad (4.1.12)$$

Combinând relațiile (4.1.9) și (4.1.12), se obține:

$$\left[\frac{R_{ii} - R_{ii}^k}{1 - R_{ii}^k} \right] = \frac{\hat{P}_{ii} - f_i^{(k)}}{1 - f_i^{(k)}} = h_{ii} \quad (4.1.13)$$

Combinând relațiile (4.1.10) cu (4.1.12), se obține:

$$\left[\frac{R_{ij}}{1 - R_{ii}^k} \right] = \frac{\hat{P}_{ij}}{1 - f_i^{(k)}} = h_{ij} \quad (4.1.14)$$

Relația (4.1.13) mai poate fi scrisă sub forma:

$$\hat{R}_{ii} = h_{ii} + (1 - h_{ii})\hat{R}_{ii}^k \quad (4.1.15)$$

care admite o singură soluție în intervalul $0 \leq \hat{R}_{ii} < 1$ și $0 \leq h_{ii} < \left(\frac{1}{k}\right)$

din relația (4.1.14) se obține:

$$\hat{R}_{ij} = h_{ij} \frac{1 - \hat{R}_{ii}}{1 - h_{ii}} \quad (4.1.16)$$

Când forța de muncă în sectorul i este numeroasă, estimatorii R_{ii} și R_{ij} obținuți mai sus sunt consistenți. Dacă se cunosc valorile pentru

unul din acești parametri s_i , determinați cu ajutorul relațiilor (4.1.9), atunci ei pot fi reformulați astfel:

$$\hat{s}_i = \frac{\hat{P}_{ii} - \hat{R}_{ii}}{1 - \hat{R}_{ii}} \quad (4.1.17)$$

($\hat{s}_i$ este notația pentru estimarea lui s_i).

Rezolvarea ecuației $\pi' \hat{R} = \pi'$ cu $\sum_{i=1}^n \pi'_i = 1$ conduce la obținerea vectorului probabilitate $\pi' = (\pi'_1, \pi'_2, \dots, \pi'_m)$.

Modelul prezentat mai sus se poate utiliza, cu ajustările corespunzătoare, atât pentru analiza mobilității internaționale a forței de muncă din România, cât și pentru analiza fluxurilor intraramuri sau intrajudețene. Ca exemplu, vom prezenta succint o analiză a mobilității intraramuri a forței de muncă, urmând ca aplicarea modelului pentru fluxurile internaționale să se realizeze în vol. II al prezentei lucrări (M. Nicolae, 2004¹). Pentru analiza propusă s-au utilizat datele privind populația ocupată pe ramuri ale economiei românești pe perioada 1990-2002. S-au considerat 11 ramuri ale economiei naționale: agricultura, industria, construcțiile, comerțul, transportul și depozitarea, poșta și telecomunicațiile, activitățile financiar-bancare și de asigurări, administrația publică, învățământul, sănătatea și asistența socială, alte activități ale economiei naționale.

Pe baza relațiilor prezentate, s-a determinat, într-o primă etapă, vectorul corespunzător numărului de persoane ocupate pe an, în fiecare din ramurile economiei naționale considerate:

$$\eta(1990) = (3144; 4005; 706; 724; 667; 97; 39; 88; 411; 320; 529)$$

$$\eta(1991) = (3205; 3803; 501; 912; 594; 95,6; 44; 99; 426; 311; 795)$$

$$\eta(1992) = (3443; 3301; 579; 929; 556; 93; 57; 113; 432; 306; 649)$$

$$\eta(1993) = (3614; 3030; 574; 716; 497; 95; 66; 117; 432; 308; 613)$$

¹ Prognoza mobilității forței de muncă în România din perspectiva aderării la Uniunea Europeană, în: "Oeconomica" nr. 4/2004.

$\eta(1994) = (36468; 28817; 5627; 7723; 4621; 939; 591; 1255; 437; 3332; 637,3)$

$\eta(1995) = (3265; 27142; 4791; 998; 457,7; 98,4; 70,7; 130,6; 4364; 3329; 519,8)$

$\eta(1996) = (3249; 2741; 475; 772; 448; 98,8; 71; 125; 441; 337; 117)$

$\eta(1997) = (3322; 2450; 439; 802; 405; 100; 73; 130; 426; 315; 170)$

$\eta(1998) = (3296; 2317; 391; 835; 361; 100; 76; 134; 426; 317; 166)$

$\eta(1999) = (3419; 2053,8; 338; 756; 310; 95; 69; 141; 429; 277; 147)$

$\eta(2000) = (3523; 2004; 353; 776; 326; 93; 74; 147; 421; 341; 160)$

$\eta(2001) = (3456; 2017; 340; 804; 309; 93; 68; 143; 422; 347; 162)$

$\eta(2002) = (34936; 2000; 345; 820; 307; 92; 66; 142; 419; 350; 175)$

Dacă distribuția inițială a populației ocupate în diversele ramuri economice poate fi considerată ca fiind componentele vectorului:

$\pi_0 = \{0,4047; 0,2317; 0,0399; 0,0950; 0,0356; 0,0106; 0,0076; 0,0164; 0,0485; 0,0405; 0,0691\}$

proгноza distribuției acesteia pe termen scurt este dată de componentele vectorilor :

$\pi_1 = \{0,3857; 0,2275; 0,0546; 0,1014; 0,0408; 0,0121; 0,0080; 0,0174; 0,0489; 0,0414; 0,0621\}$

$\pi_2 = \{0,3682; 0,2257; 0,0656; 0,1087; 0,0464; 0,0135; 0,0082; 0,0176; 0,0498; 0,0416; 0,0544\}$

$\pi_3 = \{0,3520; 0,2238; 0,0727; 0,1162; 0,0522; 0,0148; 0,0091; 0,0180; 0,0521; 0,0433; 0,0457\}$

Analiza rezultatelor a permis desprinderea unor concluzii, și anume:

a) **Creșterea gradului de ocupare a forței de muncă**, în condițiile continuării în ritm accelerat a proceselor de privatizare și restructurare, se va realiza prin mutarea accentului **politicilor de protecție socială a șomerilor de la măsuri pasive la cele active** și prin **promovarea de măsuri de prevenire a șomajului**, în special în rândul tinerilor și al persoanelor expuse riscului de a deveni șomeri de lungă durată.

b) **Evoluția ocupării forței de muncă** va fi influențată de câțiva factori: de **fluxul de investiții** care vor genera noi locuri de muncă, de **continuarea proceselor de restructurare și privatizare** care vor induce noi presiuni asupra ocupării prin disponibilizări.

c) Implementarea concepției și mentalității de susținere a **formării continue**, a educației permanente, fără discriminare socială, va răspunde necesităților de adaptare rapidă la schimbările structurale ale

economiei și tehnologiei, care să facă față unei mari mobilități profesionale previzibile în perspectivă.

d) Intensitatea fluxurilor va fi **dependentă de capacitatea economiei naționale de a reține și valorifica** potențialul de muncă al populației.

4.2. Modelul Harris-Todaro

Modelul de bază Harris-Todaro a fost elaborat pentru studiul **mobilității forței de muncă și a persoanelor între mediul rural și cel urban sau între două ramuri de activitate.**

Dacă se consideră mobilitatea forței de muncă și a persoanelor **dintre mediul rural și cel urban**, atunci în model se presupune existența unui **salariu minim** în mediul **urban** determinat pe considerente diverse, inclusiv politice, la un nivel **mult mai ridicat** decât câștigurile obținute din agricultură sau, în genere, în mediul rural. Se apreciază efectul salariului din zona urbană asupra comportamentului individului din mediul rural, făcându-se presupunerea că nu există nici un surplus de forță de muncă în agricultură. Caracteristic pentru acest model este faptul că migrația/mobilitatea apare ca un **răspuns la diferențele rural-urban în ce privește câștigurile așteptate**, în condițiile în care rata ocupării se comportă ca o ancoră de echilibrare a unor astfel de fluxuri. În general, modelul este utilizat în următoarele scopuri:

- pentru a demonstra că, în condițiile existenței salariului minim determinat pe diverse considerente (inclusiv politice) la un nivel ridicat, apariția mobilității rural-urban - în ciuda unui evident șomaj mai mare - este determinată de o alegere economică rațională din partea individului care migrează;
- pentru a arăta că aplicarea politicii standard a economiștilor de a genera oportunități de ocupare în zona urbană prin folosirea prețurilor „shadow” - implementate prin subvențiile salariale sau prin angajarea directă a guvernului - nu va conduce în mod necesar la o îmbunătățire a bunăstării, ci, din contră, poate determina acutizarea problemei șomajului în urban;
- pentru a evalua implicațiile bunăstării asupra politicilor alternative asociate diferitelor programe de “întoarcere-la-pământ”, unde se recunoaște faptul că remediul standard sugerat de

către teoria economică (și anume flexibilitate totală a salariului) este pentru toate scopurile practice nefezabil politic;

- pentru a susține că, în absența flexibilității salariului, o politică optimă este, de fapt, un “policy package”, incluzând atât subvenții parțiale ale salariului, cât și măsuri de restricționare a migrației libere.

Modelul de bază al lui Harris și Todaro poate fi descris ca fiind un model similar cu cel de comerț interior cu două „sectoare” și cu șomaj. „Sectorul” urban este considerat ca fiind specializat în producția de bunuri industriale, din care o parte este exportată către rural în schimbul bunurilor agricole. Sectorul rural poate alege fie utilizarea integrală a forței de muncă disponibile pentru a produce un singur bun agricol, fie de a folosi numai o parte din forța sa de muncă pentru a produce acest bun, în timp ce restul forței de muncă va fi „exportat” către urban în schimbul salariilor plătite sub formă de bun industrial. Cea *mai importantă presupunere* a acestui model este aceea că mobilitatea forței de muncă din mediul rural în cel urban va continua atât timp cât venitul real preconizat din mediul urban depășește venitul agricol real.

În model se mai fac următoarele presupuneri:

- se manifestă un comportament competitiv perfect din partea producătorilor din ambele sectoare;
- prețul bunului agricol (definit în termenii bunurilor industriale) este determinat direct de către cantitățile relative ale celor două bunuri produse.

Principalele ecuații ale modelului sunt:

Funcția de producție agricolă

$$X_A = q(N_A, \bar{L}, \bar{K}_A), \quad q' > 0, q'' < 0 \quad (4.2.1)$$

unde X_A este output-ul produsului agricol, N_A este forța de muncă rurală folosită în producerea acestui output, $\bar{L}$ este disponibilitatea fixă a pământului, $\bar{K}_A$ este stocul de capital fix, iar q' și q'' este prima, respectiv a doua derivată a funcției q .

Funcția de producție industrială

$$X_M = f(N_M, \bar{K}_M), \quad f' > 0, f'' < 0 \quad (4.2.2)$$

unde X_M este output-ul produsului industrial, N_M este forța de muncă totală (migrantă) folosită în producerea acestui output, $\bar{K}_M$ este stocul de capital fix, iar f' , f'' este prima, respectiv a doua derivată a funcției f .

Determinarea prețului

$$P = \rho \left(\frac{X_M}{X_A} \right), \quad \rho > 0 \quad (4.2.3)$$

unde P este prețul produsului agricol în termenii produsului industrial.

Determinarea salariului real agricol

$$W_A = P \cdot q' \quad (4.2.4)$$

unde W_A este salariul real agricol egal cu valoarea produsului marginal al muncii în agricultură exprimat în termenii bunului industrial.

Salariul real în industrie

$$W_M = f' \geq \bar{W}_M \quad (4.2.5)$$

Salariul real în industrie, exprimat în termenii bunurilor industriale, este egal cu produsul marginal al muncii din industrie, determinat de maximizarea profitului urmărită de producători în condiții de competitivitate perfectă. În analiza realizată de autori s-au folosit numai cazurile în care $f' = \bar{W}_M$.

Modelul conține, de asemenea, ecuațiile pentru determinarea salariului așteptat din mediul urban, pentru înzestrarea muncii și ecuațiile condiției de echilibru.

Modelul pentru studiul mobilității forței de muncă și a persoanelor din mediul rural în cel urban poate fi folosit în două scopuri:

1) pentru a demonstra de ce permanenta migrație rural-urban în condițiile unor niveluri în creștere ale șomajului urban reprezintă deseori o decizie economică rațională din punctul de vedere al indivizilor;

2) pentru a demonstra cum poate fi folosit un astfel de cadru teoretic în analiza și evaluarea politicilor publice alternative.

Presupunerea comportamentală de bază a modelului este aceea că fiecare persoană potențial migrantă decide de a se muta sau nu la oraș, pe baza unui obiectiv implicit de maximizare a venitului "așteptat".

Acest model poate fi folosit și în situația în care se analizează fluxurile de forță de muncă dintre două țări sau zone geografice,

maximizarea venitului așteptat realizându-se în altă țară/zonă, unde veniturile potențiale din muncă sunt mai ridicate.

Există doi factori economici principali implicați în decizia de a migra. Primul este determinat de diferența dintre salariul real dintre mediul de plecare și cel de sosire. Acest factor are o importanță diferită pentru categoriile de muncitori (în funcție de pregătirea profesională, aptitudinile fiecărei categorii). Existența unor diferențe foarte mari dintre salariile plătite muncitorilor din cele două medii, zone, țări pentru activități comparabile din punctul de vedere al conținutului muncii și pregătirii profesionale a fost considerată pentru mult timp drept un factor crucial în decizia de a migra. Diferențele dintre veniturile din cele două spații considerate pot avea diverse motivații. De exemplu, în cazul migrației rural-urban, acestea au apărut atât ca urmare a stagnării relative a câștigurilor agricole, cât și ca rezultat al fenomenului concomitent de creștere rapidă a ratelor salariului urban pentru muncitorii necalificați.

Al doilea element foarte important este dependent de gradul de probabilitate ca un migrant să aibă succes în asigurarea unui loc de muncă în mediul/zona de sosire. Fără a introduce calculul probabilistic, ar fi extrem de dificil de a explica ritmul continuu și deseori accelerat al migrației. Pentru a înțelege fenomenul paradoxal al migrației continue către centrele cu șomaj ridicat, trebuie avută în vedere abordarea venitului permanent (sau "așteptat"). Venitul așteptat este dependent nu numai de salariul actual plătit muncitorului în mediul/zona de sosire, dar și de probabilitatea că el va reuși cu succes să-și asigure locul de muncă și, implicit, și salariul, în orice perioadă de timp dată.

Modelul își propune să pună în evidență condițiile în care diferența din venitul "așteptat" exacerbează situația șomajului din zona de sosire/de destinație, chiar dacă ocuparea din această zonă poate să se extindă ca un rezultat direct al politicii guvernamentale. Toate depind de relațiile dintre fluxurile migrației și diferența venitului așteptat, exprimate în termen de "elasticitate a răspunsului migrației".

Deoarece „elasticitatea răspunsului” va fi ea însăși relaționată cu probabilitatea de găsire a unui loc de muncă și cu mărirea diferenței venitului real, modelul ilustrează paradoxul unei soluții complet specifice mediului de sosire la problema șomajului din zona de destinație. În cazul migrației rural-urban, spre exemplu, politicile care operează numai asupra cererii de muncă din zona urbană nu sunt de foarte mare ajutor în reducerea șomajului din această arie, de vreme ce, în conformitate cu

ipoteza venitului așteptat, creșterea ocupării din mediul urban *ceteris paribus* conduce, de asemenea, la creșterea ratei migrației rural-urban. Dacă mărirea dimensiunii forței de muncă din mediul urban (cauzată de către migrație) depășește creșterea din sporirea șomajului, atunci nivelul șomajului în termeni absoluți va crește, iar rata de șomaj însăși poate să crească. Acest rezultat va fi accentuat dacă, pentru orice creștere în crearea locului de muncă, i se permite salariului real din mediul urban de a se mări într-un ritm mai mare decât venitul real din mediul rural. O reducere sau cel puțin o încetinire a creșterii salariului urban are un efect pozitiv dual: tinde de a reduce ritmul migrației rural-urban și de a crește cererea de muncă.

Restricțiile modelului

Harris și Todaro au arătat că atât o politică de limitare a subvențiilor salariului, cât și o politică de restricție a mobilității forței de muncă vor conduce la o îmbunătățire a inflației, neputându-se stabili care dintre aceste două politici va determina rezultate mai bune, fără a ști toți parametrii necesari modelului, care să fie relevanți pentru o anume economie. Este clar totuși că nici una dintre aceste politici nu poate conduce economia către optimul care ar fi obținut prin determinarea salariului competitiv.

O primă analiză pune în evidență faptul că numai cu un singur „defect” al pieței, și anume nivelul salariului, un singur instrument de politică nu poate corecta situația. Aceasta, datorită faptului că salariile îndeplinesc două funcții în acest model. Ele determină atât nivelul ocupării din sectorul industrial, cât și alocarea muncii dintre zonele urbane și rurale. Atât timp cât o subvenție modifică salariul efectiv pentru determinarea ocupării non agricole și salariul actual primit de către muncitori depășește câștigurile agricole, va exista migrație și șomaj urban. Restricția migrației determină ca salariul minim să nu afecteze șomajul, dar nu joacă nici un rol în creșterea nivelului ocupării nonagricole. De aceea, dacă se dorește atingerea unei poziții optime, trebuie folosită o combinație a celor două instrumente.

Implicațiile migrației asupra politicii de dezvoltare

O altă variantă a modelului Harris-Todaro este cea în care se utilizează noțiunile de salariu și preț „shadow”. Soluția standard la problema salariului determinat instituțional (acest salariu este mai ridicat decât nivelul de echilibru al pieței muncii) este aceea de a angaja forță de muncă în sectorul public conform unui salariu “shadow” și/sau a acorda o subvenție angajatorilor privați, subvenție care să egalizeze

costurile private cu acest salariu “shadow”. Apar însă două mari probleme: mai întâi, cum poate fi cuantificat salariul “shadow” și, în al doilea rând, care sunt implicațiile realizării unei astfel de scheme atunci când salariul instituțional va continua să fie plătit angajatului.

În metodologiile statistice, salariul “shadow” este dat de costul de oportunitate al forței de muncă angajate în sectorul industrial. Astfel, dacă forța de muncă este angajată la un nivel în care produsul său marginal din industrie egalează salariul “shadow”, *productivitatea marginală a muncii va fi egală în ambele sectoare, ceea ce reprezintă o condiție necesară pentru o alocare optimală a resurselor*. În mod evident, aceasta presupune un produs marginal în agricultură și o mobilitate suficientă a factorului pentru a asigura o ocupare deplină a forței de muncă. Acest lucru indică faptul că, chiar dacă forța de muncă din agricultură este total ocupată în perioadele de vârf, salariul “shadow” pentru activitatea desfășurată în mediul urban este posibil a fi unul mai mic decât produsul marginal din agricultură. Acest aspect ar putea fi corectat dacă cele două segmente de forță de muncă, din mediul urban și din cel rural, ar fi grupuri separate, noncompetitive.

Esența modelului este aceea că cele două sectoare sunt strâns relaționate prin mobilitatea forței de muncă și a persoanelor ocupate. Dacă este creat un loc de muncă suplimentar în sectorul industrial, la un salariu minim negociat, salariul așteptat va crește și migrația rural-urban va fi indusă. Este posibil să migreze mai mult decât un singur lucrător din mediul agricol, ca răspuns la crearea acestui loc suplimentar de muncă. Astfel, **costul de oportunitate al unui muncitor din sectorul industrial va depăși produsul marginal al salariatului din sectorul agricol**. Deci costul de oportunitate al muncii este mai mic în sectorul agricol decât în cel industrial.

Modelul pune în evidență faptul că **plata salariului minim pentru lucrătorii suplimentari din sectorul industrial va conduce la un nivel mai ridicat al migrației rural-urban**. De aceea, implementarea unui criteriu al ocupării bazat pe salariul “shadow” va avea efecte importante asupra nivelului output-ului agricol și asupra șomajului urban. De exemplu, implementarea unui criteriu al salariului “shadow” în punctul în care șomajul urban este eliminat nu este în general o politică dorită.

Folosirea unui salariu “shadow” implică, de asemenea, alte două efecte contrare:

- plata unui salariu minim subvenționat unui muncitor angajat suplimentar într-un anumit sector va conduce la creșterea consumului, reducând astfel nivelul resurselor disponibile pentru investiții. Dacă consumul viitor este evaluat pozitiv, costul de oportunitate al muncii industriale va fi mai mare și salariul “shadow” va crește corespunzător;
- subvențiile salariului sau pierderile întreprinderilor publice vor trebui finanțate și dacă câștigurile nu pot fi majorate prin impozite globale fără costuri, costul de oportunitate al creșterilor de impozite trebuind luat în considerare.

Aceste două efecte vor reduce suma dorită a creării subvenționate a locului de muncă din sectorul industrial.

De remarcat este faptul că acest model implică diferite costuri de oportunitate a muncii în cele două sectoare. **În timp ce crearea unui loc de muncă suplimentar în zona urbană reduce output-ul agricol prin migrația indusă, ocuparea suplimentară în sectorul agricol poate avea loc fără o reducere a output-ului producției.**

Datorită particularităților specifice economiei românești și îndeosebi fenomenului migraționist din mediul urban în cel rural sau invers pe parcursul celor 15 ani de tranziție la economia de piață, **aplicarea modelului Harris-Todaro pentru cazul României presupune însă o adaptare a ecuațiilor sale constitutive** la condițiile concrete ale acesteia. Acest obiectiv va fi realizat în etapele următoare ale cercetărilor.

4.3. Modelul pentru studiul interdependenței migrație-poluare

O altă variantă a modelului Harris-Todaro este cea în care sunt analizate legăturile dintre migrația forței de muncă și poluarea (îndeosebi din mediul urban) specifică unei zone geografice.

Ideea conform căreia introducerea sau intensificarea poluării poate, în anumite circumstanțe, să sporească bunăstarea pare la o primă vedere ciudată sau, în orice caz, împotriva oricărei logici. Totuși, o versiune a modelului Harris-Todaro arată cum populația care este concentrată în zona urbană poate servi pentru a substitui șomajul din mediul urban și poate, în anumite circumstanțe, să fie benefică. Esențial, argumentul este acela că, **dacă migranții iau în considerare decizia lor de migrare bazată pe bunăstarea măsurată în bani echivalenți**

„calamităţii”, atunci, prin introducerea poluării în zonele urbane, se va tinde spre o reducere a şomajului din acest mediu.

Dacă în modelul tradiţional Harris-Todaro condiţia de echilibru a pieţei forţei de muncă este scrisă sub forma:

$$\bar{W}_M \left(\frac{L_M}{L_M + U} \right) = p \frac{\partial F_A}{\partial L_A} \quad (4.3.1)$$

unde $\bar{W}_M$ este salariul din mediul urban aşteptat, iar U este şomajul, atunci condiţia pentru piaţa forţei de muncă poate fi scrisă sub forma:

$$L_M + L_A + D = \bar{L} \quad (4.3.2)$$

unde D reprezintă „calamitatea”, poluarea mediului urban, exprimată în unităţi de muncă.

În model, „calamitatea” este descrisă printr-o funcţie care permite determinarea nivelului poluării necesar pentru a echivala echilibrul şomajului din modelul Harris-Todaro fără poluare. Dacă se foloseşte o funcţie exponenţială a calamităţii, atunci exponentul funcţiei reprezintă raportul dintre „calamitatea” marginală şi cea medie. Poluarea poate servi la îmbunătăţirea situaţiei economice fie prin îndepărtarea activităţilor risipitoare de resurse, cum ar fi şomajul, fie prin crearea oportunităţilor pentru câştiguri viitoare prin internalizarea externalităţilor.

Dacă şomajul dintr-un model convenţional Harris-Todaro este gândit ca o „calamitate”, atunci calamitatea naturală specifică mediului urban are efecte similare asupra mobilităţii forţei de muncă.

4.4. Modele utilizate pentru determinarea migraţiei interregionale sau internaţionale

Creşterea intensităţii migraţiei a determinat construirea unor modele teoretice de identificare a „aşteptărilor”, a fluxurilor potenţiale interregionale şi internaţionale. S-au realizat şi analize empirice prin care s-a urmărit identificarea „rutelor”, a intensităţii fluxurilor şi a efectelor. În sinteză, principalele studii pe această temă sunt prezentate schematic în tabelul următor.

În abordările lui Krugman (1991) şi Dascher (2000), se presupune (aşa cum se sugerează de către Harris-Todaro în modelul elaborat în 1970), ca o caracteristică a mobilităţii forţei de muncă, că aceasta este *perfectă*. În această abordare, **migraţia „egalizează utilitatea pe**

întreg teritoriul” sau, în caz contrar, așa cum afirma Krugman în 1991, **aceasta conduce la depopularea completă a uneia sau alteia dintre economiile implicate**. Această presupunere generează, într-o oarecare măsură, un rezultat restrictiv, dar, dacă opțiunea exterioară rămâne constantă, nimic nu poate afecta bunăstarea individului. De exemplu, dacă o țară mică membră UE emite vize de muncă pentru muncitorii imigranți din afara UE, aceasta pur și simplu va disloca potențiali imigranți din alte țări UE, fără să aibă un efect asupra bunăstării lor.

Faini (1996), ca și Andersson și Forslid (2000), presupune *eterogenitatea* populației. În acest caz, o proporție în creștere din populație va alege să migreze pe măsură ce diferențele de utilități dintre diferitele țări/locații vor crește. Punctul slab al presupunerii de eterogenitate este acela că studiul bunăstării devine dificil.

Cele două restricții sunt îmbinate de Barry (2002), care modelează mobilitatea forței de muncă și a persoanelor, folosind o altă abordare: *proporția în care indivizii aleg să trăiască în două locații - de ex.: național și internațional - este determinată de atractivitatea relativă a acestor locații*. Această abordare prezintă un tip de mobilitate a forței de muncă imperfecte, ca în cazul abordării eterogenității, fără a sacrifica abilitatea de a evalua ușor efectele bunăstării.

Extinderea modelului Harris-Todaro

O primă extensie a modelului Harris-Todaro pentru studiul mobilității forței de muncă internaționale a fost realizată de Kevin O'Rourke în anul 1995. Apoi, Oswald, în 1985, pentru o analiză mai profundă a fenomenului migrației interregiuni sau internaționale, sugera un *model de maximizare* și, în cadrul lui, un *model al consorțiului monopol*, în care salariile sunt stabilite de către un consorțiu ce operează ca un “magazin închis”.

Tabelul 4.1

Sinteză a unor analize empirice pentru studiul migrației interregionale și internaționale

Studiu	Țări	Date	Metodologie	Rezultate principale
OECD (1986)	Australia, Canada, SUA, Japonia, Elveția, Germania (de Vest),	Paneluri pentru 8 (Australia), 12 (Canada), 51 (SUA), 47 (Japonia), 26 (Elveția), 11 (Germania/de	Comparații ale ratelor de migrație interregională din cadrul țărilor de-a lungul unei	Migrația inter-regională este cea mai ridicată în SUA, Australia, Canada și Japonia, cea mai mică în Europa.

Studiu	Țări	Date	Metodologie	Rezultate principale
	Anglia/Țara Galilor, Franța, Norvegia, Suedia, Finlanda	Vest), 8 (Anglia/Țara Galilor), 21 (Franța), 19 (Norvegia), 24 (Suedia), 12 (Finlanda) regiuni	perioade stabilite (1965-1983)	De-a lungul perioadei, migrația interregională a scăzut în Europa și Japonia între 1/4 și 1/3.
Straubhaar (1988)	Uniunea Europeană	1958-1980	Comparații ale fluxurilor de migrație intra-și extra-Uniunea Europeană	Proporția migrației extra-Uniunea Europeană în fluxul total al migrației a crescut de la 1/3 la 2/3.
Weidlich și Haag (1988)	Canada, Germania, Franța, Israel, Italia, Suedia	1961-1982 (Canada) 1960-1983 (Germania) 1954-1982 (Franța) 1965-1980 (Israel) 1965-1982 1968-1982 (Suedia) Paneluri pentru 10 (Canada), 11 (Germania), 21 (Franța), 14 (Israel), 20 (Italia), 8 (Suedia) regiuni	Regresia "utilităților regionale" asupra variabilelor socio-economice; "Utilitățile regionale" sunt obținute dintr-un model al migrației interregionale cu baze microeconomice	Variabilele venit și ocupare (șomaj) sunt factorii-cheie al explicării preferințelor regionale. Germania și Suedia sunt mai aproape de un echilibru al distribuției populației decât Canada și Italia. Pentru Canada, Germania (Italia, Suedia), trendul este lent (rapid) spre ajustarea către echilibru. În general, ajustarea este lentă în relație cu frecvența șocurilor.
De Grauwe și Vanhaverbeke (1993)	Germania (de Vest), Spania, Franța, Italia, Olanda, Marea Britanie	1975-1987, ratele migrației interne pentru 11 (Germania de Vest), 16 (Spania), 9 (Franța) regiuni, 11	Comparații între ratele migrației regionale interne a țărilor Comparații ale stocului de	Mobilitatea interregională în țările sudice (Spania, Italia) reprezintă mai puțin de jumătate decât cea din țările nordice (Germania de Vest, Franța, Olanda, Marea

Studiu	Țări	Date	Metodologie	Rezultate principale
		(Italia), 4 (Olanda) și 11 (Marea Britanie) regiuni Stocul imigranților țărilor din și a emigranților către restul Uniunii Europene în anul 1984	migranți (migrație extrenă cumulată) cu rata migrației (regionale) interne	Britanie), în ciuda diferențelor de venit și mai mari din Sud. Migrația externă cumulată este mai mică decât migrația anuală internă.
Eichen-green (1993)	Marea Britanie Italia SUA	1962-1985, paneluri pentru 9 (Marea Britanie, SUA) și 6 (Italia) regiuni	Regresia ratei de imigrație netă asupra ratei de migrație netă “lagged”, modificarea “lagged” în salariile relative și “lagged” rată relativă a șomajului Teste ale cointegrării între ratele șomajului național și regional	Imigrația este relaționată pozitiv cu salariile mari și negativ cu ratele ridicate ale șomajului. Răspunsurile migratorii sunt mai ridicate în SUA decât în Marea Britanie și Italia. Ratele șomajului regional și național sunt cointegrate în Marea Britanie și în Italia, dar nu și în SUA.
Chies (1994)	Germania, Franța, Spania, Grecia, Italia, Portugalia, Turcia	1961-1990, serii de timp pentru fiecare țară	Regresia ratei de emigrare din Spania, Grecia, Italia, Portugalia, Turcia și Germania,	Diferențialele venitului joacă un rol pentru migrația din Spania și Portugalia în Franța și din Spania și Italia în Germania.

Studiu	Țări	Date	Metodologie	Rezultate principale
			Franța asupra diferențialelor venitului și șomajului	Diferențialele șomajului conduc migrația din Grecia și Italia către Germania și din Italia către Franța.
Barro și Sala - Martin (1995)	Germania, Spania, Franța, Marea Britanie, Italia SUA Japonia	1990-1990 (SUA), 1995-1990 (Europa, Japonia) Paneluri pentru 51 state SUA, 46 prefecturi japoneze și 11 (Germania), 17 (Spania), 21 (Franța), 20 (Italia) regiuni în țările europene	Regresia ratei nete de migrație asupra venitului per locuitor, condiții de vreme și densitatea populației	Venitul a avut un efect mult mai mic asupra migrației în Europa decât în SUA sau Japonia. Migrația joacă numai un rol minor în convergența veniturilor.
Decressin și Fatás (1995)	Uniunea Europeană SUA	1975-1990 paneluri pentru 51 de state și 51 de regiuni UE	Regresia sistemului dinamic al ecuațiilor cu inovații relative ale ocupării (UE/SUA), ratele ocupării și ratele participării	Un șoc al ocupării specific unei regiuni din UE, ca și din statele membre UE (sau SUA) este, pe o perioadă scurtă de timp, absorbit mai ales de rata de participare (migrație între regiuni). Mobilitatea este mai ridicată în Germania de Vest decât în Marea Britanie și Italia. Existența ratelor șomajului natural relative la nivel regional atât în UE, cât și în SUA.

Studiu	Țări	Date	Metodologie	Rezultate principale
Gros (1996)	Uniunea Europeană	1992 cross section ale regiunilor UE	Comparații ale ratelor imigrării din țările membre cu cele dintre regiunile din cadrul statelor membre Comparații ale corelațiilor dintre migrația interregională și nivelurile ocupării	Rata imigrării în statele membre UE și migrația interregională sunt de același ordin. Țările cu niveluri ridicate ale ocupării au rate mai mici ale migrației interregionale. Oricum, Marea Britanie este un caz aparte, cu o rată a migrației interregionale comparativ mai ridicată.
Comisia Europeană	Uniunea Europeană SUA	UE: NUTS2, date regionale SUA: 9 recensăminte regionale	Comparații ale corelațiilor dintre ratele migrației nete și ratele șomajului	Corelația dintre ratele șomajului și migrație este cea mai ridicată în Italia, Finlanda, Marea Britanie, SUA.

Sursa: Patrick A. Puhani, Labour Mobility - An Adjustment Mechanism in Euroland?, September 1999.

Se presupune că acest consorțiu alege un salariu care să maximizeze venitul agregat al membrilor săi, și anume maximul expresiei:

$$wL + (N_j - L)b \quad (4.4.1)$$

unde N_j reprezintă apartenența la consorțiul j și b este un beneficiu al bunăstării sociale la un nivel mondial.

Pe măsură ce consorțiul ia în considerare răspunsul ocupării unei firme, ce poate fi ușor derivat dintr-o funcție de producției cum ar fi:

$$Y = A \cdot K^\alpha \cdot L^{1-\alpha} \quad (4.4.2)$$

nivelul optim al salariului este dat de relația:

$$w = \frac{b}{1 - \alpha} \quad (4.4.3)$$

Multe dintre aceste modele presupun, de asemenea, că ocuparea forței de muncă este distribuită egal între membrii consorțiului. Dacă întreaga populație este membră a consorțiului, atunci ecuația Harris-Todaro, ce ține seama de beneficiul bunăstării sociale, devine:

$$\frac{w \cdot L + b(N - L)}{N} = w^* \quad (4.4.4)$$

unde w^* este salariul fix din zonele slab remunerate, L și N sunt nivelurile ocupării și al populației din zonele cu salarii mari.

Dificultatea acestei formulări constă în aceea că, în vreme ce consorțiul maximizează numărătorul din membrul stâng al ecuației, echilibrul va cere o creștere echivalentă a numitorului N (de exemplu, acest tip de dezechilibru al pieței forței de muncă ar declanșa mai degrabă o intrare de forță de muncă decât o ieșire - exact invers decât implicațiile dorite).

Pentru a discuta despre o piață a forței de muncă care declanșează emigrația, se poate presupune că toate locurile de muncă care plătesc un salariu ridicat sunt legate între ele și devin viabile numai la o rată δ , în timp ce muncitorii, pentru a fi eligibili, trebuie să se alinieze la nivelul b al ratei beneficiului. Un echilibru care să surprindă o mobilitate perfectă a forței de muncă va impune atunci ca nivelul așteptat de plată al muncitorilor din zonele cu salarii mai mici să fie egal cu nivelul alternativ viabil din zonele cu salarii mai mari ale pieței. Asta ar însemna că:

$$\delta \frac{L}{U} \cdot w + \left(1 - \frac{\delta \cdot L}{U}\right) b = w^* \quad (4.4.5)$$

Problema care se ridică ar fi totuși aceea că interdependența dintre δ și b va fi în multe situații prea mică pentru a obține o soluție optimă a ecuației. În această **situație, nimeni nu va accepta statutul de șomer în zonele slab remunerate. O mare majoritate va emigra** și atunci modelul nu va mai putea explica ipotezele inițiale, adică nivelurile excesiv de ridicate ale salariilor din zonele slab plătite vor conduce la o combinație între șomaj și emigrație.

Alte modele ale migrației interregionale și/sau internaționale

Atât istoric, cât și logic, motivul pentru care oamenii se mută dintr-o regiune în alta, dintr-o țară în alta a fost explicat inițial în cadrul

teoriei economice neoclasice. Estimările empirice extensive, precum și încercările de aplicare a modelării au creat necesitatea de relaxare și/sau modificare a presupunerilor neoclasice, precum și dezvoltarea unora alternative.

Abordarea neoclasică a factorilor economici ai mișcării populației se bazează pe modelul standard al ofertei de muncă (Osberg, Gordon și Lin, 1994), potrivit căruia consumul este determinat de către venit, iar acesta este dependent de câștiguri. Timpul de muncă și cel liber sunt determinate de timpul total disponibil. Timpul pe care indivizii sunt dispuși să îl muncească este o funcție a câștigurilor. Cum indivizii sunt confrunțați cu o situație în care oferta curentă de locuri de muncă sau de ore de muncă disponibile poate scădea sub nivelul dorit, ei au două opțiuni:

- i) continuă să caute un loc de muncă în regiunea/țara lor;
- ii) se mută într-o altă regiune/țară. Astfel, problema care apare în această situație este aceea de a structura factorii economici care afectează o astfel de decizie.

În termenii teoriei neoclasice, numărul zonelor în care șomajul crește mai repede decât salariile medii relative este în scădere. Prin urmare, se înregistrează o dinamică pozitivă a cererii relative de muncă, în paralel cu intensificarea migrației nete către alte regiuni/țări, reducându-se practic oferta relativă de muncă. Procesul de migrație se oprește imediat ce sistemul obține un echilibru compensatoriu.

Estimările empirice, precum și experiența acumulată nu confirmă întotdeauna teoria tradițională neoclasică. De aceea, sunt foarte des făcute încercări de modificare a modelului neoclasic sau de construire a altor alternative ale acestuia.

Cea mai evidentă extensie a teoriei neoclasice a migrației este a lua în considerare simultan **motivațiile economice personale**: fie de a migra într-o altă regiune/țară, fie de a schimba sectorul industrial de ocupare din cadrul aceleiași regiuni/țări. Această abordare a fost dezvoltată de către Osberg, Gordon și Lin (1994).

Un aspect al motivației personale de schimbare a locului de muncă a fost studiat de către Thomas (1993). El a încercat să explice de ce, în contrast cu teoria neoclasică, există o migrație intensă a persoanelor ocupate din zonele cu oportunități de ocupare și salarii ridicate. Thomas a descoperit că aceste decizii de mobilitate erau bazate pe diferențele de prețuri de consum din zonele studiate.

Alți cercetători au combinat modelul tradițional gravitațional cu factorii diferențiali ai *salariului și somajului*. Conform unei adaptări demografice a **modelului gravitațional al lui Newton**, populația unei regiuni/țări este considerată a fi concentrată masiv către centrul său (sau către marile metropole ale unei țări). Se consideră, de asemenea, că o migrație totală între două regiuni/țări este o funcție a atracției gravitaționale dintre ele. Oricum, cu cât este mai mare distanța dintre centrele regiunilor, respectiv între metropolele țărilor respective, cu atât este mai scăzută atracția pentru migrație. Lowry (1966) a demonstrat că “ecuația de evoluție” a gravitației poate fi corectată cu un coeficient specific, derivat din diferențele de ocupare și salariu dintre cele două regiuni/țări. Rolfe (1981) a încercat o adaptare a modelului lui Lowry în cazul economiei engleze, ajungând la concluzia că ar mai fi necesară introducerea, în plus față de cele convenționale (cum ar fi atracția gravitațională, diferențialele ocupării și salariului), a unei variabile de “constrângere a gospodăriilor”.

Foot și Milne (1989) au elaborat un **model al mobilității inter-regionale** bazat pe conceptul economic al forței de muncă: similitudinea dintre capitalul fizic și investiția în capitalul uman. Modelul lor se bazează pe importanța pe care gospodăriile o acordă costului anticipat și beneficiilor asociate deciziei de a emigra. Costurile includ căutarea informației, mutarea și costurile de oportunitate rezultate ca urmare a mutării. Beneficiile includ venitul așteptat ce urmează a fi obținut în noua locație și calitatea, valabilitatea infrastructurii (cum ar fi serviciile publice și alte servicii sociale).

Jackman și Savouri (1992) au sugerat un cadru teoretic diferit, numit **job-matching**. În modelul lor, ei au presupus că:

- numai șomerii caută un loc de muncă;
- nu există diferențe sistematice între categoriile de locuri de muncă dintre regiuni/țări;
- distanța nu este un impediment pentru șomeri;
- un șomer într-o regiune/țară dată are o șansă egală de a ocupa un loc liber din orice parte a țării sau a lumii.

În cadrul acestui model, migrația este tratată doar ca un caz special al *job-matching*, în care unui căutător de loc de muncă din regiunea/țara k i se potrivește un loc de muncă din regiunea/țara j .

Pentru explicarea **dependenței migrației de oportunitățile economice diferite oferite de zonele de origine și cele de destinație**, Gabriel, Shack-Marquez și Wascher (1993) au elaborat o altă versiune a modelului gravitațional. Presupunerea de bază a modelului lor este aceea că decizia de a migra implică o alegere dintre un număr de destinații mutual exclusive. Indivizii fac comparații între aceste destinații și aleg aceea locație ce relevă cel mai ridicat câștig așteptat al migrației.

Analiza factorilor migrației interregionale sau internaționale a determinat pe mulți cercetători să utilizeze **tehnici econometrice** atât pentru demonstrarea empirică a teoriilor lor, cât și pentru prognoza evoluției fenomenului migraționist.

O abordare originală a modelării econometrice a transformărilor și ajustărilor pieței regionale a muncii, folosind conceptul de proces Markov, a fost introdusă de către Seninger, în 1985. Partea de ofertă a sistemului pieței regionale a muncii a fost derivată din fluxurile mobilității ocupaționale și a fost folosită ca bază pentru un model al lanțului locului de muncă liber. Modelul a fost formulat ca un proces Markov al probabilităților de transfer al locului de muncă.

Tehnicile input-output reprezintă o alternativă la modelarea econometrică a studiilor referitoare la piețele regionale ale muncii. Oricum, în ciuda considerabilei experiențe acumulate în peste trei decenii de folosire intensivă a studiilor input-output, unele modele existente includ câteva deficiențe, restricționând aplicarea lor la analiza ocupării forței de muncă. Holub și Tapeiner (1989) pun în evidență aceste neajunsuri referitoare la aplicarea modelelor input-output atât la nivel național, cât și la nivel internațional, și anume:

- i) fie presupunerea de eterogenitate a forței de muncă, fie o non-substituire între tipuri diferite de muncă;
- ii) cererea sectorială este presupusă a fi singurul factor ce afectează producția și, astfel, și deciziile de ocupare;
- iii) nu există nici un feed-back care să afecteze procesul decizional sectorial (regional sau internațional) de la ocupare la producție.

4.5. Modelarea pieței forței de muncă în unele țări cu economia în tranziție

Modelul duratei al lui Cox aplicat în Estonia

Pentru a modela fenomenul de mobilitate a forței de muncă interregionale interne, se poate folosi *modelul duratei proporționale a lui*

Cox (care a fost aplicat pentru studiul mobilității forței de muncă estoniene). Ecuațiile modelului urmăresc estimarea ratei hazardului - de părăsire a statutului de ocupare sau a celui de șomaj. Rata hazardului descrie probabilitatea condițională de a părăsi statutul de ocupare sau de șomaj în următoarea perioadă scurtă de timp, cu condiția ca individul să fie în acel moment încă angajat sau în șomaj. Când variabila aleatoare T , ce descrie perioada petrecută pe *piața forței de muncă*, este caracterizată de *funcția de distribuție*:

$$F(t) = P(T < t) \quad (4.5.1)$$

și de funcția densității:

$$f(t) = \frac{dF(t)}{dt} \quad (4.5.2)$$

atunci *funcția „survivor”* $S(t)$ este definită ca fiind:

$$S(t) = 1 - F(t) = P(T \geq t) \quad (4.5.3)$$

iar *funcția hazard* poate fi scrisă sub forma:

$$h(t) = \frac{f(t)}{S(t)} \quad (4.5.4)$$

Se presupune că hazardul, pentru observația de ordin i , are forma:

$$h_i(t) = h_0(t) \cdot \exp(\beta' x_i) \quad (4.5.5)$$

unde h_0 descrie nonparametrii ce specifică hazardul în linii de bază, β este un vector al parametrilor, x_i este un vector al variabilelor invariante de timp.

Pentru a obține informații cât mai precise asupra evoluției mobilității forței de muncă în Estonia, au fost utilizate trei modele distincte. În cadrul acestora, variabilele dependente sunt:

- în cadrul *primului model*: hazardul de părăsire a statutului de șomaj către cel de ocupare;
- pentru *modelul al doilea*: hazardul de părăsire a statutului de ocupare către cel de șomaj;
- hazardul de schimbare de la un loc de muncă la altul, în cazul celui de-*al treilea model*.

În cadrul acestor modele, se utilizează noțiunea de observație critică și noncritică pentru maximizarea funcției de probabilitate.

În cazul primului model, observația este considerată critică atunci când o persoană părăsește statutul de șomer. În cazul modelului hazardului părăsirii statutului de persoană ocupată către șomaj, observațiile sunt considerate critice atunci când o persoană se mută de la un loc de muncă la altul, iar în cazul ultimului model, observațiile care sfârșesc în șomaj sunt considerate critice.

Descrierea datelor și a analizei

Datele folosite de autor în analiză au fost preluate din *Estonian Labour Force Surveys*, acoperind perioada trim. I 1997-trim. II 2000.

În modelarea hazardului de părăsire a statutului de șomer, toate observațiile care încep înainte de perioada cercetată sunt excluse din eșantion. Acest lucru înseamnă determină o subestimare a duratei șomajului. În cazul în care toate observațiile ar fi incluse, durata șomajului ar fi supraestimată.

În modelarea hazardului care descrie părăsirea statutului de ocupat, toate observațiile sunt incluse în eșantion. În această situație, se va supraaprecia durata medie de observare a ocupării.

În modelarea hazardului de părăsire a statutului de șomer, grupul de bază este format din șomeri care nu au fost ocupați (sau care nu au fost ocupați în ultimii 9 ani), cu vârsta de 25-49 de ani, fără cetățenie estoniană, bărbați ce locuiesc în afara celor două regiuni diferite luate în calcul (regiunea Harju din jurul capitalei Tallinn și regiunea Ida-Viru din estul Estoniei) și care au o educație profesională/vocațională. În modelarea hazardului părăsirii statutului de ocupat, grupul de bază este format din bărbați ocupați în sectorul secundar, cu vârsta de 25-49 de ani, fără cetățenie estoniană, ce locuiesc în afara celor două regiuni considerate, cu educație profesională/vocațională.

4.6. Estimarea impactului mobilității forței de muncă asupra ratei șomajului și a produsului intern brut

Pentru spațiul european, circulația persoanelor și, respectiv, a forței de muncă prezintă o importanță deosebită, lărgirea UE în valuri succesive, îmbătrânirea demografică a țărilor (vest)-europene într-un ritm accelerat și motivele economice reprezentând principalele stimulente pentru intensificarea circulației persoanelor și a forței de muncă.

Bazat pe modelul Todaro (1980), Patrick A. Puhani, în 1999, a estimat *impactul pe termen scurt al mobilității forței de muncă asupra*

ratei șomajului și a veniturilor. Pentru aceasta, el a presupus că migrația este determinată de diferența dintre nivelul veniturilor de “acasă” și cel din zonele de destinație mai dezvoltate:

$$\frac{mig_{it} + pop_{it-1}}{pop_{it-1}} = A_{it} \frac{u_{it-1}^{\alpha_1} y_{it-1}^{\alpha_2}}{u_{nt-1}^{\alpha_1} y_{nt-1}^{\alpha_2}} \quad (4.6.1)$$

unde: *mig* reprezintă (e)migrația, *pop* -populația, *u* - rata șomajului, *y* - veniturile (PIB), *A* este o constantă. Indicii *i*, *n*, *t* desemnează regiunea, țara și, respectiv, timpul (ani).

Logaritmând ecuația, se obține o linearizare a ei sub forma:

$$\ln \frac{mig_{it} + pop_{it-1}}{pop_{it-1}} = \alpha_0 + \alpha_1 \ln u_{it-1} - \ln u_{nt-1} + \alpha_2 \ln y_{it-1} - \ln y_{nt-1} + \mu_i + \eta_i + \varepsilon_{it} \quad (4.6.2)$$

unde: $\ln A_{it} = \mu_i + \eta_i + \varepsilon_{it}$, α_1 este elasticitatea migrației cu respectarea numărului de șomeri. După cum se știe, dacă numărul de șomeri dintr-o regiune crește cu un procent, populația în acea regiune va contribui la creșterea migrației cu α_1 . Coeficientul venitului poate fi interpretat similar. Coeficienții „caracteristici” unei țări - variabilele $\ln u_{nt-1}$; $\ln y_{nt-1}$ - nu pot fi identificate dacă efectele specifice sunt estimate anual.

În 2002, dintre cercetătorii care au studiat impactul intensificării mobilității forței de muncă în contextuală largirii Europei, Thomas Krichel și Paul Levine au prezentat un model pentru estimarea impactului economic, atât pe termen scurt, cât și pe termen lung, al migrației forței de muncă și a persoanelor din țările mai puțin dezvoltate ale Europei către cele dezvoltate.

Printre cele mai importante variabile considerate de autori în model, sunt:

- C_p - costurile private pentru perioada de migrație, care includ transportul către zonele dezvoltate (Europa de Vest), costurile pentru învățarea limbii, căutarea unui loc de muncă și evaluările monetare ale inconvenientelor de a trăi într-o țară străină față de cea autohtonă;
- p_v - probabilitatea de a fi angajat într-o țară dezvoltată (a Europei de Vest);
- w_v - rata salariului din țara de destinație;

- b_v - venitul șomerilor.

În aceste condiții, **venitul așteptat după migrație** poate fi estimat cu ajutorul expresiei:

$$p_v w_v + (1 - p_v) b_v + C_p \quad (4.6.3)$$

Se presupune că migrația va continua până când venitul așteptat devine egal cu cel din țările din estul Europei, și anume este realizată egalitatea:

$$p_v w_v + (1 - p_v) b_v + C_p = p_e w_e + (1 - p_e) b_e \quad (4.6.4)$$

Prin urmare, ratele șomajului din est și vest acționează ca un mecanism de echilibrare care limitează nivelurile fluxurilor migratorii și stabilizează forța de muncă postmigratorie din cele două zone geografice.

Factorii care reduc dimensiunea fluxurilor migratorii sunt: costurile private ridicate ale mobilității forței de muncă și a persoanelor, tratamentul inegal al imigranților pe piețele forței de muncă din Europa de Vest și accesul inegal la ajutoarele de șomaj.

Modelele prezentate, prin structura lor, pot fi adaptate și aplicate și pentru studiul mobilității forței de muncă și a persoanelor din România.

*

* *

În conjunctura actuală, când se încearcă cele mai bune soluții pentru aderarea României la Uniunea Europeană în 2007, este natural ca factorii de decizie să utilizeze diverse metode și tehnici de estimare care să le permită studiul evoluției macroeconomice și, totodată, să le ofere suport științific pentru prognoza fenomenului economic. Unul dintre elementele importante ale analizei macroeconomice este și studiul asupra migrației interne și a celei externe a forței de muncă și a persoanelor.

În această parte a studiului, s-a urmărit identificarea și prezentarea sintetică a unor modele pentru studiul mobilității forței de muncă și a persoanelor pe plan național, internațional și regional. Modelele și metodele prezentate pot fi utilizate atât la estimarea migrației forței de muncă, cât și la determinarea interdependențelor dintre aceasta, factorii de mediu, alți indicatori macroeconomici, precum și cu factori extraeconomici.

Preocupări legate de analize empirice ale fluxurilor migratorii și ale efectelor acestora au avut atât specialiști în domeniu, cât și organizații internaționale, precum OECD sau Comisia Europeană. Metodologiile folosite au ținut seama de specificul fiecărui demers de analiză, au vizat zone și perioade de timp diferite. O succintă sinteză a unor asemenea studii (tabelul 4.1) surprinde diversitatea aspectelor abordate și evidențiază particularitățile metodologice și principalele rezultate obținute.

Modelele prezentate în cadrul acestei părți vor fi aplicate și adaptate condițiilor concrete din România, în etapele următoare ale programului de cercetare, în scopul analizei evoluției fluxurilor migratorii și a impactului acestora asupra creșterii economice și dezvoltării durabile.

Pe baza estimărilor ce se vor obține cu ajutorul metodelor și modelelor utilizate, pot fi realizate scenarii ale migrației forței de muncă, în corelație cu transformările sociale și economice, adesea atipice, rapide și profunde din România în context internațional, cu accent pe integrarea în Uniunea Europeană.

Bibliografie

- Alvin, C. - *Multivariant Statistical Interface and Application*, Ed. A. Wiley Interscience Publication John Wiley & Sons. Inc., 1998
- Barry, F. - *Economic Integration and Convergence Processes in the EU Cohesion Countries*, "Journal of Common Market Studies", 41, 5, 2003
- Batholomew, David J.; Steel, Fiona; Moustaki, Irini - *The analysis and interpretation of multivariant data for social scientists*, Chapman & Hall, 2002
- Bohdana, Ratitch; Precup, Doina - *Characterizing Markov Decision Processes*, 2001, McGill University, Montreal, Canada
- Donati-Martin, Catherine; Yor, Marc; Caccia, David C. - *Modeling Juvenile Salmon Migration Using a Simple Markov Chain*, University of Washington, Seattle, Washington 98195, USA
- Faini, R. - *Increasing Returns, Migrations and Convergence*, "Journal of Development Economics", 49, 1996
- Foot, D.K.; Milne, W.J. - *Multiregional Estimation of Gross Internal Migration Flows*, "International Regional Sciences Review", Vol. 12(1), 1989
- Gilchrist, Warren - *Statistical Forecasting*, John Wiley & Sons, 1976
- Gujarati, N. - *Basic Econometric*, The McGraw-Hill Inc. Edition, 1995
- Harris, J.R.; Todaro, M. - *Migration, Unemployment and Development: A Two-Sector Model*, "American Economic Review" (martie 1970)
- Iosifescu, Marius; Grigorescu, S.; Oprișan, Gh.; Popescu, Gh. - *Elemente de modelare stocastică*, Editura Tehnică, București, 1984
- Krichel, Thomas; Levine, Paul - *The Economic Impact of Labour Mobility in an Enlarged European Union*, oct. 2002
- Krugman, P. - *Increasing Returns and Economic Geography*, "Journal of Political Economy", 99, 31, 1991

- Narayant Bhat, U. - *Elements of Applied Stochastic Processes*, J.W. & Sons. Inc., 1972
- Nicoale, Mariana - *Employment Dynamics in the Candidate Central and East European Countries Using the Principal Components Analysis*, "The Romanian Journal of Economic Forecasting", trimestrială, publicată de Institutul de Prognost Economică, Academia Română, nr. 3-4/2003, p. 98- 107
- Nicoale, Mariana - *Nivelului educațional, factor al creșterii economice al unor țări din centrul și estul Europei și Rusia*, volumul I: "România și Republica Moldova. Potențialul competitiv al economiilor naționale. Posibilități de valorificare pe piața internă, europeană și mondială", Academia Română, Institutul Național de Cercetări Economice, Academia de Studii Economice din Republica Moldova, Centrul de Informare și Documentare - Editura EXPERT, București, 2004, ISBN 973-618-028-X, p. 302-314
- Nicolae, Mariana - *Prognost mobilității forței de muncă în România din perspectiva aderării la Uniunea Europeană*, "Oeconomica", 4/2004
- O'Rourke, K., *Emigration and Living Standards in Ireland since the Famine*, "Journal of Population Economics", 8, 1995
- Obsberg, L.; Gordon, Lin, *Interregional Migration and Interindustry Labour Mobility in Canada: A Simultaneous Approach*, "Canadian Journal of Economics", Vol. 26 (1), 1994
- Onicescu, Octav - *Probabilități și procese aleatoare*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1977
- Onicescu, Octav; Botez, M.C. - *Incertitudine și modelare economică*, Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1985
- Oswald, A. - *The Economic Theory of Trade Unions: An Introductory Survey*, "Scandinavian Journal of Economics", 1985
- Patrick A. Puhani - *Labour Mobility - An Adjustment Mechanism in Euroland?*, September 1999

-
- Rolfe, P.H. - *The Causes of Inter-Regional Labour Force Migration in Great Britain*, "Bulletin of Economic Research", Vol. 33(2), 1981
- Rõõm, M. - *Unemployment and Labour Mobility in Estonia: Analysis during Duration Models*, 2002
- Rosenblum, Michael - *Mobility Modeling with a Mixed Ornstein-Uhlenbeck Process*, 2001
- Ștefănescu, Șt. - *Numerical Analysis*, University of Bucharest Publishing House, Bucharest, 2000
- Thomas, A. - *The Influence of Wages and House Prices on British Interregional Migration Decisions*, Applied Economics, Vol. 25(9), 1993
- Todaro, M.P. - *Income Expectations, Rural-Urban Migration and Employment in Africa*, "International Labour Review", Vol. 10, No. 5 (noiembrie 1971)
- Virtamo, J. - *Stochastic Processes*, 38.143, "Queueing Theory/Stochastic Processes", 2000
- White, D.J. - *Markov Decision Processes*, Editura John Wiley & Sons, 1993

Capitolul 5

CONCEPTUALIZAREA DIMENSIUNII ȘI DINAMICII MIGRAȚIEI INTERNE

*Emilia ȚIȚAN, Constantin MITRUȚ,
Eugenia LILEA, Georgeta VINTILĂ,
Vergil VOINEAGU, Mihaela VĂTUI,
Felix FURTUNĂ, Cristina TANDRAȘ,
Dan PELE, Cristina MITRUȚ,
Mihai SACALA, Daniela TODOSE*

5.1 Migrația internă. Factori de influență

Migrația este afectată de transformările profunde sociale, economice și politice din țară, din diferite regiuni ale țării și din alte țări, de extinderea urbanizării și de accentuarea degradării mediului. În timp ce motivațiile de bază ale migrației - căutarea unor mai bune oportunități sociale și economice, fuga de persecuție, război civil, dezastre naturale și dezechilibre ecologice - rămân constante, apar schimbări semnificative în direcția, volumul și compoziția migrației.

Factorii ce influențează dinamica migrației interne se pot grupa în:

Variabile demografice:

- numărul populației;
- rata creșterii populației;
- rata urbanizării;
- densitatea populației;
- sporul populației;
- structura populației pe vârste;
- structura populației pe medii.

Variabile economice:

- venituri și distribuția acestora;

- ajustări structurale;
- rata de activitate;
- rata șomajului;
- investiții;
- numărul locurilor de muncă pe tipuri.

Variable socio-culturale (context socio-cultural):

- legături istorice (coloniale);
- gradul de alfabetizare;
- rata de participare la învățământul secundar;
- rata de cuprindere școlară;
- consumul populației.

Variable politice (sistem politic):

- democratizarea societății;
- drepturile/securitatea minorităților.

Variable de mediu:

- degradarea mediului;
- secetă/inundații;
- foamete;
- indicatori ai emisiilor de noxe, ai deșeurilor, ai degradării mediului;
- indicatori ai infrastructurii;
- indicatori ai construcției de locuințe și amenajării teritoriului.

Migrația mai este influențată de **variable de intervenție**, precum:

- program de ajustare structurală;
- cooperare economică regională/subregională;
- politici ale regiunilor emițătoare/receptoare.

Variablele efect ce trebuie măsurate sunt:

- număr emigranți;
- număr imigranți;

- populație înregistrată furnizoare;
- populație înregistrată receptoare;
- presiunea de emigrare;
- presiunea de imigrare;
- migrație netă;
- presiunea migrației nete.

Factorii considerați cei mai importanți pentru dinamica migrației sunt:

- structura și creșterea demografică, gradul de urbanizare precum și capacitatea de absorbție a forței de muncă calificată;
- efectul programului de ajustare economică:
 - înghețarea necesarului de forță de muncă în sectorul public + o bază economică restrânsă + un sector privat slab dezvoltat duc la intensificarea șomajului în mediul urban;
 - încercarea de a face sectorul privat atractiv pentru investitori (adeseori străini), prin reducerea costurilor de producție, duce la scăderea necesarului de forță de muncă și, astfel, cei care s-au refugiat din sectorul public în sectorul privat trec în șomaj;
 - în contextul fragilității politice și instabilității guvernării, mediul socio-economic stresant + declinul venitului real + lipsa oportunităților de angajare se conturează într-un viitor economic neclar (sumbru) și determină exodul forței de muncă (în special calificate);
 - scăderea semnificativă a salariilor profesioniștilor (în termeni reali), ca urmare a devalorizării monedei naționale;
- factorii socio-culturali se manifestă la nivel micro (familie), precum și în context macro: variabile de modernizare (educație, urbanizare, tehnologii de comunicații moderne, tehnologii medicale moderne), etnicitate, cultură, religie;
- structura politică, existența unui regim represiv, instabilitatea politică determină accentuarea migrației și chiar migrația ilegală.

În concluzie, variabilele independente, variabilele de intervenție, modelul așteptărilor individuale determină presiunea migratorie, adică numărul persoanelor ce consideră migrația o opțiune viabilă (se pot include migranții potențiali și persoanele ce ar dori să migreze, dar nu au mijloacele necesare). Un stimul major pentru migrația internă și externă îl constituie dezechilibrul dintre și în interiorul sectoarelor unei economii naționale, dintre și în interiorul regiunilor și țărilor.

Migrația are loc ca răspuns la diferențele dintre regiunile unei țări sau dintre țări, direcția dominantă fiind dictată de proiectele generatoare de locuri de muncă; în altă manieră, acest lucru semnifică inegalități în venituri și în condiții de viață între regiuni/țări. Factorii politici și social-culturali sunt mai greu de cuantificat; factorii economici și sociali împing emigranții către condiții mai bune.

5.2. Migrația internă în sistemul statisticii teritoriale

Particularități. Interdependențe

Cunoașterea legilor statistice sub care se manifestă fenomenele de masă în profil regional, fundamentarea politicilor specifice, adoptarea instrumentelor și stimulentele de aplicare a acestor politici depind fundamental de volumul și, mai ales, de calitatea datelor și informațiilor statistice disponibile (anexa 5.1). Această cerință esențială conjugată cu nevoile utilizatorilor și cu costul procedurilor de obținere a respectivelor date și informații solicită un înalt grad de profesionalism, flexibilitate și eficiență deosebită în adaptarea și utilizarea metodelor statistice.

Pentru atingerea obiectivelor sale, cercetarea statistică regională nu trebuie privită și concepută în mod izolat, ci ca parte integrantă a cercetării economice regionale care, prin definiție, are un profund caracter interdisciplinar. Interdisciplinaritatea cercetării fenomenelor socio-spațiale este obiectivă datorită complexității deosebite a acestora¹.

¹ Cercetătorii sunt de multe ori surprinși de complexitatea analizei, chiar dacă ea nu se bazează decât pe date grupate pe 5-6 variabile. Tocmai de aceea, în situațiile complexe, se dovedește indispensabilă stăpânirea teoriei statistice și a tehnicilor de estimare bazate pe ecuații simultane, tehnici care permit cercetătorului definirea unor interrelații extrem de complexe. În aceste

Complexitatea manifestării fenomenelor economice în profil regional impune în mod obiectiv, din punct de vedere *metodologic*, adecvare, selectare și analiză factorială, compatibilitate cu natura fenomenelor studiate în spațiul economic, ceea ce impune cercetării statistice regionale anumite particularități în raport cu cercetarea statistică temporală sau distribuțională.

Dintre *particularitățile generale* obiectiv necesare de care trebuie să se țină seama în cercetările statistice regionale, prezentăm următoarele:

a) cercetarea trebuie să se bazeze pe *principiile teoriei și practicii economice regionale*:

- principiul *asimetriei*;
- principiul *interdependenței*;
- principiul *topologic*;
- principiul *alotopic*;
- principiul *antrenării*.

b) "localizarea" și „variabilitatea spațiului”: variabilitatea spațiului se manifestă în condiții de constanță sau variație a timpului și/sau structurii organizatorice (repartițiilor). Dintre implicațiile directe ale acestei particularități, amintim localizarea ca atribut esențial pentru datele statistice spațiale. Acest atribut evidențiază rolul spațiului ca factor potențial explicativ al sistemului socio-economic care facilitează înțelegerea reprezentării cantitative a spațiului, a legăturilor interspațiale. Sursele de date sunt bine localizate la nivelul unităților individuale (gospodării, firme) și la nivelul punctelor specifice din spațiul analizat (ale circumscripțiilor electorale, județelor, regiunilor statistice sau istorice, ale țărilor etc.). Astfel de observații pentru care se ia în considerare *localizarea absolută și/sau poziționarea relativă* (configurația spațială) le denumim *date spațiale*. Din punctul de vedere socio-economic (punctele, liniile, arealele/ zonele fiind considerate entități fundamentale pentru

situații, abordările intuitive sunt total inadecvate. Există în statistică multe elemente și tehnici avansate care sunt de o utilitate deosebită în cercetare, care permit estimarea corectă a importanței unui număr mare de factori, reducerea substanțială a numărului de variante și asumarea unor ipoteze mai precise pentru cercetarea ulterioară.

reprezentarea spațială a fenomenelor), distingem *trei clase principale de date spațiale*:

- "*date obiect*": desemnează obiectele prin puncte (puncte speciale sau puncte localizate în care se produc evenimente interesante) sau areale. Arealul sau "*data latice*" definește variația discretă a atributelor pe un anumit spațiu;
- "*date de teren*" (în termeni geostatistici) sau *date spațiale continue*: observații asociate cu urmărirea variației continue a variabilelor dintr-un spațiu, cu alte cuvinte sunt valori fixate pentru anumite puncte selectate;
- "*date de interacțiune spațială*" (denumite și date de legătură sau de flux spațial): înțeleg ca "*măsurători*" ale legăturilor sau ale "*perechilor*" de localizări, care pot fi puncte sau areale.

O altă implicație a localizării și explicitării variabilității spațiului o regăsim în *monitorizarea și evaluarea politicilor de dezvoltare regională*. Astfel, în *Carta verde - Politica de dezvoltare regională în România* se regăsesc pentru gestionarea politicilor structurale patru categorii de "*informații de acțiune regională*":

- *informații privind indicatorii de context*: ilustrează aspectele-cheie ale situației socio-economice a fiecărei regiuni și furnizează punctul de plecare pentru definirea originală a programelor. Aceste date trebuie să reflecte acele caracteristici ale regiunii respective care sunt cele mai semnificative pentru politicile care vor fi implementate;
- *informații de intrare*: necesare pentru investigarea și estimarea anterioară a operațiilor și pentru monitorizarea implementării lor; datele de input sunt în principal financiare, dar nu numai. Ca urmare, acestea trebuie să fie asociate cu alocarea de resurse pentru fiecare element al programului;
- *date privind indicatorii de nivel*: folosite în monitorizarea rezultatelor (adesea fizice); aceste date trebuie să reflecte natura specifică a operației/măsurării pentru care ele au fost utilizate. Calea cea mai eficientă pentru obținerea acestui tip de date rezultă din beneficiile aduse de o echipă de cercetare mixtă, interdisciplinară, implicată direct în implementarea programului folosind tehnici de control pentru a preveni un anumit prejudiciu;

- *date privind indicatorii de impact*: reflectă gradul în care obiectivele unui program s-au întâlnit. În modul cel mai simplu, acest tip de date implică urmărirea schimbării în datele acelor indicatori de context care sunt direct legați cu obiectivele programului.

O altă implicație directă a variației explicite a spațiului se exercită asupra *sistematizării și prezentării datelor spațiale în serii statistice*. În virtutea acestei particularități, în cercetare se utilizează pe scară largă *seriile teritoriale unidimensionale* în care valorile individuale (absolute, relative și medii) ale variabilelor sunt ordonate exclusiv în raport cu unitățile de observare teritoriale dintr-un spațiu economic, timpul, densitatea repartiției și structura organizatorică fiind considerate constante.

Forma generală a unei astfel de serii este $\{i; x_i\} i = \overline{1, n}$

unde: $i = \overline{1, n}$;

i = este o unitate de observare teritorială din spațiul economic delimitat din punctul de vedere al timpului, structurii organizatorice etc.;

x_i = valoarea variabilei X înregistrată la nivelul unității teritoriale „ i ” (x_i) în condițiile de delimitare precizate. Din punct de vedere statistic, trebuie să menționăm că valoarea individuală x este rezultatul unui proces stocastic (al combinării diferite a unui ansamblu diversificat de factori de influență - comuni sau specifici, principali sau secundari etc.) care ipotetic poate fi „staționar” (cu medie nulă și dispersie constantă).

Prezentele tendințe de perfecționare ale metodologiei statistice și ale tehnicilor informatice corespunzătoare facilitează aprofundarea cunoașterii legilor de manifestare ale fenomenelor, întrucât permit abordarea acestora în plan *bidimensional* (spațiul și timpul simultan variabile); forma generală a unei astfel de serii este $\{i, t, x_{it}\}$, unde x_{it} este valoarea variabilei X din unitatea teritorială „ i ” la momentul sau intervalul de timp „ t ” și chiar în plan *tridimensional* (simultaneitatea spațiului, timpului și structurii organizatorice sau a densității repartiției).

Indiferent de dimensiunea cadrului de prezentare a datelor spațiale, prin folosirea acestora, se urmărește măsura în care este *asigurată comparabilitatea datelor din punctul de vedere al conținutului, al metodologiei de înregistrare sau de calcul, al sferei de cuprindere, al unităților de măsură, al prețurilor etc.*

Calitatea informațiilor statistice pentru cunoașterea manifestării spațiale a fenomenelor, în marea lor complexitate, nu este dependentă în mod absolut de localizarea și variația spațiului, ci și de luarea în considerare în mod explicit și a altor particularități. Una dintre acestea se referă la unitatea spațială de înregistrare a datelor.

c) În statistica regională, în general, și, în particular, în analiza factorială teritorială (regională sau spațială), se prelucrează și se analizează date înregistrate (calculate sau estimate) la nivelul *unităților complexe de observare* (localitate, arie de atracție, zonă, județ, regiune statistică sau istorică, țară etc.) Dacă analizăm, de exemplu, variabila X în spațiul economic format din " n " unități de observare teritoriale, atunci valoarea individuală x_i ($i = \overline{1, n}$) este un rezultat al combinării multiplilor factori de influență, comuni sau specifici, cu acțiune directă sau conexă, care acționează cu intensități diferite. Multiplele relații de cauzalitate și de combinare factorială determină ca nivelul x_i să fie rezultatul unui proces stocastic care se manifestă la nivelul unității complexe " i ". Densitățile de repartiție ale proceselor stocastice fiind foarte diversificate, relațiile de cauzalitate fiind diferite, determină caracterul eterogen al unităților complexe de observare, caracter care este indus și în spațiul economic din care acestea fac parte. De exemplu, pe termen lung, o decizie limitată la un spațiu relativ restrâns are la nivel de agregare superior (macroteritorial) sau în alte spații efecte asociate cu depopularea unei zone îndepărtate sau cu apariția unor funcții noi (de exemplu, turism). Aceeași decizie poate modifica tradiția teritorială sau reclama în alte unități teritoriale investiții care, la rândul lor, au efecte îndepărtate (asupra învățământului, sistemului sanitar etc.).

Această particularitate - realistă, de altfel - are **implicații** deosebite. Dintre acestea, precizăm următoarele:

- elementele componente ale regiunilor luate în considerare în mod independent să nu se înscrie pe traiectoria (repartiția) de la nivelul regiunilor și, de asemenea, repartițiile din cadrul regiunilor nu se suprapun (ca formă, densitate etc.) pe repartiția din spațiul economic analizat, formată după același criteriu;
- fluxurile vectoriale nu se suprapun (ca structură, direcție etc.) peste cele regionale;
- numărul variabilelor (factorilor de influență) se multiplică exponențial (orice decizie într-o unitate spațială nu afectează

doar unitatea respectivă, ci și unitățile "vecine", unitățile din "aval" sau "amonte"; orice eveniment localizat nu își mărginește efectele la propria localizare, ci și la alte spații etc.). (figura 5.1).

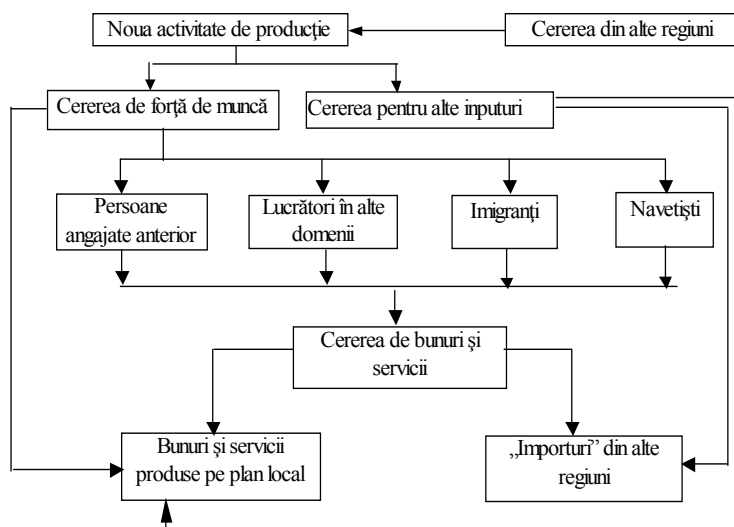

Figura 5.1 - Exemplificarea efectelor unei noi activități de producție dintr-o anumită regiune a spațiului economic¹

Utilizarea datelor statistice înregistrate la nivelul unităților teritoriale complexe își pune amprenta nu numai asupra naturii, comparabilității și agregării datelor, dar și asupra modalității de organizare a cercetării statistice regionale. Astfel, în funcție de *scopul cercetării*:

- fiecare diviziune a spațiului economic poate fi analizată în mod independent sub formă monografică. În această viziune, economia unității spațiale este analizată în termenii factorilor de producție disponibili, ai utilizării acestora, ai rezultatelor obținute etc.;
- se poate caracteriza contribuția componentelor la realizarea valorilor și dinamicilor variabilelor de la nivelul componentelor

¹ V. Voineagu, F. Furtună, M. Voineagu, C. Ștefănescu, *Analiza factorială a fenomenelor social-economice în profil regional*, Editura Aramis Print, București, 2002.

spațiale cu arie de cuprindere mai mare sau de la nivelul spațiului economic din care fac parte;

- se poate analiza comparativ și evalua factorial disparitățile dintre componentele aceluiași spațiu economic sau dintre componentele spațiale și teritoriul economic național, prin prisma nivelurilor, dinamicilor, formelor de variație și concentrare, interdependențelor acelorași variabile. În acest sens, în figura 5.2 se exemplifică schematic unii factori de influență care provoacă diferențieri regionale în planul forței de muncă;
- se pot ierarhiza și efectua "clasamente" ale diviziunilor unui spațiu economic după criterii singulare sau multiple;
- se pot analiza statistic variabilele de sinteză din structura spațiului economic privit ca sistem complex, în funcție de diversele fluxuri sectoriale și teritoriale etc.

În toate aceste direcții de abordare statistică a fenomenelor în profil regional (teritorial), se observă că este dominant *caracterul explicat și explicativ al variației factorilor principali de influență*, ceea ce necesită utilizarea metodelor statistice de analiză factorială.

d) Datele statistice prezentate în serii statistice în ordinea explicită a spațiului, spre deosebire de cele prezentate în seriile de repartii sau în seriile cronologice, se caracterizează prin *relativă independență*. Această interdependență a termenilor seriilor simple teritoriale provine din faptul că unitățile de observare teritoriale (regionale) sunt considerate cantități obiective și relativ independente. În această ipoteză, nivelurile înregistrate de variabilele studiate în diviziunile spațiului economic național nu se condiționează reciproc în mod decisiv. Această particularitate nu trebuie absolutizată, ci trebuie luată în considerare cu o anumită relativitate, diferit în funcție de natura variabilei studiate. Dacă această particularitate (chiar ipoteză) este verosimilă la numărul populației, suprafața, fondul de locuințe, unitățile de învățământ sau din sistemul sanitar, lungimea șoselelor etc., în seriile teritoriale care prezintă date statistice referitoare la resursele alocate, disponibile și utilizate, la rezultatele economico-financiare etc., premisa (ipoteză) fixată este puțin verosimilă - mobilitatea factorilor de producție, a rezultatelor (prin intermediul prețurilor, al diferențelor dintre localizarea rezultatelor obișnuite și raportarea acestora etc.) provoacă, în principal pe orizontală, fluxuri între regiuni sau între alte diferite diviziuni spațiale.

e) *"Omogenitatea" datelor spațiale ordonate* reprezintă o altă particularitate a seriilor teritoriale și, în același timp, o cerință pentru cercetările statistice regionale. *Această particularitate, dar și cerință a cercetării statistice regionale este realistă numai în măsura în care termenii seriei teritoriale au același conținut, au aceeași sferă de cuprindere, aceeași modalitate de exprimare, aceeași modalitate de înregistrare etc.* „Omogenitatea”, ca și cerințele calității informației statistice necesare cunoașterii, practic, are un anumit grad de relativitate. Ca urmare, imprimă un oarecare caracter estimativ al datelor statistice spațiale. *Asigurarea omogenității, coerenței și comparabilității datelor spațiale reprezintă din punct de vedere statistic o problemă cu atât mai dificilă și mai complexă cu cât acestea sunt înregistrate la unități de observare cu grad mai mare de agregare, de exemplu, la nivelul teritoriilor economice naționale.* De aceea, în Strategia de dezvoltare a sistemului statistic național, în perioada 2000-2004, se arăta că "Singura modalitate de a asigura fezabilitatea, coerența și comparabilitatea datelor statistice între țările membre (UE - n.n.) constă în întărirea colaborării și coordonării dintre autoritățile care contribuie la producerea acestor informații la nivel național și la cel al Uniunii Europene. Comparabilitatea datelor statistice nu poate fi concepută în afara existenței unui set comun de standarde și concepte care să conducă la crearea și utilizarea de clasificări, indicatori și metodologii comune nu numai la nivelul Uniunii Europene, ci și la nivel mondial". "... În scopul creării unei piețe unice și determinării raționale a obiectivelor, priorităților și naturii informației necesare pentru sprijinirea politicilor comunitare, prin consultarea regulată a sferelor economice și sociale ale țărilor membre, în baza Deciziei Consiliului nr. 91/116/ EEC din 25 februarie 1991, este înființat Comitetul Consultativ European asupra informației statistice în sferele economică și socială".

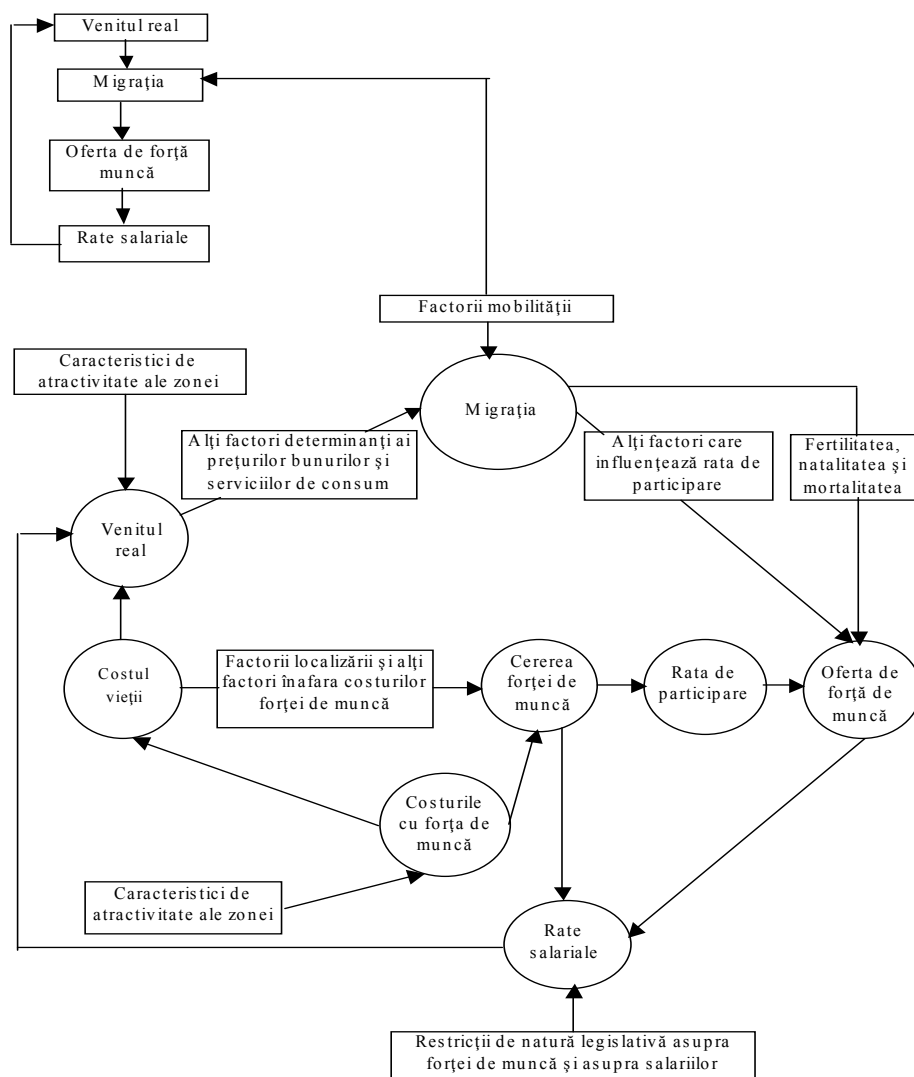

Figura 5.2 - Exemplu de factori ai diferențierilor regionale privind forța de muncă¹

¹ L. Constantin, Problematika economiei regionale în contextul ascensiunii regiunii regionale, în "Revista română de statistică", nr. 12, 1966, CNS, București.

f) *Simultaneitatea înregistrării datelor spațiale* este o altă caracteristică a seriilor statistice teritoriale. Această caracteristică este determinată de faptul că toate datele înregistrate, ordonate, prezentate și supuse analizei se referă la același moment de timp sau la aceeași perioadă de timp.

g) *Variația datelor spațiale prezentate în serii specifice* este o caracteristică esențială, deoarece nu este legată în mod explicit numai de variabilitatea spațiului, ci și de tipologia factorilor de influență care acționează la nivelul unităților complexe de observare în care a fost divizat teritoriul economic național. Asocierea (combinarea) diferită a factorilor de influență de natură multiplă are drept rezultat valori individuale mai mult sau mai puțin apropiate (ca mărime, structură și dinamică) pentru variabilele înregistrate la nivelul unităților de observare teritoriale.

Factori de influență

Tipologia factorilor de influență care acționează în profil teritorial poate fi structurată după diverse criterii. Astfel:

- după *particularitățile* lor: *factori specifici* și *factori comuni* regiunilor statistice sau geografice;
- după *durata acțiunii* lor: *factori cu acțiune permanentă* într-un orizont de timp și *factori cu acțiune ocazională*, specifică anumitor momente sau intervale de timp dintr-un orizont;
- după *mărimea contribuției* în realizarea valorilor individuale: *factori de influență principali, secundari* sau *aleatori* (accidentali);
- după *natura* lor: *factori geografici, economici, sociali, tehnici și tehnologici, istorici, culturali, geopolitici, educaționali, de administrare a teritoriului* etc.;
- după *"naționalitatea"* lor: *factori de influență internaționali, naționali, regionali* etc.;
- după *efectul acțiunii* lor: factori care provoacă *mobilități interspațiale* și factori care determină *niveluri spațiale* sau factori cu *acțiune interdependentă, asimetrică, alotopică* și *topologică*;

- după *direcția acțiunii*: factori care influențează *fluxurile verticale* și factori care își exercită influența asupra *fluxurilor orizontale* din structura geografică a spațiului economic;
- *alte criterii* de partajare a tipologiei factorilor de influență teritorială mai pot fi: natura *discretă* sau *continuă* a variației exercitate; natura *cantitativă* sau *calitativă* a influențelor; modalitățile de combinare și intercondiționalitate etc.;
- după factorii *macroeconomici* de impact regional;
- după factorii care condiționează *distribuțiile teritoriale ale agregatelor macroeconomice*.

Fără să epuizăm particularitățile tipologiei de date spațiale sau a factorilor de influență, putem concluda, în această etapă, că veridicitatea informațiilor obținute din cercetarea statistică factorială, statică și dinamică, în profil teritorial solicită luarea în considerare a particularităților prezentate, crearea unui sistem informațional coerent, o acuratețe adecvată a datelor de intrare în prelucrarea specifică (figura 5.3 și anexa 5.2).

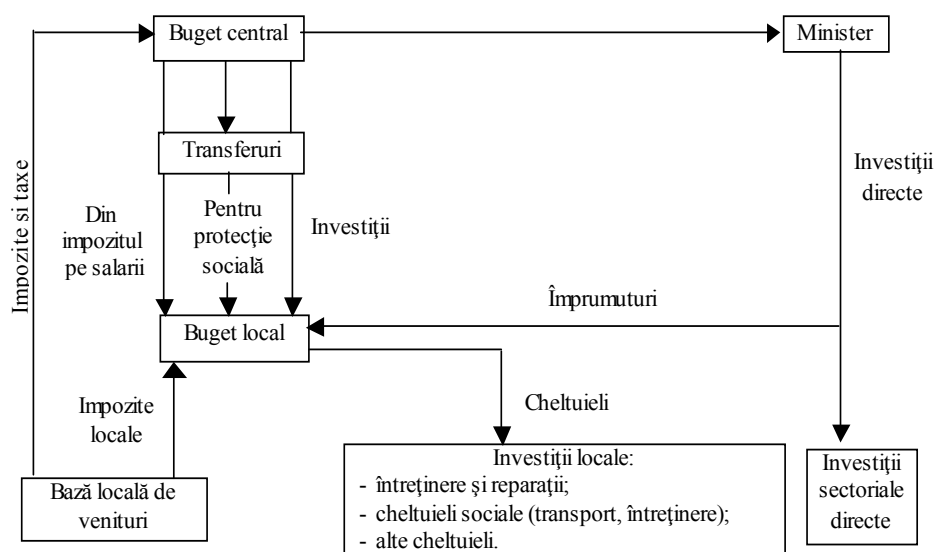

Figura 5.3 - Exemplu de flux financiar între bugetul central și bugetul local

Principii, caracteristici, funcții ale statisticii regionale (teritoriale)

Statistica regională oferă informații necesare și utile pentru cunoașterea cantitativă și aprecierea calitativă a variabilității fenomenelor economico-sociale în profil teritorial. Din acest punct de vedere, existența și calitatea unei baze informaționale, riguros construite, funcționale, are relevanță majoră pentru fundamentarea strategiilor și politicilor regionale de dezvoltare economică.

Principii

Caracteristica fundamentală a unei asemenea baze informaționale este, înainte de toate, de esență cantitativă, de tip inductiv. În mod necesar pornește de la realitatea empirică la generalizarea teoretică, deoarece informațiile statistice nu numai că „guvernează lumea”, ci arată și cum lumea este guvernată (Goethe). De aceea, cercetarea statistică în general, cea regională în particular sunt concepute și realizate nu la întâmplare, ci pe baza unor principii riguroase.

Principii fundamentale, dar specifice aparțin cercetării statistice factoriale în profil teritorial. Prin construirea bazei informaționale pe baza acestor principii - la care ne vom referi în continuare - se creează „pachetul coerent de informații statistice” capabil să furnizeze elementele ("juste măsuri") necesare cunoașterii și fundamentării deciziilor economico-sociale la nivel teritorial. Dintre aceste principii, amintim:

® *principiul de "start"*: se referă la obligativitatea de a avea drept punct de pornire natura primară a manifestării, a fenomenului pentru "memorarea originalului"; se regăsește în organizarea adecvată a colectării datelor, ca și în construirea diferitelor surse de colectare;

® *principiul "praxisului"*, respectiv al utilizării adecvate a tuturor metodelor de generalizare a experienței, îmbinând mărimile medii, abaterile pătraticе, coeficienții de corelație, tendințele de lungă durată, oscilațiile sezoniere și ciclice cu metodele de analiză a masivelor de date;

® *principiul "abordării sistemice"* se referă, pe de o parte, la conceperea și interpretarea ca sistem a fenomenelor studiate, iar pe de

altă parte -, așa cum magistral demonstrează prof. dr. Mircea Biji -, *vizează conceperea sistemică a cercetării statistice a fenomenelor și proceselor economice, ceea ce nu exclude, ci, dimpotrivă, implică utilizarea metodelor de analiză într-un univers **tridimensional**, prin abordarea **spațială, temporală și distribuțională** (organizațională), numitorul comun dominant al fiecărei dimensiuni fiind abordarea factorială.*

® *principiul "legității":* în conformitate cu acest principiu, prin cercetarea statistică în general și prin cea regională în particular se urmărește identificarea repetabilității, a regularității, a tendințelor, ca manifestări ale legilor statistice;

® *principiul "verosimilității (veridicității)":* exprimat altfel, "statistica este una din acele științe ai cărui slujitori trebuie să dea dovadă de o adevărată artă a discernământului" în interpretarea realității. Aceasta implică răspunderi din perspectiva selectivității informațiilor, astfel încât **indicatorii construiți pe baza lor** să fie veridici, să exprime realitatea;

® *principiul "descriptiv"* exprimă cerința ca cercetarea statistică să contribuie la refacerea legăturii "prezentului" cu "istoria". În acest sens, von Schlozer exprima sugestiv: "...istoria este statistică în mișcare, iar statistica este istorie în repaus...";

® principiul precedent implică, în mod inductiv, *principiul "matricei comune"*: satisfacerea cunoașterii manifestării fenomenelor într-o entitate spațială trebuie să se bazeze pe ansamblul valorilor variabilelor identificate și specificate, deoarece "statistica este ca și logica, matricea oricărei științe experimentale" (M. Kendall);

® *principiul "modelării"*: în condițiile de complexitate extremă este obiectiv deoarece "modelul ajută să pătrundă în camera obscură a fenomenelor" (M. Kendall), să optimizeze raporturile dintre particular-general, simplu-complex, inducție-deducție etc.;

® *principiul "conjugării"*: acesta presupune și implică combinarea analizei cantitative cu cea calitativă, fără să se facă abstracție de formalizările necesare, dar evitându-se exagerările "pur formale"; complexitatea manifestării unui fenomen (spațială, temporală, distribuțională) nu poate fi surprinsă decât apelând la metode statistice care iau în considerare ansamblul de factori de influență (comuni sau specifici, esențiali sau secundari etc.), dar și influențele lor parțiale;

® *principiul "informațional"* exprimă în formă particularizată scopul fundamental al statisticii. În acest sens, O. Onicescu arată sugestiv: "statistica este conceptul reprezentativ al informației". Cu alte cuvinte,

orice indicator statistic și sistemul de indicatori în ansamblu trebuie să aibă „capacitatea informațională”, „să spună ceva”;

® *principiul "generalizării" rezultatelor cercetării statistice* efectuate pe baza datelor de selecție într-o populație generală formată din unități simple sau complexe de observare, ceea ce înseamnă că, oricât de extinsă ar fi cercetarea - cu puține excepții -, nu poate cuprinde întreaga colectivitate, cu toate specificațiile ei. Dar există în știința statistică - în baza principiului menționat - metode de cercetare care permit generalizări, în limita de toleranță admisibilă. Nu în ultimul rând, în legătură cu imposibilitatea cuprinderii întregului, a rapidității, a oportunității și a costului informației necesare cunoașterii, a eliminării excesului de completitudine și a necesității inferenței, C.A. Moser arată că "termenul de cuprindere completă, ca și cel de exactitate completă sunt termeni iluzorii".

În fine, în aval cu principiul cunoașterii statistice, se află *principiul "decizional"*. Abraham Wald îl formula - în sensul fundamentării deciziilor pertinente - astfel: "...statistica este o colecție de metode care ne permite să luăm decizii juste, optime, în condiții de incertitudine".

Legea nr. 11/1994 privind activitatea de metrologie completează și, în același timp, particularizează principiile enunțate anterior cu o serie de cerințe, dintre care menționăm ca deosebit de importante:

- autonomia metodologică;
- confidențialitatea;
- transparența;
- specializarea;
- proporționalitatea;
- deontologia profesională statistică.

Cronologia principiilor prezentate nu este lipsită de importanță. Prin aceasta, se atestă că metodele și conceptele statisticii generale, ca și cele ale statisticii regionale au evoluat și evoluează în continuare de la știință cu obiect și metode proprii, metodologice, instituții, date, profesie până la ceea ce astăzi devine un mod de gândire. Iată de ce o "adevărată metodică" necesită o "statistică morală".

Caracteristici

În studiul economiei regionale, pentru cunoașterea și fundamentarea deciziilor specifice, analiza statistică factorială prezintă o serie de caracteristici fundamentale. Astfel:

® *ea este umbra erorii*, adică statisticianul măsoară umbra erorii care îl însoțește în cercetările sale. Potrivit acestei caracteristici, noțiunea de "estimare" - fundamentală, de altfel - are nu numai încărcătură informațională "relativă", dar vizează în mod explicit metodologiile de estimare;

® *raportul dintre "raționalitate" și condițiile incerte de manifestare ale fenomenelor* sunt astfel armonizate de statistică astfel încât să facă posibilă funcționarea unei piețe informaționale capabile să sprijine adoptarea unor decizii pe cât posibil corecte. De exemplu: mediile calculate sunt credibile dacă se bazează pe observarea relațiilor obiective dintre date (valorile coeficienților de variație); valorile indicatorilor statistici calculate sau estimate devin cu atât mai credibile cu cât sunt supuse unor confruntări periodice sau permanente; evaluări ale erorilor de reprezentativitate sunt decisive pentru estimarea indicatorilor calculați pe baza datelor de selecție; decizia statistică fiind luată în condiții de risc, inferența statistică se transformă continuu din instrument de cercetare și observare în mod de conduită etc.;

® statistica regională (teritorială), explicitând sub numeroase aspecte, prin metode adecvate, variabilitatea spațiului, este instrumentul principal pentru identificarea și evaluarea factorială a disparităților (variațiilor) între "regional și teritorial", între "teritorial și național".

În contextul caracteristicilor și principiilor prezentate anterior, cercetarea statistică regională se cere să răspundă concomitent unor cerințe de eficiență, particularitate și oportunitate.

Armonizarea continuă a informației statistice naționale nu este posibilă fără să se țină seama de variabilitatea specifică, regională, spațială. De altfel, sistemul informațional național, indiferent de domeniul/problema la care se referă, se cere coordonat pe orizontală și verticală. Aceasta implică relația de cooperare între producătorii de informație într-un cadru conceptual și metodologic.

Principiile, caracteristicile și mai ales funcțiile cercetării au impus, astăzi mai mult ca oricând, recunoașterea statisticii și, implicit, a statisticii regionale (teritoriale) ca o resursă importantă pentru dezvoltarea economico-socială. Proliferarea actuală și diseminarea bazelor de date spațiale (teritoriale) împreună cu utilizarea tot mai largă a sistemului de informații statistice teritoriale (SIST) au stimulat tot mai mult interesul pentru analizele statistice spațiale, în afara "științei spațiale". Cercetarea statistică spațială reprezintă o paradigmă a cercetării care asigură un

sistem specializat de metode și tehnici de analiză a evenimentelor localizate într-un spațiu geografic.

Conceptul, într-o viziune sistemică adecvată, de cercetare statistică spațială vizează, pe de o parte, aspectele cantitative ale entităților spațiale în termenii factorilor de producție și ai rezultatelor utilizării acestora, iar pe de altă parte, în mod implicit, surprinde trăsăturile calitative ale localizărilor și interacțiunilor spațiale, pentru optimizarea acestora, pentru identificarea, selectarea și analiza factorială în triada spațiu-timp-distribuție (structură organizațională).

În consecință, abordarea statistică spațială a fenomenelor și proceselor se realizează printr-un sistem metodologic specific. Metodele și tehnicile statistice proprii statisticii regionale nu pot fi izolate de metodele și teoriile economiei, matematicii, sociologiei, științelor regionale (economia urbană și rurală, economia infrastructurii, prognoza regională) etc. *Pe de altă parte, cercetarea statistică spațială în sistemul cercetărilor interdisciplinare ale spațiului ocupă un loc central, prin funcțiile pe care aceasta le are în procesul cunoașterii.*

Funcții

Sistemul informațional al statisticii spațiale/regionale/teritoriale îndeplinește un ansamblu de funcții, care-i imprimă caracterul de instrument de analiză/diagnoză și predicție a fenomenelor și proceselor economice dintr-un anumit spațiu.

În dependență de *natura* lor, acestea pot fi grupate în:

- a) funcții statistice;
- b) funcții specifice cercetării statistice regionale, cu sublinierea că acestea nu pot fi disociate "mecanic" în realizarea cercetării spațiale.

Funcțiile generale - proprii întregului sistem statistic, incluzând, evident, și componenta, subsistemul său regional - sunt în principal următoarele:

- veridicitatea informației - condiționalitate a cunoașterii corecte;
- completitudinea și oportunitatea informațiilor în vederea asigurării unei corecte cunoașteri a realității;
- stimularea sporirii eficienței, a performanțelor economice, prin calitatea deciziilor fundamentate pe informații corecte;

- utilitatea publică, acces și imparțialitate pentru toți utilizatorii informației;
- explicitare (nu numai constatare) factorială a variației fenomenelor și proceselor economice și sociale, precum și a fluxurilor verticale și orizontale de informații;
- funcția prospectivă și predictivă;
- monitorizare a programelor și politicilor adoptate etc.

Funcții specifice

Cercetările statistice spațiale (regionale), având ca obiect analiza cantitativă a fenomenelor manifestate într-un anumit spațiu (de regulă, într-o structură organizatorică dată), a interdependențelor dintre spațiul economic național și mediul său extern, a interdependențelor (fluxuri) orizontale și verticale dintre elementele structurale ale spațiului economic, fără să facă abstracție de dimensiunea temporală și distribuțională (organizațională), îndeplinesc, așa cum am menționat deja, anumite *funcții specifice*. Dintre acestea, reținem ca deosebit de importante următoarele:

- evaluarea, fundamentarea și monitorizarea politicilor regionale naționale și comunitare;
- prospectarea, explicitarea factorială și fundamentarea predicțiilor variației raporturilor de tip cerere, de tip cerere-ofertă, a echilibrelor și dezechilibrelor regionale;
- analiza factorială, cantitativă, a mobilității și substituirii spațiale a factorilor de producție;
- măsurarea și analiza formării și repartizării veniturilor factorilor de producție;
- fundamentarea multicriterială și analiza volumului și structurii stimulentele financiare pentru aplicarea politicilor regionale, pentru dezvoltarea regională echilibrată;
- cunoașterea structurii sectoriale a regiunilor din spațiul economic, a fenomenelor de concentrare, diversificare a activităților economice etc.;
- analiza factorilor și identificarea căilor și rezervelor de creștere economică regională;

- explicitarea factorială și măsurarea disparităților regionale;
- cunoașterea ierarhiilor, identificarea priorităților în vederea atenuării disparităților regionale;
- evaluarea componentei spațiale a "Strategiei naționale de dezvoltare economică pe termen scurt, mediu și lung";
- evaluarea și monitorizarea programelor privind nivelul de trai și calitatea vieții populației, în profil regional, a protecției mediului etc.

Evident, pentru realizarea funcțiilor, cercetările regionale sunt mijlocite de un adecvat Sistem informațional statistic teritorial, integrat în Sistemul informațional statistic național, comparabil pe plan internațional.

Anexa 5.2**Sistemul informațional statistic teritorial (SIST)**

Cunoașterea comportamentului unui sistem economic, a factorilor de influență ai echilibrelor și dezechilibrelor din mecanismul său de funcționare nu poate fi concepută în absența unui sistem informațional statistic. *În sensul cel mai larg, SIS este perceput ca un ansamblu bine structurat de metode, procedee și mijloace utilizate pentru colectarea, prelucrarea, transmiterea, receptarea și arhivarea datelor statistice (a mesajelor).*

SIS este structurat în subsisteme, după criterii care vizează:

- funcționalitatea;
- domeniul informat;
- spațiul informat;
- sistemul informatic (mijloacele informatice) utilizat(e);
- costul informării și al accesului la informații specializate;
- gradul de agregare al informațiilor etc.

Un subsistem important al SIS și, în același timp, al cunoașterii factoriale a comportamentului distinctiv și/sau integrator al entităților spațiale, pentru fundamentarea deciziilor și a alocării spațiale a resurselor, este SIST. Utilizarea pe scară largă a SIST, împreună cu proliferarea și diseminarea bazelor de date spațiale digitale, a stimulat tot mai mult interesul pentru analizele cantitative factoriale teritoriale din afara sferei științei spațiale.

Structura SIST se caracterizează, pe de o parte, prin asemănarea cu structura SIS, iar pe de altă parte, prin specificitate. Referindu-ne la asemănarea structurală, evidențiem următoarele:

- sub aspect *organizatoric*, există un management adecvat de corelare a operațiilor de obținere, prelucrare, transmitere și utilizare a informațiilor;
- sub aspect *analitic*, se caracterizează printr-o detaliere și integrare (reunire) adecvată a operațiilor necesare de înregistrare, de prelucrare și analiză, de transmitere și/sau memorare (arhivare) subordonate obiectivelor fixate;

- *componentele SIST, ca și ale SIS sunt logic și interactiv conectate*, deoarece există succesiuni de definiții ale surselor, suporturilor de informații, metodicii înregistrării, prelucrării și memorării, destinațiilor intermediare și transmiterii în acest sens a informațiilor;
- complexitatea structurală, în sensul că SIST, ca și SIS solicită activități specializate și interdisciplinare, echipamente și proceduri specializate;
- SIST, ca și SIS este stimulator de decizii fundamentate de acțiune, deoarece datele sintetice de ieșire din primul canal, al înregistrării, interpretate și transmise sub formă de informații unui decident, sunt metamorfozate în acțiune;
- SIST și SIS necesită din "arealul" teoriei și transmiterii informației un sistem specializat de comunicare, rețele specifice de transmitere și receptare a mesajelor.

Specificitatea structurală a SIST este legată în principal de dimensiunea regională a dezvoltării economice, de raportul echilibru teritorial-echilibru economic național, de structura teritorială a spațiului economic, de principiile, obiectivele și structurile strategiilor de dezvoltare regională, de raportul național-internațional în strategiile și politicile regionale etc. Toate aceste probleme au făcut obiectul primei părți a prezentei lucrări și, în mod esențial, își pun amprenta asupra specificității SIST, iar în absența acestuia, analizele factoriale spațiale nu pot fi concepute.

Sintetizând efectele primei părți ale prezentei lucrări, putem afirma că specificitatea structurală a SIST vizează în mod direct:

- organizarea, componența și funcționalitatea sistemului;
- culegerea, transmisia, receptarea și arhivarea datelor și a informațiilor statistice în profil regional;
- interfața dintre tipologia datelor spațiale și metodologia adecvată de prelucrare și analiză;
- calitatea datelor de intrare și a sintezelor numerice sau grafice;
- construirea, adecvarea și utilizarea metodelor statistice și în mod deosebit a celor de explicitare factorială etc.

SIST oferă sursele de date și metodologia de abordare uni și multivariată a fenomenelor în profil teritorial, metodologia de calcul și analiză a sistemului specific de indicatori. Mai mult, organizarea, structura și funcționalitatea SIST, gradul de adecvare și specificitate a metodologiilor statistice integrate sunt subordonate calității datelor spațiale și, implicit, a informațiilor obținute pentru satisfacerea obiectivelor parțiale și finale ale cercetării. Pe de altă parte, SIST facilitează caracterul sistemic al analizelor statistice factoriale, modalitatea coerentă, unitară și integratoare pentru surprinderea a ce este esențial în manifestarea teritorială a fenomenelor.

Calitatea datelor spațiale, obiectiv esențial al SIST, analiza și modelarea factorială a fenomenelor cu manifestare spațială, ca parte integrantă a SIST, presupun, teoretic și practic, soluționarea unor probleme importante și complexe. Unele dintre acestea au soluții evidente, iar altele necesită eforturi deosebite.

În contextul unei organizări și funcționalități neadecvate a SIST, a randamentelor și a altor factori, datele spațiale înregistrate nu au autenticitatea necesară cunoașterii. Dacă la această situație se adaugă prelucrarea prin metode nu dintre cele mai adecvate, selectarea nu "cea mai fericită" a factorilor esențiali de influență, conținutul sintezelor numerice este afectat negativ, interpretarea rezultatelor, chiar dacă este corectă, generează informații nereale și rezultate fără sens. Aceasta evidențiază de fapt noțiunea de "tiranie" a datelor spațiale sub care se află explicitarea factorială a manifestării diverselor fenomene. Erorile pot apărea atât datorită măsurării și înregistrării valorilor individuale spațiale ale variabilelor studiate, cât și datorită proprietăților de amplasare. La acestea se adaugă erorile asociate metodologiei adoptate de prelucrare, sistemelor informatice responsabile cu prelucrarea, transmiterea, stocarea și salvarea datelor spațiale necesare cercetării. În mod obiectiv, acceptând noțiunea de estimare, acceptând realitatea că, din cauze diferite, calitatea datelor statistice (nu numai spațiale) este suferindă, ajungem la concluzia că erorile nu pot fi eliminate, dar pot fi diminuate. *Una dintre cele mai recente preocupări teoretice și practice are în vedere îmbunătățirea calității datelor prin organizarea unui proces care să se desfășoare în pași iterativ-necesari, pentru a evita situațiile în care datele statistice "afectate" inevitabil erorii să nu influențeze decisiv rezultatele cercetării.*

O altă problemă deosebit de complexă aflată în atenția aproape unanimă se referă la *comparabilitatea datelor*. De exemplu, dacă datele

sunt disponibile doar la nivelul agregărilor spațiale, dar obiectul cercetării se află la nivelul respondent individual, atunci se ridică probleme de polarizare ecologică (erori ecologice) și presupune utilizarea datelor destul de generale care creionează interferențe despre procesele fundamentale atât la nivel individual, cât și relațional.

Autocorelarea spațială în date (dependența sau asocierea spațială) este o problemă complexă, care presupune caracterul estimativ al datelor - cu atât mai mult cu cât sunt adoptate neadecvat metodele aspațiale - și necesită metode statistice de analiză factorială specializate. Aceasta înseamnă că unitățile spațiale sunt într-un anumit mod asociate. Asocierea inadecvată se datorează unei slabe compatibilități (potriviri) între întinderea spațială a fenomenului de interes (de exemplu, piața forței de muncă sau a locuințelor etc.) și unitățile administrative pentru care datele sunt disponibile.

Această asociere inadecvată este cunoscută în literatură drept "efect spillover". Aceste "complicații" sunt întâlnite și în analiza seriilor cronologice, dar, în plus, sunt exacerbate de natura multifactorială (de ex., bidimensională, a dependenței unidimensionale în spațiu față de natura în timp). Evitarea capcanelor apărute din datele corelate spațial, explicitarea spațială sunt cruciale pentru o analiză statistică exploratorie sau confirmatoare spațială.

Autocorelarea spațială (Clif și Ord, 1973; Tobler, 1979 ș.a.) a deschis în mod real calea spre explicitarea factorială metodologică, actuală în analiza statistică în profil teritorial. Analiza exploratorie spațială presupune nu numai identificarea explicativă a contribuției factorilor de influență, dar și adaptarea unor metodologii de estimare apriorică și aposteriorică a calității datelor pe care se bazează analiza întreprinsă. Calitatea datelor spațiale utilizate în analizele factoriale specifice poate fi estimată pentru corectările de rigoare, utilizând anumite metode (procedee) specifice.

Bibliografie

Cliff, A.D.; Ord, J.K. - *Spatial autocorrelation*, Pion, London, 1973

Voineagu, V.; Furtună, F.; Voineagu, M.; Ștefănescu, C. - *Analiză factorială în profil regional*, Ed. Aramis, București, 2000

Tobler, W.R. - *A transformational view of cartography*, The American Cartographer, 6(22), p. 101-106, 1979

Anuarul statistic 2002, 2003 - INSSE

www.ilo.org

www.iom.org

București, România

Licența Ministerului Culturii nr. 1442/1992

Tel.: 021-318.24.38; Fax: 021-318.24.32

Consilier editorial: Valeriu IOAN-FRANC

Aparat critic și editorial: Aida SARCHIZIAN

ISBN 973-618-078-6

Depozit legal trim. IV, 2005